

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

Купріянич І. П., Дорош О. С., Сакаль О. В., Бутенко Є. В.

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ

Навчальний посібник

Київ – 2024

УДК 330:332.631.4/.6.02

*Рекомендовано до видання рішенням вченої ради Національного університету
біоресурсів і природокористування України
(Протокол No 4 від 22.10.2024 року)*

Рецензенти:

Шаміль Ібатуллін, заступник директора з наукової роботи Інституту землекористування НААН, акад. НААН, д.е.н., проф.;

Юрій Палеха, заступник директора з наукової роботи, керівник центру ГІС Державного підприємства «Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю. М. Білоконя», д. географ. н., проф.

Наталія Мединська, в.о. завідувача кафедри земельного кадастру, Національного університету біоресурсів і природокористування України, д.е.н., доц.

Купріянич І. П., Дорош О. С., Сакаль О. В., Бутенко Є. В.

К92 Рациональное використання та охорона земель: навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. // І.П. Купріянич, О.С. Дорош, О.В. Сакаль, Є.В. Бутенко. – К.: ФОП Гуляєва В.М., 2024. – 404 с
ISBN 978 – 617-7964 -24-7

Навчальний посібник «Рациональное використання та охорона земель» розроблено з урахуванням освітніх стандартів і програм для студентів галузі знань 19 Архітектура та будівництво зі спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій».

Зміст підручника побудований на поєднанні сучасних наукових досягнень і практичного досвіду, що дає змогу студентам сформувавши системне уявлення про процеси рационального використання земельних ресурсів. Навчальний матеріал враховує як національні особливості землекористування, так і міжнародні підходи до регулювання рационального землекористування та охорони земель, забезпечуючи студентів актуальними знаннями, які відповідають потребам сучасної економіки та суспільства. Його призначення – формування відповідних обов’язкових компетенцій, що визначені стандартом вищої освіти зі спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій».

© Купріянич І. П.,
Дорош О. С.,
Сакаль О. В.,
Бутенко Є. В

ISBN 978-617-7964-24-7

© НУБіП України, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ОСНОВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ	8
§ 1.1. Суть, завдання і зміст раціонального використання та охорони земель	8
1.1.1 Зміст раціонального використання земель	8
1.1.2 Сутність охорони земель	14
1.1.3 Виклики, що постають перед системою охорони земельних ресурсів у сучасному світі та в Україні	27
§1.2. Система заходів у галузі охорони земель	35
1.2.1 Державна комплексна система спостережень	35
1.2.2 Розробка програм використання та охорони земель	40
1.2.3 Створення екологічної мережі	44
1.2.4 Районування (зонування) земель	51
1.2.5 Економічне стимулювання	56
1.2.6 Нормування у сфері використання й охорони земель	59
§1.3 Державний контроль за використанням та охороною земель	61
1.3.1 Зміст, завдання і форми контролю за використанням та охороною земель.....	61
1.3.2. Планові та позапланові заходи зі здійснення державного нагляду (контролю).....	63
1.3.3 Визначення розміру шкоди від забруднення і засмічення земель, самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання	73
<i>Питання для обговорення та самоперевірки</i>	77
РОЗДІЛ 2. РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ	82
§ 2.1. Раціональне використання та охорона земель сільсько- господарського призначення	82
2.1.1 Раціональне використання земель сільськогосподарського призначення.....	82
2.1.2 Охорона родючості ґрунтів	85

2.1.3	Формування екологічно безпечного сільськогосподарського землекористування	88
§ 2.2	Раціональне використання та охорона земель лісового і водного фонду.....	90
2.2.1	Раціональне використання та охорона земель лісового фонду	90
2.2.2	Охорона земель водного фонду	94
2.2.3	Зарубіжний досвід встановлення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг.....	101
§ 2.3	Охорона земель природоохоронного, рекреаційного та історико- культурного призначення	105
2.3.1	Природоохоронних фонд України: стан і тенденції використання	105
2.3.2	Зміст охорони земель природно-заповідного фонду	109
2.3.3	Охорона водно-болотних угідь	115
	<i>Питання для обговорення та самоперевірки.....</i>	<i>119</i>
 РОЗДІЛ 3. РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ЯК СКЛАДОВІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ		
§ 3.1	Охорона земель у контексті євроінтеграції України.....	123
3.1.1	Політика Європейського Союзу щодо захисту земель.....	123
3.1.2	Міжнародні зобов'язання України щодо охорони земельних ресурсів	126
3.1.3	Перспективи розвитку системи охорони земель в Україні в умовах євроінтеграції.....	129
§ 3.2	Охорона земель в умовах воєнних дій та повоєнній відбудові	130
3.2.1	Вплив воєнних конфліктів на довкілля та земельні ресурси.....	130
3.2.2	Оцінювання шкоди та збитків, завданих збройною агресією земельному фонду	134
3.2.3	Охорона земель в умовах воєнного стану та повоєнній відбудові	137
	<i>Питання для обговорення та самоперевірки.....</i>	<i>139</i>
 ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....		
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК		
ДОДАТКИ		

ПЕРЕДМОВА

Структурні трансформації в аграрному секторі, інтенсифікація використання земельних ресурсів, екологічні виклики, кліматичні зміни та наслідки воєнних дій визначають питання раціонального використання та охорони земель надзвичайно важливим.

Наведене свідчить про необхідність підготовки кваліфікованих фахівців у сфері геодезії та землеустрою, які володіють як теоретичними знаннями, так і практичними навичками в галузі охорони земель, здатних ефективно працювати в умовах викликів сьогодення, враховуючи інтеграційні процеси та національні пріоритети України.

Навчальний посібник «Раціональне використання та охорона земель» розроблено з урахуванням освітніх стандартів і програм для студентів галузі знань 19 Архітектура та будівництво зі спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій».

Зміст підручника побудований на поєднанні сучасних наукових досягнень і практичного досвіду, що дає змогу студентам сформувати системне уявлення про процеси раціонального використання земельних ресурсів. Навчальний матеріал враховує як національні особливості землекористування, так і міжнародні підходи до регулювання раціонального землекористування та охорони земель, забезпечуючи студентів актуальними знаннями, які відповідають потребам сучасної економіки та суспільства. Його призначення – формування відповідних обов'язкових компетенцій, що визначені стандартом вищої освіти зі спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій».

Раціональне використання та охорона земельних ресурсів є основою сталого розвитку суспільства та забезпечення екологічної, продовольчої й техногенної безпеки держави. В умовах зростаючого антропогенного впливу, кліматичних змін та негативних наслідків воєнних дій для довкілля, збереження та відновлення земельних ресурсів потребує особливої уваги. Земля виконує не лише функцію основного компонента екосистеми, а й виступає стратегічним ресурсом для забезпечення продовольчої та економічної стабільності держави. У зв'язку з цим, важливим завданням системи вищої освіти є формування у студентів сучасних знань, навичок та компетенцій для ефективного управління, охорони та відтворення земельних ресурсів.

Навчальний посібник «Раціональне використання та охорона земель» орієнтований на комплексне висвітлення еколого-економічних, правових і соціальних аспектів збереження земельних ресурсів, забезпечення їх раціонального використання та підвищення родючості ґрунтів. Метою даного курсу є підготовка фахівців, які не тільки розуміють сучасні виклики та

тенденції у галузі охорони земель, але й здатні впроваджувати комплексні заходи з їх відновлення та сталого використання, зокрема в умовах післявоєнної відбудови України.

У посібнику зроблено акцент на аналізі чинного законодавства, що регулює використання та охорону земель різних категорій, а також на методиках оцінки шкоди та збитків, завданих земельним ресурсам внаслідок забруднення, деградації чи порушень у сфері землекористування. Важливою складовою курсу є розгляд питань раціонального використання земель в контексті євроінтеграції та виконання міжнародних зобов'язань України, а також методів відновлення земельних ресурсів, пошкоджених внаслідок воєнних дій.

Відповідно, у результаті вивчення дисципліни «Раціональне використання та охорона земель», студенти набувають загальних і спеціальних компетенцій.

Загальні:

ЗК01. Здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями.

ЗК02. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК09. Здатність до міжособистісної взаємодії.

ЗК12. Здатність реалізувати свої права та обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства і необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав та свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК13. Здатність зберігати, примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії, закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу й суспільство, а також в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні:

СК02. Здатність застосовувати теорії, принципи, методи фізико-математичних, природничих, соціально-економічних, інженерних наук при виконанні завдань геодезії та землеустрою.

СК03. Здатність застосовувати нормативно-правові акти, нормативно-технічні документи, довідкові матеріали у професійній діяльності.

СК04. Здатність обирати та використовувати ефективні методи, технології та обладнання для здійснення професійної діяльності у сфері геодезії та землеустрою.

СК05. Здатність застосовувати сучасне інформаційне, технічне і технологічне забезпечення для вирішення складних питань геодезії та землеустрою.

СК06. Здатність виконувати дистанційні, наземні, польові та камеральні дослідження, інженерні розрахунки з опрацювання результатів досліджень, оформляти результати досліджень, готувати звіти при вирішенні завдань геодезії та землеустрою.

СК07. Здатність збирати, оновлювати, опрацьовувати, критично оцінювати, інтерпретувати, зберігати, оприлюднювати і використовувати геопросторові дані та метадані щодо об'єктів природного і техногенного походження.

СК08. Здатність здійснювати професійну діяльність у сфері геодезії та землеустрою з урахуванням вимог професійної і цивільної безпеки, охорони праці, соціальних, екологічних, етичних, економічних аспектів.

Посібник складається з трьох розділів.

Перший розділ, «Наукові основи раціонального використання та охорони земель», присвячений розкриттю сутності, поняттєвого апарату та завдань у сфері охорони земель, висвітленню принципів державної політики в цьому напрямі, а також аналізу державного контролю та системи заходів, спрямованих на збереження земельних ресурсів.

Другий розділ, «Раціональне використання та охорона земель різних категорій», містить детальний розгляд специфіки та методів раціонального використання земель сільськогосподарського, лісового, водного та іншого призначення. Окрема увага приділяється заходам з охорони земель у процесі здійснення господарської діяльності та методам оцінки шкоди, заподіяної земельним ресурсам внаслідок таких дій.

Третій розділ, «Раціональне використання та охорона земель як складові екологічної політики», охоплює підходи до раціонального використання земель у контексті міжнародних угод та європейських стандартів. У ньому розглядаються питання гармонізації національного законодавства з нормами ЄС, а також стратегії та напрями відновлення земель, що постраждали від деградаційних процесів або військових дій.

Посібник розроблений з урахуванням сучасних вимог ринку праці та спрямований на підготовку компетентних фахівців у сфері землекористування, здатних забезпечити ефективне управління земельними ресурсами, застосовувати інноваційні підходи до їх охорони та відновлення. Видання буде корисним не лише для студентів і аспірантів, але й для викладачів та практиків, що працюють у галузях земельних відносин, екології, геодезії та природокористування.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ОСНОВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ

§ 1.1. Суть, завдання і зміст раціонального використання та охорони земель

1.1.1 Зміст раціонального використання земель

Від самого початку свого існування і до сьогодні, людство залишається невід'ємною частиною природного середовища, залежною від існування компонент довкілля й функціонування природних систем. Зі зростанням чисельності населення на планеті та розвитком технологій посилюється вплив на ключові природні системи, такі як земельні, водні, лісові ресурси, а також біогеохімічні цикли, екосистеми та атмосферні процеси. Постійна взаємодія людини з навколишнім середовищем формується під впливом техніко-технологічного розвитку, соціальних цінностей та нормативних систем, які змінюються в залежності від культурних особливостей і часу.

У сучасному світі необхідність досягнення збалансованого стійкого (резильєнтного) взаємозв'язку між суспільством та природою стає все більш очевидною. Виклики, які постають перед людством, — зміна клімату, виснаження викопного палива, дефіцит та забруднення прісної води, втрата біорізноманіття — вимагають перегляду традиційних підходів до використання природних ресурсів. На тлі зростання чисельності населення, яке, за прогнозами, до 2050 року сягне 9 мільярдів осіб, раціональне використання земельних ресурсів є не лише екологічною вимогою, а й економічним та соціальним імперативом [107–109].

Земля — це не лише об'єкт нерухомості, а й основне національне багатство будь-якої країни, яке забезпечує екологічну, продовольчу та економічну безпеку. Раціональне використання земельних ресурсів є важливим елементом стратегії сталого розвитку, який є пріоритетом не лише для України, а й для всього світу. У підсумковому документі Саміту Організації Об'єднаних Націй (ООН) зі сталого розвитку «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» задекларовано прагнення досягти балансу між задоволенням потреб людства та збереженням навколишнього середовища. Указом Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019 забезпечується дотримання Цілей сталого розвитку України на період до

2030 року з метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина. Питання раціонального використання земель та охорони ґрунтів тісно пов'язане з Цілями сталого розвитку, які включають подолання бідності, забезпечення продовольчої безпеки та сприяння розвитку сільського господарства. Більше того, серед усіх Цілей сталого розвитку все більшої гостроти набуває Ціль 16, покликана сприяти побудові мирного та інклюзивного суспільства. При цьому всі Цілі сталого розвитку взаємопов'язані та взаємозумовлені.

Україна, як аграрна держава із земельними ресурсами, що характеризуються високою потенційною продуктивністю, має приділяти значну увагу їхньому ефективному управлінню та охороні власних земельних ресурсів. «Стратегія державної екологічної політики України на період до 2030 року», підкреслює важливість раціонального використання земель, зокрема з акцентом на збереженні ґрунтового покриву. Для досягнення цих цілей необхідно забезпечити їх реалізацію на різних адміністративно-управлінських рівнях, при цьому важливу роль відіграють законодавчі ініціативи та управлінські рішення, що підтримують цей процес. Тоді як найбільш дієвим є реалізація заходів із раціонального використання й охорони земель на місцевому (локальному) рівні, що особливо актуально в умовах децентралізації й набуття територіальними громадами нових управлінських функцій щодо земель.

Раціональне використання земельних ресурсів передбачає інтеграцію екологічних, економічних та соціальних підходів. Природний потенціал землі повинен використовуватися таким чином, щоб не завдати шкоди майбутнім поколінням. Це вимагає відповідального управління земельними ресурсами, зокрема впровадження сучасних агротехнологій, що мінімізують негативний вплив на ґрунти, та методів моніторингу, що дають змогу своєчасно реагувати на негативні зміни в екосистемах.

Відповідно до Конвенції ООН про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці, «термін «земля» трактується як окреслена територія поверхні планети, яка неодмінно узагальнює всі атрибути біосфери як всередині, так і понад поверхнею землі, включаючи приземний клімат ґрунту й форм місцевості, гідрологічні поверхні (включаючи мілководні озера, річки, болота), приземні осадові породи і відповідний запас ґрунтових вод, популяції рослин та тварин, житлові поселення і фізичні результати минулої та сучасної діяльності людини (тераси, водосховища чи дренажні структури, дороги, будівлі і т.д.)» [40].

Раціональне використання землі — це інтегрований підхід до управління земельними ресурсами, який передбачає ефективне, екологічно безпечне та економічно землекористування з урахуванням природних, соціальних і економічних особливостей території. Основною метою є збереження та підвищення продуктивності земель, підтримання екологічної рівноваги і стійкості, біологічного і ландшафтного різноманіття, запобігання деградації та виснаженню ґрунтів, а також забезпечення сталого розвитку через збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Це передбачає дотримання норм екологічної безпеки, впровадження ґрунтозахисних технологій, таких як сівоzmіна та використання органічних добрив, збереження біорізноманіття, а також врахування інтересів місцевих громад і держави для ефективного планування та управління земельними ресурсами [40, 44].

Вимога раціонального використання землі закріплена в Земельному кодексі України, де стаття 5 встановлює, що «забезпечення раціонального використання та охорони земель принципом земельного законодавства» [39].

Отже, раціональне використання землі – «це таке використання, яке відповідає її цільовому призначенню, забезпечує високу ефективність землекористування і її охорону, спрямовану на запобігання необґрунтованого вилучення земель сільськогосподарського призначення, захист від антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення» [36, 39, 115].

Однак проблема імплементації у практику управління й господарювання раціонального землекористування полягає не лише у забезпеченні збереження земельних ресурсів, але й у мінімізації негативного впливу людської діяльності на спектр екосистемних послуг, виходячи із функцій земель, які є критично важливими для підтримки цивілізації. Інтенсивне землекористування, неконтрольоване застосування хімічних речовин та нераціональне використання водних ресурсів сприяють деградації ґрунтів і втраті їх продуктивності. Забруднення земель важкими металами, пестицидами та іншими хімічними речовинами не лише знижує якість ґрунту, але й створює загрозу для здоров'я людини та довкілля. Тому раціональне землекористування повинно базуватися на екологічних обмеженнях і орієнтуватися на довгострокове збереження природних ресурсів для забезпечення сталого розвитку.

Раціональне землекористування є багатограним процесом, який охоплює екологічні, економічні, технологічні та правові аспекти. Для досягнення сталого

розвитку суспільства необхідний баланс між інтенсивністю використання земельних ресурсів і їх охороною. Лише комплексний підхід, який враховує всі ці аспекти, може гарантувати збереження земельних ресурсів та екосистем, без яких неможливе життя на Землі.

Екологічні аспекти раціонального використання земель.

Екологічна складова є важливою основою для будь-якої стратегії раціонального використання земельних ресурсів. Земля виконує ряд важливих екологічних функцій, таких як збереження біорізноманіття, регуляція клімату, поглинання вуглекислого газу та очищення води. Раціональне використання землі передбачає мінімізацію негативного впливу людської діяльності на екосистеми, запобігання деградації ґрунтів та підтримання природної рівноваги. Основні екологічні принципи включають збереження родючості ґрунтів, запобігання ерозії та відновлення деградованих земель. Зокрема, застосування екологічно безпечних агротехнологій, зменшення використання хімічних добрив та захист лісових екосистем є ключовими заходами для збереження природного середовища. Важливе значення у раціональному землекористуванні мають заходи з охорони водних ресурсів, адже їх тісний зв'язок із земельними екосистемами вимагає комплексного підходу до управління.

Економічні аспекти раціонального використання земель

Земля є важливим економічним ресурсом, який впливає на добробут суспільства. Економічний аспект раціонального використання земель для суспільства полягає у досягненні максимального економічного ефекту з мінімальними втратами для навколишнього середовища. Це можливо завдяки ефективному управлінню земельними ресурсами, яке сприяє сталому економічному зростанню та підвищенню продуктивності. Раціональне землекористування передбачає впровадження інноваційних технологій і практик, що дають змогу збільшити виробничі показники, зберігаючи при цьому природні ресурси. Наприклад, точне землеробство, застосування біотехнологій і модернізація систем зрошення сприяють підвищенню врожайності та скороченню витрат на відновлення деградованих земель. Крім того, економічно орієнтований підхід до землекористування підвищує інвестиційну привабливість земельних ресурсів, що сприяє залученню капіталу для їх сталого використання.

Технологічні аспекти раціонального використання земель.

Технологічний прогрес значно розширив можливості для раціонального використання земельних ресурсів, даючи змогу не лише підвищити продуктивність землекористування, а й мінімізувати його вплив на навколишнє середовище. Це, зокрема, стосується впровадження сучасних агротехнологій, автоматизованих систем управління та технологій моніторингу довкілля, у т. ч.

земель і ґрунтів. Точне землеробство, засноване на використанні супутникових даних і датчиків, дає змогу оптимізувати внесення добрив і води, зменшуючи тим самим негативний вплив на ґрунти та водні ресурси. Інноваційні методи зрошення, як-от крапельне зрошення, сприяють ефективнішому використанню води та зменшенню її втрат. Технології відновлення деградованих земель та рекультивації забезпечують повернення у господарський обіг території, раніше непридатні для використання. Крім того, науково-технічний прогрес сприяє вдосконаленню методів моніторингу довкілля, що дає змогу швидко реагувати на зміни в екосистемах та запобігати негативним наслідкам землекористування.

Правові аспекти раціонального використання земель

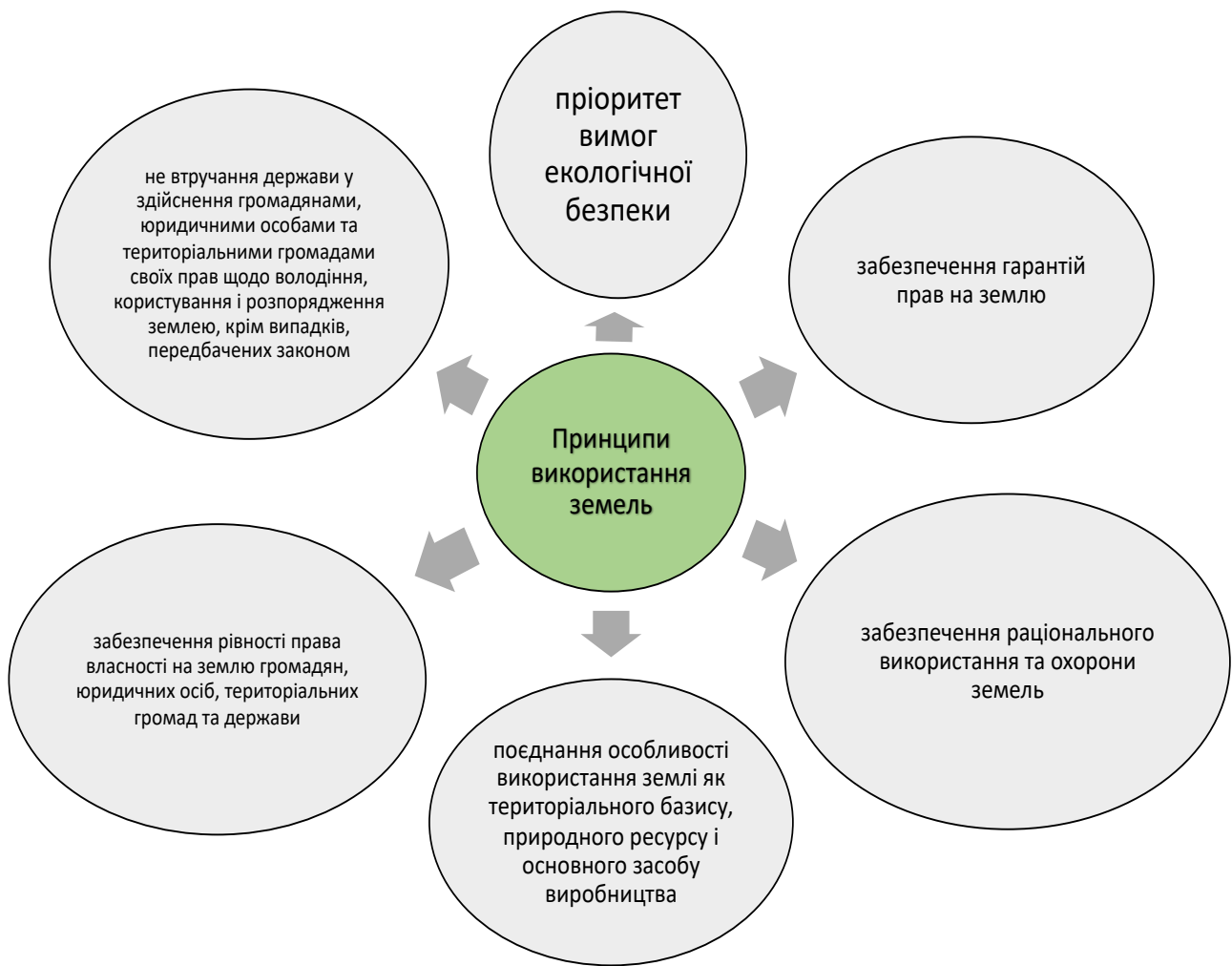
Правове регулювання є невід'ємною складовою раціонального землекористування, оскільки законодавство встановлює правові норми, що упорядковують відносини в цій сфері. Воно охоплює питання розподілу земель, процедури землеустрою, екологічні вимоги до використання земель і механізми охорони. Правова система забезпечує баланс інтересів держави, громадян і бізнесу у використанні земельних ресурсів. Важливу роль відіграють норми права, що регулюють збереження екосистем, запобігання забрудненню ґрунтів і забезпечення сталого розвитку. Системи землеустрою, податкові пільги та штрафи за порушення екологічних стандартів, норм і правил стимулюють відповідальне ставлення до землі. Міжнародні угоди та національне законодавство – земельне, з охорони земель, про охорону навколишнього природного середовища, також відіграють важливу роль у забезпеченні сталого розвитку. Вони спрямовані на збереження земельних ресурсів для майбутніх поколінь, захист природних комплексів та об'єктів, які мають особливу цінність, і регулювання використання земель на екологічно чутливих територіях.

Засобом організації раціонального використання землі в сучасних умовах виступає *землеустрій* як «сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил» [33].

У законодавстві України визначено ряд принципів щодо використання земель (Мал. 1).

До принципів раціонального використання земельних ресурсів відносять:

- «науково-обґрунтований перерозподіл земельних ресурсів за формами власності, галузями, між юридичними та фізичними особами;
- рівноправність всіх форм власності і господарювання на землі;

Малюнок 1. Принципи використання земель

- економічне регулювання раціонального використання і охорони земель (платність землекористування, економічне стимулювання та відшкодування заподіяних землі збитків);
 - цільове використання земель;
 - недоторканість права власності і права користування землею;
 - пріоритет у наданні продуктивних земель для потреб сільського господарства;
 - постійне вдосконалення форм і типів організації і впорядкування території;
 - системний підхід до використання і охорони земельних ресурсів;
 - регіональний підхід;
 - зниження негативних наслідків сільськогосподарського виробництва;

- стимулювання природного функціонування біосфери;
- моніторинг стану ґрунтового покриву;
- поліпшення і модернізація технології сільськогосподарського виробництва;
- відновлення природних властивостей земель» [33, 37, 39].

Отже раціональне використання земельних ресурсів ґрунтується на ефективному управлінні та плануванні, спрямованому на вирішення завдань продовольчої та екологічної й техногенної безпеки, збереження біорізноманіття, відновлення ландшафтів і забезпечення сталого розвитку. В свою чергу, сталий розвиток будь-якої системи, в тому числі і території, досягається шляхом збалансованого функціонування трьох складових: економічної соціальної та екологічної. Ефективність використання землі як основного ресурсу, як засобу виробництва та об'єкта права власності, безпосередньо впливає на соціальний та економічний розвиток території. Водночас суспільство зацікавлене у збереженні природних територій, парків, земель лісового і водного фонду для підтримки екологічного балансу. Таким чином раціональне використання земель є основою сталого розвитку території.

На раціональне використання земельних ресурсів впливають різноманітні фактори, які поділяють на керовані та некеровані. Керовані фактори включають: антропогенний (вплив людської діяльності, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки) та техногенний (застосування сучасних технологій у сфері обробки та використання земель, а також підходи до управління землекористуванням). Некеровані фактори охоплюють: економічний — стан національної та глобальної економіки, який безпосередньо впливає на землекористування; політичний — державна політика у сфері землекористування та інші політичні процеси, що можуть впливати на регулювання земельних відносин; природно-кліматичний — кліматичні умови, особливості ландшафту, якість ґрунтів, що впливають на можливості використання земель; соціальний — рівень життя населення, наявність або відсутність соціальної напруженості, якість робочої сили та трудових ресурсів.

1.1.2 Сутність охорони земель

Відповідно до Конституції України «земля є основним національним багатством і перебуває під особливою охороною держави» [42].

Положення щодо охорони земель, закріплені в Конституції, підкреслюють виняткову важливість земельних ресурсів у всіх сферах життя. Це підтверджує

факт встановлення державою спеціальних правових режимів та принципів захисту землі як природного ресурсу, що відрізняються від регулювання інших об'єктів нерухомості. Це конституційне положення знайшло своє подальше розкриття і конкретизацію в положеннях Земельного кодексу України [39].

Відповідно до Земельного кодексу України, «охорона земель – це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення» [39].

У Земельному кодексі України також визначені принципи державної політики у сфері охорони земель, завдання та зміст охорони земель (Мал. 2).

Малюнок 2. Принципи державної політики, завдання та зміст охорони земель

Відповідно до закону України Про охорону земель «регулювання в галузі охорони земель здійснюють: Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, а також спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади в межах повноважень, установлених законом, до яких відносяться Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державна екологічна інспекція України» [36].

Законодавством передбачено системність і комплексність заходів у сфері охорони земель. До такої системи заходів належать «державна комплексна система спостережень, розробка загальнодержавної і регіональних програм використання та охорони земель, розробка документації із землеустрою, створення екологічної мережі, здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування земель, економічне стимулювання землеохоронної діяльності суб'єктів господарювання, стандартизація та нормування використання земель із метою їх захисту. Встановлено перелік вимог до власників і користувачів земельних ділянок щодо охорони земель під час здійснення ними господарської діяльності» (Табл. 1) [36].

Особлива увага приділяється стану земель сільськогосподарського призначення, у тому числі охороні родючості ґрунтів. Фінансування заходів з охорони земель передбачається за рахунок коштів Державною бюджету України (витрати на загальнодержавні програми, заходи усунення негативного впливу на земельні ресурси, будівництво протиерозійних та гідротехнічних споруд, створення лісонасаджень, обстеження ґрунтів), місцевих бюджетів (витрати на регіональні програми, освоєння земель для господарських потреб, поліпшення угідь, відновлення господарської цінності земель, порушеної не з вини землекористувачів), а також за рахунок коштів землевласників і землекористувачів (протиерозійні заходи на їхніх ділянках, підвищення родючості ґрунтів, запобігання заростанню угідь бур'янами та чагарниками).

Охорона земель передбачає:

- «обґрунтування і забезпечення досягнення раціонального землекористування;

- захист сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників від необґрунтованого їхнього вилучення для інших потреб;

Таблиця 1 – *Вимоги до власників і землекористувачів щодо охорони земель під час здійснення ними господарської діяльності відповідно до закону України «Про охорону земель» [36]*

Напрями охорони земель	Зміст вимог і заходів
<p>Охорона земель сільськогосподарського призначення</p>	<p>Охорона земель сільськогосподарського призначення забезпечується на основі реалізації комплексу заходів щодо збереження продуктивності сільськогосподарських угідь, підвищення їх екологічної стійкості та родючості ґрунтів, а також обмеження їх вилучення (викупу) для несільськогосподарських потреб.</p> <p>Зміна цільового призначення земель сільськогосподарського призначення допускається лише за умови обґрунтування доцільності такої зміни в порядку, визначеному законом.</p> <p>У разі вилучення (викупу) земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб забезпечується пріоритет максимального збереження продуктивних земель.</p> <p>Черезсмужжя та конфігурація земельних ділянок, що створюють перешкоди в ефективному їх використанні і здійсненні природоохоронних заходів, а також порушують ландшафтну цілісність території, підлягають упорядкуванню відповідно до затвердженої документації із землеустрою.</p> <p>Захист земель сільськогосподарського призначення від пожеж, ерозії, селів, підтоплення та інших видів деградації здійснюється на основі реалізації заходів, передбачених державними і регіональними програмами, відповідно до схем землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, робочих проектів</p>

	землеустрою.
<p>Охорона родючості ґрунтів</p>	<p>Власники та землекористувачі, в тому числі орендарі, земельних ділянок зобов'язані здійснювати заходи щодо охорони родючості ґрунтів, передбачені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами України.</p> <p>Використання земельних ділянок способами, що призводять до погіршення їх якості, забороняється.</p> <p>Зміна сіножатей, пасовищ та перелогів на інші угіддя в межах земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, переданих у користування на умовах оренди, емфітевзису, забороняється. Ця вимога не поширюється на зміну угідь земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, право оренди, емфітевзису щодо яких виникло до набрання чинності цією частиною.</p> <p>На землях сільськогосподарського призначення може бути обмежена діяльність щодо:</p> <ul style="list-style-type: none"> • вирощування певних сільськогосподарських культур, застосування окремих технологій їх вирощування або проведення окремих агротехнічних операцій; • розорювання сіножатей, пасовищ; • використання деградованих, малопродуктивних, а також техногенно забруднених земельних ділянок; • необґрунтовано інтенсивного використання земель. <p>З метою здійснення контролю за динамікою родючості ґрунтів систематично проводиться їх агрохімічне обстеження, видаються агрохімічні паспорти, в яких фіксуються початкові та поточні рівні забезпечення поживними речовинами ґрунтів і</p>

	<p>рівні їх забруднення.</p> <p>Дані агрохімічної паспортизації земель використовуються в процесі регулювання земельних відносин при:</p> <ul style="list-style-type: none"> • передачі у власність або наданні в користування, в тому числі в оренду, земельної ділянки; • зміні власника земельної ділянки або землекористувача; • проведенні грошової оцінки земель; • визначенні розмірів плати за землю; • здійсненні контролю за станом родючості ґрунтів. <p>Форму агрохімічного паспорта та порядок його ведення встановлює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері земельних відносин.</p> <p>Розроблення агрохімічного паспорта не є обов'язковим при передачі земельної ділянки у власність та користування.</p>
<p>Охорона земель при здійсненні меліорації</p>	<p>Підприємства, установи та організації при проведенні меліорації земель зобов'язані здійснювати заходи, спрямовані на запобігання підтопленню, заболоченню, засоленню, забрудненню ґрунтів, вітровій і водній ерозії меліорованих земель, їх деградації, погіршенню стану водних об'єктів, а також дотримуватися вимог законодавства про охорону земель, режиму використання територій, що підлягають особливій охороні, нормативів у галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів, екологічно безпечного зрошення, осушення, управління поливами та водовідведенням.</p>
<p>Охорона родючості ґрунтів при використанні осадів стічних вод</p>	<p>Використання з метою удобрення ґрунтів осадів стічних вод, що накопичуються на водоочисних спорудах, здійснюється з дозволу обласних, Київської та Севастопольської міських державних</p>

	<p>адміністрацій за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення.</p> <p>Застосування осадів стічних вод не допускається на землях природно-заповідного та іншого природоохоронного, оздоровчого і рекреаційного призначення, землях водного фонду та інших територіях, що підлягають особливій охороні, і на земельних ділянках, які використовуються для випасання худоби, вирощування овочів та фруктів, а також на земельних ділянках, де вміст будь-якої з токсичних речовин перевищує гранично допустиму концентрацію.</p> <p>Ввезення на митну територію України осадів стічних вод забороняється.</p>
<p>Охорона земель при застосуванні пестицидів і агрохімікатів</p>	<p>Застосування пестицидів і агрохімікатів здійснюється відповідно до Закону України "Про пестициди і агрохімікати".</p>
<p>Охорона земель при веденні лісового господарства</p>	<p>При веденні лісового господарства лісокористувачі, незалежно від форми власності і господарювання, забезпечують збереження та підвищення родючості ґрунтів, їх належний екологічний стан відповідно до вимог законодавства України.</p> <p>Заготівля деревини на схилах повинна проводитися на основі екологічно безпечних і ґрунтозахисних технологій, які зводять до мінімуму руйнування ґрунтового покриву земельних ділянок.</p>
<p>Охорона земель у водному господарстві</p>	<p>При веденні водного господарства охорона земель водного фонду здійснюється шляхом обмеження антропогенного впливу на них і додержання особливого режиму їх використання відповідно до закону.</p> <p>При розміщенні, проектуванні, будівництві, реконструкції та експлуатації водогосподарських об'єктів передбачаються заходи, спрямовані на</p>

	<p>запобігання підтопленню, заболоченню, засоленню та забрудненню продуктивних земель, погіршенню якості ґрунтів.</p> <p>Забороняється скидання стічних вод і вод, що забираються із забруднених джерел, якщо внаслідок цього може відбутися деградація і забруднення ґрунтів небезпечними речовинами.</p> <p>Особливості використання земель водного фонду та водоохоронних зон встановлюються законом.</p>
<p>Особливості охорони земель при веденні рибного господарства</p>	<p>Особи, які здійснюють експлуатацію гідротехнічних споруд рибогосподарських водних об'єктів (їх частин), зобов'язані утримувати в належному технічному стані рибогосподарські та рибозахисні споруди, дотримуватися вимог технологічних, ветеринарно-біологічних, санітарно-епідеміологічних заходів та своєчасно проводити їх капітальний ремонт.</p> <p>На рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), що становлять особливу цінність для охорони і відтворення водних біоресурсів, права користувачів природних ресурсів можуть обмежуватися відповідно до закону.</p> <p>Для рибогосподарських водних об'єктів (їх частинах) встановлюються екологічні нормативи якості води. Зазначені нормативи розробляються і встановлюються відповідно до законодавства.</p>
<p>Охорона земель при спорудженні та експлуатації лінійних інженерних споруд</p>	<p>При спорудженні та експлуатації лінійних інженерних споруд (доріг, трубопроводів, ліній електропередачі та зв'язку, а також інших лінійних інженерних споруд) спеціально уповноважені органи виконавчої влади в галузі охорони земель здійснюють постійний контроль за станом ґрунтового покриву на цих і прилеглих до них земельних ділянках.</p> <p>Підприємства, установи та організації трубопровідного транспорту несуть відповідальність за забруднення земель небезпечними речовинами,</p>

	<p>що транспортуються трубопроводами, та відшкодовують шкоду, завдану власникам земельних ділянок і землекористувачам, у тому числі орендарям, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.</p>
<p>Охорона земель і ґрунтів від забруднення небезпечними речовинами</p>	<p>Господарська та інша діяльність, яка зумовлює забруднення земель і ґрунтів понад установлені гранично допустимі концентрації небезпечних речовин, забороняється.</p> <p>У разі виявлення фактів забруднення ґрунтів небезпечними речовинами спеціально уповноважені органи виконавчої влади у галузі охорони земель вживають заходів до обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій, незалежно від форм власності, притягнення винних до відповідальності згідно із законом і проведення в установленому порядку робіт з дезактивації, відновлення забруднених земель, консервації угідь і визначення режимів їх подальшого використання.</p> <p>Особливості режиму і порядку використання забруднених земель погоджуються з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, і центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення.</p>
<p>Охорона земель і ґрунтів від забруднення відходами</p>	<p>При здійсненні господарської діяльності, пов'язаної із зберіганням, обробленням, утилізацією та видаленням, знешкодженням і захороненням відходів, забезпечуються:</p> <p>виконання заходів щодо запобігання або зменшення обсягів утворення відходів та екологічно безпечне поводження з ними;</p> <p>максимальне збереження ґрунтового покриву на</p>

основі обраного оптимального варіанта територіального розміщення об'єктів поводження з відходами;

зняття родючого шару ґрунту, його складування, збереження та використання при рекультивації земель, покращенні малопродуктивних земель і благоустрої населених пунктів;

запобігання негативному впливу об'єктів поводження з відходами, що використовуються для збирання, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів на ґрунтовий покрив прилеглих територій;

рекультивація земельних ділянок після ліквідації об'єктів поводження з відходами.

Підприємства, установи та організації, а також громадяни, діяльність яких пов'язана з накопиченням відходів, зобов'язані забезпечувати своєчасне вивезення таких відходів на спеціальні об'єкти, що використовуються для їх збирання, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення.

Забороняється несанкціоноване скидання і розміщення відходів у підземних горизонтах, на території міст та інших населених пунктів, на землях природно-заповідного та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, у межах водоохоронних зон та зон санітарної охорони водних об'єктів, в інших місцях, що може створювати небезпеку для навколишнього природного середовища та здоров'я людини.

У районах можливого забруднення земель небезпечними відходами, у тому числі аварійними, викидами від стаціонарних і пересувних джерел за рішенням місцевої державної адміністрації або органу місцевого самоврядування проводяться постійні або періодичні обстеження хімічного складу ґрунтів з метою виявлення та визначення їх

	<p>негативного впливу на здоров'я людини, а також окремих видів природних ресурсів і довкілля в цілому.</p>
<p>Охорона земель від ерозії та зсувів</p>	<p>Використання ерозійно- та зсувонебезпечних земельних ділянок дозволяється за умови вжиття заходів щодо їх протиерозійного і протизсувного захисту, передбачених законодавством України.</p> <p>З метою захисту земель від ерозії та зсувів у землевпорядній, містобудівній та іншій документації передбачаються заходи щодо забезпечення протиерозійної та протизсувної стійкості території.</p> <p>Забороняється розорювання схилів крутизною понад 7 градусів (крім ділянок для залуження, залісення та здійснення ґрунтозахисних заходів). На схилах крутизною від 3 до 7 градусів обмежується розміщення просапних культур, чорного пару тощо.</p>
<p>Охорона земель у процесі містобудівної діяльності</p>	<p>Територіальний розвиток житлової та громадської забудови в межах населених пунктів, а також спорудження об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури здійснюються з урахуванням вимог раціонального використання земель.</p> <p>Розміщення і будівництво об'єктів житлово-комунального, промислового, транспортного, іншого призначення здійснюються відповідно до затверджених у встановленому порядку містобудівної документації та проектів цих об'єктів.</p> <p>Забудова земельних ділянок, що надаються для містобудівних потреб, здійснюється після виникнення права власності чи користування, у тому числі на умовах оренди, земельною ділянкою, у порядку, передбаченому законом.</p> <p>Визначення територій і вибір земель для містобудівних потреб та спорудження конкретних об'єктів здійснюються на підставі затвердженої містобудівної документації, документації із землеустрою, схем планування територій переважно на землях несільськогосподарського призначення.</p>

	<p>При здійсненні містобудівної діяльності передбачаються заходи щодо:</p> <ul style="list-style-type: none"> • максимального збереження площі земельних ділянок з ґрунтовим і рослинним покривом; • зняття та складування у визначених місцях родючого шару ґрунту з наступним використанням його для поліпшення малопродуктивних угідь, рекультивації земель та благоустрою населених пунктів і промислових зон; • недопущення порушення гідрологічного режиму земельних ділянок; • дотримання екологічних вимог, установлених законодавством України, при проектуванні, розміщенні та будівництві об'єктів.
<p>Охорона земель при застосуванні нових технічних засобів і технологій</p>	<p>При розміщенні, проектуванні, будівництві та введенні в дію нових і реконструйованих об'єктів, застосуванні нових технічних засобів і технологій, які справляють негативний вплив на екологічний стан, передбачаються заходи щодо запобігання небезпечним екологічним і санітарно-гігієнічним наслідкам, раціонального використання та охорони земель.</p> <p>Розміщення об'єктів, які справляють негативний вплив на екологічний стан і якість земельних ресурсів, проводиться з урахуванням результатів інтегральної оцінки цього впливу і розробки відповідних заходів щодо запобігання небезпечним екологічним і санітарно-гігієнічним наслідкам та раціонального використання і охорони земель лише після здійснення оцінки впливу на довкілля в порядку, визначеному законом.</p>
<p>Охорона земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого</p>	<p>Охорона земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення здійснюється шляхом включення цих земель до складу екологічної мережі, обмеження їх вилучення (викупу) для інших потреб та обмеження</p>

<p>природоохоронного призначення</p>	<p>антропогенного впливу на такі землі. Порядок використання земель оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення і створення екологічної мережі встановлюється законом.</p>
---	---

• захист земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами і та від інших несприятливих природних і техногенних процесів;

- збереження природних водно-болотних угідь;
- попередження погіршення естетичного стану та екологічної ролі антропогенних ландшафтів;
- консервацію деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь» [36].

Сучасна організація заходів із захисту земель від негативних впливів стає одним із ключових напрямів підвищення ефективності виробничих процесів. Особливе значення у цьому контексті мають такі аспекти:

- трансформація споживацького ставлення суспільства до природних ресурсів загалом і земельних ресурсів зокрема;
- вдосконалення організаційних механізмів у сфері охорони земель;
- покращення нормативно-правової бази та технічного регулювання у сфері використання і захисту земель;
- оновлення нормативів впливу техногенних факторів на стан земель і та механізмів встановлення плати за їх забруднення;
- вдосконалення економічних інструментів захисту земель;
- розробка та впровадження систем екологічного страхування;
- докорінна реформа наукових досліджень у сфері землекористування та охорони земель, зокрема, відповідно до викликів сучасності;
- впровадження інноваційної моделі розвитку землекористування [31, 35, 36, 39].

Основними законодавчими актами, які регулюють діяльність у сфері раціонального використання та охорони земель є: Земельний кодекс України, Закони України «Про охорону земель», «Про землеустрій», «Про державний контроль за використанням та охороною земель», «Про охорону навколишнього природного середовища».

Одним із найважливіших аспектів правової охорони земель є ефективне державне управління, яке забезпечує збалансоване використання та охорону земельних ресурсів. Держава відіграє ключову роль у формуванні політики раціонального використання земель і забезпеченні належного контролю за дотриманням земельного законодавства. Функції держави закріплені в чинних нормативно-правових актах та реалізуються через систему управлінських, економічних і правових заходів. Державне регулювання земельних відносин здійснюється шляхом законодавчого регулювання, організації та реалізації загальнодержавних і місцевих програм, спрямованих на раціональне використання земель, охорону ґрунтового покриву та збереження екологічного балансу. Законодавча база України визначає низку завдань, спрямованих на комплексний захист земельних ресурсів у взаємодії з іншими природоохоронними заходами.

Через реалізацію функцій законодавчого регулювання, організацію землеустрою, ведення кадастру та контролю за дотриманням земельного законодавства держава створює умови для комплексного вирішення питань охорони земель та їх раціонального використання з урахуванням сучасних екологічних викликів і тенденцій.

1.1.3 Виклики, що постають перед системою охорони земельних ресурсів у сучасному світі та в Україні

Земельні ресурси є основною складовою природного середовища та його просторовим базисом, а їхнє раціональне використання та охорона є вирішальними для забезпечення продовольчої й екологічної безпеки, соціально-економічного розвитку та збереження екосистем. Проте, у зв'язку зі зростанням чисельності населення, активною урбанізацією й проривних інноваційних технологій глобальною зміною клімату та нераціональними підходами до землекористування, система охорони земель зіштовхується з численними викликами, що потребують негайного вирішення.

Одна з головних проблем, яка впливає на ефективність охорони земельних ресурсів, — це деградація ґрунтів. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), близько 33 % світових земель піддані деградації [107]. Основні причини деградації ґрунтів включають ерозію, опустелювання, втрату родючості та засолення, які викликані надмірним використанням хімічних добрив, неправильною агротехнікою, вирубкою лісів та зміною клімату [1, 7, 5, 25, 50, 113, 115]. Втрата родючості ґрунтів знижує продуктивність сільськогосподарських угідь, що ставить під загрозу глобальну продовольчу безпеку, не кажучи про національну. Для подолання деградації

земель необхідно застосовувати інноваційні підходи до їх відновлення, зокрема впровадження сталих сільськогосподарських практик і рекультивації деградованих ґрунтів. блискавичне поширення проривних інноваційних технологій створюють серйозні виклики для охорони земельних ресурсів. Інтенсивна урбанізація спричиняє скорочення площі сільськогосподарських земель, забудову родючих ґрунтів та порушення цілісності екосистем. За оцінками ООН, до 2050 року близько 68 % світового населення житиме в містах, що посилить тиск на природні ресурси, зокрема землю [109]. Крім того, поточні технології й рівень індустріалізації та видобувні галузі призводять до забруднення ґрунтів важкими металами, нафтопродуктами та іншими токсичними речовинами, що ускладнює відновлення земель. Тому необхідно розробляти та впроваджувати політику з раціонального землекористування, яка б враховувала баланс між урбанізацією, техноустроєм та охороною земельних ресурсів [102].

Глобальна зміна клімату чинить значний вплив на земельні ресурси, зокрема через посилення ерозійних процесів, зниження рівня ґрунтових вод і зміну моделей опадів. Частіші та інтенсивніші посухи, повені та інші екстремальні погодні явища сприяють деградації ґрунтів і втраті родючих земель. Опустелювання — одна з найсерйозніших проблем, що спричинена зміною клімату, яка загрожує понад 1 мільярд людей по всьому світу. Охорона земель в умовах зміни клімату вимагає глобальних зусиль для адаптації сільського господарства, пом'якшення наслідків і зміцнення екологічних систем та запровадження ефективних політик зі зменшення викидів парникових газів [35].

Інтенсивне землекористування без врахування екологічних наслідків є ще одним вагомим викликом для системи охорони земель. Надмірна експлуатація земель для сільського господарства, вирубка лісів під плантації та пасовища, а також видобуток корисних копалин призводять до виснаження ресурсів і втрати біорізноманіття. Нераціональне землекористування також сприяє глобальному потеплінню, оскільки зменшення площі лісів знижує здатність природних екосистем поглинати вуглекислий газ. Основним вирішенням цієї проблеми є впровадження принципів сталого розвитку, що забезпечують збереження природних ландшафтів та екосистем при раціональному використанні ресурсів.

Ефективне управління охороною земельних ресурсів потребує відповідної нормативно-правової бази, яка б забезпечувала комплексний захист земельних ресурсів на місцевому, національному та міжнародному рівнях. Однак у багатьох країнах існують прогалини або недосконалість законодавчих актів, що регулюють землекористування та охорону земель, що ускладнює протидію деградації ґрунтів і забрудненню. Відсутність належного контролю за

дотриманням екологічних стандартів, норм та правил і недостатньо жорсткі санкції за порушення знижують ефективність механізмів охорони земельних ресурсів. Для вирішення цих проблем необхідна модернізація законодавства з урахуванням сучасних викликів та загроз.

Фінансові ресурси, необхідні для ефективної охорони земель, часто є обмеженими, особливо в країнах, що розвиваються. Впровадження сталих сільськогосподарських практик, відновлення деградованих земель та захист природних екосистем потребують значних інвестицій. Відсутність фінансування стає одним з основних бар'єрів для реалізації проектів із захисту земельних ресурсів. Міжнародна співпраця та фінансування з боку міжнародних організацій можуть відігравати важливу роль у підтримці країн у боротьбі з деградацією земель та досягненні сталого розвитку [23].

Земельний фонд України складає – 60,3 млн га – «безцінне національне багатство, спроможне за ефективного управління забезпечити гідне життя громадянам» [42].

Земельний фонд України «це сукупність земель у державі всіх форм власності і категорій. За цільовим призначенням землі України поділяються на дев'ять категорій: землі сільськогосподарського призначення; землі житлової та громадської забудови; землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення; землі оздоровчого призначення; землі рекреаційного призначення; землі історико-культурного призначення; землі лісового фонду; землі водного фонду; землі промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, іншого призначення, оборони та іншого призначення» [33].

«Земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадянам чи юридичним особам, можуть перебувати у запасі. Віднесення земель до тієї чи іншої категорії здійснюється на підставі рішень органів державної влади та місцевого самоврядування відповідно до їхніх повноважень. Зміна цільового призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб, здійснюється за ініціативою власників земельних ділянок у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України. Зміна цільового призначення земель, зайнятих лісами, проводиться з урахуванням висновків органів виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища та лісового господарства» [39].

Відповідно до ст. 18 Земельного кодексу України до земель України «належать усі землі в межах її території, в т. ч. острови та землі, зайняті водними об'єктами» [48]. «У складі земель України – сільськогосподарські становлять 41,9 млн га (69,5 %) загальної площі земель; ліси та інші лісовкриті площі – 10,7 млн га (17,7 %); забудовані землі – 2,5 млн га (4,1 %); під водою та

відкриті заболочені землі – 3,4 млн га (5,6 %); відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (кам'янисті місця, піски, яри) та сухі відкриті землі з особливим рослинним покривом – 0,6 млн га (1,1 %)» [39]. У структурі сільськогосподарських угідь переважає рілля – 32,7 млн га, пасовища становлять 5,3 млн га, сіножаті 2,3 млн га, багаторічні насадження 0,9 млн га, перелоги 0,2 млн га. Найбільшу площу сільськогосподарських угідь, зокрема ріллі мають - Вінницька, Дніпропетровська, Кіровоградська, Одеська, Миколаївська, Харківська та Херсонська області України. Понад 65 % земель використовують сільськогосподарські товаровиробники, 11,9 % використовують громадяни. Значна кількість продуктивних угідь є у їх власності і користуванні. сільськогосподарські товаровиробники використовують 80,8 % сільськогосподарських угідь, а відповідно громадяни – 16,3 % [35].

Суттєвою проблемою для України є надмірна розораність земель, яка негативно впливає на стійкість агроландшафтів, в результаті чого підвищується техногенне навантаження на навколишнє середовище загалом.

В Україні обліковується 1,1 млн гектарів деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель, які потребують консервації. Також є 143,4 тис. гектарів порушених земель, що вимагають рекультивації, та 315,6 тис. гектарів малопродуктивних угідь, які потребують покращення.

Понад 6 млн гектарів земель систематично зазнають вітрової ерозії, а до 20 млн гектарів піддаються впливу пилових бур.

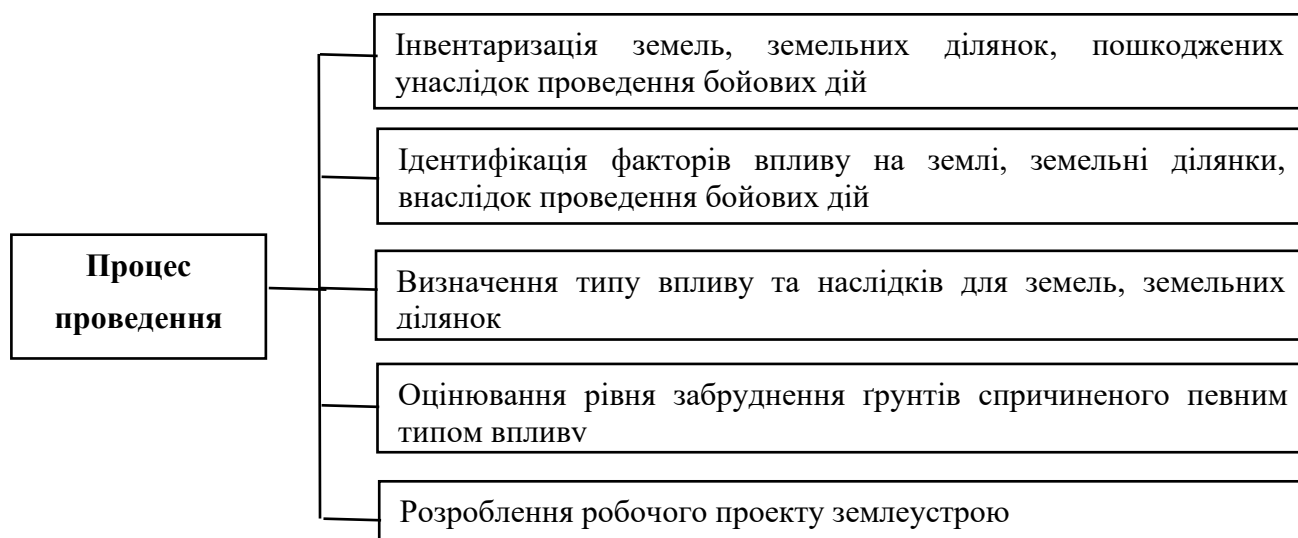
На стан земельних ресурсів також негативно впливають такі фактори, як засоленість, солонцюватість, перезволоженість, кислотність та кам'янистість ґрунтів [35].

Інтенсивне використання земель для сільського господарства спричиняє погіршення родючості ґрунтів, зокрема чорноземів, через їх ущільнення, втрату грудкувато-зернистої структури, зниження водопроникності та погіршення здатності до аерації, що має негативні екологічні наслідки. Процеси деградації ґрунтового покриву посилилися через техногенне забруднення. Найбільшою загрозою для довкілля є забруднення ґрунтів радіоактивними речовинами, важкими металами та патогенними організмами.

Однак, на сьогодні найбільшої шкоди земельним ресурсам завдають воєнні й бойові дії, внаслідок яких відбувається руйнування структури ґрунтів від механічних, фізичних і хімічних пошкоджень. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів на початок 2023 року понад 200 тис. км² потребували розмінування; 2,3 млн м² засмічених земель; понад 190 тис. м² ґрунтів забруднених небезпечними речовинами [54].

То ж сьогодні маємо вести мову про ще один вид деградації ґрунтів - техногенне забруднення внаслідок ведення військових дій, що матиме жахливі наслідки для стану ґрунтів, довкілля, здоров'я людей і сільськогосподарського потенціалу держави. Це стосується й акту екоциду на Каховській гідроелектростанції (ГЕС), котрий загрожує безпрецедентними екологічними наслідками – катастрофою для південної частини України й усього Чорноморського регіону.

Перетворення забруднених земель для подальшого їх використання пов'язане з проведенням робіт по рекультивації земель. Перед вибором технології проведення рекультивації земель потрібно проаналізувати наслідки бойових дій. Такі дії проводяться поетапно (мал. 3).

Малюнок 3. Процес визначення наслідків проведення бойових дій для вибору технології проведення рекультивації земель [92]

За результатами проведеного аналізу обирається оптимальний варіант для проведення рекультивації земель і земельних ділянок.

Для очищення (ремедіації) забруднених ґрунтів застосовують такі методи обробки як: фізична (електролітична технологія, захоронення, стабілізація), хімічна (хімічна екстракція, хімічне вилуговування) та біологічна (фітoremідація, фітостабілізація, фітоекстракція).

При оцінюванні рівня пошкоджених земель унаслідок ведення бойових дій в Україні з визначенням ступеню придатності їх подальшого використання враховується наступне: визначається рівень пошкодження земельної ділянки у відсотках до її площі; встановлюється ступінь придатності; наводиться характеристика забруднених земель; надаються пропозиції щодо подальшого її використання; передбачаються заходи з метою зниження рівня надходження забруднювальних речовин у ґрунт. За наведеною логікою етапів передбачувані заходи з охорони земель та ґрунтів мають реалізовуватись засобом землевпорядного механізму (табл. 2).

Таблиця 2 – Оцінка рівня пошкоджених земель унаслідок ведення бойових дій в Україні відповідно до ступеню придатності до використання земель та види землевпорядної документації, які необхідно розробляти (доповнено авторами за [25, 92])

Рівень пошкодження (% до площі земельної ділянки)	Ступінь придатності	Характеристика забруднених земель	Можливе використання	Передбачувані заходи	Вид землевпорядної документації, який необхідно розробляти
до 10 %	придатні	вміст хімічних речовин у ґрунті перебуває в межах фонових значень	придатні для вирощування усіх сільськогосподарських культур	-	проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь;
від 10 до 25 %	придатні	вміст хімічних речовин у ґрунті перевищує фонове значення, але не вище ГДК	придатні для вирощування усіх сільськогосподарських культур за умови контролю за якістю виробленої продукції	агротехнічні заходи (з метою зниження рівня надходження металів у продукцію)	проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь;
від 25 до 50 %	мало придатні	вміст хімічних речовин у ґрунті перевищує ГДК при лімітуючому	придатні для вирощування технічних культур із подальшим	вирощування сільськогосподарських культур, які не поглинають	робочий проект землеустрою щодо рекультивації порушених земель

		транслокаційному показнику	використанням під сіножаті та пасовища з нормованим випасом	забруднювальні речовини; агротехнічні заходи	унаслідок бойових дій
від 50 до 75 %	умовно придатні	вміст хімічних речовин у ґрунті перевищує ГДК у більшості досліджуваних забруднювальних речовинах	використанням під культурні пасовища; вирощування ефіро-олійних культур	вирощування сільськогосподарських культур для продовольчих цілей недопустиме; проведення протиерозійних та гідротехнічних заходів; проведення фізичної та хімічної рекультивациі	робочий проект землеустрою щодо рекультивациі порушених земель унаслідок бойових дій
від 75 до 100 %	не придатні	вміст хімічних речовин у ґрунті перевищує ГДК за всіма показниками	вилучення із сільськогосподарського використання (консервациа)	природне відновлення	робочий проект землеустрою щодо консервації деградованих та малопродуктивних угідь

Стосовно зміни фізичних параметрів ґрунту внаслідок вібраційного, радіоактивного та теплового впливів від влучань зброї та застосування військової техніки, йдеться про фокусування землеохоронних заходів на врахуванні кумулятивного негативного ефекту, який веде до втрати гумусу в ґрунтах, зниження їх природної родючості й втрату здатності ґрунтів до відновлення взагалі.

Відповідно мають передусім реалізовуватися заходи з охорони земель методом землевпорядкування при поєднанні екологічних та економічних інструментів. Йдеться про розроблення робочого проекту землеустрою щодо консервації деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених угідь. Адже консервація-трансформація сільськогосподарських угідь проектується через переведення їх у кормові угіддя або ж виведення таких угідь із подальшим залісненням чи трансформуванням у інші види несільськогосподарських угідь. Важливість і цінність розроблення цієї землевпорядної документації в тому, що нею передбачаються пріоритети щодо економічно ефективного та еколого безпечного використання земель, заходи спрямовані на сповільнення їх деградації для досягнення нейтрального рівня у цьому процесі, віднайдення шляхів відновлення родючості ґрунтів тощо.

Розроблення робочого проекту землеустрою щодо консервації деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених угідь має стати в нинішніх умовах важливим інструментом для власників землі та землекористувачів, оскільки мають відігравати важливу роль у відновленні забруднених земель. У відновленні уражених бойовими діями земельні ресурси в Україні важливу роль відіграватимуть і територіальні громади, позаяк подбати про пошкоджені землі – це відповідальність усіх сторін й, імовірно, саме спільноти стануть лідерами у цьому процесі на місцях. Тому місцеві програми розвитку територіальних громад мають враховувати в обов'язковому порядку питання відновлення ґрунтів (йдеться про їх оцінювання, визначення рівня завданої шкоди, ведення систематичного моніторингу за їх станом і виділення коштів на їх здійснення).

Якщо вести мову про власників землі та землекористувачів за здійснення заходів із охорони земель, то законодавством мають «... визначатись джерела, підстави, порядок виплати компенсаційних виплат та їх розмір за впровадження цих заходів у кожному випадку зокрема» [25, 92].

Проте відсутнє юридичне оформлення такого важливого компенсаційного інструменту «...як конкретно діючого механізму...» що обмежує можливості для ефективного управління земельними ресурсами. Проблема посилюється і тим, що на законодавчому рівні не завжди встановлюються чіткі природоохоронні обмеження у використанні земель. Це призводить до

нераціонального використання ресурсів, подальшої деградації земель та зниження їх продуктивності [25, 92].

§1.2. Система заходів у галузі охорони земель

Відповідно до статті 22 закону України «Про охорону земель» система заходів у галузі охорони земель включає:

- «державну комплексну систему спостережень;
- розробку загальнодержавних і регіональних (республіканських) програм використання та охорони земель, документації із землеустрою в галузі охорони земель;
- створення екологічної мережі;
- здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель;
- економічне стимулювання впровадження заходів щодо охорони та використання земель і підвищення родючості ґрунтів;
- стандартизацію і нормування» [36].

1.2.1 Державна комплексна система спостережень

Державна комплексна система спостережень є інтегрованою системою моніторингу, яка спрямована на контроль та оцінку стану навколишнього середовища. Вона функціонує як державна інфраструктура для збору, оброблення, зберігання та аналізу даних про екологічний стан різних природних ресурсів і компонентів довкілля, таких як ґрунт, вода, повітря, флора і фауна. Її ключовою метою є забезпечення інформаційної підтримки для прийняття рішень щодо охорони навколишнього середовища, запобігання екологічним ризикам та дотримання екологічних стандартів безпеки. Система дає змогу прогнозувати зміни в екосистемах та розробляти заходи для мінімізації негативних впливів антропогенних і природних факторів на довкілля. [77]

Система моніторингу будується на принципах:

- «об'єктивності і достовірності;
- систематичності спостережень за станом навколишнього природного середовища;
- багаторівневості;

- узгодженості нормативного та методичного забезпечення;
- узгодженості технічного та програмного забезпечення;
- комплексності в оцінці екологічної інформації;
- оперативності проходження інформації між окремими ланками

системи;

- відкритості інформації для населення».[77]

Система моніторингу – «це відкрита інформаційна система, пріоритетами функціонування якої є:

- захист життєво важливих екологічних інтересів людини і суспільства;
- збереження природних екосистем;
- відвернення кризових змін екологічного стану довкілля і запобігання

надзвичайним екологічним ситуаціям». [77]

Забезпечення ефективного управління земельними ресурсами та охорони навколишнього природного середовища неможливе без належного моніторингу, оцінки стану земель та ґрунтів. В умовах інтенсивного використання природних ресурсів, негативного впливу антропогенних факторів, а також у контексті викликів зміни клімату, комплексна система спостережень за станом земель та ґрунтів набуває особливого значення. Ця система забезпечує збір, обробку, аналіз та інтерпретацію даних про стан земельного фонду, що дає змогу вчасно приймати рішення з управління земельними ресурсами та здійснювати заходи з їх охорони.

Моніторинг охоплює низку різних обстежень і досліджень, таких як топографо-геодезичні, картографічні, ґрунтові, агрохімічні, радіологічні та інші. Вони охоплюють весь спектр показників, що характеризують якість земельних та ґрунтових ресурсів, їх деградацію, рівень забруднення та зміну родючості. На основі зібраних даних формується національний, регіональний та місцевий банки даних про стан навколишнього природного середовища, які забезпечують основу для прийняття рішень на різних рівнях управління земельними ресурсами.

Залежно від призначення, система моніторингу поділяється на три види: загальний (стандартний), оперативний (кризовий) та фоновий (науковий) моніторинг. Кожен із них має свої завдання, методи та частоту проведення досліджень, що дає змогу забезпечити всебічний контроль стану земельних ресурсів.

Загальний моніторинг спрямований на регулярне спостереження за станом земельних і ґрунтових ресурсів на основі певного набору показників. Він здійснюється на мережі спеціалізованих пунктів спостереження, об'єднаних в єдину інформаційно-технологічну систему. Такий моніторинг дає змогу відстежувати зміни, що відбуваються у ґрунтовому покриві, виявляти процеси

деградації та забруднення, а також розробляти заходи з охорони земель. На основі результатів загального моніторингу формуються природоохоронні програми та приймаються рішення на державному та місцевому рівнях.

Оперативний (кризовий) моніторинг. Цей вид моніторингу використовується у випадках виникнення надзвичайних ситуацій, таких як природні катастрофи, техногенні аварії або інші події, що становлять підвищену екологічну загрозу. Оперативний моніторинг дає змогу здійснювати швидке реагування на зміни у стані земельних та ґрунтових ресурсів, приймати необхідні заходи для ліквідації наслідків кризових ситуацій та забезпечення безпеки населення. Він виконується на основі спеціальних програм, які розробляються залежно від конкретних умов та вимог.

Фоновий моніторинг здійснюється у спеціальних природоохоронних зонах, таких як заповідники, національні парки та біосферні заповідники. Він передбачає високоточне дослідження стану природних територій, кругообіг речовин, вплив забруднювачів на екосистеми, а також відстеження реакції організмів на забруднення навколишнього середовища. Результати фонових моніторингу використовуються для наукових досліджень, розробки моделей екосистем та оцінки довготривалих тенденцій змін у природних комплексах. Комплексний моніторинг стану земельних ресурсів є основою для ефективного планування заходів з охорони ґрунтів, відтворення їх родючості, а також для забезпечення раціонального використання земель.

Результати спостережень дають змогу не лише оцінювати поточний стан земельних ресурсів, але й прогнозувати зміни, запобігати можливим екологічним катастрофам, впроваджувати ефективні заходи з відновлення деградованих територій. Крім того, на основі даних моніторингу здійснюється оцінка збитків, завданих земельним ресурсам внаслідок антропогенної діяльності, зокрема викидів забруднюючих речовин, нераціонального використання земель або надзвичайних ситуацій.

«Залежно від мети спостережень та ступеня охоплення територій проводиться такий моніторинг земель:

- національний – на всіх землях у межах території України;
- регіональний – на територіях, що характеризуються єдністю фізико-географічних, екологічних та економічних умов;
- локальний – на окремих земельних ділянках та в окремих частинах (елементарних структурах) ландшафтно-екологічних комплексів» [77].

Моніторинг земель та ґрунтів здійснюється через регулярні спостереження, що дають змогу оцінювати їхній стан та аналізувати отримані показники. Це є частиною державної системи моніторингу довкілля, і охоплює всі землі незалежно від форми власності.

На землях сільськогосподарського призначення моніторинг забруднення ґрунтів включає агрохімічне обстеження, контроль за якісними змінами ґрунтів та агрохімічну паспортизацію земельних ділянок.

Агрохімічна паспортизація орних земель проводиться раз на п'ять років, а для сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень — раз на п'ять-десять років. Суцільне обстеження ґрунтів сільськогосподарських угідь виконується кожні двадцять років.

Моніторинг земельних ресурсів складається із систематичних спостережень, які включають агрохімічну паспортизацію земельних ділянок, зйомки, обстеження та вишукування. В рамках моніторингу оцінюється стан використання земельних ділянок, а також процеси, які впливають на родючість ґрунтів. Це зокрема такі негативні явища, як водна та вітрова ерозія, втрата гумусу, погіршення структури ґрунту, заболочення та засолення. Також до об'єктів моніторингу належать сільськогосподарські угіддя, які зазнають заростання, землі, що забруднюються пестицидами, важкими металами, радіонуклідами та іншими токсичними речовинами.

Особлива увага приділяється спостереженню за станом берегових ліній річок, морів, озер, заток та водосховищ, а також за процесами, пов'язаними з утворенням ярів, зсувів, сільових потоків, землетрусів, карстових та криогенних явищ. Систематичний моніторинг охоплює також території, зайняті нафтогазовидобувними об'єктами, очисними спорудами, гноєсховищами, складами паливно-мастильних матеріалів, добрив, стоянками автотранспорту, місцями захоронення токсичних промислових відходів і радіоактивних матеріалів, а також іншими промисловими об'єктами, що можуть становити небезпеку для довкілля.

Залежно від частоти проведення спостережень, моніторинг поділяється на три основні види:

- базовий (вихідний);
- періодичний;
- оперативний.

Базовий (вихідний). Цей вид моніторингу фіксує стан об'єкта спостережень на момент початку ведення моніторингу. Він встановлює початкові параметри, на основі яких у подальшому здійснюється порівняння та оцінка змін стану земель.

Періодичний, моніторинг, який проводиться через певні проміжки часу (наприклад, один раз на рік або рідше), залежно від особливостей та призначення земельних ділянок. Періодичний моніторинг дає змогу виявити довгострокові тенденції зміни якості ґрунтів та екологічного стану земельних ресурсів.

Оперативний. Використовується для фіксації поточних змін на об'єктах спостереження. Оперативний моніторинг необхідний у випадках виникнення надзвичайних ситуацій, екологічних катастроф або при виявленні різкого погіршення стану земель. Завдяки оперативному моніторингу вдається своєчасно виявляти та реагувати на кризові екологічні ситуації.

Проведення моніторингу земель включає кілька основних етапів:

1. Виконання спеціальних зйомок та обстежень земель. Зйомки та обстеження здійснюються за спеціальною методикою, яка дає змогу визначити якісний стан ґрунтів та виявити можливі порушення.

2. Виявлення негативних факторів, які потребують контролю. На основі зібраних даних визначаються основні негативні фактори, що впливають на стан земель, такі як ерозія, забруднення, зсуви тощо.

3. Оцінка, прогноз та запобігання впливу негативних процесів. Оцінка стану земель здійснюється з урахуванням можливих сценаріїв розвитку ситуації, а також прогнозування подальших змін для визначення найбільш ефективних методів запобігання та ліквідації наслідків негативних процесів. Координацію ведення моніторингу земель здійснює Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр).

Ці заходи спрямовані на збереження екологічної рівноваги та ефективне управління земельними ресурсами України. Моніторинг забезпечує науково обґрунтовані дані для подальших заходів з охорони та раціонального використання земель.

Інформація, одержана в процесі спостережень, узагальнюється на відповідному адміністративно-територіальному рівні, а також по окремих природних комплексах. Дані передаються до автоматизованої інформаційної системи, де відбувається їх аналіз та обробка.

Форма та порядок надання інформації про стан земель затверджуються Міністерством аграрної політики та продовольства України. На основі отриманих даних складаються звіти, прогнози та рекомендації, які передаються до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та Держгеокадастру для прийняття управлінських рішень та вжиття заходів з охорони земельних ресурсів.

Моніторинг ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення є невід'ємною частиною загальної системи спостережень. Він включає спостереження, збирання, оброблення, передавання, збереження та аналіз інформації про зміни показників якісного стану ґрунтів, їх родючості. Результати моніторингу використовуються для розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо відвернення та ліквідації наслідків

негативних процесів, таких як втрата гумусу, забруднення, засолення та інші деградаційні процеси. [77]

Одним із новітніх видів моніторингу в Україні є публічний моніторинг земельних відносин та моніторингу ринку земель у його складі.

Отже, для прийняття раціональних управлінських рішень необхідною умовою є наявність якісного інформаційного забезпечення динаміки різних показників, які характеризують стан навколишнього середовища, земель та ґрунтів. При цьому всі негативні тенденції, що відбуваються в розвитку складної системи «людина – природа – суспільство», підвищують актуальність ведення моніторингу.

1.2.2 Розробка програм використання та охорони земель

Система заходів у сфері охорони земель в Україні включає загальнодержавні та регіональні програми, метою яких є забезпечення сталого розвитку землекористування, захист ґрунтів від деградації та забруднення, а також збереження екологічних функцій земельних ресурсів у сучасних економічних умовах.

Загальнодержавна програма використання та охорони земель в Україні розробляється з урахуванням державних програм економічного, науково-технічного і соціального розвитку, а також охорони довкілля. Програма визначає обсяги першочергових та перспективних заходів з охорони земель, встановлює джерела фінансування та ресурси, необхідні для її реалізації. Метою розроблення такої програми є створення екологічно безпечних умов для проживання населення та ведення господарської діяльності, збереження родючості ґрунтів та забезпечення сталого розвитку землекористування.

У розробці програми беруться до уваги чинники зміни клімату, деградаційні процеси та їх вплив на стан ґрунтів, а також міжнародний досвід у сфері охорони земель. Такий підхід дає змогу гармонізувати державну політику у сфері використання земельних ресурсів із сучасними глобальними екологічними вимогами та трендами сталого розвитку. Розроблення та затвердження «Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель» передбачено Законом України «Про охорону земель». Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 року № 70-р було схвалено Концепцію програми, яка встановлює шляхи і способи вирішення проблем у галузі охорони земель, а також визначає строки виконання основних заходів. Ця концепція є фундаментом для подальшої розробки та реалізації конкретних дій у сфері охорони земельних ресурсів.

Розроблення та реалізація загальнодержавної програми включає такі етапи:

1. Аналіз структури земельного фонду України. Проводиться вивчення динаміки змін земельних ресурсів у межах держави та в окремих регіонах.

2. Оцінка стану використання земельних ресурсів. Визначаються характеристики земель за категоріями та землекористуваннями.

3. Аналіз зарубіжного досвіду. Вивчаються практики інших країн щодо використання та охорони земельних ресурсів з метою впровадження ефективних методів в Україні.

4. Оцінка деградаційних процесів. Проводиться дослідження причин деградації ґрунтів, зниження їх родючості та погіршення екологічних функцій.

5. Розроблення прогнозів та пріоритетів використання земель. Визначаються основні напрями сталого землекористування залежно від категорій земель та видів їх використання.

6. Розроблення заходів боротьби з деградацією земель. Передбачається розробка заходів з боротьби з опустелюванням, відновленням родючості ґрунтів, адаптації до змін клімату.

7. Охорона земель природно-заповідного фонду та лісових і водних фондів. Приділяється увага охороні земель, що мають особливий статус, таких як природоохоронні території, рекреаційні зони та землі історико-культурного значення.

Ефективна система охорони земель є запорукою збереження екологічного балансу та раціонального використання земельних ресурсів України. Розробка «Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель» спрямована на забезпечення сталого розвитку, забезпечення безпечних екологічних умов та захисту природних функцій ґрунтового покриву. Застосування комплексного підходу, який враховує сучасні виклики та загрози, а також міжнародний досвід, дасть змогу Україні зберегти цінні земельні ресурси та забезпечити їх ефективне використання на благо теперішнього і майбутніх поколінь. П

Основні завдання програми включають: розроблення схем землеустрою та техніко-економічних обґрунтувань використання земель; створення комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад; впровадження сучасних цифрових технологій у процесі моніторингу та оцінки стану земель, застосування штучного інтелекту для автоматизації процесів обробки даних, формування єдиної автоматизованої платформи для моніторингу земельних ресурсів.

Програма передбачає виконання заходів у два етапи. На першому етапі (до 2028 року) планується створення правового, інформаційного та організаційного підґрунтя, розроблення нормативних актів і впровадження

базових систем моніторингу. На другому етапі (2028-2032 роки) передбачається активне впровадження нових технологій моніторингу, здійснення комплексного аналізу та оцінки стану земельних ресурсів.

Для реалізації програми передбачається розроблення регіональних програм з урахуванням місцевих особливостей та стану земельних ресурсів. комплексних планів просторового розвитку територій (спрямовані на гармонізацію використання земельних ресурсів у межах територіальних громад), розроблення нормативів та критеріїв оцінки: створення єдиних стандартів для оцінки стану земель і планування заходів з їх охорони.

Також програма передбачає здійснення широкого комплексу заходів з охорони земельних ресурсів, - зменшення сільськогосподарської освоєності: зменшення розораності території на 10%, що дасть змогу зберегти природні ландшафти та запобігти деградації ґрунтів, захист ландшафтів і біорізноманіття: збільшення площі земель з природними ландшафтами до 10,5 % загальної площі території країни, здійснення консервації деградованих земель: відновлення продуктивності ґрунтів і зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, впровадження еколого-економічного районування: оптимізація структури земельних угідь для збереження продуктивності сільськогосподарських земель. Для ефективного реалізації програми необхідно здійснити ряд науково-дослідних робіт, удосконалення методології оптимізації землекористування в умовах ринкових відносин, створення методик для здійснення моніторингу земельних ресурсів застосовуючи методи дистанційного зондування Землі, формування єдиних стандартів для паспортизації земельних ділянок та об'єктів землеустрою.

На сьогодні у зв'язку із масштабним ураженням земельних ресурсів бойовими і військовими діями окремі заходи Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель потребують актуалізації.

Регіональні програми використання та охорони земель розробляються відповідно до загальнодержавної цільової програми з урахуванням місцевих особливостей.

Виконання загальнодержавної і регіональних програм використання та охорони земель забезпечується органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до повноважень, визначених законом.

Система заходів у галузі охорони земель передбачає також розробку документації із землеустрою в галузі охорони земель.

Відповідно до закону України «Про землеустрій», «документацією із землеустрою в галузі охорони земель є схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць та робочі проекти землеустрою». [33]

Зміст документації із землеустрою в галузі охорони земель, порядок погодження, затвердження, сформовано Земельним кодексом України та Законом України «Про землеустрій» [33, 39].

Відповідно до статті 25 Закону України «Про землеустрій», «документація із землеустрою розробляється в електронній та паперовій формах у вигляді схеми, проекту, робочого проекту або технічної документації. Особливим видом такої документації є документація із землеустрою, яка одночасно є містобудівною документацією, - комплексні плани просторового розвитку територій територіальних громад, генеральні плани населених пунктів, детальні плани територій. Затверджена документація із землеустрою є публічною та загальнодоступною» [33]. «Види документації із землеустрою: схеми землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць; проекти землеустрою щодо встановлення (зміни) меж адміністративно-територіальних одиниць; містобудівна документація, яка одночасно є документацією із землеустрою (комплексні плани просторового розвитку територій територіальних громад, генеральні плани населених пунктів, детальні плани територій); проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів; проекти землеустрою щодо приватизації земель державних і комунальних сільськогосподарських підприємств, установ та організацій; проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок; проекти землеустрою щодо впорядкування території для містобудівних потреб; проекти землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь; проекти землеустрою щодо впорядкування території населених пунктів; проекти землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв); робочі проекти землеустрою; технічна документація із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості); технічна документація із землеустрою щодо встановлення меж частини земельної ділянки, на яку поширюються права суборенди, сервітуту; технічна документація із землеустрою щодо поділу та об'єднання земельних ділянок; технічна документація із землеустрою щодо інвентаризації земель; технічна документація із землеустрою щодо резервування цінних для заповідання територій та об'єктів». [33, 39]

1.2.3 Створення екологічної мережі

Одним з основних викликів сучасності є швидкі темпи втрати біологічного та ландшафтного різноманіття, що ставить під загрозу екологічну стабільність і екосистемні послуги, які підтримують функціонування природних та антропогенно змінених ландшафтів. З метою протидії цим негативним тенденціям була розроблена сучасна концепція збереження біологічного та ландшафтного різноманіття в межах Європи — Загальноєвропейська екологічна мережа (*Natura 2000*). Україна, приєднавшись до цієї концепції, розпочала формування власної екологічної мережі, з метою інтеграції національної природоохоронної політики до загальноєвропейського процесу збереження природних ресурсів. Ідея екологічної мережі передбачає збереження та відновлення біотичної і ландшафтно-різноманітності в умовах антропогенно трансформованих територій, які є характерними для сучасного стану природного середовища в Україні.

Концепція Загальноєвропейської екологічної мережі вперше була запропонована колективом голландських дослідників у 1993 році на конференції в Маастріхті. Це стало важливим кроком у міжнародному визнанні необхідності збереження природних територій у країнах Європи та гармонізації їхніх екологічних політик.

Екологічна мережа є комплексним явищем, яке інтегрує різні території та об'єкти природно-заповідного фонду, спрямовані на підтримку природної рівноваги та збереження ландшафтного і біотичного різноманіття.

В Україні екологічна мережа законодавчо закріплена у двох основних законодавчих актах — Закон України «Про екологічну мережу України» та Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки».

Відповідно до статті 3 Закону України «Про екологічну мережу України», «екологічна мережа — це єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні» [36].

Отже, терміном «екомережа» позначають сукупність ділянок відносно недоторканної природи, де тварини і рослини практично позбавлені впливу людини (ядра екомережі), та шляхів, якими ці ділянки сполучаються між собою (екологічні коридори). Так, наприклад, ядрами екомережі можуть бути два ліси, а коридором – річка, що протікає між ними. Руслом і берегами ріки тварини зможуть пересуватися з однієї ділянки лісу в іншій. Це приклад локальної мережі; такі системи поєднуються у більші, котрі, в свою чергу, формують глобальну екомережу, що охоплює всю планету.

Природні ядра – слугують для збереження екосистем, середовищ існування видів і ландшафтів. Це природно-заповідні території та об'єкти, а також водно-болотні угіддя міжнародного значення.

Екологічні коридори – ділянки, що забезпечують взаємозв'язки між ядрами та цілісність екомережі – можуть бути прибережні смуги та інші території.

Буферні зони – це території, що оточують природні ядра та захищають їх від зовнішніх впливів. Вони виступають перехідними смугами між природними ділянками і землями господарського використання, до яких можуть належати водоохоронні зони. Буферні зони створюються для забезпечення цілеспрямованого управління захищеними територіями, зменшення негативного впливу та уникнення потенційних загроз.

Відновлювані райони – це території, де необхідно відновити порушені елементи екосистем, природні середовища існування та ландшафти, або провести повне відновлення окремих ділянок. Це території на яких спостерігаються негативні процеси, такі як ерозія, зсуви, осушені торфовища, вибиті луки, зріджені ліси тощо. Після проведення відповідних відновлювальних заходів ці території можуть бути включені до складу природних ядер або екологічних коридорів.

Екологічна мережа виконує ряд важливих функцій. Покращення умов для відновлення довкілля, збереження природно-ресурсного потенціалу, місць оселення цінних видів тваринного і рослинного світу, збереження ландшафтів та біорізноманіття. Формування системи екологічних коридорів, що з'єднують природно-заповідні території та забезпечують збереження природних ландшафтів.

Завдяки створенню національної екологічної мережі Україна має змогу долучитися до формування єдиної європейської екологічної мережі та забезпечити раціональне використання власних природних ресурсів. Це сприяє гармонізації природоохоронної політики з європейськими стандартами та забезпечує сталий розвиток національної екосистеми в умовах ринкової економіки та глобальних змін клімату.

Формування екологічної мережі є вагомим аспектів сучасної екологічної політики як в Україні, так і в Європі. Екологічна мережа Європейського Союзу, відома як Natura 2000, є найбільшою у світі мережею охоронюваних територій, яка включає близько 27 000 ділянок, що охоплюють майже 18 % суходолу ЄС та близько 6 % його морської території. Мережа Natura 2000 створена для збереження біорізноманіття та забезпечення захисту рідкісних видів і природних середовищ відповідно до двох основних директив ЄС: Директиви Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року про збереження природних оселищ та дикої фауни і флори (Директива про оселища) (1992) та Директиви Європейського Парламенту і Ради 2009/147/ЄС від 30 листопада 2009 року про збереження диких птахів, яку ухвалено у розвиток Директиви Ради 79/409/ЄЕС від 2 квітня 1979 року про збереження диких птахів (1979) (Директива про птахів).

Основні завдання Natura 2000:

1. Збереження біорізноманіття: мережа спрямована на захист близько 200 типів оселищ та понад 1000 видів флори та фауни, що мають значення для Європи.

2. Збереження рідкісних видів: охоплює території, де знаходяться рідкісні, вразливі та ендемічні види рослин і тварин.

3. Забезпечення стійкого управління природними ресурсами: включає заходи, які поєднують охорону природи з потребами місцевих громад, економічною діяльністю та туризмом.

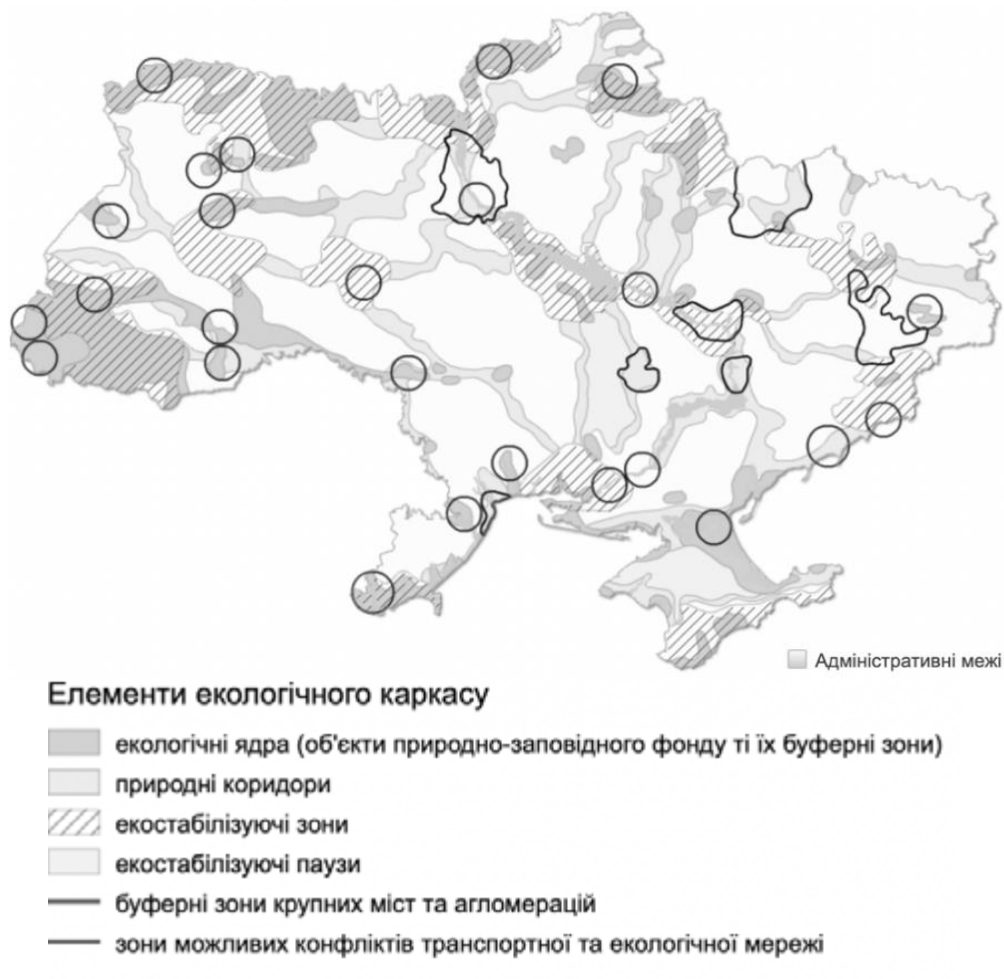
4. Міжнародне співробітництво: Natura 2000 є частиною загальноєвропейської системи охорони природи, що сприяє виконанню міжнародних зобов'язань ЄС у сфері збереження біорізноманіття.

Natura 2000 включає Спеціальні території збереження (*Special Areas of Conservation, SACs*) – створені згідно з Директивою про оселища, території особливого значення для збереження птахів (*Special Protection Areas, SPAs*) – створені відповідно до Директиви про птахів.

Екологічна мережа України є національною складовою частиною всеєвропейської екологічної мережі та включає природні території, що мають особливе значення для збереження біорізноманіття. Вона створена з метою охорони, відновлення та забезпечення стійкого використання природних ресурсів та охоплює такі елементи:

природно-заповідний фонд (складається з біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, заказників, заповідних урочищ, пам'яток природи та інших об'єктів, що охороняються); екологічні коридори (забезпечують зв'язок між природними екосистемами та сприяють міграції видів, що є важливими для збереження генетичного

різноманіття); буферні зони (території, що розташовані навколо заповідників і забезпечують мінімальний вплив людської діяльності на охоронювані природні об'єкти), відновлювані території (площі, де проводяться заходи з відновлення деградованих екосистем) (Мал. 4).

Малюнок 4. Національна екологічна мережа України

Джерело: карти України. <https://geomap.land.kiev.ua/ecology-11.html>

Основні законодавчі акти, що регулюють відносини, пов'язані з формуванням, збереженням та раціональним, невиснажливим використанням екологічної мережі в Україні, включають Конституцію України, Закон України «Про екологічну мережу України», «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки», та ін., у т.ч. Закон України «Про природно-заповідний фонд».

Крім того, національна екологічна мережа враховує міжнародні зобов'язання України, перелічених у таких документах, як Конвенція про біологічне різноманіття, Рамсарська конвенція та інші угоди.

Екологічна мережа Європейського Союзу та України мають спільну мету — забезпечення охорони біорізноманіття та природних середовищ, проте підходи до її організації та управління суттєво відрізняються. У ЄС реалізується комплексна стратегія охорони з акцентом на інтеграцію природоохоронної діяльності з економічними та соціальними процесами, тоді як в Україні необхідно покращити законодавче забезпечення, посилити інструменти моніторингу та управління, а також розвивати міжнародне співробітництво в цій сфері (табл. 3).

Таблиця 3 – *Порівняльна таблиця: Natura 2000 та Екологічна мережа України*

Критерій	Natura 2000	Екологічна мережа України
Мета створення	Забезпечення захисту природних оселищ, рідкісних та зникаючих видів флори і фауни на рівні ЄС відповідно до Директив про оселища та про птахів.	Охорона, відновлення та раціональне використання природних ресурсів відповідно до національних та міжнародних зобов'язань.
Структура	- Спеціальні території збереження (SACs). - Території особливого значення для збереження птахів (SPAs).	- Природно-заповідний фонд. - Екологічні коридори. - Буферні зони. - Відновлювані території.
Правове регулювання	- Директива про оселища (Habitats Directive). - Директива про птахів (Birds Directive).	- Закон України "Про екологічну мережу". - Закон України "Про природно-заповідний фонд". - Інші національні закони.
Підходи до управління	Інтеграція охорони природи з економічною діяльністю, залучення місцевих громад та бізнесу до охорони територій.	Забезпечення правового захисту територій, запобігання деградаційним процесам та відновлення порушених екосистем.
Інструменти моніторингу та	Використання сучасних технологій: дистанційне	Автоматизовані системи моніторингу, національні

контролю	зондування, ГІС-системи, розвинена система звітності на рівні ЄС.	та регіональні програми використання та охорони земель.
Розвиток екологічної мережі	Охоплює більшість держав ЄС, активно розвивається, включає нові природоохоронні об'єкти, є єдиною системою охоронюваних територій.	Включає національні об'єкти, але інтеграція в європейську систему є поступовою через політичні та економічні труднощі.
Основні інструменти фінансування	Фінансування з фондів ЄС, таких як LIFE Programme, національні бюджети країн-членів, приватні інвестиції.	Державні програми, обласні та місцеві бюджети, міжнародні гранти та фінансування.
Міжнародна співпраця	Співпраця між країнами ЄС у рамках спільної екологічної політики, участь у міжнародних екологічних ініціативах.	Інтеграція до європейських стандартів охорони природи через виконання міжнародних зобов'язань, співпраця з ЄС та іншими міжнародними організаціями.
Проблеми та виклики	Залучення локальних спільнот до охорони територій, баланс між охороною природи та економічною діяльністю.	Політична та економічна нестабільність, недостатнє фінансування, складнощі з впровадженням європейських стандартів.
Перспективи розвитку	Розширення мережі Natura 2000, посилення контролю за охороною природи, адаптація до змін клімату.	Створення нових охоронюваних територій, імплементація європейських стандартів, підвищення ефективності управління.

Смарагдова мережа (*Emerald Network*) — це екологічна мережа, створена в рамках Бернської конвенції для збереження природного середовища Європи та забезпечення охорони видів і середовищ існування, що мають особливу природоохоронну цінність. Вона охоплює території країн, які є учасниками

Ради Європи та країн, що не є членами Європейського Союзу (ЄС), але приєдналися до Бернської конвенції. Смарагдова мережа є аналогом європейської мережі Natura 2000, але діє за межами ЄС. Смарагдова мережа була започаткована на основі Рекомендації № 16 Постійного комітету Бернської конвенції 1989 року. Її головна мета — сприяти виконанню положень Бернської конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі. Основним документом, що регулює створення та функціонування мережі, є Бернська конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі, яка була підписана в 1979 році в м. Берн, Швейцарія, та набрала чинності в 1982 році. Україна приєдналася до цієї конвенції у 1996 році. Метою створення Смарагдової мережі є захист видів та середовищ існування, що потребують особливої уваги на міжнародному рівні, зокрема, збереження видів флори і фауни, які перебувають під загрозою зникнення або є рідкісними, ендемічними чи вразливими; середовищ існування, які мають велике значення для збереження біорізноманіття на загальноєвропейському рівні, екологічних коридорів, які сприяють міграції видів та збереженню генетичного різноманіття.

Смарагдова мережа складається з так званих «Смарагдових територій» (*Emerald Sites*), які визначаються як природні або напівприродні території, що охороняються національним законодавством або мають значення для охорони природи. Кожна смарагдова територія відбирається на основі:

- переліку видів та оселищ, визначених;
- даних про поширення та стан збереження видів і середовищ існування, які мають охоронятися;
- співпраці між національними урядами, науковими установами та громадськими організаціями.

Україна є активним учасником Смарагдової мережі з 1996 року. Наразі в країні визначено 377 Смарагдових територій, які охоплюють близько 11 % площі держави. До них входять території національних природних парків, заповідників, заказників, пам'яток природи, а також інші природоохоронні об'єкти. Смарагдова мережа в Україні є складовою частиною національної екологічної мережі та інтегрована у всеєвропейську екологічну мережу.

Основні завдання Смарагдової мережі в Україні:

- охорона середовищ існування рідкісних і зникаючих видів.
- впровадження національних і регіональних заходів з охорони та відновлення біорізноманіття.
- гармонізація природоохоронних заходів на міжнародному рівні.

Порівняння Смарагдової мережі з мережею Natura 2000

Natura 2000 діє в межах ЄС відповідно до Директиви про оселища (1992) та Директиви про птахів (1979, 2009).

Смарагдова мережа охоплює країни, що не входять до ЄС, але приєдналися до Бернської конвенції. Вона діє на основі Рекомендацій Постійного комітету Бернської конвенції.

Обидві мережі мають подібні цілі, але різні юридичні механізми захисту. *Смарагдова мережа* фокусується на охороні видів і оселищ, аналогічно до *Natura 2000*, але в країнах, що не входять до ЄС.

Natura 2000 координується Європейською комісією та включає жорсткі вимоги до звітності та контролю.

Смарагдова мережа координується Постійним комітетом Бернської конвенції, а вимоги до виконання є менш жорсткими, що обумовлено різними правовими системами країн-учасників.

Natura 2000 тісно інтегрована в національні природоохоронні системи країн ЄС і має прямий вплив на розробку та впровадження національних політик. *Смарагдова мережа* часто має рекомендаційний характер і залежить від того, наскільки національні законодавства підтримують принципи Бернської конвенції.

Смарагдова мережа має велике значення для збереження біорізноманіття на європейському континенті, але її розвиток стикається з викликами як, недостатнє фінансування природоохоронних заходів у країнах, що не входять до ЄС, відсутність єдиної системи моніторингу та звітності, низький рівень інституційної спроможності та технічного забезпечення в деяких країнах.

Проте, у разі подолання цих проблем, *Смарагдова мережа* може стати важливим елементом загальноєвропейської системи охорони природи, сприяти збереженню біорізноманіття та забезпечити стійке використання природних ресурсів на континенті.

1.2.4 Районування (зонування) земель

Природно-сільськогосподарське, еколого-економічне, протиерозійне та інші види районування (зонування) земель включають:

- поділ земель за цільовим призначенням з урахуванням природних умов, агробіологічних вимог сільськогосподарських культур, розвитку господарської діяльності та пріоритету вимог екологічної безпеки;
- установлення вимог щодо раціонального використання земель відповідно до району (зони);

- визначення територій, що потребують особливого захисту від антропогенного впливу;

- установлення в межах окремих зон необхідних видів екологічних обмежень у використанні земель або ґрунтів з урахуванням їх геоморфологічних, природно-кліматичних, ґрунтових, протиерозійних та інших особливостей відповідно до екологічного району (зони).

Порядок здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель визначає Кабінет Міністрів України. Відповідно до статті 179 Земельного кодексу України природно-сільськогосподарське районування є основою для оцінки земель і розробки землевпорядної документації щодо використання та охорони земель. Згідно із статтею 26 Закону України «Про охорону земель», це районування забезпечує поділ земель за цільовим призначенням з урахуванням природних умов, агробіологічних вимог сільськогосподарських культур. Також воно враховує розвиток господарської діяльності, екологічну безпеку, встановлює вимоги щодо раціонального використання земель в межах визначених зон, а також виділяє території, що потребують особливого захисту від антропогенного впливу. Районування враховує геоморфологічні, природно-кліматичні, ґрунтові та протиерозійні особливості окремих територій, що дає змогу встановлювати екологічні обмеження у використанні земель.

Природно-сільськогосподарське районування також слугує важливою інформаційною базою для Державного земельного кадастру, а також є основою для розробки схем землеустрою і техніко-економічного обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних утворень, проектів землеустрою.

Природно-сільськогосподарське районування земель будується за системою, яка являє собою ієрархічні взаємопідпорядковані таксономічні виділи, - від природно-сільськогосподарської зони до природно-сільськогосподарського району в межах рівнинної частини України і від гірської природно-сільськогосподарської області до природно-сільськогосподарського району в межах гірських систем України (табл. 4).

За результатами робіт із районування (зонування) земель складається відповідна схема (карта). Схему (карту) природно-сільськогосподарського районування земель розробляють послідовно - від найвищих таксономічних одиниць (природно-сільськогосподарських зон та гірських природно-сільськогосподарських областей) до нижчих таксонів (провінцій, округів, районів). Для кожної таксономічної одиниці враховують притаманні їй поєднання природних умов і пов'язані з ними особливості використання земель, насамперед сільськогосподарського призначення.

Таблиця 4 – Ієрархія природно сільськогосподарського районування земель [63]

Відділи	Характеристика відділу
<p align="center">Природно-сільськогосподарська зона</p>	<p>Найвища таксономічна одиниця районування території України, яка характеризується відповідним балансом тепла і вологи, що визначає головні особливості ґрунтоутворення, формує зональні типи і підтипи ґрунтів, яким притаманні зональні типи сільськогосподарського виробництва, визначеним співвідношенням земельних, у тому числі сільськогосподарських угідь, а також певними системами агротехнічних і меліоративних заходів.</p>
<p align="center">Природно-сільськогосподарська провінція</p>	<p>Частина зони, що характеризується фаціальними особливостями ґрунтового покриву, з наростанням континентальності клімату (у тому числі тривалості вегетаційного періоду, його тепло- і вологозабезпеченості, сніжності зими, наявності суховійних явищ тощо). Для кожної провінції притаманні певний набір вирощуваних сільськогосподарських культур і відповідна агротехніка.</p>
<p align="center">Природно-сільськогосподарський округ</p>	<p>Частина провінції, яка відрізняється геоморфологічними та гідрологічними особливостями, характером ґрунтоутворюючих порід, макро- і мезокліматом, а також контурністю сільськогосподарських угідь і особливостями прояву процесів деградації земель та ґрунтів. Округи виділяються головним чином за узагальненим типом рельєфу і характером ґрунтоутворюючих порід.</p>
<p align="center">Природно-сільськогосподарський район</p>	<p>Ареал у межах адміністративно-територіальної одиниці - області, який є частиною природно-сільськогосподарського округу та характеризується відносно однорідними ґрунтово-кліматичними умовами, подібністю розчленування і дренажності території та інших показників, що впливають на продуктивність використання земель. Районам притаманна певна структура ґрунтового покриву,</p>

	подібність основних генетичних властивостей ґрунтів, єдність кліматичних, гідрологічних і геоморфологічних умов, тобто факторів, які кардинально впливають на родючість ґрунтів, рівень використання земель і ефективність сільськогосподарського виробництва.
Гірська природно-сільськогосподарська область	Гірська система, що відзначається різномірними типами висотної поясності, з якими пов'язані особливості сільськогосподарського використання земель. Поділ гірської природно-сільськогосподарської області на провінції, округи і райони здійснюють аналогічно поділу природно-сільськогосподарської зони.

Схему (карту) природно-сільськогосподарського районування земель розробляють у певному масштабі:

- в електронній формі - не менше 1:10000;
- у паперовій формі - не менше 1:500000.

Схема (карта) природно-сільськогосподарського районування земель є складовою технічної документації із загальнонаціональної (всеукраїнської) нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення.

За результатами робіт з районування земель складаються відповідні схеми (карти), на яких відображаються природно-сільськогосподарські, еколого-економічні, протиерозійні, екологічні, інші дані (табл. 5).

Таблиця 5 – *Група даних та об'єкти відображення при районуванні (зонуванні) земель [63]*

Група даних	Об'єкти відображення
Природно-сільськогосподарські	Межі природно-сільськогосподарських зон, провінцій, округів, районів, гірських природно-сільськогосподарських областей, ґрунтовий покрив, його якісний стан, наявність особливо цінних, а також деградованих і малопродуктивних ґрунтів тощо.
Еколого-економічні	Ступінь перетворення природного середовища внаслідок антропогенного впливу, рівень використання (залучення) природних ресурсів,

	характеристика природно-ресурсного потенціалу, стійкості природного середовища до антропогенного навантаження, рівня цього навантаження, несприятливі природно-антропогенні процеси та еколого-економічна оцінка території.
Противерозійні	Стан еродованості ґрунтів, інтенсивність ерозійних процесів, їх динаміка, природні та антропогенні передумови розвитку ерозії. На основі таких схем (карт) здійснюється прогнозування процесів ерозії з метою визначення відповідних противерозійних заходів.
Екологічні	Забруднення ґрунтів пестицидами, важкими металами, радіонуклідами тощо.
Інші дані	Ступінь забезпечення ґрунтів поживними речовинами, мікроелементами та придатність для вирощування основних сільськогосподарських культур

Для потреб сільського господарства здійснюється також районування земель за ступенем забезпечення ґрунтів поживними речовинами, мікроелементами та за придатністю для вирощування основних сільськогосподарських культур.

Критеріями природного-сільськогосподарського районування є кліматичні, геоморфологічні, гідрологічні умови, властивості ґрунтів, площа деградованих і малопродуктивних земель тощо; еколого-економічного - рівень перетворення природного середовища, його стійкість до антропогенного навантаження та ступінь ураженості території негативними геологічними процесами; противерозійного - інтенсивність ерозійних процесів, їх причини, ступінь та динаміка еродованості ґрунтів, однотипність противерозійних заходів; інших видів - кількісний вміст токсичних забруднюючих речовин (пестициди, важкі метали, радіонукліди тощо), мікроелементів і ступінь придатності ґрунтів для вирощування сільськогосподарських культур.

Проведення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, противерозійного та інших видів районування земель та затвердження відповідної документації здійснюється за спільним наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів (крім природно-сільськогосподарського районування у

складі технічної документації із загальнонаціональної (всеукраїнської) нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення). В Україні виділяється п'ять природно-сільськогосподарських зон (зона Полісся, зона Лісостепу, зона Степу, зона Степу Посушливого, Сухостепова зона) та дві гірські природно-сільськогосподарські області (Карпатська, Кримська); 19 провінцій та 33 округи.

Додатково виділяють районування за вмістом токсичних забруднюючих речовин (пестицидів, важких металів, радіонуклідів), і ступенем придатності ґрунтів для вирощування сільськогосподарських культур.

Проведення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування здійснюється відповідно до спільних наказів Міністерства аграрної політики та продовольства України та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів.

1.2.5 Економічне стимулювання

Метою економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель є заохочення власників та користувачів земельних ділянок до екологічно відповідальної та ефективного землекористування, за допомогою інструментів, субсидій або компенсацій, спрямованих на підтримку заходів із збереження родючості ґрунтів, запобігання деградації, відновлення екосистем та зменшення техногенного навантаження на землю. Таке стимулювання полягає в забезпеченні сталого землекористування, яке збереже екологічну функцію земельних ресурсів і забезпечить економічну вигоду у довгостроковій перспективі.

Отже, «під економічним стимулюванням раціонального використання та охорони земель прийнято розуміти комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на підвищення зацікавленості власників землі й землекористувачів у збереженні та відтворенні родючості ґрунтів, збереженні екологічної цінності природних і набутих якостей земель, здійсненні заходів із захисту земельних ресурсів від негативних наслідків господарської діяльності, нераціонального перерозподілу земельних угідь або необґрунтованого їх вилучення із сільськогосподарського обороту» [36].

Формування ринкового обігу земель є важливим кроком для забезпечення сталого розвитку економіки та ефективного використання природних ресурсів України. В цьому контексті виникає потреба створення умов, за яких власники землі та землекористувачі не лише дотримуватимуться встановлених правових

норм, але й добровільно братимуть участь у заходах з охорони земельних ресурсів, а також їхнього раціонального використання.

Одним із факторів успішного запровадження економічного стимулювання охорони земель є наявність дієвої нормативно-правової бази. У цьому напрямку велику роль відіграє Земельний кодекс України та пов'язані з ним законодавчі акти, серед яких закони України «Про охорону земель» та «Про охорону навколишнього природного середовища». Ці нормативні акти закріплюють норми щодо стимулювання власників землі та землекористувачів до раціонального використання земельних ресурсів та збереження їхнього екологічного стану.

Існують різні інструменти економічного стимулювання, які передбачені чинним законодавством. Серед них варто виокремити: «надання податкових і кредитних пільг, компенсування з бюджетних коштів недоодержаної частини доходу внаслідок консервації земель, надання на пільгових умовах коротко- та довгострокових позичок, застосування прискореної амортизації основних фондів землеохоронного призначення» [36].

Усі перелічені інструменти економічного стимулювання відіграють важливу роль у підтримці землевласників та землекористувачів на шляху до збереження та раціонального використання земельних ресурсів. Однак, ефективне їх застосування можливе лише за умов розробки та впровадження детальних механізмів реалізації на місцевому та регіональному рівнях. Питання економічного стимулювання охорони земель набуває особливої ваги в умовах дерегуляції господарської діяльності. Зменшення адміністративного тиску на землекористувачів повинно супроводжуватись розробкою чітких економічних стимулів, які б заохочували їх до впровадження заходів з охорони земель та забезпечення їхнього сталого використання. Тільки за таких умов можливо досягти збалансованого розвитку сільського господарства, збереження екологічної рівноваги та підвищення добробуту суспільства в цілому. Отже, формування ефективної системи економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель є важливим завданням сучасної державної політики (Мал. 5).

«Предметом економічного стимулювання є:

- заходи з охорони земель, їх захисту від розвитку та попередження ерозійних процесів, відтворення й підвищення родючості ґрунтів, що виконуються за власні кошти;
- дотримання вимог контурно-меліоративної організації території;
- заходи, пов'язані з переходом на засади циркулярної економіки, у т. ч. в секторі сільського господарства;

Малюнок 5. Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель [57, 90]

- роботи з меліорації, рекультивації, консервації земель та інші — з охорони земель на період тимчасової консервації, будівництва та сільськогосподарського освоєння;

- зниження доходу внаслідок тимчасової консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель, що стали такими не з їх вини;

- наявність та експлуатація основних фондів землеохоронного призначення» [36].

«Підставою для економічного стимулювання є загальнодержавні та регіональні програми, у межах яких реалізуються землеохоронні заходи, документація із землеустрою, проекти угод з підрядними організаціями на виконання землеохоронних робіт, експертні висновки про поліпшення якісного стану земельних угідь, видані компетентними органами» [36].

1.2.6 Нормування у сфері використання й охорони земель

Нормування у сфері охорони земель є необхідною умовою раціонального використання земельних ресурсів та запобігання їхньому виснаженню. Встановлення чітких нормативів щодо якісного стану ґрунтів, гранично допустимого забруднення, оптимального співвідношення земельних угідь та допустимого рівня деградації дає змогу забезпечити ефективне управління земельними ресурсами, зберегти їх родючість і забезпечити екологічну безпеку. Такий підхід сприяє створенню надійної системи контролю за станом земель та їх використанням, що є важливою складовою стратегії сталого розвитку країни.

Згідно зі статтею 28 Закону України «Про охорону земель», нормування охорони земель передбачає визначення вимог до якості земель, родючості ґрунтів і допустимого антропогенного навантаження. Це необхідно для забезпечення екологічної та санітарно-гігієнічної безпеки, збереження природних ресурсів і запобігання деградації ґрунтів.

Нормування включає встановлення наступних нормативів:

- гранично допустимого забруднення ґрунтів;
- якісного стану ґрунтів;
- оптимального співвідношення земельних угідь;
- показників деградації земель та ґрунтів.

Нормативи гранично допустимого забруднення ґрунтів визначаються з метою встановлення критеріїв придатності земель для використання їх за цільовим призначенням.

До нормативів гранично допустимого забруднення ґрунтів належать:

- гранично допустимі концентрації у ґрунтах хімічних речовин, залишкових кількостей пестицидів і агрохімікатів, важких металів тощо;
- максимально допустимі рівні забруднення ґрунтів радіоактивними речовинами.

Нормативи якісного стану ґрунтів встановлюються з метою запобігання їх виснаженню і використовуються для здійснення контролю за якісним станом ґрунтів.

Нормативи якісного стану ґрунтів визначають рівень забруднення, оптимальний вміст поживних речовин, фізико-хімічні властивості тощо.

Нормативи оптимального співвідношення земельних угідь встановлюються для запобігання необґрунтованому антропогенному впливу на них, у тому числі надмірній розораності сільськогосподарських угідь.

До нормативів оптимального співвідношення земельних угідь належать:

- оптимальне співвідношення земель сільськогосподарського, природно-заповідного та іншого природоохоронного, оздоровчого, історико-культурного, рекреаційного призначення, а також земель лісового та водного фондів;
- оптимальне співвідношення ріллі та багаторічних насаджень, сіножатей, пасовищ, а також земель під полезахисними лісосмугами в агроландшафтах.

Нормативи показників деградації земель устанавлюються для кожної категорії земель з метою запобігання погіршенню їх стану і використовуються для здійснення контролю за використанням та охороною земель.

До нормативів показників деградації земель належать показники гранично допустимого погіршення стану і властивостей земельних ресурсів внаслідок антропогенного впливу та негативних природних явищ, а також нормативи інтенсивності використання земель сільськогосподарського призначення.

Використання в сільськогосподарському виробництві сільськогосподарської техніки, питомий тиск ходових частин на ґрунт якої перевищує нормативи, забороняється.

Показники інтенсивності використання земель сільськогосподарського призначення встановлюються з урахуванням даних агрохімічної паспортизації земель.

При встановленні показників інтенсивності використання земель сільськогосподарського призначення визначаються сільськогосподарські культури, вирощування яких обмежується або забороняється, а також технології та окремі агротехнічні операції щодо їх вирощування.

Показники інтенсивності використання земель сільськогосподарського призначення використовуються в процесі складання проектно-технологічної документації на вирощування сільськогосподарських культур.

§1.3 Державний контроль за використанням та охороною земель

1.3.1 Зміст, завдання і форми контролю за використанням та охороною земель

Контроль за використанням і охороною земель є важливим елементом державного управління у сфері землекористування та охорони довкілля, що забезпечує дотримання вимог земельного законодавства на всіх рівнях. Відповідно до земельного кодексу України, «контроль за використанням та охороною земель полягає в забезпеченні додержання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями і громадянами земельного законодавства України» [32].

Загальні положення щодо здійснення контролю викладені у статтях 187–190 Земельного кодексу України, Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» та інших нормативних актах, які регулюють здійснення державного контролю. До цих документів належать: Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» в редакції від 04 квітня 2018 року та постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням та охороною земель» від 3 жовтня 2018 року № 801.

Контроль за використанням та охороною земель здійснюється різними державними органами, зокрема:

Державна екологічна інспекція України – діє відповідно до Положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 19 квітня 2017 року № 275, та здійснює екологічний контроль за дотриманням вимог законодавства про охорону земель.

Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру – здійснює моніторинг і контроль за використанням земель відповідно до Положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 14 січня 2015 року № 15.

Державна архітектурно-будівельна інспекція України – контролює використання земель у контексті будівельних і містобудівних проектів відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у межах повноважень, визначених законом, у разі прийняття відповідною радою рішення про здійснення такого контролю – здійснюють контроль на місцевому рівні відповідно до повноважень, передбачених Земельним кодексом України та законами України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» та «Про місцеве самоврядування».

Принципи контролю за використанням та охороною земель включають:

- Законність – дотримання вимог чинного законодавства під час здійснення контролю.
- Систематичність – регулярне та послідовне здійснення заходів контролю.
- Ефективність та оперативність – забезпечення своєчасного реагування на виявлені порушення.
- Об'єктивність, всебічність і глибина – всебічний підхід до виявлення та оцінки порушень.
- Прозорість і загальність – відкритість процедур контролю для громадськості та зацікавлених осіб.

Контроль за використанням та охороною земель здійснюється в таких основних формах:

Державний контроль – основна форма, яка включає перевірки, моніторинг, розгляд звернень громадян і юридичних осіб, а також участь у прийнятті в експлуатацію об'єктів, що впливають на стан земельних ресурсів.

Громадський контроль – включає участь громадян та громадських об'єднань у моніторингу дотримання вимог земельного законодавства.

Основними завданнями державного контролю є:

- забезпечення дотримання земельного законодавства усіма суб'єктами господарювання;
- запобігання порушенням у сфері використання та охорони земель, своєчасне виявлення таких порушень та вжиття відповідних заходів для їх усунення;
- забезпечення дотримання власниками землі та землекористувачами стандартів і нормативів у сфері охорони та використання земель;
- недопущення забруднення земель, погіршення стану рослинного та тваринного світу, водних та інших природних ресурсів.

Державні інспектори з державного контролю за використанням та охороною земель мають ряд повноважень на відповідній території таких як безперешкодне обстеження земельних ділянок та перевірка документів щодо їх використання. Також державні інспектори мають право надавати обов'язкові до виконання приписи щодо використання та охорони земель, складати акти перевірок та протоколи про адміністративні правопорушення та надавати необхідні матеріали перевірок для притягнення до відповідальності винних осіб, звертатися у судовому порядку з метою відшкодування збитків, які завдані внаслідок порушення земельного законодавства.

1.3.2. Планові та позапланові заходи зі здійснення державного нагляду (контролю)

Планові контрольні заходи здійснюються відповідно до річних планів, що затверджуються органом державного нагляду (контролю) не пізніше 1 грудня року, що передує плановому. Внесення змін до річних планів здійснення заходів державного нагляду (контролю) не допускається, крім випадків зміни найменування суб'єкта господарювання та виправлення технічних помилок.

Плановим періодом вважається рік, який обчислюється з 1 січня по 31 грудня планового року.

Плани здійснення заходів державного нагляду (контролю) на наступний плановий період повинні містити дати початку кожного планового заходу державного нагляду (контролю) та строки їх здійснення.

Протягом планового періоду здійснення більш як одного планового заходу державного нагляду (контролю) щодо одного суб'єкта господарювання одним і тим самим органом державного нагляду (контролю) не допускається.

За наявності у суб'єкта господарювання відокремлених підрозділів планові заходи державного нагляду (контролю) щодо такого суб'єкта господарювання можуть здійснюватися одночасно в усіх відокремлених підрозділах протягом строку здійснення одного планового заходу.

Внесення одного й того самого суб'єкта господарювання до планів здійснення заходів державного нагляду (контролю) різних органів державного нагляду (контролю) є підставою для проведення щодо такого суб'єкта господарювання комплексного планового заходу державного нагляду (контролю).

Суб'єкт господарювання має право відмовитися від проведення комплексного планового заходу державного нагляду (контролю) шляхом письмового звернення до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері

господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності. У такому разі перевірка такого суб'єкта господарювання проводиться згідно з річними планами органів державного нагляду (контролю).

Органи державного нагляду (контролю) щороку визначають перелік суб'єктів господарювання, які підлягають плановим заходам державного нагляду (контролю) у плановому періоді, та не пізніше 15 жовтня року, що передує плановому, забезпечують внесення відомостей про таких суб'єктів господарювання до інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) для автоматичного виявлення нею суб'єктів господарювання, які підлягають комплексним плановим заходам державного нагляду (контролю).

Проект плану здійснення комплексних заходів державного нагляду (контролю) формується інтегрованою автоматизованою системою державного нагляду (контролю).

У разі виникнення потреби у внесенні змін до сформованого проекту плану здійснення комплексних заходів державного нагляду (контролю) щодо узгоджених між органами державного нагляду (контролю) інших дат початку та строків здійснення комплексних планових заходів державного нагляду (контролю) органи державного нагляду (контролю) звертаються письмово з відповідними пропозиціями не пізніше 1 листопада року, що передує плановому, до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності, який має право вносити такі зміни до інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю).

План здійснення комплексних заходів державного нагляду (контролю) на відповідний плановий період для всіх органів державного нагляду (контролю) затверджує центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності, оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті та вносить відомості до інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) до 15 листопада року, що передує плановому.

Річні плани здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) на відповідний плановий період з урахуванням узгоджених дат початку та строків здійснення визначених у плані здійснення комплексних заходів державного нагляду (контролю) затверджують органи державного нагляду

(контролю), оприлюднюють на своїх офіційних веб-сайтах та вносять відомості до інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) до 1 грудня року, що передує плановому.

Вимоги до оформлення річних та комплексного планів здійснення заходів державного нагляду (контролю), внесення змін до них та звіту щодо їх виконання визначаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності.

Комплексні планові заходи державного нагляду (контролю) здійснюються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

З урахуванням значення прийнятного ризику всі суб'єкти господарювання, що підлягають нагляду (контролю), належать до одного з трьох ступенів ризику: високий, середній або незначний.

Залежно від ступеня ризику органом державного нагляду (контролю) визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю).

Критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням органу державного нагляду (контролю).

Залежно від ступеня ризику орган державного нагляду (контролю) визначає перелік питань для здійснення планових заходів (далі – перелік питань), що затверджується наказом такого органу.

Уніфіковані форми актів з переліком питань затверджуються органом державного нагляду (контролю) та оприлюднюються на його офіційному веб-сайті протягом п'яти робочих днів з дня затвердження у порядку, визначеному законодавством.

Виключно в межах переліку питань орган державного нагляду (контролю) залежно від цілей заходу та ступеня ризику визначає питання, щодо яких буде здійснюватися державний нагляд (контроль), та зазначає їх у направленні на перевірку.

Орган державного нагляду (контролю) оприлюднює критерії та періодичність проведення планових заходів із здійснення державного нагляду (контролю) шляхом розміщення на своєму офіційному веб-сайті у порядку, визначеному законодавством.

Планові заходи державного нагляду (контролю) здійснюються органом державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання, яка віднесена:

- до високого ступеня ризику - не частіше одного разу на два роки;
- до середнього ступеня ризику - не частіше одного разу на три роки;
- до незначного ступеня ризику - не частіше одного разу на п'ять років.

Щороку до 1 квітня органи державного нагляду (контролю) готують звіти про виконання річних планів заходів державного нагляду (контролю) за попередній рік з урахуванням виконання відповідно до компетенції плану комплексних заходів державного нагляду (контролю), оприлюднюють на своїх офіційних веб-сайтах та вносять відомості до інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю). Органи державного нагляду (контролю) здійснюють планові заходи з державного нагляду (контролю) за умови письмового повідомлення суб'єкта господарювання про проведення планового заходу не пізніш як за десять днів до дня здійснення цього заходу. Повідомлення повинно містити: дату початку та дату закінчення здійснення планового заходу; найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи - підприємця, щодо діяльності яких здійснюється захід; найменування органу державного нагляду (контролю).

Повідомлення надсилається рекомендованим листом та/або за допомогою електронного зв'язку (у тому числі через електронний кабінет чи іншу інформаційну систему, користувачами якої є відповідний орган державного нагляду (контролю) та суб'єкт господарювання, який ним перевіряється) або вручається особисто під розписку керівнику чи уповноваженій особі суб'єкта господарювання - юридичної особи, її відокремленого підрозділу, фізичній особі - підприємцю або уповноваженій ним особі.

Суб'єкт господарювання має право не допускати посадову особу органу державного нагляду (контролю) до здійснення планового заходу в разі неодержання повідомлення про здійснення планового заходу. Строк здійснення планового заходу не може перевищувати десяти робочих днів, а щодо суб'єктів мікро-, малого підприємництва - п'яти робочих днів.

Продовження строку здійснення планового заходу не допускається. Сумарна тривалість усіх планових заходів, що здійснюються органами державного нагляду (контролю) протягом календарного року щодо суб'єкта господарювання (комплексного планового заходу), не може перевищувати тридцяти робочих днів, а щодо суб'єктів мікро-, малого підприємництва - п'ятнадцяти робочих днів.

Підставами для здійснення позапланових заходів є:

- подання суб'єктом господарювання письмової заяви до відповідного органу державного нагляду (контролю) про здійснення заходу державного нагляду (контролю) за його бажанням;

- виявлення та підтвердження недостовірності даних, заявлених суб'єктом господарювання у документі обов'язкової звітності, крім випадків, коли суб'єкт господарювання протягом місяця з дня первинного подання повторно подав такий документ з уточненими достовірними даними або якщо недостовірність даних є результатом очевидної описки чи арифметичної помилки, яка не впливає на зміст поданої звітності. *У разі виявлення органом державного нагляду (контролю) помилки у документі обов'язкової звітності він упродовж десяти робочих днів зобов'язаний повідомити суб'єкта господарювання про необхідність її виправлення у строк до п'яти робочих днів з дня отримання повідомлення. Невиправлення помилки у встановлений строк є підставою для проведення позапланового заходу;*

- перевірка виконання суб'єктом господарювання приписів, розпоряджень або інших розпорядчих документів щодо усунення порушень вимог законодавства, виданих за результатами проведення попереднього заходу органом державного нагляду (контролю);

- звернення фізичної особи (фізичних осіб) про порушення, що спричинило шкоду її (їхнім) правам, законним інтересам, життю чи здоров'ю, навколишньому природному середовищу чи безпеці держави, з додаванням документів чи їх копій, що підтверджують такі порушення (за наявності). *Позаплановий захід у такому разі здійснюється територіальним органом державного нагляду (контролю) за наявності погодження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у відповідній сфері державного нагляду (контролю), або відповідного державного колегіального органу.*

У разі позапланового заходу державного нагляду (контролю) посадові особи територіального органу державного нагляду (контролю) зобов'язані пред'явити керівнику чи уповноваженій особі суб'єкта господарювання - юридичної особи, її відокремленого підрозділу, фізичній особі - підприємцю або уповноваженій ним особі, крім зазначених вище документів, додатково копію погодження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у відповідній сфері державного нагляду (контролю), або відповідного державного колегіального органу на проведення такої перевірки. Суб'єкти господарювання мають право не допускати посадових осіб територіального органу державного нагляду (контролю) до здійснення заходів державного нагляду (контролю), якщо вони не пред'явили необхідні документи:

- неподання суб'єктом господарювання документів обов'язкової звітності за два звітні періоди підряд без поважних причин або без надання

письмових пояснень про причини, що перешкоджали поданню таких документів;

- доручення Прем'єр-міністра України про перевірку суб'єктів господарювання у відповідній сфері у зв'язку з виявленими системними порушеннями та/або настанням події, що має значний негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави;

- настання аварії, смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання, що було пов'язано з діяльністю суб'єкта господарювання;

- звернення посадових осіб органів місцевого самоврядування про порушення суб'єктом господарювання вимог законодавства у випадках, коли право на подання такого звернення передбачено законом.

Під час проведення позапланового заходу з'ясовуються лише ті питання, необхідність перевірки яких стала підставою для здійснення цього заходу, з обов'язковим зазначенням цих питань у посвідченні (направленні) на проведення заходу державного нагляду (контролю).

Фізичні особи та посадові особи органів місцевого самоврядування, які подали безпідставне звернення про порушення суб'єктом господарювання вимог законодавства, несуть відповідальність, передбачену законом. Повторне проведення позапланових заходів державного нагляду (контролю) за тим самим фактом (фактами), що був (були) підставою для проведеного позапланового заходу державного нагляду (контролю), забороняється. Отже при проведенні позапланового заходу державного нагляду, суб'єкт господарювання повинен ознайомитися з підставою проведення позапланового заходу з наданням йому копії відповідного посвідчення (направлення) на проведення заходу державного нагляду (контролю). Строк здійснення позапланового заходу не може перевищувати десяти робочих днів, а щодо суб'єктів малого підприємництва - двох робочих днів. Продовження строку здійснення позапланового заходу не допускається.

Позаплановий захід із здійснення державного нагляду (контролю) щодо суб'єкта господарювання, який перебуває у статусі резидента Дія Сіті відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», здійснюється лише з підстав, прямо передбачених законами України, та виключно за наявності письмового погодження керівника (його заступника) центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у відповідній сфері державного нагляду (контролю), або відповідного державного колегіального органу на проведення такої перевірки.

Для здійснення планового або позапланового заходу орган державного нагляду (контролю) видає наказ (рішення, розпорядження), який має містити найменування суб'єкта господарювання, щодо якого буде здійснюватися захід, та предмет перевірки.

На підставі наказу (рішення, розпорядження) оформляється посвідчення (направлення) на проведення заходу державного нагляду (контролю), яке підписується керівником органу державного нагляду (контролю) (головою державного колегіального органу) або його заступником (членом державного колегіального органу) із зазначенням прізвища, ім'я та по батькові і засвідчується печаткою.

У посвідченні (направленні) на проведення заходу зазначаються:

- найменування органу державного нагляду (контролю), що здійснює захід;
- найменування суб'єкта господарювання та/або його відокремленого підрозділу або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи - підприємця, щодо діяльності яких здійснюється захід;
- місцезнаходження суб'єкта господарювання та/або його відокремленого підрозділу, щодо діяльності яких здійснюється захід;
- номер і дата наказу (рішення, розпорядження), на виконання якого здійснюється захід;
- перелік посадових осіб, які беруть участь у здійсненні заходу, із зазначенням їх посади, прізвища, ім'я та по батькові;
- дата початку та дата закінчення заходу; тип заходу (плановий або позаплановий); форма заходу (перевірка, ревізія, обстеження, огляд, інспектування тощо);
- підстави для здійснення заходу;
- предмет здійснення заходу;
- інформація про здійснення попереднього заходу (тип заходу і строк його здійснення).

Посвідчення (направлення) є чинним лише протягом зазначеного в ньому строку здійснення заходу. Перед початком здійснення заходу посадові особи органу державного нагляду (контролю) зобов'язані пред'явити керівнику суб'єкта господарювання - юридичної особи, її відокремленого підрозділу або уповноваженій ним особі (фізичній особі - підприємцю або уповноваженій ним особі) посвідчення (направлення) та службове посвідчення, що засвідчує посадову особу органу державного нагляду (контролю), і надати суб'єкту господарювання копію посвідчення (направлення). Посадова особа органу державного нагляду (контролю) без посвідчення (направлення) на здійснення

заходу та службового посвідчення не має права здійснювати державний нагляд (контроль) суб'єкта господарювання. Суб'єкт господарювання має право не допускати посадових осіб органу державного нагляду (контролю) до здійснення заходу, якщо вони не пред'явили документів, передбачених цією статтею.

За результатами здійснення планового або позапланового заходу посадова особа органу державного нагляду (контролю) складає акт, який повинен містити такі відомості:

- дату складення акта;
- тип заходу (плановий або позаплановий);
- форма заходу (перевірка, ревізія, обстеження, огляд тощо);
- предмет державного нагляду (контролю);
- найменування органу державного нагляду (контролю), а також посаду, прізвище, ім'я та по батькові посадової особи, яка здійснила захід;
- найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи - підприємця, щодо діяльності яких здійснювався захід.

Посадова особа органу державного нагляду (контролю) зазначає в акті стан виконання вимог законодавства суб'єктом господарювання, а в разі невиконання - детальний опис виявленого порушення з посиланням на відповідну вимогу законодавства. У разі створення суб'єктом господарювання перешкод органу державного нагляду (контролю) чи його посадовим особам при здійсненні заходів державного нагляду (контролю) в акті обов'язково зазначається опис дій чи бездіяльності, що призвели до створення таких перешкод, з посиланням на відповідні норми закону.

В останній день перевірки два примірники акта підписуються посадовими особами органу державного нагляду (контролю), які здійснювали захід, та суб'єктом господарювання або уповноваженою ним особою, якщо інше не передбачено законом. Якщо суб'єкт господарювання не погоджується з актом, він підписує акт із зауваженнями. Зауваження суб'єкта господарювання щодо здійснення державного нагляду (контролю) є невід'ємною частиною акта органу державного нагляду (контролю). У разі відмови суб'єкта господарювання підписати акт посадова особа органу державного нагляду (контролю) вносить до такого акта відповідний запис. Один примірник акта вручається керівнику чи уповноваженій особі суб'єкта господарювання - юридичної особи, її відокремленого підрозділу, фізичній особі - підприємцю або уповноваженій ним особі в останній день заходу державного нагляду (контролю), а другий зберігається в органі державного нагляду (контролю).

На підставі акта, складеного за результатами здійснення заходу, в ході якого виявлено порушення вимог законодавства, орган державного нагляду (контролю) за наявності підстав для повного або часткового зупинення

виробництва (виготовлення), реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг звертається у порядку та строки, встановлені законом, з відповідним позовом до адміністративного суду. У разі необхідності вжиття інших заходів реагування орган державного нагляду (контролю) протягом п'яти робочих днів з дня завершення здійснення заходу державного нагляду (контролю) складає припис, розпорядження, інший розпорядчий документ щодо усунення порушень, виявлених під час здійснення заходу.

Припис - обов'язкова для виконання у визначені строки письмова вимога посадової особи органу державного нагляду (контролю) суб'єкту господарювання щодо усунення порушень вимог законодавства. Припис не передбачає застосування санкцій щодо суб'єкта господарювання. Припис видається та підписується посадовою особою органу державного нагляду (контролю), яка здійснювала перевірку.

Розпорядження або інший розпорядчий документ органу державного нагляду (контролю) - обов'язкове для виконання письмове рішення органу державного нагляду (контролю) щодо усунення виявлених порушень у визначені строки. Розпорядження видається та підписується керівником органу державного нагляду (контролю) (головою державного колегіального органу) або його заступником (членом державного колегіального органу). Розпорядження може передбачати застосування до суб'єкта господарювання санкцій, передбачених законом.

Розпорядчий документ органу державного нагляду (контролю) щодо усунення порушень, виявлених під час здійснення заходу, повинен містити такі відомості:

- дату складення;
- тип заходу (плановий чи позаплановий);
- форма заходу (перевірка, ревізія, обстеження, огляд тощо);
- термін усунення порушень;
- посилання на акт, у якому були зазначені виявлені під час заходу державного нагляду (контролю) порушення;
- найменування органу державного нагляду (контролю), а також посаду, прізвище, ім'я та по батькові посадової особи, яка здійснила захід;
- найменування та місцезнаходження суб'єкта господарювання, а також прізвище, ім'я та по батькові його керівника чи уповноваженої ним особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи - підприємця, щодо діяльності яких здійснювався захід;

- прізвище, ім'я та по батькові інших осіб, які взяли участь у здійсненні заходу.

Розпорядчий документ органу державного нагляду (контролю) щодо усунення порушень складається у двох примірниках: один примірник не пізніше п'яти робочих днів з дня складення акта надається суб'єкту господарювання чи уповноваженій ним особі для виконання, а другий примірник з підписом суб'єкта господарювання або уповноваженої ним особи щодо погоджених термінів усунення порушень вимог законодавства залишається в органі державного нагляду (контролю). У разі відмови суб'єкта господарювання або уповноваженої ним особи від отримання розпорядчого документа щодо усунення порушень вимог законодавства він направляє рекомендаційним листом або у випадках, передбачених законом, - за допомогою електронного кабінету або іншої інформаційної системи, користувачами якої є відповідний орган державного нагляду (контролю) та суб'єкт господарювання, який ним перевірявся, а на копії розпорядчого документа, який залишається в органі державного нагляду (контролю), проставляються відповідний вихідний номер і дата направлення. Розпорядчі документи щодо усунення порушень вимог законодавства можуть бути оскаржені до відповідного центрального органу виконавчої влади або суду в установленому законом порядку. Усі розпорядчі документи, що приймаються під час здійснення кожного окремого заходу державного нагляду (контролю), формуються в єдину справу в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

У разі виконання в повному обсязі та у встановлений строк припису, розпорядження, рішення, іншого розпорядчого документа про усунення порушень, виявлених під час здійснення заходу нагляду (контролю), фінансові та адміністративні санкції, заходи реагування до суб'єкта господарювання, його посадових осіб не застосовуються.

Уніфікована форма акта, що складається за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері використання та охорони земель, та інших форм розпорядчих документів, затверджено наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 04.09.2023 № 1625, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 12 жовтня 2023 р. за № 1787/40843.

1.3.3 Визначення розміру шкоди від забруднення і засмічення земель, самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання

Однією із загроз для навколишнього природного середовища, безпеки життєдіяльності, продовольчої безпеки та сталого розвитку є забруднення, засмічення земель, самовільне заняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, що призводить до порушення екологічної рівноваги, зниження якості ґрунтів, втрат екосистемних послуг і спричинення шкоди та збитків. Визначення завданої шкоди від таких порушень є необхідним кроком для забезпечення належного моніторингу земель, планування заходів із відшкодування збитків і правового регулювання в сфері охорони земель.

Забруднення земель означає просочення в ґрунт різних шкідливих речовин, які порушують його фізичні, хімічні та біологічні властивості. Це може бути викликано викидами підприємств, застосуванням пестицидів і добрив, а також скидами відходів виробництва.

Засмічення земель відбувається внаслідок несанкціонованого складування побутових і промислових відходів на поверхні землі, що створює значну загрозу для навколишнього середовища та здоров'я населення. Обидва ці явища призводять до деградації ґрунтів, втрати їх родючості, забруднення підземних вод та зниження екосистемних послуг.

Порядок розрахунку розмірів відшкодування шкоди органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та фізичними особами, через забруднення земель хімічними речовинами, їх засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами, допущеного внаслідок дії чи бездіяльності встановлює «Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства» й поширюється на всі землі України незалежно від їх категорії та форм власності.

Факти забруднення чи засмічення земель встановлюються уповноваженими особами, які здійснюють державний контроль за додержанням вимог природоохоронного законодавства шляхом оформлення актів перевірок, протоколів про адміністративне правопорушення та інших матеріалів, що підтверджують факт забруднення та засмічення земель.

У кожному випадку визначення обсягу забруднення земельних ресурсів є самостійним завданням, внаслідок того, що геоморфологічні, геологічні, гідрологічні умови можуть значно відрізнятися. Нормативна грошова оцінка земельної ділянки, яка зазнала забруднення є основою розрахунків розміру шкоди від забруднення земель.

Загалом розмір шкоди від забруднення земель ($P_{ш}$) визначається як добуток низки показників, таких як питомі витрати на ліквідацію наслідків забруднення земельних ділянки A , нормативна грошова оцінка $G_{оз}$ та площа забрудненої ділянки $Пд$, коефіцієнт забруднення $Kз$, коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини $Kн$, коефіцієнти еколого-господарського значення земель $Kег$:

$$P_{ш} = A \times G_{оз} \times Пд \times Kз \times Kн \times Kег.$$

Розміри шкоди щодо засмічення земель розраховується також на основі нормативної грошової оцінки ділянки, яка засмічена, з обов'язковою ідентифікацією категорії відходів.

При встановленні розміру шкоди внаслідок засмічення земель ($P_{шз}$) враховуються такі показники, як питомий витрат на ліквідацію наслідків засмічений ділянки A , коефіцієнт що враховує ступінь небезпечності відходів якими забруднена ділянка B , нормативна грошова оцінка $G_{оз}$ та площа засмічений ділянки $Пдз$, коефіцієнт засмічення земельної ділянки що характеризує ступінь засмічення її відходами $Kзз$ та коефіцієнти еколого-господарського значення земель $Kег$:

$$P_{шз} = A \times B \times G_{оз} \times Пдз \times Kзз \times Kег.$$

Визначення розміру шкоди від забруднення та засмічення земель дає змогу не лише оцінити масштаби завданої шкоди, але й забезпечити ефективно відшкодування втрат та вжити заходів для запобігання подальшому забрудненню

Самовільне зайняття земельних ділянок є порушенням законодавства, при якому фізичні або юридичні особи використовують землю без належного правового дозволу. Це явище не лише порушує правовий порядок, але й часто супроводжується знищенням або забрудненням земель, неправильним використанням ресурсів, що зумовлює деградацію екосистеми. Відповідно до положень Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель», «самовільним зайняттям земельної ділянки вважаються будь-які дії, які свідчать про фактичне використання земельної ділянки за відсутності відповідного рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування про її передачу у власність або надання у користування

(оренду) або за відсутності вчиненого правочину щодо такої земельної ділянки, за винятком дій, які відповідно до закону є правомірними».

Постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 р. № 963 затверджено методику визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання, відповідно до якої «розмір шкоди визначається окремо по кожному із зазначених правопорушень та не включає витрати на знесення будинків, будівель і споруд, які самочинно збудовані чи будуються на самовільно зайнятих земельних ділянках чи на земельних ділянках, не відведених в установленому порядку на цю мету; приведення земельних ділянок у стан, придатний для їх подальшого використання за цільовим призначенням; проведення рекультивації порушених земель».

Розмір шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельної ділянки (**Шс**), визначається окремо для земель житлової та громадської забудови та для всіх категорій земель.

При визначенні розміру шкоди для всіх категорія земель враховується площа самовільно зайнятої земельної ділянки **Пс**, середньорічний дохід, який можна отримати від використання земель за цільовим призначенням **Нп**, коефіцієнт виду використання земель **Кф** та коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки земель **Кі**:

$$\mathbf{Шс = Пс \times Нп \times Кф \times Кі.}$$

Для земель житлової та громадської забудови додатково враховують ще наступні показники: середньорічний дохід, який можна отримати від використання земель житлової та громадської забудови за цільовим призначенням відповідно до групи населених пунктів за чисельністю населення **Нпз**, коефіцієнт, що застосовується до населених пунктів обласного значення, м. Києва та Севастополя **Кн**, коефіцієнт, що застосовується до населених пунктів, віднесених до курортних, визначений **Кк**:

$$\mathbf{Шс = Пс \times (Нпз \times Кн \times Кк) \times Кф \times Кі,}$$

Розмір шкоди, заподіяної внаслідок використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, порушення режиму, нормативів і правил використання земель, для всіх категорій земель (крім земель житлової та громадської забудови) (**Шц**) визначається як добуток площі земельної ділянки, яка використовується не за цільовим призначенням **Пн**, коефіцієнта для врахування частки середньорічного доходу, середньорічний додатковий дохід, отриманий внаслідок фактичного використання земельної ділянки не за цільовим

призначенням, коефіцієнт, що застосовується для врахування регіональної відмінності формування середньорічного доходу, отриманого від фактичного використання земельної ділянки не за цільовим призначенням або використання земельної ділянки чи земель з порушенням режиму **Нф**, нормативів і правил використання земель **Кр**, коефіцієнта, що застосовується для врахування природоохоронної цінності, наявності обмежень (обтяжень), які зумовлюють особливий режим використання земельної ділянки **Ко**:

$$Шц = Пн \times 0,33 \times (Нп + Нф \times Кр) \times Ко \times Кі.$$

Для земель житлової та громадської забудови додатково враховується середньорічний дохід, який можна отримати від використання земель житлової та громадської забудови за цільовим призначенням відповідно до групи населених пунктів за чисельністю населення **Нпз**, коефіцієнт, що застосовується до населених пунктів обласного значення, м. Києва та Севастополя **Кп**, коефіцієнт, що застосовується до населених пунктів, віднесених до курортних, визначений **Кк**:

$$Шц = Пн \times 0,33 \times (Нпз \times Кп \times Кк + Нф \times Кр) \times Ко \times Кі.$$

При визначенні розміру шкоди, заподіяної внаслідок псування земель, що відбулося під час провадження діяльності, пов'язаної з порушенням родючого шару ґрунту, яку здійснено з порушенням умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту, визначених у документації із землеустрою або за відсутності такої документації (крім випадків, якщо відповідно до закону розроблення документації із землеустрою не вимагається) (**Шг**), береться до уваги площа, на якій виявлено псування земель, **Пг**, нормативні втрати від знищення ґрунтового покриву земельних ділянок (родючого шару ґрунту) **Нг**, коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки земель **Кі**:

$$Шг = Пг \times Нг \times Кі.$$

Розмір шкоди, завданої внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, їх використання не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил використання, визначається Держекоінспекцією та її територіальними підрозділами, Держгеокадастром і його регіональними органами, або виконавчими органами місцевих рад (сільських, селищних, міських) у межах їхніх повноважень. Основою для розрахунку розміру шкоди є матеріали справи про адміністративне правопорушення, які підтверджують факт порушення, такі як акт перевірки або документ, складений за підсумками планової чи позапланової перевірки, та протокол про адміністративне правопорушення.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Що означає поняття "раціональне використання земель" і як воно пов'язане зі сталим розвитком?
2. Які ключові екологічні виклики постають перед суспільством у сфері охорони земельних ресурсів та які заходи необхідно вжити для їх вирішення?
3. Як технологічні інновації можуть сприяти збереженню та ефективному використанню земель?
4. Яка роль правових механізмів у забезпеченні раціонального землекористування?
5. Які принципи лежать в основі раціонального використання земельних ресурсів у сільському господарстві?
6. Яким чином державна політика впливає на збереження та охорону земельних ресурсів?
7. Які основні законодавчі акти регулюють охорону земель в Україні?
8. Як воєнні дії в Україні впливають на стан земельних ресурсів і які заходи вживаються для їхнього відновлення?
9. Як сільськогосподарська діяльність впливає на стан земель в Україні, і які заходи вживаються для мінімізації цього впливу?
10. Проаналізуйте зміст охорони земель.
11. Які основні причини погіршення стану земельних ресурсів?
12. Які фактори впливають на сучасний взаємозв'язок людини з природним середовищем?
13. Як зростання населення та розвиток технологій впливають на природні системи?
14. Чому досягнення балансу між суспільним розвитком і збереженням природних ресурсів є критично важливим для забезпечення сталого розвитку?
15. Які ключові екологічні, економічні та соціальні наслідки виникають унаслідок зміни клімату та виснаження природних ресурсів, і як ці процеси впливають на сталий розвиток?
16. Які ключові завдання та цілі були визначені у підсумковому документі Саміту ООН зі сталого розвитку, і як вони спрямовані на досягнення глобальних Цілей сталого розвитку?
17. Які пріоритети визначають Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року?
18. Чому ефективне використання земельних ресурсів є важливим для України як аграрної держави?
19. Які екологічні, економічні та соціальні функції виконує земля в сучасному світі?

20. Як термін «земля» визначається відповідно до Конвенції ООН про боротьбу з опустелюванням?

21. Що означає раціональне використання земельних ресурсів, і які основні принципи та підходи воно включає для забезпечення сталого управління землею?

22. Які основні екологічні аспекти враховуються при раціональному використанні земель?

23. Як сучасні технології сприяють раціональному використанню земельних ресурсів?

24. Яку роль відіграють правові норми у забезпеченні раціонального використання земельних ресурсів?

25. Які принципи організації раціонального використання земельних ресурсів закладені в українському законодавстві?

26. Яким чином раціональне використання земель впливає на сталий розвиток територій та екосистем?

27. Які вимоги до охорони земель закріплені в Конституції України?

28. Як Конституція України визначає статус земель як національного багатства, і які правові наслідки це має для їх охорони та використання?

29. Які ключові завдання та основні положення щодо охорони земель визначені в Земельному кодексі України, і як вони спрямовані на забезпечення раціонального використання земельних ресурсів?

30. Які заходи з охорони земель передбачені Земельним кодексом України для захисту земель сільськогосподарського та лісогосподарського призначення?

31. Які органи здійснюють регулювання у галузі охорони земель в Україні?

32. Якими *Яж* повноваженнями наділена Верховна Рада України у галузі охорони, і як вони сприяють формуванню ефективної земельної політики?

33. Як Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію державної політики у галузі охорони земель, і які механізми він використовує для ефективного управління та контролю?

34. Які функції виконує Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру в контексті охорони, і як вони сприяють забезпеченню сталого використання земель?

35. Яку роль відіграє Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України у розробці та впровадженні програм охорони земель, і які заходи воно ініціює для забезпечення їх ефективності?

36. Які основні вимоги до охорони земель сільськогосподарського призначення передбачені законодавством?

37. Як забезпечується охорона земель під час використання осадів стічних вод, і які екологічні та технологічні заходи впроваджуються для мінімізації негативного впливу на ґрунти?

38. Які основні заходи необхідно виконувати під час проведення меліорації для забезпечення охорони земель та запобігання деградації ґрунтів?

39. Яким чином здійснюється охорона земель під час ведення водного господарства?

40. Які обмеження встановлено для використання пестицидів та агрохімікатів з метою охорони земель, і як ці заходи спрямовані на зменшення негативного впливу на ґрунти та екосистеми?

41. Які заходи охоплює державна система спостережень у сфері охорони земельних ресурсів, і як вони сприяють контролю та збереженню якості ґрунтів?

42. Які програми розробляються для раціонального використання та охорони земель, і які їхні основні завдання щодо забезпечення сталого ~~етійжого~~ землекористування?

43. Що включає створення екологічної мережі в системі заходів охорони земель, і як вона сприяє збереженню біорізноманіття та сталому ~~етійжому~~ використанню земельних ресурсів?

44. Які види районування (зонування) застосовуються для охорони земельних ресурсів, і як вони сприяють ефективному управлінню та захисту земель?

45. Які методи економічного стимулювання застосовуються для здійснення заходів з охорони земель та підвищення родючості ґрунтів?

46. Що означають стандартизація та нормування у галузі охорони земельних ресурсів, і яку роль вони відіграють у забезпеченні раціонального використання та збереження земель?

47. Які основні документи розробляються в рамках загальнодержавних програм охорони земель, і яке значення вони мають для впровадження стратегій захисту земельних ресурсів?

48. Які завдання виконує еколого-економічне районування земель, і як воно сприяє оптимізації використання та охорони земельних ресурсів?

49. Яке значення має розробка загальнодержавних програм для охорони земель, і як вони сприяють забезпеченню сталого використання та збереження земельних ресурсів?

50. Як економічне стимулювання впливає на підвищення ефективності заходів з охорони земельних ресурсів, і які інструменти використовуються для заохочення раціонального землекористування?

51. Які основні принципи закладені в основу нормування та стандартизації у галузі охорони земель, і як вони забезпечують раціональне використання та захист земельних ресурсів?

52. Яким чином здійснюється моніторинг земель у рамках державної комплексної системи спостережень, і які методи використовуються для оцінки якості та стану земель?

53. Які ключові питання вирішуються при розробленні документації із землеустрою у галузі охорони земель, і як вона сприяє ефективному управлінню та захисту земельних ресурсів?

54. Яке значення має контроль за використанням і охороною земель для ефективного державного управління земельними ресурсами, і як він сприяє збереженню їх якості та сталому економічному використанню?

55. Які органи здійснюють державний контроль за використанням та охороною земель в Україні?

56. Які принципи лежать в основі контролю за використанням та охороною земель, і як вони забезпечують раціональне та стале землекористування?

57. Які основні форми контролю за використанням та охороною земель існують, і як вони сприяють дотриманню вимог раціонального землекористування?

58. Що є об'єктом державного контролю за використанням та охороною земель?

59. Які завдання виконує державний контроль у сфері використання та охорони земель?

60. Які основні способи здійснення державного контролю за використанням та охороною земель?

61. Які види відповідальності передбачені для громадян та юридичних осіб за порушення земельного законодавства, і які санкції застосовуються за недотримання норм у сфері охорони та використання земель?

62. Які повноваження надані державним інспекторам у сфері контролю за використанням та охороною земель, і які заходи вони можуть здійснювати для забезпечення дотримання земельного законодавства?

63. Які заходи можуть здійснювати державні інспектори для запобігання порушенням земельного законодавства?

64. Як громадський контроль сприяє підвищенню прозорості та відповідальності у використанні земельних ресурсів, і які механізми залучення громадськості до цього процесу?

65. Які інструменти доступні громадянам для здійснення громадського контролю за використанням та охороною земель?

66. Які основні причини забруднення та засмічення земельних ресурсів?

67. Як визначається розмір шкоди, заподіяної внаслідок забруднення земель?

68. Які наслідки забруднення та засмічення земельних ресурсів для екосистемних послуг, і як ці процеси впливають на стійкість екосистем?

69. Яким чином здійснюється ідентифікація категорій відходів при визначенні шкоди від засмічення земель?

70. Які показники враховуються при розрахунку розміру шкоди від самовільного заняття земельних ділянок?

71. Які органи уповноважені визначати розмір шкоди, заподіяної внаслідок псування земель?

72. Який порядок встановлення факту забруднення чи засмічення земель?

73. Які особливості враховуються при визначенні розміру шкоди для земель житлової та громадської забудови, і які фактори впливають на оцінку збитків у цих зонах?

74. Які критерії використовуються для оцінки природоохоронної цінності земель під час розрахунку шкоди, і як ці критерії впливають на визначення розміру компенсації?

75. Як здійснюється розрахунок шкоди від використання земельних ділянок не за цільовим призначенням?

РОЗДІЛ 2. РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ

§ 2.1. Раціональне використання та охорона земель сільськогосподарського призначення

2.1.1 Раціональне використання земель сільськогосподарського призначення

«Землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей» [36, 39].

Сільськогосподарські землі є важливим ресурсом для забезпечення продовольчої безпеки та економічного розвитку країн світу.

Розподіл сільськогосподарських земель за континентами значно різниться. Азія має найбільшу кількість сільськогосподарських земель, особливо ріллі, через високу концентрацію населення та інтенсивне сільське господарство (зокрема, у Китаї, Індії, Індонезії); Африка займає друге місце за площею сільськогосподарських земель, проте часто стикається проблемами ерозії ґрунтів, засух та низької продуктивності. Північна та Південна Америка мають значні площі для сільськогосподарської діяльності, зокрема пасовищ і ріллі для вирощування зернових і технічних культур (США, Бразилія, Аргентина). Європа характеризується інтенсивним використанням земель, хоча значна частина її території також використовується для урбанізації та промисловості, Австралія має великі площі пасовищ, але рілля складає порівняно невелику частину земель.

У складі земель України - сільськогосподарські землі становлять 41,9 млн га (69,5 %) загальної площі земель. У структурі сільськогосподарських угідь переважає рілля – 32,7 млн га, пасовища становлять 5,3 млн га, сіножаті 2,3 млн га, багаторічні насадження 0,9 млн га, перелоги 0,2 млн га. Найбільшу площу сільськогосподарських угідь, зокрема ріллі мають - Вінницька, Дніпропетровська, Кіровоградська, Одеська, Миколаївська, Харківська та Херсонська області України [88].

Площа осушуваних земель становить понад 3 млн га, при цьому майже 250 тис. га не використовувалися у сільськогосподарському виробництві, що становить 7,6 % від загальної площі осушуваних земель.

Охорона земель сільськогосподарського призначення під час проведення меліоративних заходів потребує особливої уваги, оскільки ці процеси безпосередньо впливають на якість і продуктивність земель. Користувачі та власники меліорованих земель зобов'язані щорічно вносити до книги історії полів детальну інформацію щодо меліорованих ділянок, зокрема: призначення та площу меліорованих ділянок; основні характеристики цих земель; якісні показники ґрунтів; відомості про ефективність використання земель, включаючи урожайність сільськогосподарських культур: способи обробітку ґрунту; частоту та обсяги внесення добрив; проведені меліоративні та природоохоронні заходи.

Відповідно до Закону України «Про Охорону земель», «охорона земель сільськогосподарського призначення забезпечується на основі реалізації комплексу заходів щодо збереження продуктивності сільськогосподарських угідь, підвищення їх екологічної стійкості та родючості ґрунтів, а також обмеження їх вилучення (викупу) для несільськогосподарських потреб» [36].

Зміна цільового призначення земель сільськогосподарського призначення можлива лише за умови належного обґрунтування доцільності такого рішення, відповідно до порядку, встановленого законодавством. У разі вилучення (викупу) земель сільськогосподарського призначення для використання в несільськогосподарських цілях необхідно забезпечити пріоритетне збереження найбільш продуктивних угідь. Такий підхід спрямований на зменшення втрат високоякісних земель і підтримку сталого розвитку аграрного сектора, зберігаючи продовольчий потенціал країни.

Черезсмужжя та конфігурація земельних ділянок, що створюють перешкоди в ефективному їх використанні і реалізації природоохоронних заходів, а також порушують ландшафтну цілісність території, підлягають обов'язковому впорядкуванню. Таке впорядкування здійснюється на основі затвердженої документації із землеустрою, що забезпечує оптимізацію земельних ділянок, сприяє підвищенню продуктивності землекористування та збереженню природних ресурсів.

Захист земель сільськогосподарського призначення від ерозії, селевих потоків, підтоплення та інших форм деградації здійснюється через впровадження спеціальних заходів, визначених у державних і регіональних програмах. Ці заходи базуються на схемах землеустрою та техніко-економічних обґрунтуваннях використання і охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, а також на робочих проектах землеустрою [36]. Такий

підхід забезпечує систематичне планування і реалізацію природоохоронних заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків деградації ґрунтів та підтримання їх продуктивності й екологічної стійкості.

Важливим елементом раціонального використання сільськогосподарських земель є запровадження механізму, що поєднує економічне стимулювання та юридичну відповідальність у сфері охорони земель. Окрім того, ключову роль відіграє встановлення природоохоронних обмежень на законодавчому рівні, що спрямовані на забезпечення стійкого використання земельних ресурсів. Ці обмеження реалізуються через ефективний землеустрій, який сприяє збереженню екологічної рівноваги [47, 90].

Основними викликами для сільськогосподарських земель України і світу є деградація: за даними ФАО, близько 25 % світових сільськогосподарських земель піддаються деградації через ерозію, засолення, забруднення та надмірне використання; зміна клімату: високі температури, посухи та зміщення погодних умов негативно впливають на продуктивність сільськогосподарських земель; забруднення ґрунтів: використання хімічних добрив, пестицидів і промислових відходів призводить до забруднення ґрунтів важкими металами та токсичними речовинами; урбанізація: швидке зростання міст скорочує площу сільськогосподарських угідь, особливо у країнах з високою щільністю населення.

Для забезпечення ефективного та раціонального використання сільськогосподарських земель на глобальному рівні впроваджуються програми сталого землекористування. Ці програми охоплюють такі підходи, як: використання органічних методів землеробства; впровадження технологій точного землеробства для оптимізації застосування добрив і раціонального водокористування; агролісомеліорацію, яка передбачає створення лісосмуг для захисту ґрунтів від ерозійних процесів; збереження біорізноманіття на сільськогосподарських землях.

Для ефективного управління сільськогосподарськими землями важливим є розвиток міжнародної співпраці. Організації, такі як ФАО, Програма ООН з навколишнього середовища (*UNEP*) та Світовий банк, відіграють важливу роль у наданні експертних знань, фінансової підтримки та доступу до сучасних технологій, спрямованих на підвищення ефективності використання земельних ресурсів і протидію деградації земель.

З урахуванням зростання населення і скорочення площ доступних сільськогосподарських земель, у майбутньому важливим стане максимізація ефективності використання наявних сільськогосподарських угідь. Використання інноваційних технологій, впровадження принципів раціонального землекористування та збереження природних ресурсів є

визначальними факторами для забезпечення глобальної продовольчої безпеки та збереження екологічного балансу.

2.1.2 Охорона родючості ґрунтів

Ґрунти є основою сільськогосподарського виробництва та екосистемної рівноваги. Охорона та збереження родючості ґрунтів є ключовим завданням для сталого розвитку сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки. Адже ґрунт є невідновлювальним ресурсом, а період його деградації є дуже швидким, а процес відновлення надзвичайно повільним і витратним. Однак сучасні проблеми деградації ґрунтів є загрозовими і це потребує впровадження рішучих заходів.

Через нераціональне використання земель людство за всю свою історію вже втратило від 1,5 до 2 мільярдів гектарів колись родючих земель. Сьогодні через деградацію ґрунтів, спричинену як природними процесами, так і неефективною господарською діяльністю, щороку з глобального сільськогосподарського обігу вибуває близько 8–10 мільйонів гектарів. Ці землі перетворюються на неродючі території, пустелі, зокрема техногенні, або використовуються для забудови. За загальними оцінками, зниження родючості ґрунтів відбувається на 30–50 % всієї поверхні суходолу. При нинішніх темпах деградації, на думку деяких науковців, ґрунтовий покрив Землі може повністю виснажитися вже за 100 років. Особливо серйозні втрати ґрунтів спостерігаються у країнах, що розвиваються, де швидко зростає населення і застосовуються недосконалі агротехнології. За даними ООН, лише прямі економічні збитки від деградації ґрунтів щорічно становлять близько 40 мільярдів доларів США. У всіх міжнародних деклараціях та угодах щодо питань використання і охорони ґрунтів, а також у діяльності міжнародних організацій (*ISTRO* — Міжнародна організація з обробітку ґрунту, *ESSC* і *ESCO* — товариства з охорони ґрунтів, *IUSS* — Міжнародний союз ґрунтознавців, «*Soil and Society*» — «Ґрунт і суспільство», *ICLEI SOIL NETWORK* — Асоціація провінцій Європи), наголошується на важливості ґрунтів як унікального ресурсу людства. Рациональне використання та охорона цього ресурсу є відповідальністю всіх людей на планеті для забезпечення добробуту нинішніх і майбутніх поколінь.

Ґрунтовий покрив України є винятково різноманітним та багатим, що робить його важливим ресурсом із високим агропотенційним значенням. Згідно з результатами великомасштабних обстежень ґрунтів, проведених у 1957–1961 рр., в Україні виділено понад 800 різновидів ґрунтів, серед яких

найпоширенішими є чорноземи різних типів: опідзолені, типові, звичайні та південні, що займають понад 60 % площі країни. Також широко представлені лучно-чорноземні, сірі лісові, дерново-підзолисті, темно-каштанові та інші типи ґрунтів. Властивості ґрунтів України різняться залежно від їхнього типу: вміст гумусу в орному шарі коливається від 0,6–1,5 % у дерново-підзолистих супіщаних ґрунтах до 5,0–6,0 % у типових важкосуглинкових чорноземах. Потужність гумусованого профілю може досягати 120–150 см, а запаси гумусу на 1 га сягають від 30 до 600 тонн. Завдяки цьому, ґрунти України мають значний потенціал для агровиробництва, що дає можливість щорічно виробляти понад 60 мільйонів тонн зерна. Однак, для реалізації цього потенціалу необхідно вжити заходів щодо збереження ґрунтового покриву та запобігання його деградації.

Нині проблеми деградації ґрунтів в Україні набули загрозливих масштабів. Біля третини орних земель зазнають ерозії, а втрата органічної речовини сягає 30 %. Також значна частина орних ґрунтів ущільнена, що знижує їхню продуктивність і запаси поживних речовин. Значні проблеми спостерігаються і на меліорованих землях, де поширюються процеси засолення та підвищеної вологості. Однією з ключових екологічних проблем є надмірне розширення площі ріллі, особливо на схилових і деградованих землях. Це призводить до порушення балансу між сільськогосподарськими угіддями, лісами та водоймами, що негативно позначається на стійкості агроландшафтів. Найбільший вплив на продуктивність ґрунтів чинить водна ерозія, яка щорічно веде до втрати мільйонів тонн ґрунту та поживних речовин. Цей процес охоплює близько 32 % сільськогосподарських земель (13,3 млн га), а яругоутворення зачіпає понад 500 тисяч ярів загальною площею 140 тисяч га. Вітрова ерозія також завдає шкоди ґрунтам – під її впливом перебуває понад 6 млн га, а в роки пилових бурь цей показник сягає 20 млн га. Інші проблеми, зокрема засоленість, солонцюватість, аридність та заболоченість, охоплюють значні площі — 1,7 млн га засолених ґрунтів і понад 3,7 млн га перезволожених земель.

Інтенсивне сільськогосподарське використання ґрунтів призводить до їх ущільнення, втрати структури та зниження водопроникності, що негативно позначається на їхній продуктивності. Тому для сталого розвитку аграрного сектора України необхідно впровадити комплекс заходів, спрямованих на збереження та відновлення ґрунтового покриву. Це включає ефективний моніторинг стану ґрунтів, використання сучасних ґрунтозахисних технологій, раціональне використання схилових земель та зниження техногенного навантаження на екосистеми. Тільки через впровадження таких заходів можна

зберегти родючість ґрунтів та забезпечити стабільність аграрного сектору України в довгостроковій перспективі.

Ґрунти є одним з найважливіших природних ресурсів, які визначають не лише екологічну стабільність, але й економічний добробут країни. Раціональне використання та збереження їх родючості є у пріоритеті державної політики, спрямованої на забезпечення сталого розвитку сільськогосподарської галузі та захисту природного середовища. Саме тому питання охорони ґрунтів стає все більш актуальним у контексті сучасних екологічних викликів. Основним завданням державної політики у сфері використання ґрунтових ресурсів є забезпечення їх раціонального та стійкого управління, з особливою увагою до особливо цінних земель. Це передбачає провадження режимів використання ґрунтів, регулярний моніторинг їх стану та якісну оцінку через агрохімічну паспортизацію і бонітування. Важливо також забезпечити належний облік земельних ресурсів, що дає змогу оперативно виявляти ризики деградації ґрунтів та своєчасно впроваджувати заходи для їх збереження.

Одним із принципів державної політики є раціональне використання ґрунтів, що означає екологічно безпечне землекористування та захист ґрунтів від природних і антропогенних факторів. Ґрунтозахисні технології, як-от сівозміна, використання органічних добрив, зменшення хімічного навантаження на ґрунти, - ці методи мають стати стандартом для аграрного сектору, орієнтованого на довготривалу продуктивність.

Державна політика також передбачає підтримку цілісності ґрунтового покриття через поєднання економічних стимулів та юридичної відповідальності. Наукове обґрунтування заходів із збереження ґрунтів є невід'ємною складовою екологічної політики держави. Без глибоких досліджень та аналізу стану ґрунтів неможливо розробити ефективні програми їх охорони. Держава повинна забезпечувати гласність, повноту та достовірність інформації про стан ґрунтів, залучаючи громадськість до обговорення рішень, пов'язаних із їх збереженням. Особливу увагу необхідно приділяти відновленню деградованих ґрунтів, які втратили родючість через надмірне використання чи недбале поводження. Відновлення таких земель має стати обов'язковою складовою державної політики, спрямованої на забезпечення сталого землекористування та збереження ґрунтових ресурсів.

Таким чином, охорона ґрунтів є складним і багатогранним завданням, яке потребує системного підходу на державному рівні. Оскільки ґрунти є невідновним ресурсом, їх захист та раціональне використання мають стати пріоритетом державної політики. Це передбачає не лише регулювання землекористування, але й стимулювання заходів, спрямованих на ефективне збереження та відновлення родючості ґрунтів. Для досягнення цих цілей

необхідно об'єднати зусилля державних органів, наукових установ і громадськості, що дасть змогу забезпечити збереження ґрунтових ресурсів і їхню продуктивність для майбутніх поколінь.

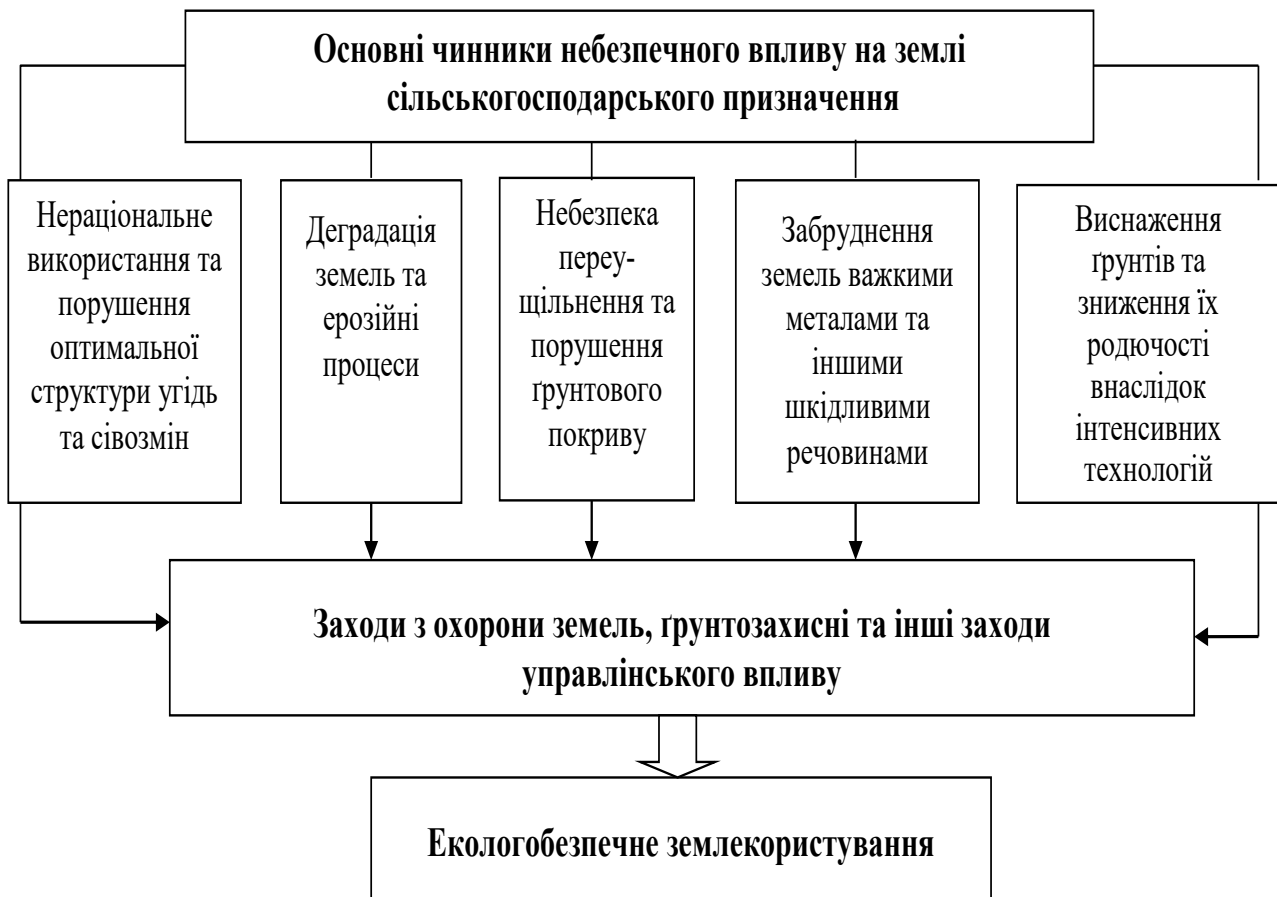
2.1.3 Формування екологічно безпечного сільськогосподарського землекористування

Раціональне використання земель та їх охорона є ключовими завданнями для забезпечення екологічної стійкості та збереження природних ресурсів України. Основною проблемою, що спричиняє нераціональне землекористування, є недосконалість нормативно-правової бази, яка не враховує науково обґрунтовані екологічно та економічно допустимі умови використання земельних ресурсів. В Україні, де існує значна кількість дрібних землеволодінь і землекористувань, це питання набуває особливого значення.

Земельні ресурси забезпечують до 98 % продовольчих продуктів, що підкреслює їхню важливість як для життєзабезпечення населення, так і для економічного розвитку країни. Проте, поточний стан навколишнього середовища, зокрема високий рівень забруднення та антропогенні впливи, свідчать про недостатню ефективність управління земельними ресурсами, особливо у сфері сільськогосподарського виробництва. Забруднення ґрунтів пестицидами, інтенсивне використання монокультур, зниження родючості ґрунтів і зростання техногенно-антропогенних навантажень є основними факторами, що призводять до деградації земель.

У таких умовах нагальною стає необхідність розробки системи заходів для регулювання та контролю за використанням земель, яка має базуватися на наукових підходах і сучасних технологіях. Одним із важливих аспектів охорони земель є забезпечення екологічної складової у процесі їхнього використання. Зниження рівня антропогенного навантаження на довкілля, а також впровадження екологічно безпечного землекористування мають бути пріоритетами національної політики (Мал. 6).

Проблеми у сфері землекористування можуть бути викликані не лише відсутністю відповідної законодавчої бази, але й недостатньою увагою до територіально-просторового аспекту. Для забезпечення екологічної стійкості агроecosystem важливо враховувати розміщення земельних ділянок, їхні розміри, а також умови їхнього використання. Недотримання цих принципів призводить до втрати біологічної стійкості агроecosystem, зменшення біорізноманіття та посилення ерозійних процесів.

Малюнок 6. Чинники екологічно безпечного сільськогосподарського землекористування

Тому реалізація заходів щодо охорони земель має базуватися також на науково-обґрунтованих методологічних заходах їх просторового розвитку у відповідній ієрархічній послідовності: територія – ландшафт – земельна ділянка – ґрунтовий покрив.

Серед основних інструментів державного регулювання сільськогосподарського землекористування варто виокремити запровадження системи екологічних обмежень, встановлення правових норм та стандартів використання земель, які передбачають диференційований підхід залежно від їхніх властивостей та розташування, проведення систематичного моніторингу стану земельних ресурсів для оцінки їхнього екологічного стану та виявлення можливих ризиків, формування стратегії відновлення деградованих земель через впровадження програм відновлення ґрунтової родючості та заходів з меліорації (Мал. 7).

Малюнок 7. Взаємозв’язок екологічної та економічної безпеки

§ 2.2 Раціональне використання та охорона земель лісового і водного фонду

2.2.1 Раціональне використання та охорона земель лісового фонду

Згідно із Земельним кодексом України «землі лісогосподарського призначення — це землі, які покриті лісовою рослинністю або призначені для її відновлення, а також не покриті лісовою рослинністю, але тимчасово не використовуються для лісогосподарських потреб. Ці землі включають як території, зайняті лісовими насадженнями, так і землі, що використовуються для обслуговування лісового господарства (дороги, розсадники, контори тощо)». Отже, до земель лісогосподарського призначення відносяться такі категорії:

1. Землі, покриті лісовою рослинністю: ліси та лісонасадження, лісові ділянки, які використовуються для лісовідновлення та лісорозведення.

2. Землі, не покриті лісовою рослинністю: площі, тимчасово виведені з лісогосподарського обігу для відновлення лісу, розсадники та інші території, які призначені для відновлення лісової рослинності.

3. Землі, що не використовуються безпосередньо для лісового господарства: інфраструктурні об'єкти (лісові дороги, водні об'єкти, рекреаційні ділянки), захисні лісові смуги, що прилягають до інших об'єктів (водойми, дороги).

Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезнаходженням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах [48].

Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави [48].

Ліси України відіграють надзвичайно важливу роль у збереженні екологічної рівноваги та забезпеченні потреб суспільства. Їхня основна функція – це не лише економічна, але й охорона довкілля, збереження біорізноманіття та регулювання природних процесів. Важливою особливістю лісів є їх багатофункціональність. Вони виконують екологічні, водоохоронні, ґрунтозахисні, рекреаційні, санітарно-гігієнічні та інші функції, що є основою стійкого розвитку екосистем і захисту навколишнього середовища.

Українські ліси є важливим об'єктом державної власності, оскільки відповідно до Конституції України, вони належать українському народу. Управління цими природними ресурсами здійснюють державні органи та органи місцевого самоврядування. Ліси можуть також перебувати в комунальній та приватній власності, що дає змогу диверсифікувати підходи до їх використання та управління. Однак ліси України мають певні особливості, які відрізняють їх від інших європейських країн. Серед них варто виділити відносно низький рівень лісистості території, що впливає на екологічну стійкість регіонів та якість кліматичних умов. Українські ліси зростають у різних природних зонах: від Полісся до Карпат, що зумовлює істотні відмінності у веденні лісового господарства та використанні лісових ресурсів (мал. 8).

Малюнок 8. Лісистість України у розрізі адміністративно-територіальних одиниць, %

Джерело: Товариство лісівників України. <https://tlu.kiev.ua/nasha-dijalnist/profesiino-pro-lis/objektivna-informacija-shchodo-lisiv.html>

Важливо зазначити, що значна частина лісів має обмежений режим використання через їх екологічну значимість – до 50 % лісів виконують захисні функції. Україна також має високий відсоток заповідних лісів, який постійно зростає. Це свідчить про прагнення держави зберегти природоохоронні зони та забезпечити захист унікальних екосистем. Заповідні ліси охоплюють 13,7 % території, що є важливим кроком до збереження біорізноманіття та покращення екологічної ситуації.

Протягом останніх двох десятиліть на території України утворилися значні площі самосійних лісів. За різними оцінками, до початку воєнних дій площа таких самозалісених ділянок коливалася від 300 до 500 тис. га. Ці території представляють собою земельні ділянки, які не зазнали спеціальних заходів залісення, але природним шляхом вкрилися лісовою рослинністю. Важливим кроком для вирішення питання правового статусу таких ділянок є їх легалізація, зокрема, на землях приватної власності, що стало можливим після внесення змін до Земельного кодексу України (стаття 57¹). Відповідно до Кодексу, самозалісена ділянка визначається як «земельна ділянка будь-якої категорії (за винятком земель лісогосподарського, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення) площею понад 0,5 гектара, яка

частково або повністю покрита лісовою рослинністю, що виникла природним шляхом» [12, 111].

Самозалісені ділянки мають значний потенціал для покращення екологічної ситуації в країні, зокрема через їхню роль у відновленні біорізноманіття, стабілізації клімату, запобіганні ерозійним процесам та покращенні водного режиму територій. Природне залісення сприяє відновленню деградованих земель, зменшенню викидів вуглецю в атмосферу та покращенню якості ґрунтів, що робить ці території важливими елементами національної екологічної стратегії та складовою заходів для боротьби зі змінами клімату.

Охорона земель лісогосподарського призначення тісно пов'язана із охороною, захистом і раціональним використанням лісових масивів. Тому важливим є вивчення законодавчих вимог і практичних аспектів охорони лісів в Україні, заходи з їхнього захисту, а також регулювання використання лісових земель.

Протипожежні заходи та охорона лісів. Планування та впровадження протипожежних заходів

Власники лісів та постійні лісокористувачі зобов'язані розробляти і впроваджувати комплекс протипожежних заходів. Ці заходи мають відповідати вимогам, що визначаються центральним органом виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Протипожежні заходи включають:

- створення мінералізованих смуг;
- утримання пожежних водойм і веж спостереження;
- заборону розведення відкритого вогню в небезпечний період;
- контроль за відвідуванням лісів під час пожежної небезпеки.

Роль державних органів та місцевого самоврядування

Органи виконавчої влади мають право встановлювати обмеження на відвідування лісів населенням під час пожежонебезпечних періодів. Це дає змогу зменшити ризик виникнення пожеж. Державна лісова охорона відповідає за моніторинг протипожежної ситуації та оперативне реагування у разі надзвичайних ситуацій.

Захист лісів від шкідників та хвороб

Для збереження лісів важливо проводити регулярний моніторинг стану насаджень та своєчасно виявляти осередки шкідників і хвороб. Основні елементи системи захисту включають:

- інспекційні обстеження лісових ділянок;
- фіто-санітарний моніторинг;
- використання біологічних і хімічних засобів боротьби зі шкідниками.

У разі виявлення шкідників проводяться роботи з їхньої локалізації та ліквідації. Авіаційна охорона може бути задіяна для швидкого реагування та обробки великих площ лісів засобами захисту. Зона застосування авіації визначається на основі замовлень власників лісів і затверджується центральним органом виконавчої влади.

Використання та зміна цільового призначення лісових земель

Використання лісових ділянок у цілях, не пов'язаних із веденням лісового господарства, можливе за рішенням органів виконавчої влади або місцевого самоврядування. Законодавство передбачає, що:

- зміна призначення ділянок для забудови допускається переважно на площах із чагарниками та малоцінними насадженнями;
- рішення про вирубування дерев приймається органами влади із погодженням з органами охорони навколишнього середовища.

Якщо лісові ділянки надаються у користування без права вирубування дерев, власники або користувачі зобов'язані забезпечити їх збереження та належний догляд. У разі необхідності додаткового вирубування це питання узгоджується з органом, який ухвалив рішення про передачу ділянки.

Промисловий вплив на ліси та заходи з його мінімізації

Будівництво та реконструкція підприємств повинні здійснюватися з урахуванням заходів щодо запобігання негативному впливу на ліси. Забороняється введення в експлуатацію об'єктів, які не забезпечені екологічними системами захисту, що запобігають забрудненню довкілля та зниженню продуктивності лісів.

Прокладання трубопроводів, комунікацій або видобування корисних копалин на лісових землях здійснюється відповідно до Земельного кодексу України. Такі роботи повинні проводитися із дотриманням умов, що не порушують протипожежний та санітарний стан лісів. Видобування корисних копалин для власних потреб здійснюється за нормами Кодексу України «Про надра».

2.2.2 Охорона земель водного фонду

Одним із основних прав, гарантованих Конституцією України, є право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Проте реалізація цього права стає дедалі складнішою через глобальні проблеми, пов'язані з забрудненням земель і водних ресурсів, які постійно загострюються. Особливо актуальною є проблема раціонального використання земель водного фонду, які відіграють важливу роль у збереженні водних ресурсів і екологічної рівноваги.

Відповідно до Водного кодексу України, «до земель водного фонду належать землі, зайняті:

а) морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами;

б) прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм, крім земель, зайнятих лісами;

в) гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них;

г) береговими смугами водних шляхів;

г) штучно створеними земельними ділянками в межах акваторій морських портів» [10].

Водоохоронні зони відіграють важливу роль у збереженні та захисті водних ресурсів, екосистем річок, озер, морів, а також водосховищ та інших водойм. Їхнє призначення полягає в створенні сприятливих умов для стабільного функціонування природних комплексів вздовж водних об'єктів, попередженні їх забруднення, засмічення, вичерпання та знищення навколководної флори і фауни. Забезпечення охорони водних об'єктів та підтримання їх екологічного стану можливе лише за умови ефективного правового регулювання використання земель у межах водоохоронних зон.

До складу водоохоронних зон входять території, що мають безпосередній вплив на стан водних об'єктів. Це, зокрема, заплави річок, перші надзаплавні тераси. Ці елементи є невід'ємною частиною водоохоронної зони, оскільки вони виконують важливі функції з контролю стоку води, запобігання ерозійним процесам, фільтрації забруднюючих речовин і підтримання біорізноманіття.

У межах водоохоронних зон виділяються такі складові:

1. *Прибережні захисні смуги (ПЗС)*. Вони встановлюються уздовж річок, навколо озер та інших водойм для забезпечення захисту водних ресурсів від негативного впливу господарської діяльності. Прибережні смуги є буферними зонами, де обмежується проведення певних видів діяльності, таких як випас худоби, використання пестицидів або хімічних добрив, а також будівництво об'єктів, які можуть погіршити екологічний стан водних об'єктів.

2. *Смуги відведення*. Ці зони створюються для зменшення впливу господарської діяльності на водні об'єкти. Смуги відведення передбачають встановлення обмежень на використання земель для промислових цілей, будівництва житлових і господарських об'єктів, а також впровадження заходів із захисту берегової лінії від ерозії.

Межі водоохоронних зон визначаються відповідно до проектів землеустрою, що розробляються з урахуванням природно-географічних умов,

типу водного об'єкта та інших факторів, які впливають на його екологічний стан.

Згідно з чинним законодавством, порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон, а також режим ведення господарської діяльності в цих зонах встановлюється Кабінетом Міністрів України. Це дає змогу уніфікувати підхід до управління водними ресурсами та створення водоохоронних зон на загальнодержавному рівні.

Режим використання водоохоронних зон залежить від типу території та її екологічного стану. Зазвичай у таких зонах забороняється:

- проведення будь-яких будівельних робіт, які можуть вплинути на стік води або спричинити забруднення водойм;
- застосування хімічних добрив, пестицидів та інших агрохімікатів;
- випас худоби на схилах і заплавах річок;
- зведення споруд, що можуть погіршити якість води або створити загрозу ерозії ґрунтів.

Водночас у водоохоронних зонах дозволяється здійснення природоохоронних заходів, спрямованих на відновлення екосистем, проведення рекреаційної діяльності, наукових досліджень та інших видів діяльності, що не призводять до деградації земельних та водних ресурсів.

Водоохоронні зони виконують важливу екологічну функцію, сприяючи збереженню біорізноманіття та екологічній стабільності територій, розташованих уздовж водних об'єктів. Їх роль полягає в зниженні рівня забруднення водних ресурсів, регулюванні стоку дощових та талих вод, запобіганні ерозійним процесам, а також у створенні сприятливих умов для існування різноманітних видів флори і фауни. Окрім екологічної значущості, водоохоронні зони мають важливе соціальне значення: вони забезпечують доступ населення до природних ресурсів, сприяють розвитку рекреаційних зон, створюючи умови для відпочинку, і виступають важливими об'єктами для наукових досліджень та екологічної освіти. Усвідомлення ролі водоохоронних зон і дотримання правил їхнього використання є необхідною умовою для досягнення сталого розвитку та раціонального використання природних ресурсів України [76].

Ширина водоохоронних зон визначається залежно від категорії водного об'єкта та його розташування:

- для річок довжиною понад 100 км встановлюється водоохоронна зона шириною 50 метрів;
- для річок довжиною до 100 км – 25 метрів;
- для озер, водосховищ, інших водойм – 50 метрів;
- для морів – 2 км;

Ширина прибережної захисної смуги встановлюється залежно від розміру водного об'єкта:

- для великих річок, водосховищ, озер – 100 метрів;
- для середніх річок, водойм – 50 метрів;
- для малих річок, струмків та ставків – 25 метрів;
- для морів прибережна захисна смуга встановлюється шириною 2 км.

У водоохоронних зонах та прибережних захисних смугах встановлюється особливий режим використання, який передбачає обмеження на будівництво, застосування хімічних засобів захисту рослин, випас худоби, створення відвалів, кар'єрів тощо. Забороняється здійснення діяльності, що може призвести до забруднення та засмічення водних об'єктів, а також виснаження їх водних ресурсів.

Заборонено розорювання земель (крім підготовки ґрунту для створення багаторічних насаджень), використання пестицидів та агрохімікатів, випасання худоби, розміщення відходів та шкідливих речовин у межах прибережних захисних смуг.

Будівництво в межах ПЗС можливе тільки у виняткових випадках (наприклад, для зведення гідротехнічних споруд, берегозахисних споруд тощо) з обов'язковим дотриманням екологічних вимог.

У межах водоохоронних зон і ПЗС зберігається природна рослинність, що виконує водоохоронні функції та сприяє запобіганню ерозії ґрунтів. Органи державної влади, такі як Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство) та Держекоінспекція, здійснюють контроль за дотриманням вимог охорони водоохоронних зон та прибережних захисних смуг. Проводиться моніторинг стану водних об'єктів і прибережних смуг, щоб своєчасно виявляти порушення та запобігати негативним наслідкам для навколишнього середовища.

Відповідно до положень Водного кодексу України та Земельного кодексу України, встановлення ПЗС є обов'язковою вимогою для забезпечення охорони водних об'єктів та їх прибережних територій. Однак, на сьогоднішній день значна частина ПЗС в Україні не відповідає чинним нормативним вимогам, а землі, що входять до їх складу, часто використовуються з порушенням екологічних норм. За даними Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, повноцінне впровадження ПЗС відповідно до вимог законодавства наразі становить лише близько 60 % від загальної потреби. Така ситуація створює загрози для водних ресурсів та екологічного балансу прибережних зон, підкреслюючи необхідність посилення контролю та впровадження ефективних заходів для захисту цих територій.

Важливо зазначити, що на природоохоронних територіях ПЗС можуть мати збільшені розміри для забезпечення належного збереження особливо цінних та вразливих екосистем. Встановлення розширених захисних смуг на природоохоронних територіях є одним із ключових інструментів для підтримання екологічної стабільності та виконання завдань щодо охорони довкілля.

Земельний фонд водних об'єктів є важливим елементом екосистеми та забезпечує низку соціально-економічних і екологічних функцій. Охорона земель водного фонду має на меті забезпечення їх раціонального використання, охорону водних ресурсів, а також захист продуктивних земель від негативних наслідків водогосподарської діяльності. Законодавство України регулює комплекс правових норм, спрямованих на збереження, відновлення та запобігання деградації земель водного фонду. Важливим аспектом є забезпечення громадян доступом до прибережних зон, що сприяє гармонійному співіснуванню екологічних та соціальних інтересів.

Відповідно до законодавства України, громадянам та юридичним особам забороняється обмежувати доступ до узбережжя водних об'єктів шляхом влаштування огорож або інших конструкцій на земельних ділянках прибережних захисних смуг. Ця норма є важливим механізмом захисту прав громадян на вільний доступ до водних об'єктів, а також сприяє запобіганню незаконному використанню земель водного фонду. Встановлення перешкод чи стягнення плати за доступ до прибережних зон є порушенням закону, що тягне за собою відповідальність, включно з припиненням права користування земельними ділянками за рішенням суду.

Охорона земель водного фонду полягає не лише в контролі за дотриманням режиму використання, але й у впровадженні комплексу природоохоронних заходів. Зокрема, при розміщенні, проектуванні, будівництві, реконструкції та експлуатації водогосподарських об'єктів мають передбачатися заходи щодо запобігання підтопленню, заболоченню, засоленню та забрудненню продуктивних земель. Таким чином, держава регулює господарську діяльність у ПЗС з метою збереження їх екологічної цінності та відновлення природної рибопродуктивності.

Особливості охорони земель водного фонду

Ведення водного господарства на землях водного фонду, згідно з чинним законодавством, має відповідати особливим режимам використання, що спрямовані на обмеження антропогенного впливу. Зокрема, охорона земель водного фонду здійснюється через забезпечення охорони ґрунтів від деградації, включає заходи, що спрямовані на запобігання ерозії, заболоченню, засоленню та втраті родючості ґрунтів.

Здійснення заходів, пов'язаних з внесенням органічних і мінеральних добрив, повинно відбуватися з урахуванням вимог природоохоронного законодавства. Будь-які агротехнічні дії, що можуть вплинути на стан водних ресурсів, мають бути узгоджені з відповідними органами охорони навколишнього природного середовища.

Важливим аспектом охорони земель водного фонду є запобігання вичерпанню запасів водних біоресурсів. Для цього передбачені заходи щодо попередження затоплення, підтоплення та заболочення продуктивних земель, що прилягають до водних об'єктів.

Охорона земель водного фонду є важливим елементом комплексної системи захисту навколишнього природного середовища. Ефективне управління земельними ресурсами водного фонду потребує встановлення чітких правових норм, які регулюють взаємодію між користувачами земель і державою. Зокрема, заборона на встановлення огорож чи інших перешкод на узбережжях водних об'єктів покликана захистити права громадян на вільний доступ до водних ресурсів і запобігти їх приватизації чи обмеженню.

Припинення права користування земельними ділянками ПЗС у разі порушення норм законодавства є важливим механізмом забезпечення екологічної безпеки. Судові рішення у таких справах сприяють не лише відновленню законності, але й стимулюють суб'єктів господарювання до раціонального використання природних ресурсів і дотримання екологічних стандартів.

У рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Україна взяла на себе зобов'язання щодо імплементації низки водних директив, які регулюють питання охорони та раціонального використання водних ресурсів. Це є важливим кроком на шляху до гармонізації національного законодавства з європейськими екологічними стандартами. Імплементація цих директив сприятиме посиленню контролю за станом водних ресурсів, підвищенню рівня їх охорони та забезпеченню сталого управління водними об'єктами на території України.

Згідно з Угодою про асоціацію, Україна зобов'язана впровадити положення таких водних директив ЄС:

1. Директива 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики (Рамкова водна директива).

Ця директива визначає основи комплексного управління водними ресурсами, встановлює критерії та методи оцінки якості вод, а також передбачає розроблення планів управління річковими басейнами з метою досягнення доброго екологічного стану всіх водних об'єктів.

2. Директива 2007/60/ЄС «Про оцінку та управління ризиками затоплення».

Спрямована на зменшення ризиків затоплення та попередження наслідків повеней шляхом запровадження комплексного підходу до управління ризиками на відповідних територіях.

3. Директива 2008/56/ЄС «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища».

Спрямована на забезпечення захисту та збереження морського середовища, запобігання його забрудненню та підтримання морських екосистем у відповідному екологічному стані.

4. Директива 91/271/ЄС «Про очистку міських стічних вод».

Регулює питання збору, обробки та скидання стічних вод з метою запобігання їхньому негативному впливу на навколишнє середовище. Вона передбачає встановлення чітких стандартів для очищення стічних вод у міських населених пунктах та промислових об'єктах.

5. Директива 98/83/ЄС «Про якість води, призначеної для споживання людиною».

Визначає стандарти якості питної води, зокрема, вміст хімічних, біологічних та радіоактивних забруднювачів. Її імплементація має на меті забезпечення високої якості води, безпечної для здоров'я населення.

6. Директива 91/676/ЄС «Про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел» (Нітратна директива).

Нітратна директива спрямована на зменшення забруднення вод, спричиненого використанням нітратів у сільському господарстві, через встановлення обмежень на використання добрив та створення зон, уразливих до нітратного забруднення.

На сьогодні жодна з перелічених директив не імplementована повністю в національне законодавство України. Зокрема, Рамкова водна директива передбачає розроблення планів управління річковими басейнами та проведення регулярного моніторингу якості вод, що є надзвичайно важливим для забезпечення комплексного управління водними ресурсами.

Особливу увагу варто звернути на Нітратну директиву, яка відіграє важливу роль у захисті водних об'єктів від забруднення, спричиненого агрохімікатами. Впровадження цієї директиви створило б систему контролю за забрудненням вод від сільськогосподарської діяльності, що є критично важливим для України, враховуючи її високий рівень аграрного виробництва. З огляду на це необхідно розробити та впровадити національну програму контролю за забрудненням вод нітратами, створення уразливих до забруднення зон та запровадження жорсткіших екологічних норм.

Для успішної імплементації водних директив необхідно здійснити комплекс заходів на національному рівні, зокрема:

- Розроблення чітких планів дій щодо кожної з директив.
- Зміцнення інституційної спроможності державних органів, відповідальних за охорону водних ресурсів.
- Запровадження системи моніторингу водних об'єктів відповідно до вимог ЄС.
- Створення фінансових механізмів для підтримки впровадження директив, зокрема залучення міжнародної технічної допомоги.
- Проведення роз'яснювальної роботи серед громадськості та зацікавлених сторін щодо необхідності впровадження цих директив та їхнього впливу на стан довкілля.

Імплементація водних директив ЄС є важливим етапом на шляху інтеграції України до європейського правового простору та наближення до високих екологічних стандартів. Попри існуючі труднощі, виконання зобов'язань у рамках цих директив створить передумови для сталого управління водними ресурсами та посилення екологічної безпеки. Для успішної реалізації положень водних директив необхідна консолідована робота державних органів, наукових установ, аграрного сектору та громадянського суспільства, спрямована на координацію зусиль і досягнення спільної мети — збереження водного середовища та підвищення якості життя населення.

2.2.3 Зарубіжний досвід встановлення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг

Водоохоронні зони та прибережні захисні смуги виконують важливу екологічну функцію, захищаючи водні об'єкти від забруднення, ерозії ґрунтів та інших негативних впливів. У контексті глобальної екологічної кризи та загострення проблеми з доступом до якісної питної води досвід країн, які успішно впроваджують ефективні моделі управління такими зонами, може бути корисним для удосконалення українського законодавства та практики.

Для дослідження та порівняння міжнародних практик встановлення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг було обрано ЄС та Сполучені Штати Америки. Їх досвід може бути актуальним для розроблення сучасної стратегії управління водними ресурсами в Україні, яка б відповідала як внутрішнім потребам, так і міжнародним зобов'язанням.

В ЄС і Сполучених Штатах Америки існують різні підходи до встановлення та управління цими зонами, що обумовлено правовими, екологічними та соціальними особливостями кожного регіону.

Європейський Союз. Загальна характеристика

ЄС активно впроваджує інтегровану політику управління водними ресурсами через низку директив і стратегій, які мають на меті охорону водних екосистем і запобігання їх деградації. Основним нормативним документом, що регулює створення водоохоронних зон, є Рамкова директива з вод (*Water Framework Directive, 2000/60/EC*), а також пов'язані з нею інші акти, такі як Директива про середовище проживання (*Habitats Directive, 92/43/EEC*) та Директива про птахів (*Birds Directive, 79/409/EEC*).

Основні підходи.

1. Зонування на основі водних басейнів:

- В ЄС управління водними ресурсами здійснюється на рівні річкових басейнів, що забезпечує комплексний підхід до захисту водних екосистем, охоплюючи як поверхневі, так і підземні води.

- Встановлення водоохоронних зон передбачає врахування особливостей гідрологічних та екологічних процесів у межах річкового басейну.

2. Впровадження прибережних захисних смуг:

- Встановлення прибережних захисних смуг є обов'язковим навколо річок, озер та інших водних об'єктів.

- Визначення ширини прибережних смуг здійснюється на основі екологічного стану водних ресурсів, особливостей ґрунтового покриву та рельєфу території.

Наприклад, у скандинавських країнах (Швеція, Норвегія, Фінляндія) ширина прибережних смуг може досягати 100 метрів і більше, залежно від типу водного об'єкта.

3. Регулювання сільськогосподарської діяльності:

- У водоохоронних зонах забороняється використання певних хімічних речовин (пестицидів, добрив), а також здійснюється суворий контроль за сільськогосподарською діяльністю з метою запобігання забрудненню вод.

4. Пріоритет охорони біорізноманіття:

- Водоохоронні зони часто включаються до складу природоохоронних територій, таких як мережа *Natura 2000*, і охороняються як частина природних екосистем, що мають високий рівень біологічного різноманіття.

- Директива про середовище проживання вимагає створення спеціальних зон захисту (*Special Areas of Conservation*) для збереження природних оселищ та видів.

5. Контроль за плануванням та забудовою:

- Водоохоронні зони в ЄС є обмежувальними для нової забудови, що регулюється директивами щодо захисту довкілля. Збудова в межах таких зон можлива лише за умови дотримання суворих екологічних стандартів.

Сполучені Штати Америки. Загальна характеристика

У США регулювання охорони водних ресурсів є відповідальністю федерального уряду та окремих штатів, що дозволяє враховувати регіональні особливості та потреби в охороні водних об'єктів. Основними документами, що регулюють встановлення водоохоронних зон, є Закон про чисту воду (*Clean Water Act*, 1972) та низка законів про охорону прибережних територій, таких як *Coastal Zone Management Act* (1972).

Основні підходи

1. Регулювання на федеральному та місцевому рівнях:

- Федеральний уряд встановлює загальні норми охорони вод, тоді як штати мають право встановлювати додаткові вимоги та впроваджувати власні програми захисту водоохоронних зон.

- Деякі штати, наприклад Каліфорнія та Вашингтон, запровадили суворіші стандарти захисту прибережних смуг, ніж ті, що передбачені на федеральному рівні.

2. Встановлення буферних зон:

- Буферні зони (*buffer zones*) визначаються навколо водних об'єктів для запобігання ерозії, захисту від забруднення і збереження природних оселищ. Ширина буферних зон залежить від екологічного стану території та потреб захисту.

- Наприклад, стандартна ширина буферної зони навколо малих річок може становити 30 метрів, а навколо великих водойм – до 100 метрів.

3. Програма охорони прибережних зон:

Закон про управління прибережними зонами (*Coastal Zone Management Act*) передбачає створення прибережних захисних смуг для збереження екосистем, охорони прибережних вод від забруднення та забезпечення стійкого розвитку.

- Програма регулює використання земель прибережних зон, включаючи заборону на будівництво, регулювання рибальства та обмеження на видобуток корисних копалин.

4. Впровадження добровільних програм захисту земель:

- У США активно впроваджуються програми добровільного захисту земель, такі як *Conservation Reserve Program*, які забезпечують компенсацію фермерам за відмову від обробки земель у межах водоохоронних зон.

5. Акцент на залученні громадськості:

- Управління водоохоронними зонами та прибережними смугами передбачає активне залучення місцевих громад, громадських організацій та приватного сектора, що дає змогу враховувати інтереси різних груп і забезпечувати сталий розвиток територій.

Порівняння підходів ЄС і США

1. Нормативне регулювання:

- В ЄС встановлення водоохоронних зон ґрунтується на директивах, що мають пряму дію в усіх країнах-членах і забезпечують уніфікований підхід до охорони вод.

- У США регулювання залежить як від федерального, так і від місцевого законодавства, що дозволяє враховувати регіональні особливості, але призводить до відмінностей у стандартах охорони між штатами.

2. Екологічний акцент:

- ЄС робить акцент на збереженні біорізноманіття, інтегруючи водоохоронні зони в загальну систему охорони природних екосистем.

- США приділяють більше уваги захисту прибережних смуг, регулюванню забудови та використанню земель у прибережних регіонах.

3. Застосування економічних інструментів:

- В обох регіонах застосовуються економічні інструменти, проте в США ширше використовуються програми компенсацій і субсидій для стимулювання захисту земель.

4. Залучення громадськості:

- США роблять значний акцент на участь громадськості в управлінні водоохоронними зонами, тоді як у ЄС головним виконавцем політики є державні органи влади.

Загалом обидва регіони демонструють успішні приклади охорони водоохоронних зон і прибережних смуг, проте їхні підходи різняться залежно від особливостей правового регулювання, екологічних пріоритетів і механізмів управління природними ресурсами.

В Україні встановлення водоохоронних зон та прибережних захисних смуг регулюється низкою законодавчих актів, серед яких основними є Земельний кодекс України, Водний кодекс України, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» та інші нормативні акти. Вимоги до встановлення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг в Україні значною мірою схожі на європейські підходи, зокрема на положення Рамкової водної директиви ЄС. Однак на практиці в Україні ці вимоги часто залишаються невиконаними через відсутність ефективного контролю, недосконалість правової бази та низький рівень відповідальності користувачів земельних ресурсів. У той час як у ЄС і США впровадження таких зон

супроводжується чіткими планами моніторингу, залученням місцевих громад і належним фінансуванням, в Україні дотримання охоронних заходів ускладнене через недостатнє фінансування, слабкий нагляд і контроль з боку органів влади.

§ 2.3 Охорона земель природоохоронного, рекреаційного та історико-культурного призначення

2.3.1 Природоохоронних фонд України: стан і тенденції використання

Природно-заповідний фонд України (ПЗФ) є важливою складовою національної екологічної політики, що забезпечує збереження унікальних природних екосистем і біорізноманіття. Це своєрідний «золотий запас» природи України, що охоплює найцінніші природні ландшафти, серед яких ліси, степи, річки, гори, болота та, навіть, пустелі. Основна мета створення та функціонування таких територій – охорона природних екосистем, флори і фауни, а також сприяння екологічній стабільності та природоохоронним науковим дослідженням.

Території природно-заповідного фонду України поділяються на дві великі групи: природні та штучні. Вони включають різні об'єкти, які відрізняються як за походженням, так і за функціональними особливостями. До територій природного походження належать:

Природні заповідники – зони, де природа збережена в первісному стані, і будь-яка господарська діяльність заборонена.

Біосферні заповідники – території, призначені для охорони екосистем у глобальному контексті, вони також підтримують сталий розвиток прилеглих територій.

Національні природні парки – призначені для збереження природних та культурних цінностей, а також для регульованого відвідування.

Регіональні ландшафтні парки – зони, де поєднуються природоохоронні функції з господарським використанням.

Заказники – природоохоронні зони, створені для збереження окремих природних комплексів.

Пам'ятки природи – унікальні природні утворення, що мають особливу наукову або естетичну цінність.

Заповідні урочища – ділянки лісу чи іншого ландшафту, які мають важливе природоохоронне значення.

Території штучного походження включають:

- *Ботанічні сади* – місця зберігання та вивчення рідкісних і екзотичних видів рослин.
- *Зоологічні парки* – простори для збереження та вивчення диких тварин у штучних умовах.
- *Дендрологічні парки* – колекції дерев і чагарників, що мають наукову та освітню мету.
- *Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва* – історичні сади та парки, що мають культурну цінність.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду в Україні класифікуються за одинадцятьма категоріями, серед яких сім – природного походження, а чотири – штучного. Вони можуть мати статус загальнодержавного або місцевого значення. Це визначається не їхнім екологічним значенням, а рівнем ухвалення рішень щодо їхнього створення, управління та фінансування. Об'єкти загальнодержавного значення знаходяться під управлінням центральних органів виконавчої влади, тоді як місцеві об'єкти підпорядковуються регіональним або місцевим адміністраціям.

Одним із аспектів управління природно-заповідним фондом є дотримання спеціальних режимів охорони та використання територій, що встановлюються відповідно до їхніх категорій. Ці режими визначають обмеження та правила для господарської діяльності, відвідування територій, наукових досліджень й охорони об'єктів. Зазвичай такі правила викладаються в документах, що регулюють створення конкретних об'єктів ПЗФ або в проектах організації цих територій.

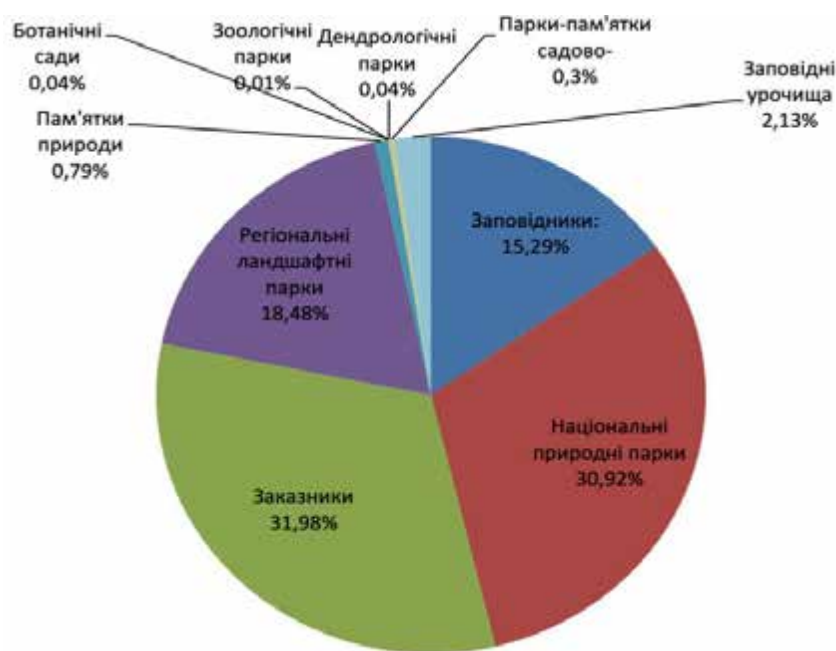
«Для управління природними заповідниками, біосферними заповідниками, національними природними парками, ботанічними садами, дендрологічними та зоологічними парками загальнодержавного значення, а також регіональними ландшафтними парками створюються спеціальні адміністрації» [38].

Охороною об'єктів ПЗФ займаються не лише державні адміністрації, а й землевласники та землекористувачі, на землях яких розташовані заповідні території. Така система дає змогу більш ефективно контролювати збереження природних комплексів на місцевому рівні. Власники земельних ділянок або землекористувачі зобов'язані забезпечити виконання екологічних норм і дотримання режиму охорони, що встановлений для певної категорії заповідної території.

Зокрема, «згідно з даними Державного кадастру природно-заповідного фонду, станом на початок 2022 року нараховувалося 8633 території та об'єкти ПЗФ загальною площею 4,1 млн га, що становить 6,8 % від загальної площі України. Крім того, до складу ПЗФ входить морський заказник “Філофорне

поле Зернова” площею 402,5 тис. га, який відіграє важливу роль у збереженні морських екосистем, а також 5 біосферних заповідників, 19 природних заповідників, 53 національні природні парки, 85 регіональних ландшафтних парків, 3398 заказників, 3580 пам’яток природи, 802 заповідних урочища, 28 ботанічних садів, 13 зоопарків, 62 дендропарки, 588 парків-пам’яток садово-паркового мистецтва». [54](мал.9)

Кількість і площа територій та об’єктів природно-заповідного фонду суттєво різняться залежно від регіону. Це пов’язано з кількістю збережених природних територій, екологічним станом певних регіонів, а також готовністю місцевих органів влади, землевласників і землекористувачів на заповідання природних ділянок. У деяких регіонах, особливо в промислово розвинених областях, площі ПЗФ є відносно малими через високий рівень освоєності земель. Водночас, у таких регіонах, як Карпати та Полісся, природоохоронні території охоплюють значні площі завдяки наявності унікальних природних комплексів. Місцева влада та громади відіграють важливу роль у розвитку ПЗФ. Їхня активна участь у процесі створення нових об’єктів заповідного фонду може суттєво збільшити площі охоронюваних територій, забезпечуючи збереження важливих природних ресурсів на місцевому рівні.

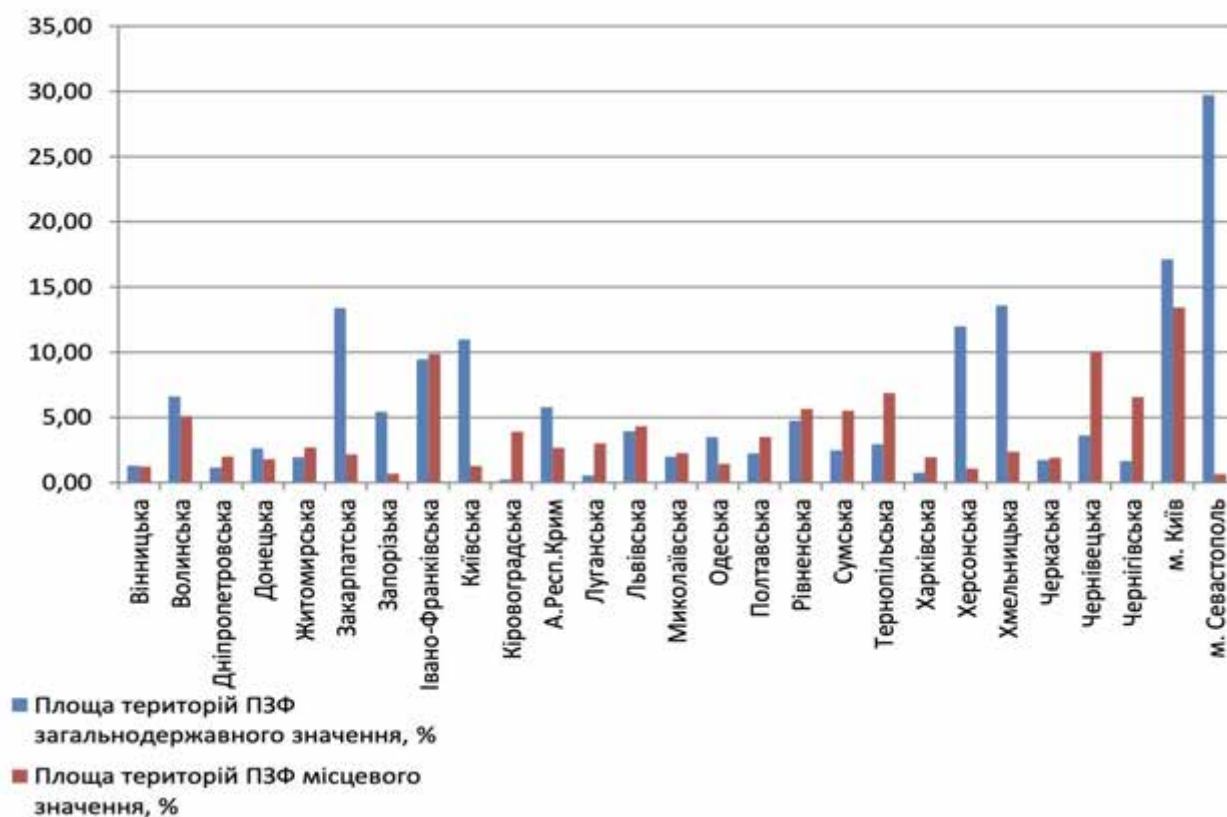
Малюнок 9. Структура об’єктів природно-заповідного фонду України

Найбільший відсоток територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення – у м. Севастополь (29,73 % – 25689,9 га), м.Київ (17,06 % – 14311,77 га), Хмельницькій (13,57 % – 280134,65), Закарпатській (13,36 % – 170672,71) і Херсонській (11,99 % – 341288,44 га) областях.

Найменший – у Кіровоградській (0,24 % – 5909,8 га), Луганській (0,54 % – 14389,72), Харківській (0,76 % – 23984,6), Дніпропетровській (1,15 % – 36641,98) та Вінницькій (1,30 % – 34490,1 га) областях» [54] (мал. 10).

Територій природно-заповідного фонду місцевого значення найбільше у м. Київ (13,44 % – 11232,12 га), Чернівецькій (10,04 % – 81312,75), Івано-Франківській (9,86 % – 137292,43), Тернопільській (6,86 % – 94917,27) та Чернігівській областях (6,56 % – 209212,30 га). Найменший – у м. Севастополь (0,64 % – 551,12 га), Запорізькій (0,69 % – 18824,42), Херсонській (1,08 % – 30651,84), Вінницькій (1,22 % – 32234,54) та Київській (1,28 % – 35872,69 га) областях [41, 45] (мал.10).

Система управління ПЗФ, сформована у пострадянський період, не відповідає сучасним вимогам і викликам у сфері охорони біологічного та ландшафтного різноманіття.

Малюнок 10. Діаграма площ території природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення у розрізі адміністративних одиниць

Наявна система управління природоохоронними територіями має низку вагомих недоліків:

Неефективне державне управління. Структура управління природно-заповідним фондом є застарілою і неадекватно реагує на нові виклики щодо

збереження біорізноманіття та адаптації до зміни клімату. Недостатній контроль і відповідальність. Існує слабкий контроль за дотриманням природоохоронного законодавства, а порушники рідко притягуються до відповідальності, що підриває ефективність охорони природи. Обмежене фінансування. Фінансові ресурси, виділені на підтримку природоохоронних територій, є недостатніми для повного забезпечення їхньої діяльності. Це обмежує можливості збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Недооцінка рекреаційного потенціалу. Природні території, які можуть бути використані для екотуризму та рекреації, залишаються недорозвиненими, що ускладнює залучення додаткових ресурсів для їх підтримки.

З метою подолання зазначених проблем, необхідний комплекс заходів, спрямованих на реформування системи управління ПЗФ. Зокрема, важливим є розмежування функцій формування та реалізації політики охорони земель природно-заповідного фонду, підвищення ефективності контролю, включення екосистемного підходу до всіх рівнів галузевих політик, що допоможе забезпечити гармонійне узгодження цілей господарської діяльності з природоохоронними цілями, зокрема на прилеглих до заповідних територій ділянках. Необхідним є підвищення стандартів національних парків. Актуальністю характеризується створення єдиної відкритої бази даних, що охоплюватиме інформацію про державні кадастри ПЗФ, рослинний і тваринний світ, із особливою увагою і необхідністю відновлення порушених екосистем, які постраждали внаслідок антропогенного впливу або збройної агресії, а також проведення реабілітації територій у межах ПЗФ та повернення їх до природного стану і розширення екологічної мережі.

2.3.2 Зміст охорони земель природно-заповідного фонду

Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України», природно-заповідний фонд — «ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища».

Відповідно до законодавства України, межі територій та об'єктів ПЗФ встановлюються в натурі (на місцевості). Це означає, що межі мають бути закріплені відповідними знаками та іншими засобами, які фізично позначають

їх на місцевості. До моменту встановлення меж у природі, їхня визначеність регулюється проектами створення відповідних об'єктів і територій ПЗФ. Проекти створення є основою для оформлення меж, які в подальшому відображаються на кадастровій карті як обмеження використання земельних ділянок інших землекористувачів, що увійшли до складу ПЗФ. Відображення меж на кадастровій карті забезпечує прозорість та уніфікованість у питаннях використання земельних ресурсів, а також попереджує можливі конфлікти між різними землекористувачами. Це також важливо для контролю за дотриманням режиму охорони на територіях природно-заповідного фонду, оскільки всі обмеження та вимоги щодо використання земельних ділянок стають публічно доступними та чітко визначеними.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає природно-заповідний фонд «як ділянки суші та водного простору, які мають особливу екологічну, наукову, естетичну і економічну цінність» [37].

Ці території призначені для збереження природної різноманітності, генетичного фонду видів тварин і рослин, підтримання загального екологічного балансу та здійснення фонових моніторингу навколишнього природного середовища. Вони можуть бути вилучені з господарського використання повністю або частково та оголошені територіями або об'єктами природно-заповідного фонду України.

Землі ПЗФ функціонують у спеціальному правовому режимі, який визначає можливість їх використання та охорони з урахуванням цільового призначення відповідних територій. Цей режим може відрізнятися залежно від типу об'єкта та визначених законом вимог до його охорони та використання.

Режими землекористування на територіях природно-заповідного фонду

На землях природно-заповідного фонду встановлюється спеціальний режим землекористування, який може бути уніфікованим або диференційованим. Уніфікований режим означає, що вся територія об'єкта ПЗФ використовується однаково, без розподілу на функціональні зони, тоді як диференційований передбачає поділ території на зони з різними вимогами до використання.

Уніфікований режим використовується для таких об'єктів ПЗФ:

природні заповідники;

заказники;

пам'ятки природи;

заповідні урочища;

парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Цей режим передбачає, що всі природні комплекси та об'єкти на відповідній території охороняються та використовуються однаково, без додаткових поділів на зони.

Диференційований режим застосовується на територіях, які згідно з вимогами законодавства або проектами організації мають здійснювати функціональне зонування. Такий режим характерний для:

- біосферних заповідників;
- національних природних парків;
- зоологічних парків.

Функціональне зонування передбачає поділ території на різні зони з окремими вимогами до використання. Наприклад, національні природні парки можуть включати зони заповідності, зони регульованої рекреації, зони стаціонарної рекреації та господарської зони.

Кожна з цих зон має різні правила землекористування, що дають змогу одночасно охороняти природні комплекси та забезпечувати раціональне використання ресурсів.

Території об'єкта ПЗФ, може використовуватися як за уніфікованим, так і за диференційованим режимом, залежно від потреб охорони та раціонального використання.

У загальному, «зміст охорони земель природо-заповідного фонду полягає у наступному:

забороні будь-якої діяльності, що суперечить їхньому цільовому призначенню або може негативно впливати на їхній якісний стан.

встановленні довкола цих земель охоронних зон для забезпечення їхніх режимів і заборона будь-якої діяльності, яка порушує порядок їхнього використання та охорони.

внутрішнє функціональне зонування земель природно заповідного фонду, в яких визначаються диференційований режим охорони, використання і відтворення» [37].

Землі ПЗФ є однією з основних категорій природних територій, що підлягають охороні відповідно до природоохоронного законодавства України. Вони виконують важливу екологічну, наукову, рекреаційну, оздоровчу та інші функції, які сприяють збереженню біорізноманіття, екосистемних послуг і підтриманню екологічної рівноваги. Законодавство України визначає особливий режим охорони та використання цих земель, що відрізняє їх від інших категорій земельних ресурсів.

Землі ПЗФ можуть одночасно входити до складу інших категорій земельних ресурсів, таких як:

- Історико-культурного призначення (відповідно до статті 6 Закону України «Про природно-заповідний фонд України України»).
- Лісогосподарського призначення (статті 70, 85, 100 Лісового кодексу України).
- Водного фонду (статті 5, 8-1, 51, 88, 94 Водного кодексу України).

Розвиток мережі ПЗФ поєднується з оптимізацією структури інших природних територій, які виконують екологічні та захисні функції. До таких територій належать ліси різних категорій, зелені зони міст і селищ міського типу, водоохоронні зони, поєззахисні лісосмуги та інші території з особливим природоохоронним статусом. Оптимізація структури цих територій відбувається з урахуванням ландшафтних умов, структури гідрологічних басейнів, динамічних процесів, а також інших природних особливостей.

Формування просторової основи для системи охорони навколишнього природного середовища має суттєвий вплив на структуру та розподіл земель ПЗФ та інших природоохоронних територій. Це забезпечує ефективне управління та інтеграцію природоохоронних заходів з метою збереження екосистем та підтримання їхньої стійкості.

Відмінність територій та земельних ділянок природно-заповідного фонду

Території ПЗФ є ширшим поняттям, ніж «земельні ділянки природно-заповідного фонду». Вони визначаються режимом охорони, який поширюється на ці території, а також дотриманням вимог природоохоронного законодавства. Натомість поняття земельної ділянки більшою мірою пов'язане з правовим регулюванням права власності чи користування, а також оформленням документації на використання таких ділянок.

Незалежно від наявності статусу земель ПЗФ відповідно до земельного законодавства, всі природні території, що підлягають особливій охороні, мають відповідати вимогам екологічного законодавства. Вони утворюють єдину територіальну систему, яка включає природоохоронні, рекреаційні, водозахисні, лікувально-оздоровчі, курортні та інші типи територій.

Проект організації території розробляється для всієї території відповідного об'єкта ПЗФ та включає положення щодо управління, охорони, відновлення та використання природних комплексів і об'єктів. Важливою складовою проекту є визначення режиму допустимої господарської та рекреаційної діяльності, з метою уникнення негативного впливу на екосистеми.

Відповідно до ст. 47 Закону України «Про землеустрій», «з метою збереження природного різноманіття ландшафтів, охорони довкілля, підтримання екологічного балансу, визначення в натурі (на місцевості) меж охоронних зон та інших обмежень у використанні земель, встановлених законами та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами, а

також інформування про такі обмеження землевласників, землекористувачів, інших фізичних та юридичної осіб розробляються та затверджуються проекти землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їхніх режимоутворюючих об'єктів» [33].

Земельне законодавство України проходило через значні реформи, що, попри свою мету забезпечити раціональне використання землі, створило нові виклики для збереження ПЗФ. Одна з найбільш актуальних проблем полягає в тому, що після створення об'єктів ПЗФ, але до встановлення їхніх меж у природі (на місцевості), землі таких об'єктів можуть бути незаконно передані іншим суб'єктам для ведення бізнесу або іншої діяльності, що суперечить вимогам законодавства. Ця ситуація породжує судові спори і ставить під загрозу екологічне збереження унікальних природних територій.

Однією з головних причин цього явища є недосконалість правового механізму, який регулює питання встановлення меж об'єктів ПЗФ. Створення таких об'єктів передбачає тривалі юридичні процедури, але через адміністративні бар'єри або відсутність координації між органами влади, відбувається значна затримка у фіксуванні меж у природі. До моменту встановлення чітких меж земель ПЗФ, землі можуть бути розподілені між іншими землекористувачами або передані у приватну власність для ведення господарської діяльності. Це суперечить принципам охорони природи та порушує правові норми, що регламентують використання земель ПЗФ. Ситуацію ускладнює також недостатній рівень обізнаності деяких державних установ щодо правового статусу об'єктів ПЗФ і правових наслідків таких дій. У результаті, навіть після створення об'єкта ПЗФ, відбувається несанкціоноване використання його земель, що шкодить екосистемам і може призвести до втрати біорізноманіття. У випадку незаконного відчуження земель ПЗФ або їх передачі у приватну власність, установи природно-заповідного фонду або прокуратура, діючи в інтересах держави, подають судові позови з метою повернення цих земель у власність ПЗФ. Позови також можуть ініціювати громадські організації, що захищають інтереси суспільства та довкілля. Основою таких позовів є норми земельного законодавства та закони, що регулюють діяльність ПЗФ. У таких справах вирішальне значення має доказова база, що підтверджує факт порушення правового статусу територій ПЗФ. Зокрема, йдеться про необхідність встановлення факту незаконної передачі земель, а також недотримання процедур при створенні об'єктів ПЗФ. Однією з таких правових норм, що використовується у таких спорах, є принцип

витребування земель з незаконного володіння. Цей принцип дає змогу повернути землю у власність держави або організацій ПЗФ, якщо було встановлено порушення під час передачі прав на землю. Проте такі судові процеси часто тривалі і складні, оскільки суди повинні розглядати як питання земельного права, так і екологічні аспекти. Для того, щоб уникнути подібних проблем у майбутньому, необхідно вдосконалити законодавство щодо охорони ПЗФ та процедури встановлення меж. Одним із можливих рішень є впровадження чіткішого і швидшого механізму реєстрації земель ПЗФ у Державному земельному кадастрі, що унеможливило б їх незаконне використання до завершення всіх юридичних процедур. Крім того, важливо забезпечити тіснішу співпрацю між органами місцевого самоврядування, природоохоронними установами та судовими органами для забезпечення належної правової охорони цих територій. Окрему увагу слід приділити просвітницьким заходам для державних службовців та землекористувачів щодо правового статусу земель ПЗФ. Це дасть змогу зменшити кількість випадків незаконної передачі земель та запобігти тривалим судовим процесам.

ПЗФ є одним з основних інструментів для збереження біорізноманіття та природних ресурсів України. Проте недосконалість законодавства, а також бюрократичні бар'єри часто стають на заваді ефективній охороні цих територій. Реформування законодавства та вдосконалення механізмів захисту територій ПЗФ є необхідними для уникнення незаконного відчуження земель і збереження площ.

ПЗФ України є важливою складовою національної екологічної політики, спрямованої на збереження унікальних природних ландшафтів та біорізноманіття. Однак для ефективного функціонування об'єктів ПЗФ однієї лише їхньої юридичної охорони недостатньо. Важливим інструментом забезпечення їхньої охорони є встановлення охоронних зон навколо таких об'єктів. Ці зони не входять безпосередньо до складу ПЗФ, але розташовані на прилеглих територіях, покликані зменшити негативний вплив господарської діяльності на об'єкти заповідників і запобігти їх деградації.

Охоронні зони створюються з метою мінімізації впливу людської діяльності на природні комплекси, які охороняються в межах ПЗФ. Зазвичай це стосується територій, які належать іншим землекористувачам і не входять до складу природоохоронних зон. Однак їхня близькість до заповідників чи національних парків робить їх важливими для забезпечення належного рівня охорони природи. У таких зонах обмежується або взагалі забороняється будівництво, промислова діяльність, полювання та інші види господарської діяльності, що можуть спричинити негативний вплив на природу.

Такі обмеження забезпечують збереження природних ландшафтів у їхньому первісному вигляді та захищають біологічні види від зовнішніх впливів, сприяють підтримці екологічного балансу та слугують буфером між ПЗФ і населеними пунктами або господарськими об'єктами, запобігаючи їхньому безпосередньому контакту з природоохоронними об'єктами.

Розміри охоронних зон встановлюються на основі спеціальних обстежень, які включають оцінку ландшафтів та аналіз характеру господарської діяльності на прилеглих територіях. Цей процес є складним і потребує інтеграції даних з екологічних, географічних та економічних досліджень. Визначення оптимальних меж охоронних зон є важливим, оскільки недостатня їх ширина може не забезпечити належний захист, тоді як надто великі зони можуть обмежити економічний розвиток територій. Ефективність функціонування охоронних зон багато в чому залежить від правильного визначення їхнього цільового призначення. Охоронні зони можуть бути різними за функціональним призначенням – від захисту рідкісних видів рослин і тварин до збереження водних ресурсів чи ландшафтів, які мають культурно-історичну цінність. Для кожної з таких зон визначаються специфічні режими охорони, які забезпечують досягнення поставлених екологічних цілей.

2.3.3 Охорона водно-болотних угідь

Водно-болотні угіддя (ВБУ) — це унікальні екосистеми, які включають болота, заплави, водосховища, річкові дельти, торфовища та інші території, де водний режим є ключовим фактором у підтриманні життя. Вони відіграють важливу екологічну, економічну та соціальну роль. Охорона ВБУ передбачає низку заходів, спрямованих на збереження цих територій від антропогенного впливу та природних факторів деградації. Зокрема, законодавче регулювання використання ресурсів ВБУ та заборону діяльності, що може завдати шкоди екосистемам (видобуток корисних копалин, осушення боліт тощо). Однією з ключових міжнародних угод є Рамсарська конвенція, до якої приєдналася й Україна. Вона спрямована на захист водно-болотних угідь міжнародного значення.

З метою охорони необхідний регулярний контроль стану ВБУ та водних ресурсів шляхом моніторингу водного балансу, якості води, флори та фауни, це допомагає вчасно виявляти негативні зміни та реагувати на них. У випадках, коли водно-болотні угіддя зазнали впливу деградації, необхідно проводити роботи з їхнього відновлення. Це може включати відновлення природного водного режиму, рекультивацію, насадження рослин та інші заходи. Для

мінімізації забруднення ВБУ важливо зменшувати використання хімічних речовин у сільському господарстві та запобігати надмірному зливу добрив і пестицидів у водні ресурси. Важливо інформувати населення про значення водно-болотних угідь та сприяти участі громад у заходах із їхньої охорони. Це допомагає формувати екологічну свідомість і забезпечує підтримку природоохоронних ініціатив.

Значення водно-болотних угідь

Регулювання водного балансу: ВБУ діють як природні губки, що поглинають надлишкову воду під час сильних опадів і поступово її вивільняють, що допомагає запобігати повеням та засухам. Підтримка біорізноманіття: ці екосистеми є домівкою для великої кількості видів флори і фауни, багато з яких є ендемічними або знаходяться під загрозою зникнення. Водно-болотні угіддя забезпечують середовище для проживання водоплавних птахів, риб, земноводних та комах. Поліпшення якості води: ВБУ діють як природні фільтри, поглинаючи забруднення, токсини та надлишкові поживні речовини, що потрапляють до водних об'єктів з поверхневим стоком. Це сприяє поліпшенню якості води в річках та озерах. Вуглецевий баланс: торфовища та інші типи ВБУ виконують важливу роль у поглинанні вуглекислого газу з атмосфери, що допомагає зменшити глобальне потепління та запобігти кліматичним змінам. Економічна та рекреаційна функція: ВБУ надають ресурси для рибальства, туризму, збору лікарських рослин та інших видів діяльності, що підтримує місцеві громади та сприяє розвитку економіки. Крім того, ці території часто мають естетичну та рекреаційну цінність, що робить їх популярними серед туристів.

Охорона ВБУ є важливим елементом забезпечення екологічної рівноваги та збереження біорізноманіття. Вони відіграють вирішальну роль у регулюванні водного балансу, очищенні води, підтримці життя багатьох видів рослин і тварин, а також у боротьбі зі змінами клімату. Сучасні виклики, такі як зміни клімату та зростаючий антропогенний тиск, вимагають ефективної охорони цих унікальних природних ресурсів на національному та міжнародному рівні.

Україна реалізує низку заходів щодо впровадження Рамсарської конвенції – це формування мережі ВБУ міжнародного значення та надання їм статусу територій природно-заповідного фонду України, збереження прибережних ВБУ Азово-Чорноморського регіону (*BlackSeaWet*) та Карпатської водно-болотної ініціативи, збалансованого використання та відновлення природних ресурсів в межах ВБУ міжнародного значення, реалізація проектів з відновлення ВБУ міжнародного значення, аналіз практики застосування свинцевого шроту для полювання на водно-болотних птахів і розроблення рекомендацій для переходу на альтернативні види шроту.

Статус ВБУ міжнародного значення може бути присвоєно цінним природним комплексам, що включають болота, заплавні луки та ліси, а також водні об'єкти — як природні, так і штучно створені, постійні чи тимчасові, стоячі або проточні. Це можуть бути прісні, солонуваті або солоні водойми, включаючи морські акваторії, що розташовані на територіях природно-заповідного фонду, а також на землях водного та лісового фонду України.

Законодавчо також закріплено і паспорт ВБУ міжнародного значення, який включає такі пункти:

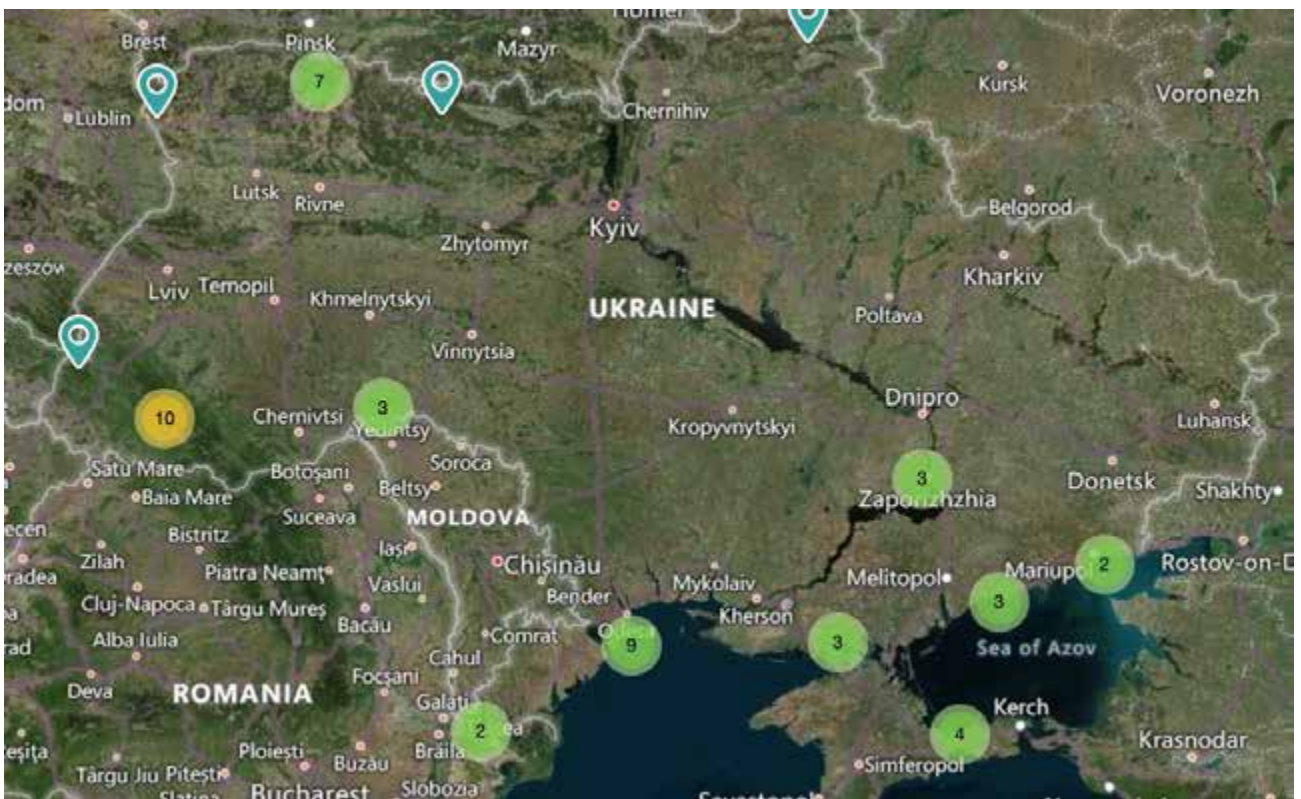
1. Назва угіддя.
2. Природоохоронний статус та категорія об'єкта в рамках природно-заповідного фонду України.
3. Адміністративне розташування (область, район, найближчі населені пункти).
4. Географічні координати угіддя та висота над рівнем моря.
5. Загальна площа угіддя (в гектарах) та частини, що належать до природоохоронних територій, включаючи їх функціональні зони.
6. Типи угідь (морські, прісноводні, сезонні розливи, болота, лісові угіддя тощо).
7. Критерії включення угіддя до переліку міжнародних об'єктів.
8. Картоschema угіддя з масштабом не менше 1:50 000.
9. Опис фізико-географічних характеристик, включаючи походження, гідрологічні умови, типи ґрунтів, якість води, кліматичні умови тощо.
10. Гідрологічні дані (витрати води, рівень підземних вод, характер стоку, зміни рівня води).
11. Опис флори (найпоширеніші, рідкісні та зникаючі види рослин).
12. Опис фауни (найпоширеніші, ендемічні, рідкісні види тварин).
13. Культурні цінності (об'єкти спадщини, археологічні знахідки тощо).
14. Перелік землекористувачів в межах угіддя та на прилеглих територіях.
15. Способи використання земель (господарська діяльність та обсяги використання природних ресурсів).
16. Чинники, що можуть мати негативний вплив на угіддя.
17. Документація щодо управління об'єктом.
18. Запропоновані заходи для збереження угіддя.
19. Проведення наукових досліджень.
20. Стан екологічної освіти та пропаганди (візит-центри, співпраця з науковими установами).
21. Рівень розвитку рекреації та туризму (місця для відпочинку, туристичні маршрути).

22. Хто заповнив паспорт (ПІБ особи, її посада та місцезнаходження організації).

23. Термін дії паспорта – 10 років з можливістю щорічного внесення змін.

24. Список використаних наукових та технічних джерел.

«Сьогодні до переліку водно-болотних угідь міжнародного значення віднесено 2430 об'єктів загальною площею близько 255 млн га. Серед них і наші 50 водно-болотних угідь міжнародного значення загальною. З них 22 водно-болотних угіддя отримали статус міжнародних у 1995 році, 11 – у 2004 році, а в 2016–2019 роках Секретаріат Рамсарської конвенції ухвалив рішення про надання міжнародного статусу 17 водно-болотним угіддям України» (Мал. 11) [54].

Малюнок 11. Розміщення водно-болотних угідь на території України

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які основні функції виконують землі сільськогосподарського призначення в сучасній економіці та екосистемі?
2. Які області України характеризуються найбільшими площами ріллі?
3. Яка частка сільськогосподарських угідь України використовується громадянами та сільськогосподарськими товаровиробниками?
4. Які заходи передбачені для охорони та раціонального використання земель сільськогосподарського призначення?
5. Які основні фактори спричиняють деградацію сільськогосподарських земель у світі?
6. Які міжнародні організації надають підтримку у боротьбі з деградацією сільськогосподарських земель та сприяють їх відновленню?
7. Який механізм сприяє забезпеченню раціонального використання сільськогосподарських земель?
8. Які сучасні технології та методи застосовуються для забезпечення сталого землекористування на сільськогосподарських землях?
9. Які основні загрози для ґрунтів виникають внаслідок нераціонального використання земель?
10. Яка частка світових сільськогосподарських земель щороку вибуває з обігу внаслідок деградації?
11. Які країни найбільше потерпають від деградації ґрунтів і які фактори впливають на цей процес?
12. Які основні заходи необхідно впровадити для збереження та відновлення ґрунтового покриву?
13. Які міжнародні організації займаються питаннями охорони та відновлення ґрунтів на глобальному рівні?
14. Які основні типи ґрунтів переважають в Україні?
15. Які характеристики ґрунтів України визначають їхню аграрну цінність?
16. Які проблеми ґрунтів найбільше поширені в Україні?
17. Які наслідки надмірного розширення площі ріллі в Україні?
18. Які екологічні фактори спричиняють деградацію ґрунтів в Україні?
19. Яке значення мають ґрунти для забезпечення екологічної стабільності та економічного добробуту країни?
20. Які основні завдання державної політики щодо раціонального використання ґрунтів?

21. Що передбачає моніторинг стану ґрунтів та агрохімічна паспортизація і які їхні основні завдання?

22. Як здійснюється раціональне використання ґрунтів для забезпечення їх родючості та запобігання деградації?

23. Які ґрунтозахисні технології необхідно впроваджувати у сільському господарстві?

24. Яку роль відіграють економічні стимули та юридична відповідальність у збереженні ґрунтів?

25. Чому важливо залучати громадськість до обговорення питань охорони ґрунтів?

26. Які заходи має передбачати держава для відновлення деградованих ґрунтів?

27. Чому охорона ґрунтів вимагає системного підходу на державному рівні та які ключові елементи цього підходу?

28. Яким чином можна забезпечити збереження ґрунтових ресурсів для майбутніх поколінь?

29. Склад земель лісогосподарського призначення згідно із Земельним кодексом України?

30. Які види земель входять до складу земель, не вкритих лісовою рослинністю?

31. Які організації є основними власниками та користувачами лісів в Україні і яку роль вони відіграють у їхньому управлінні?

32. Яку частку загальної площі лісового фонду в управлінні державного підприємства лісового господарства?

33. Які функції виконує державне підприємство лісового господарства?

34. Яку роль відіграють комунальні лісогосподарські підприємства?

35. Які основні функції виконують ліси в екологічній системі України та яке їхнє значення для збереження екологічного балансу?

36. Які природні зони охоплюють ліси України і як це впливає на їх використання?

37. Що являє собою водоохоронна зона та які основні функції вона виконує у збереженні водних ресурсів та екологічної рівноваги?

38. Яка ширина водоохоронних зон встановлюється для різних водних об'єктів відповідно до законодавства України?

39. Яка ширина прибережних захисних смуг визначається для великих річок, водосховищ та озер відповідно до законодавства України?

40. Які основні обмеження накладаються на господарську діяльність у водоохоронних зонах і прибережних захисних смугах?

41. Чому забороняється використання пестицидів та агрохімікатів у прибережних захисних смугах і яке значення це має для охорони водних екосистем?

42. Які органи здійснюють контроль за дотриманням вимог охорони водоохоронних зон і прибережних захисних смуг в Україні?

43. Які заходи передбачені для збереження природних комплексів у межах водоохоронних зон?

44. У яких випадках дозволяється будівництво у прибережних захисних смугах?

45. Чим відрізняються підходи до встановлення водоохоронних зон в Україні від практик ЄС та США?

46. Що являє собою природно-заповідний фонд України та яка його основна мета у сфері охорони довкілля?

47. Які основні категорії територій входять до природно-заповідного фонду України?

48. Чим відрізняються природні заповідники від біосферних заповідників?

49. Які об'єкти входять до складу територій штучного походження природно-заповідного фонду?

50. Як класифікуються території природно-заповідного фонду за їх значенням та функціями?

51. Які функції виконують національні природні парки України?

52. Які категорії об'єктів природно-заповідного фонду управляються спеціальними адміністраціями?

53. Яку роль відіграють землевласники та землекористувачі в охороні природно-заповідного фонду?

54. Скільки територій та об'єктів природно-заповідного фонду налічується в Україні?

55. Який регіон України має найбільший відсоток територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення?

56. Які області України мають найменшу частку природно-заповідного фонду загальнодержавного значення?

57. Яка частка територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення в Україні?

58. Які об'єкти природно-заповідного фонду належать до загальнодержавного значення?

59. Які регіони мають найбільшу площу природно-заповідного фонду місцевого значення?

60. Які функції виконує природно-заповідний фонд у збереженні екосистем та біорізноманіття?

61. Які природні комплекси можуть отримати статус водно-болотних угідь міжнародного значення?

62. Які види водних об'єктів включаються до водно-болотних угідь міжнародного значення?

63. Для чого створюється паспорт водно-болотного угіддя міжнародного значення?

64. Які пункти включає структура паспорта водно-болотного угіддя міжнародного значення?

65. Які критерії враховуються при включенні угіддя до переліку міжнародних об'єктів?

66. Яка інформація про флору та фауну міститься в паспорті водно-болотного угіддя?

67. Які чинники можуть негативно впливати на водно-болотні угіддя міжнародного значення?

68. Скільки водно-болотних угідь міжнародного значення є в Україні та яка їхня загальна площа?

69. Який термін дії паспорта водно-болотного угіддя міжнародного значення?

70. Яка роль Рамсарської конвенції у наданні статусу міжнародного значення водно-болотним угіддям?

РОЗДІЛ 3. РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬ ЯК СКЛАДОВІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

§ 3.1 Охорона земель у контексті євроінтеграції України

3.1.1 Політика Європейського Союзу щодо захисту земель

Політика ЄС у сфері захисту земель підкреслює, що здоров'я ґрунтів є однією з ключових передумов для стійкого розвитку екосистем і економіки. Деградація ґрунтів в ЄС є серйозною екологічною проблемою, яка становить загрозу продовольчій безпеці, боротьбі зі зміною клімату та екосистемній стабільності. За даними Європейського агентства з охорони навколишнього середовища, близько 12,7 % ґрунтів в ЄС потерпають від ерозії, що знижує сільськогосподарську продуктивність. Погіршення ситуації спричинене втратою органічного вуглецю в ґрунтах, що впливає на загальну здатність екосистем до відновлення та поглинання вуглекислого газу. Такі важливі екосистеми, як водно-болотні угіддя та торфовища, продовжують зникати внаслідок сільськогосподарського освоєння та осушення. Крім того, деградацію ґрунтів посилює зниження біорізноманіття та забруднення важкими металами, пестицидами, мікропластиком та іншими відходами.

Основними факторами деградації ґрунтів є інтенсивне землекористування, нераціональне сільське господарство та нестале управління лісами. Це призводить до втрати родючості ґрунтів, порушення водного режиму та ерозійних процесів. Забруднення ґрунтів у промислових регіонах також є суттєвим: 14 % з 2,8 млн промислових земель в ЄС потребують негайної санації. Поширення дифузного забруднення добривами, антибіотиками та мікропластиками погіршує екологічний стан ґрунтів.

Для вирішення цих проблем ЄС розробив нову стратегію захисту ґрунтів – Ґрунтову стратегію ЄС до 2030 року (*Soil strategy for 2030*), яка є частиною Європейського зеленого курсу. Вона передбачає низку заходів для захисту ґрунтових ресурсів, зокрема: зменшення ерозії та підвищення родючості ґрунтів, відновлення екосистем, багатих на органічний вуглець, захист та збільшення біорізноманіття ґрунтів, зниження інтенсивності землекористування та запобігання подальшій деградації земель, ліквідація

забруднених ділянок і дифузного забруднення, боротьба з опустелюванням та засоленням ґрунтів, особливо у південних регіонах Європи.

Ґрунтова стратегія ЄС до 2030 року ґрунтується на результатах попередніх досліджень і рекомендаціях наукових установ, таких як Європейський центр даних ґрунтів. Основною метою цієї стратегії є досягнення нульового приросту деградації земель до 2030 року та забезпечення оздоровлення ґрунтів до 2050 року.

Одним із важливих кроків на шляху до досягнення цілей Ґрунтової стратегії ЄС до 2030 року є прийняття закону про моніторинг ґрунтів, який зобов'язує країни ЄС проводити систематичний моніторинг стану ґрунтів. Закон запроваджує п'ятирівневу класифікацію стану ґрунтів (від високого до критично деградованого) та вимагає очищення забруднених ділянок за принципом «забруднювач платить». Окрім того, передбачається створення публічного реєстру забруднених ділянок для кожної країни-члена ЄС.

Законодавча база ЄС у сфері охорони земель є розвиненою, але ще не повністю узгодженою та всеохоплюючою. Запровадження нових стратегій і законодавчих ініціатив, таких як закон про моніторинг ґрунтів, має на меті покращення управління ґрунтовими ресурсами, зменшення деградації земель та забезпечення їх сталого використання в майбутньому.

Нині законодавство ЄС у сфері охорони земель регулюється низкою нормативних актів, які охоплюють питання ґрунтозахисту, управління земельними ресурсами, боротьби із забрудненням і деградацією ґрунтів. Європейська політика у цій сфері є частиною ширшої стратегії захисту навколишнього середовища та сталого розвитку.

Ґрунтова стратегія ЄС до 2030 року підкреслює важливість здорових ґрунтів для довкілля, сільського господарства, боротьби зі зміною клімату та біорізноманіття. Основні цілі стратегії: запобігання деградації ґрунтів, відновлення деградованих земель, інтеграція питань захисту ґрунтів в інші політичні сфери. Попри важливість цієї стратегії, у 2014 році Європейська Комісія вирішила відкликати проєкт Директиви щодо захисту ґрунтів через відсутність підтримки з боку деяких держав-членів.

Європейський зелений курс (2020, *European Green Deal*). Це стратегія ЄС щодо досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Вона охоплює низку ініціатив, включаючи охорону земель і ґрунтів. Основні напрямки в рамках цього курсу: відновлення деградованих земель і екосистем, запровадження стійких сільськогосподарських практик, боротьба з опустелюванням та засоленням ґрунтів, забезпечення зменшення використання хімічних добрив та пестицидів.

Закон про моніторинг ґрунтів (планується до прийняття). Цей закон є новою ініціативою в рамках Європейського зеленого курсу. Його мета — створення комплексної системи моніторингу стану ґрунтів у державах-членах ЄС. Він передбачає: обов'язковий моніторинг здоров'я ґрунтів на національному рівні, запровадження п'ятирівневої системи оцінки ґрунтів (від здорових до критично деградованих), очищення забруднених ділянок за принципом “забруднювач платить”, створення публічного реєстру забруднених земель.

Директива про захист водних ресурсів (*Water Framework Directive, 2000/60/EC*) визначає рамкові принципи для захисту водних екосистем, але також має значення для охорони земель. Вона регулює управління земельними ресурсами з метою запобігання забрудненню вод, що безпосередньо впливає на якість ґрунтів.

Директива щодо промислових викидів (*Industrial Emissions Directive, 2010/75/EU*) регулює викиди забруднювачів у довкілля від промислових підприємств і спрямована на мінімізацію забруднення ґрунтів токсичними речовинами. Підприємства зобов'язані вживати заходів для запобігання або зменшення забруднення ґрунтів.

Регламент щодо органічного землеробства (Регламент ЄС 2018/848) визначає правила органічного сільського господарства в ЄС, спрямовані на збереження родючості ґрунтів і підтримку їхньої екологічної функції. Він також встановлює обмеження щодо використання хімічних добрив і пестицидів.

Директива про оцінку впливу на довкілля (*EIA Directive, 2011/92/EU*) зобов'язує розробників проектів, що можуть мати значний вплив на навколишнє середовище, включаючи ґрунти, проводити оцінку впливу на довкілля. Це включає вивчення потенційного забруднення та впливу на деградацію земель.

Директива про відходи (*Waste Framework Directive, 2008/98/EC*) визначає основні принципи поводження з відходами, включаючи заходи щодо запобігання забрудненню ґрунтів токсичними речовинами. Вона також підтримує практику повторного використання та переробки відходів, що зменшує навантаження на земельні ресурси.

Порівняння системи охорони земель ЄС та України

Законодавча база:

- В ЄС правові акти чітко регулюють охорону земель і ґрунтів, включаючи захист від деградації та забруднення, а також заходи з відновлення земельних ресурсів.
- В Україні основні аспекти охорони земель регулюються Земельним кодексом України, Законом України «Про охорону земель», а також іншими

нормативно-правовими актами. Однак, законодавча база потребує подальшої гармонізації з європейськими стандартами.

Моніторинг та управління:

- В ЄС система моніторингу та управління земельними ресурсами здійснюється за допомогою інтегрованих інформаційних систем, що забезпечують збір, аналіз і поширення даних про стан земель та ґрунтів.
- В Україні система моніторингу земель потребує вдосконалення та інтеграції з міжнародними базами даних.

Інструменти регулювання:

- ЄС активно застосовує економічні інструменти (субсидії, податкові пільги) та нормативне регулювання для підтримки сталого використання земель.
- В Україні економічні інструменти застосовуються обмежено, а нормативно-правова база щодо охорони земель часто не передбачає механізмів стимулювання екологічного землекористування.

Впровадження нових технологій:

- ЄС активно впроваджує новітні технології, такі як дистанційне зондування, геоінформаційні системи та штучний інтелект для моніторингу та управління земельними ресурсами.
- В Україні використання сучасних технологій в охороні земель лише набирає обертів і часто обмежується окремими проектами та ініціативами.

Таким чином, система охорони земель ЄС є взірцем інтегрованого підходу, де поєднуються економічні, правові та технологічні заходи, що дають змогу ефективно зберігати та відновлювати земельні ресурси. Для України важливим завданням є поступова адаптація національного законодавства та інституційної системи до європейських стандартів і впровадження сучасних інструментів та механізмів, які забезпечать раціональне використання земельних ресурсів і збереження природного середовища.

3.1.2 Міжнародні зобов'язання України щодо охорони земельних ресурсів

Наша держава активно долучається до міжнародних ініціатив та угод, спрямованих на охорону земельних ресурсів, збереження екосистем і забезпечення сталого розвитку. Ці зобов'язання є важливою частиною екологічної політики держави, оскільки вони сприяють раціональному використанню земель, запобіганню деградації ґрунтів і боротьбі зі зміною клімату.

Україна має низку міжнародних зобов'язань щодо охорони земельних ресурсів, які вона взяла на себе через підписання та ратифікацію міжнародних угод, конвенцій і програм співпраці.

Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням (*UNCCD*, 1994).

Україна ратифікувала Конвенцію ООН про боротьбу з опустелюванням у 2002 році. Ця угода спрямована на запобігання деградації земель, відновлення деградованих екосистем і боротьбу з опустелюванням, що є актуальним питанням для південних регіонів України. Основні зобов'язання України за цією конвенцією: розробка національних програм та стратегій для запобігання деградації земель; провадження заходів для раціонального використання водних і земельних ресурсів; залучення громадськості та сприяння міжнародному співробітництву в питаннях охорони земель.

Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (*UNFCCC*, 1992) та Паризька угода (2015).

Україна є стороною Рамкової конвенції ООН про зміну клімату з 1997 року та Паризької угоди, підписаної у 2016 році. Одним із напрямків цієї угоди є збереження ґрунтів як важливого компонента боротьби зі зміною клімату. Зобов'язання України включають: скорочення викидів парникових газів, у тому числі через збереження накопичення вуглецю у ґрунтах, впровадження заходів зі збереження лісів та відновлення деградованих земель, створення програм для розвитку стійкого сільського господарства, що включає охорону ґрунтів.

Конвенція про біологічне різноманіття (*CBD*, 1992).

Україна ратифікувала Конвенцію про біологічне різноманіття у 1994 році. Ця угода зобов'язує країни до збереження біорізноманіття, що включає охорону ґрунтових екосистем, запобігання деградації земель та збереження природних територій. Основні зобов'язання: розробка національних програм з охорони біорізноманіття, включаючи заходи з охорони ґрунтів, відновлення деградованих екосистем, впровадження сталих методів землекористування та зменшення негативного впливу сільського господарства на ґрунти.

«Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (Агенда 2030) і Цілі сталого розвитку ООН (*SDGs*, 2015).

Україна взяла на себе зобов'язання щодо впровадження Цілей сталого розвитку, затверджених ООН у 2015 році. Серед 17 Цілей декілька безпосередньо стосуються охорони земельних ресурсів:

- Ціль 2: Ліквідація голоду, включає підвищення родючості ґрунтів і впровадження сталого сільського господарства.
- Ціль 13: Боротьба зі зміною клімату, включає заходи щодо збереження вуглецю в ґрунтах та запобігання деградації земель.

- Ціль 15: Охорона наземних екосистем, включає зупинку деградації земель та відновлення деградованих територій.

Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів (1989).

Україна є стороною Базельської конвенції, яка регулює транскордонне перевезення небезпечних відходів і їх утилізацію. Ця конвенція є важливою у контексті охорони земель від забруднення токсичними відходами. Основні зобов'язання включають: контроль за переміщенням небезпечних відходів і їх безпечною утилізацією, запобігання забрудненню земель небезпечними речовинами.

Європейська конвенція про охорону ландшафтів (2000)

Україна ратифікувала Європейську конвенцію про охорону ландшафтів у 2005 році. Ця угода спрямована на захист, управління та планування ландшафтів, що включає охорону земельних ресурсів від деградації та підтримання їх екологічної якості. Основні положення: інтеграція питань охорони ландшафтів у національне законодавство, запобігання негативним змінам ландшафтів внаслідок сільськогосподарської та промислової діяльності, впровадження стійких практик використання земель.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС (2014).

У рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС передбачено адаптацію українського законодавства до екологічних стандартів Європейського Союзу, включаючи охорону земельних ресурсів. Зобов'язання України включають: запровадження європейських екологічних норм і стандартів у сфері управління земельними ресурсами, зменшення забруднення ґрунтів і боротьба з деградацією земель, підтримка стійкого сільського господарства.

Україна співпрацює з ФАО у питаннях раціонального землекористування та охорони земель. Програми ФАО включають розвиток сталого сільського господарства, збереження родючості ґрунтів та захист природних екосистем. Україна бере участь у виконанні протоколів та ініціатив Європейської економічної комісії ООН (UNECE), пов'язаних з охороною навколишнього середовища, зокрема земельних ресурсів. Важливе місце тут посідає протокол з оцінки впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Еспо-конвенція), що стосується оцінки проектів, які можуть мати значний вплив на землі.

3.1.3 Перспективи розвитку системи охорони земель в Україні в умовах євроінтеграції

Процес євроінтеграції для України є не лише політичним та економічним, але й екологічним викликом, що відкриває нові перспективи для вдосконалення системи охорони земельних ресурсів. В умовах глобальних змін клімату, деградації ґрунтів і втрати біорізноманіття Україна стикається з нагальною необхідністю реформування політики управління земельними ресурсами, особливо в рамках адаптації до європейських екологічних стандартів і права ЄС. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, підписана у 2014 році, передбачає адаптацію українського законодавства до європейських екологічних норм. Це включає охорону земельних ресурсів через імплементацію стандартів ЄС у галузях сталого сільського господарства, боротьби з деградацією ґрунтів та управління природними ресурсами. Європейський підхід до охорони земель базується на комплексній стратегії, яка охоплює моніторинг стану ґрунтів, попередження ерозії, захист біорізноманіття та впровадження практик сталого землекористування. Україна вже має позитивний досвід втілення окремих ініціатив у сфері охорони земель, зокрема в рамках реалізації міжнародних проектів з відновлення деградованих земель та запровадження сталих аграрних практик. Однак, для досягнення європейських стандартів необхідно провести ширші реформи, включаючи перегляд законодавчої бази та посилення інституційної спроможності. Однією з вагомих проблем, яка стримує сталий розвиток в Україні, є деградація земельних ресурсів. Згідно з наявними даними, значна частина земель України зазнає ерозії, виснаження родючих шарів ґрунту, забруднення токсичними речовинами та надмірного використання хімічних добрив. У південних і східних регіонах України дедалі актуальнішою стає проблема опустелювання, що є серйозною загрозою для продовольчої безпеки та екологічної стабільності. Євроінтеграційні процеси надають Україні унікальну можливість скористатися передовими європейськими підходами для боротьби з деградацією ґрунтів. Особливу увагу варто приділити практикам, що спрямовані на збереження органічної речовини в ґрунті, зокрема запровадженню агролісівництва, мінімальної обробки ґрунту та органічного землеробства. Ці підходи є важливими не лише з точки зору підвищення родючості ґрунтів, але й у контексті адаптації до змін клімату та збереження екосистемних послуг.

Для успішної євроінтеграції та забезпечення ефективної охорони земель в Україні необхідно провести комплексну реформу законодавства. Сучасна система правового регулювання земельних відносин потребує адаптації до європейських директив та стандартів, зокрема щодо захисту ґрунтів від

забруднення, запобігання їх деградації та відновлення деградованих земель. Одним із кроків у цьому напрямі є прийняття законодавчих актів, що спрямовані на впровадження системи моніторингу стану ґрунтів. Важливим компонентом є використання науково обґрунтованих індикаторів для оцінки екологічного стану земель, таких як вміст органічної речовини, показники ерозії, засолення, хімічного забруднення тощо. Це дасть змогу не лише своєчасно виявляти проблеми, але й оцінювати ефективність застосованих заходів з охорони земель.

Крім того, важливо удосконалити інструменти економічного стимулювання для аграріїв і власників земель, які застосовують сталі практики землекористування (це можуть бути податкові пільги, субсидії або компенсації, які заохочують використання екологічно дружніх методів ведення сільського господарства); реалізувати комплекс заходів з консервації, рекультивації та поліпшення якості ґрунтів, постраждалих внаслідок російської агресії; розширити території природно-заповідного фонду через включення консервованих земель для досягнення цільових показників ЄС.

Міжнародна співпраця відіграє важливу роль у розвитку системи охорони земель в Україні. Участь у міжнародних проектах і програмах дає змогу отримати не лише технічну та наукову підтримку, але й доступ до фінансових ресурсів. Зокрема, ЄС надає значні кошти на реалізацію екологічних проектів в Україні, спрямованих на відновлення деградованих земель, зменшення впливу сільського господарства на навколишнє середовище та боротьбу з наслідками змін клімату. Співпраця з ЄС також передбачає участь України у програмах обміну досвідом, підготовки кадрів та впровадження інновацій у сфері охорони земель. Це сприяє підвищенню рівня обізнаності населення та державних органів щодо актуальних екологічних проблем та шляхів їх вирішення.

§ 3.2 Охорона земель в умовах воєнних дій та повоєнній відбудові

3.2.1 Вплив воєнних конфліктів на довкілля та земельні ресурси

Військова агресія росії проти України чинить негативний вплив на довкілля і зокрема на земельні ресурси. У зв'язку з бойовими діями, ґрунтові ресурси України зазнають масштабної руйнації, погіршення якості, посилення процесів деградації. Деградація ґрунтів, забруднення хімічними та

вибухонебезпечними речовинами, а також механічне руйнування ландшафтів є основними проблемами, що виникли в результаті збройної агресії. Масштаби пошкоджень земельних ресурсів є досить значними. Згідно з оцінками Національного наукового центру «Інститут ґрунтознавства і агрохімії імені О. Н. Соколовського», станом на травень 2022 року бойові дії найбільше вплинули на такі типи ґрунтів: дернові та дерново-підзолисті ґрунти (29,4 тис. кв. км); чорноземи південні (16,2 тис. кв. км); темно-каштанові ґрунти (9,6 тис. кв. км); найбільше постраждали чорноземи, які складають основну частину сільськогосподарських земель України (50,1 тис. кв. км).

Воєнні дії призвели до таких двох основних видів пошкоджень сільськогосподарських земель: мінне та хімічне забруднення. За даними ООН, Україна стала однією з найбільш замінованих країн світу. Станом на квітень 2022 року понад 80 тис. кв. км території потребували очищення від мін та вибухонебезпечних залишків. За оцінками Державної служби України з надзвичайних ситуацій, станом на жовтень 2022 року ця площа збільшилася до майже 170 тис. кв. км. Вибухонебезпечні залишки та міни становлять серйозну загрозу для безпеки та неможливість використання земель для сільськогосподарської діяльності. Пряме фізичне пошкодження. Артилерійські обстріли, авіаудари та рух важкої техніки призвели до руйнування ґрунтового покриву, утворення вирв, деградації ландшафтів та ерозії ґрунтів. Це механічне руйнування унеможлиблює використання земель для вирощування сільськогосподарських культур на тривалий час.

Згідно з польовими дослідженнями, проведеними вченими ННЦ «ІА імені О. Н. Соколовського», найбільший вплив на забруднення ґрунтів мають авіаційні та артилерійські обстріли. В місцях падіння боєприпасів виявлено підвищений вміст кадмію та свинцю. Вживання продукції, вирощеної на таких забруднених землях, може загрожувати здоров'ю населення.

Фотографії з Харківської області, де після обстрілів поля стали непридатними для обробітку, демонструють, як значні пошкодження можуть робити землі непридатними для використання на багато років. Без комплексного очищення та відновлення ґрунтів повернення цих земель до аграрного обігу небезпечне (Мал. 12).

Війна в Україні загрожує не лише земельним ресурсам країни, але й має негативний вплив на екосистеми Європи. Збитки для довкілля України, завдані російською агресією, вже оцінюються в понад 1,35 трлн гривень, і ця цифра постійно зростає. Забруднення ґрунтів важкими металами та хімічними речовинами може поширитися за межі України, спричиняючи транскордонне забруднення в інших країнах.

Малюнок 12. Воронки від артилерійських снарядів біля села Довгеньке Харківської області.

Джерело: Фото: Maxar із сайту <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3503152-landsafti-vijni-novi-vrozai-na-ukrainskih-polah.html>

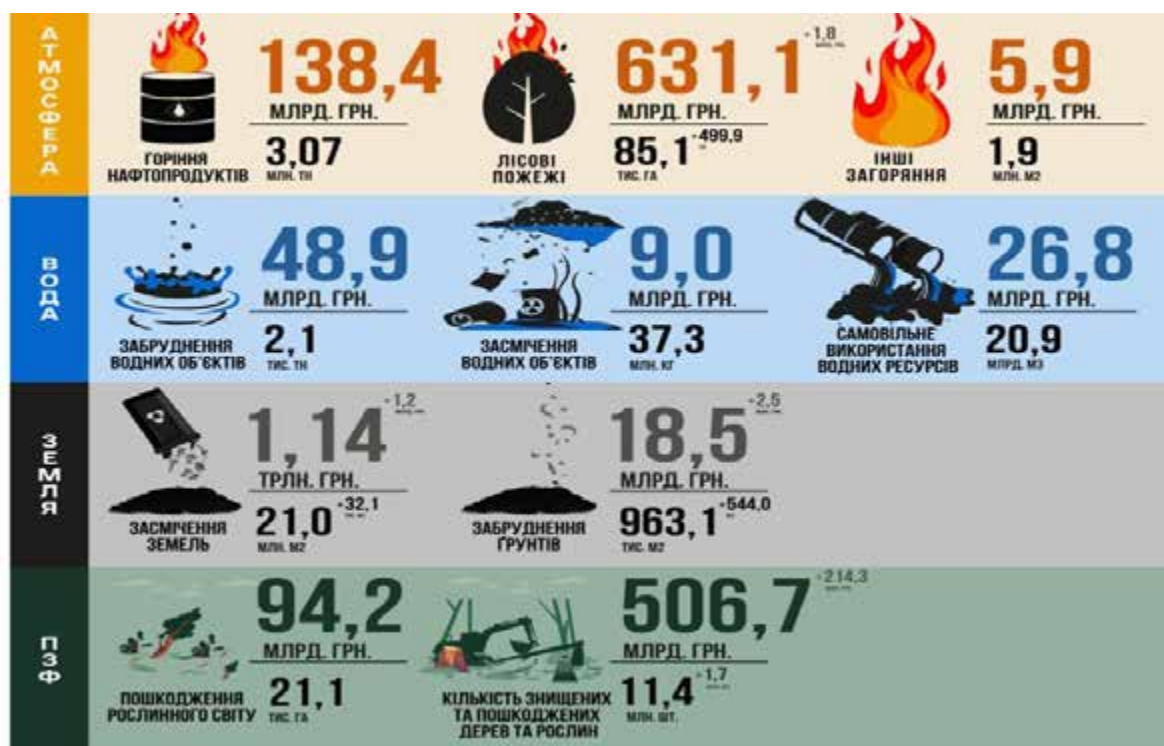
Війна на території України завдає катастрофічної шкоди природоохоронним територіям і біорізноманіттю. Окупація та бойові і військові дії спричиняють знищення унікальних екосистем, втрату інституційної спроможності щодо управління заповідними зонами та загрозу вимирання багатьох видів флори і фауни. На тимчасово окупованих територіях російська окупаційна влада ігнорує заповідний статус природоохоронних територій, та використовує їх у якості плацдармів для розміщення військових підрозділів. У результаті, території, що мають особливу екологічну цінність, піддаються серйозній загрозі через військові маневри, будівництво та пошкодження інфраструктури.

Серед найбільш постраждалих природоохоронних об'єктів — 2 біосферні заповідники, 10 природних заповідників, 8 національних природних парків. Ці території є важливими для збереження біорізноманіття, і їхнє використання в умовах окупації в разі підвищує ризики для унікальних екосистем. Військові дії також спричинили значне зниження інституційної спроможності адміністрацій природно-заповідних фондів. Працівники багатьох заповідних установ були змушені евакуюватися, а через збройні конфлікти виконання завдань стало неможливим. Інституції не можуть ефективно управляти

територіями, здійснювати нагляд та контроль за природоохоронними заходами. Багато установ опинилися в зоні гуманітарної кризи, що ускладнює будь-які спроби стабілізувати ситуацію.

За окремими оцінками, 812 територій та об'єктів природно-заповідного фонду України загальною площею 0,9 млн га пошкоджені або перебувають під загрозою знищення. Це становить приблизно 20 % від загальної площі природно-заповідного фонду країни. Зокрема, під найбільшою загрозою опинилися водно-болотні угіддя та Смарагдова мережа. Під загрозою знищення опинилися 17 водно-болотних угідь міжнародного значення площею 627,3 тис. га, а також 160 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн га. Водно-болотні угіддя мають вирішальне значення для підтримки водного балансу, очищення вод і забезпечення середовища існування для численних видів. Їхнє пошкодження матиме довготривалі негативні наслідки як для екосистем України, так і для Європи загалом. Знищення природних середовищ існування, забруднення та механічні пошкодження екосистем призводять до критичного скорочення популяцій багатьох видів, і частина з них може бути безповоротно втрачена.

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України на початок осені 2024 р. збитки завдані довкіллю країни війною становлять понад 2 млрд. грн (Мал. 13).

Малюнок 13. Схема даних щодо збитків завданих довкіллю України війною

Джерело: Міністерство захисту довкіллям та природних ресурсів

Для відновлення пошкоджених територій і збереження біорізноманіття необхідна комплексна стратегія екологічної реабілітації із залученням міжнародної підтримки.

Основними кроками повинні стати розмінування та очищення від вибухонебезпечних залишків. За оцінками Державної служби України з надзвичайних ситуацій ДСНС, на очищення земель може знадобитися щонайменше 10 років. Окрім цього, вартість розмінування лише найризикованіших ділянок становить близько 436 млн дол. США. Це є важливим елементом відновлення, без якого неможливо розпочати реабілітацію земель. Наступний етап – хімічне очищення та відновлення родючості ґрунтів. Для відновлення хімічно забруднених ґрунтів необхідні спеціальні заходи з їхньої реабілітації, включаючи застосування фітореMediaції (використання рослин для очищення ґрунтів) та інші сучасні методи [97, 100].

Зважаючи на значну руйнацію ґрунтів, важливим є впровадження сталих агротехнологій, які мінімізуватимуть подальшу деградацію ґрунтового покриву. Однак, без підтримки міжнародного співтовариства та значних фінансових ресурсів процес відновлення земель може зайняти десятиліття, а наслідки забруднення загрожують екологічній безпеці не лише України, але й усього європейського регіону.

3.2.2 Оцінювання шкоди та збитків, завданих збройною агресією земельному фонду

Земельний фонд для економіки України має надзвичайне значення, оскільки сільське та й лісове господарство забезпечує значну частку валового внутрішнього продукту (ВВП) країни. Збитки, завдані земельним ресурсам внаслідок війни, оцінюються в сотні мільярдів гривень. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, війна завдала збитків довкіллю на понад 2,6 трильйона гривень, з яких значна частка припадає на земельні ресурси. Військова агресія російської федерації проти України спричинила значні пошкодження земельного фонду, що унеможливило повноцінне використання земель для сільськогосподарських потреб та збереження екологічної рівноваги. Оцінка шкоди, завданої війною земельному фонду, є важливим етапом у визначенні масштабу руйнацій і розробці стратегії відновлення.

Збитки, завдані земельним ресурсам України внаслідок збройної агресії, включають пошкодження та знищення родючого шару ґрунту, а також забруднення і засмічення земель. Їх оцінка здійснюється за такими основними показниками:

1. Витрати на відновлення порушених земель, що постраждали через бойові дії, а також через будівництво та утримання інженерних, фортифікаційних і прикордонних споруд, огорож, прикордонних знаків, просік і комунікацій, які облаштовуються для забезпечення державного кордону;

2. Збитки, які зазнали власники земельних ділянок або землекористувачі сільськогосподарських угідь;

3. Витрати на ремонт і відновлення меліоративних систем;

4. Шкода, завдана ґрунтам внаслідок їх забруднення хімічними речовинами, що негативно впливають на родючість та інші корисні властивості земель;

5. Шкода, зумовлена засміченням земель сторонніми предметами, залишками матеріалів, відходами та іншими речовинами.

Показники 1–3 оцінюються відповідно до «Методики визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації», затвердженої наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18 травня 2022 року № 295. Показники 4–5 розраховуються згідно з «Методикою визначення розміру шкоди, завданої земельним ресурсам і ґрунтам унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії і бойових дій під час воєнного стану», затвердженою наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 року № 167.

Відповідальність за визначення збитків за показниками 1–3 покладена на обласні та Київську міську державні адміністрації (у період воєнного стану — військові адміністрації). Оцінку шкоди за показниками завданої шкоди ґрунтам внаслідок їх забруднення хімічними речовинами, що негативно впливають на родючість та інші корисні властивості земель та розміру шкоди, зумовленої засміченням земель сторонніми предметами, залишками матеріалів, відходами та іншими речовинами, - відповідно проводить Державна екологічна інспекція України.

Для здійснення розрахунків використовується низка інформаційних джерел, таких як акти обстеження земельних ділянок, акти комісій із визначення збитків, звіти про експертну грошову оцінку земельних ділянок, дані Державного земельного кадастру, проектно-кошторисна документація, матеріали дистанційного зондування Землі та інші документально підтверджені відомості.

Витрати на рекультивуацію пошкоджених земель розраховуються на основі проектів землеустрою щодо відновлення земель, складених відповідно до нормативних документів. Вартість відновлення меліоративних систем включає витрати на реконструкцію меліорованих земель, зрошувальних та

осушувальних систем, об'єктів інженерної інфраструктури водопостачання та водовідведення, які були зруйновані внаслідок бойових дій.

Оцінювання втрат є основою для планування відновлювальних робіт і визначення обсягів компенсацій, необхідних для повернення земельного фонду України до сталого використання. Збройна агресія Російської Федерації проти України також призвела до масштабних збитків та значних втрат лісового фонду та природно-заповідних територій. Відновлення природних ресурсів та оцінка шкоди завданої лісовому та природно-заповідному фонду є важливими для збереження екологічного балансу та стабільності економіки країни. У зв'язку з цим, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України затвердило відповідні методики для оцінки збитків [49].

Методика визначення шкоди та збитків лісовому фонду охоплює такі види втрат, як:

втрати лісогосподарського виробництва, спричинені обмеженням прав землекористувачів. Це включає неможливість здійснення рубок, заготівлі продукції та інші види діяльності, які є основою доходів лісокористувачів;

втрати пошкодженої та втраченої заготовленої лісопродукції. Це збитки від знищення або пошкодження деревини, яка вже була заготовлена для промислового використання;

неотримані доходи від тимчасового зайняття земельних ділянок для військових цілей, що включає не лише рубки, але й побічне використання лісів, як-от заготівлю ягід, грибів або березового соку;

витрати на підготовку ґрунту та вирощування лісових культур, це важлива складова відновлення лісів, оскільки після війни необхідно буде відновити зруйновані ділянки, що потребує значних ресурсів на вирощування саджанців та відновлення ґрунту;

збитки мисливського господарства, пов'язані з пошкодженням біотехнічних споруд, знищенням вольєрів і зменшенням популяції мисливських тварин.

Оцінювання цих видів шкоди є важливим для прогнозування обсягу відновлювальних робіт та розробки планів щодо відшкодування збитків.

Для визначення збитків, завданих природно-заповідним об'єктам, розроблено окрему методику, що враховує втрати природних територій, економічні збитки, витрати на відновлення.

Втрати природних територій внаслідок їх пошкодження або знищення, що включає руйнування ландшафтів, знищення біогеоценозів та порушення екологічних систем. Такі збитки мають довгострокові наслідки і потребують ретельної оцінки для відновлення природного стану територій. Економічні збитки через втрати від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристичної

та інших видів діяльності, охоплюють недоотримані доходи від туризму, екскурсій та наукових досліджень. Витрати на відновлення природного стану об'єктів містять екологічні експертизи, оцінку шкоди біогеоценозам, відновлення ландшафтів та екосистем. Ці витрати повинні включати комплекс заходів з дослідження та відновлення пошкоджених територій, що є вирішальним для збереження біорізноманіття.

Методика оцінки збитків базується на використанні як польових досліджень, так і даних дистанційного зондування. Огляд територій, проведення екологічних експертиз, залучення експертів для оцінки масштабів пошкоджень – все це входить до системи збору даних, необхідних для розрахунку збитків, що дає змогу дозволяє комплексно оцінити шкоду та надає можливість визначити витрати на відновлення.

3.2.3 Охорона земель в умовах воєнного стану та повоєнній відбудові

Воєнні дії, окрім руйнування інфраструктури та людських втрат, завдають значного негативного впливу природним ресурсам, зокрема земельним. Забруднення ґрунтів, ерозія, знищення екосистем та порушення природного балансу — все це створює серйозні екологічні виклики. Тому, забезпечення охорони земель та їх раціональне використання в умовах воєнних дій і після війни є складним, але надзвичайно важливим завданням.

В умовах воєнного стану з метою забезпечення охорони земель важливо вести систематичний моніторинг їх стану з використанням дистанційного зондування та супутникових даних для швидкого виявлення проблемних ділянок, залучати мобільні лабораторії для аналізу ґрунту, здійснювати картографування зон забруднення, пошкоджень та за можливості, оцінювати завдані збитки. Для уникнення подальших екологічних загроз необхідно встановити заборону на використання забруднених або небезпечних територій до проведення розмінування та санації.

Повоєнне відновлення земель є тривалим процесом, що потребує довгострокового планування та відповідної стратегії. Уряд України повинен розробити комплексні програми з відновлення земель, що включатимуть заходи з рекультивації та екологічного моніторингу.

Першим кроком у відновленні земель є розмінування та очищення від залишків боєприпасів. Це є необхідною умовою для безпечного повернення до сільськогосподарської діяльності та відновлення природних екосистем.

Далі необхідні комплексні заходи щодо відновлення ґрунтового покриву які включатимуть – агротехнічні, для поліпшення структури ґрунтів; заліснення та відновлення трав'яного покриву для запобігання ерозії; очищення ґрунтів від забруднювачів; відновлення водних ресурсів; формування нових екологічно безпечних ландшафтів.

На територіях, що зазнали найбільшого впливу війни, доцільно створювати зони екологічного контролю, де буде здійснюватися постійний моніторинг стану довкілля. Це дасть змогу оперативно реагувати на нові виклики та ефективно керувати процесом відновлення.

Участь територіальних громад та міжнародної спільноти у відновленні земель є важливим елементом у повоєнній відбудові. Громади можуть брати участь у моніторингу стану земель, реалізації програм з відновлення та догляду за вже відновленими територіями. Міжнародна спільнота може надати Україні як фінансову підтримку, так і технічну допомогу для забезпечення процесу відновлення земель.

Отже, підсумовуючи можна зазначити, що у повоєнному відновленні важливими будуть:

- Розмінування та очищення земель від вибухонебезпечних предметів.
- Моніторинг та оцінка стану земель для своєчасного виявлення зон забруднення.
- Рекультивация та відновлення ґрунтів шляхом використання агротехнічних та екологічних заходів.
- Розробка державних програм відновлення, які передбачають фінансову та технічну підтримку від міжнародних партнерів.
- Залучення місцевих громад до процесу відновлення та управління земельними ресурсами.
- Посилення координації між місцевими громадами, державними органами та міжнародними партнерами для забезпечення ефективного реалізації проектів.
- Залучення територіальних громад до відновлювальних робіт через створення локальних ініціатив та кооперативів для розвитку сільського господарства та рекреаційних територій.
- Підтримка міжнародними організаціями не лише фінансових проектів, але й освітніх та соціальних програм для розвитку екологічної свідомості та інтеграції громад.
- Розвиток довгострокових стратегій відновлення земель, що враховують потреби сталого розвитку та екологічного моніторингу.

- Інформування населення про можливості співпраці з міжнародними партнерами та участь у програмах з відновлення територій.

Спільні зусилля територіальних громад та міжнародної спільноти допоможуть створити умови для ефективного відновлення земельних ресурсів у повоєнний період. Це сприятиме не лише екологічній стабільності, але й зміцненню соціально-економічного потенціалу регіонів. Також впровадження міжнародного досвіду у відновленні земель допоможе Україні ефективно подолати екологічні наслідки війни та забезпечити сталий розвиток у майбутньому.

Питання для обговорення та самоперевірки

1. Які показники застосовуються для оцінки шкоди, завданої пошкодженням родючого шару ґрунту?

2. Які фактори враховується при оцінці збитків, завданих власникам сільськогосподарських земель?

3. Які види забруднення можуть негативно вплинути на родючість ґрунтів?

4. Як визначаються збитки від забруднення ґрунтів хімічними речовинами?

5. Які витрати враховуються під час відновлення меліоративних систем?

6. Хто відповідальний за оцінку збитків, завданих забрудненням та засміченням земель?

7. Яка методика використовується для розрахунку витрат на відновлення порушених земель, що постраждали через бойові дії, а також через будівництво та утримання інженерних, фортифікаційних і прикордонних споруд, огорож, прикордонних знаків, просік і комунікацій, які облаштовуються для забезпечення державного кордону; збитків, які зазнали власники земельних ділянок, землекористувачі сільськогосподарських угідь; витрат на ремонт і відновлення меліоративних систем?

8. Яка методика застосовується для оцінки шкоди завданої ґрунтами внаслідок їх забруднення хімічними речовинами, що негативно впливають на родючість та інші корисні властивості земель; та зумовленої засміченням земель сторонніми предметами, залишками матеріалів, відходами та іншими речовинами?

9. Які документи використовуються як інформаційна база для визначення шкоди та збитків земельному фонду?

10. Які види інформаційних джерел використовуються для визначення шкоди, завданої земельному фонду?

11. Як розраховуються витрати на рекультивацію земель, що постраждали внаслідок бойових дій?

12. Що включають витрати на відновлення меліоративних систем після руйнувань, завданих бойовими діями?

13. Які нормативні документи регулюють розроблення проектів землеустрою щодо рекультивації порушених земель?

14. Який основний вплив воєнної агресії росії проти України на довкілля та земельні ресурси?

15. Які типи ґрунтів, за оцінками, найбільше постраждали внаслідок бойових дій?

16. Які два основні типи забруднення земельних ресурсів, спричинені воєнними діями?

17. Як артилерійські обстріли та авіаудари впливають на ґрунти і ландшафти України?

18. Чому використання земель, забруднених кадмієм і свинцем, є небезпечним для населення і які наслідки це може мати для здоров'я?

19. Які механічні руйнування ґрунтового покриву роблять використання сільськогосподарських земель неможливим?

20. Чому без комплексного очищення та відновлення ґрунтів небезпечно повертати забруднені землі до аграрного обігу?

21. Які основні загрози війни в Україні для земельних ресурсів та екосистем Європи?

22. Яка сума оцінюється як збитки, завдані довкіллю України внаслідок російської агресії?

23. Як поширення забруднення ґрунтів важкими металами може вплинути на екосистеми за межами України?

24. Які природоохоронні території зазнали найбільшої шкоди внаслідок військових дій?

25. Чому використання природоохоронних територій для військових маневрів небезпечно для екосистем?

26. Яка кількість біосферних заповідників, природних заповідників та національних парків постраждали через окупацію?

27. Як військові дії вплинули на інституційну спроможність управління природно-заповідним фондом України?

28. Які природні об'єкти є найбільш уразливими через військові дії?

29. Які загрози існують для водно-болотних угідь і Смарагдової мережі України через війну?

30. Які довготривалі наслідки для екосистем України та Європи можуть виникнути через пошкодження водно-болотних угідь?

31. Які види втрат включає шкода, завдана лісовому фонду України внаслідок збройної агресії?

32. Які види втрат враховуються під час оцінки збитків лісового фонду, спричинених неможливістю проведення лісгосподарських робіт?

33. Який основний показник оцінюється під час визначення збитків природно-заповідному фонду України?

34. Як визначаються масштаби шкоди та збитків, завданих природно-заповідному фонду України?

35. Які показники використовуються для оцінки відновлення природного стану об'єктів природно-заповідного фонду?

36. Як розраховуються економічні збитки природно-заповідних територій через недоотримані доходи від туристичної та рекреаційної діяльності?

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Балюк С. А., Медведєв В. В., Воротинцева Л. І., Шимель В.В. Сучасні проблеми деградації ґрунтів і заходи щодо досягнення нейтрального її рівня. Вісник аграрної науки, серпень 2017. С. 5. URL: http://agroviznyk.com/pdf/ua_2017_08_01.pdf
2. Барвінський А., Купріянич І., Герасименко О. Нормативно правове регулювання охорони земель в процесі здійснення земельної реформи.// Землеустрій, кадастр і моніторинг земель, 2020 - № 2-3. - С. 55-66
3. Будзяк В.М. Організаційно-економічні проблеми формування збалансованого природоохоронного землекористування // Збалансоване природокористування. 2016. № 3. С. 147–152.
4. Будзяк О.С. Формування екологічнобезпечного землекористування на сільськогосподарських угіддях України // Збалансоване природокористування. 2016. № 3. С. 180–187.
5. Будзяк О.С., Будзяк В.М. Планування екологічнобезпечного використання земельних угідь України в умовах змін клімату // АгроСвіт. 2018. № 1. С. 3–9.
6. Бутенко Є.В. Аналіз науково-методичних підходів до оцінки впливу бойових дій на продуктивність земель // Є.В. Бутенко, Р.А. Харитоненко, С.В. Петриченко // *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2023. № 1. С.104-116.
7. Бутенко Є.В. Аналіз світового досвіду формування сільськогосподарських землекористувань в просторовому плануванні територій / Є.В. Бутенко, Ю.А. Лошакова // *Землеустрій, кадастр та моніторинг земель №2*, Київ: вид. НУБІП,2019, С. 38-46
8. Бутенко Є.В. Моніторинг та охорона земель в умовах цифрової трансформації // Є.В. Бутенко, Н.О. Іщенко, К.О. Михайлик // *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. – 2023. № 3. С. 64-70. <https://journals.nubip.edu.ua/index.php/Zemleustriy/article/view/46645>
9. Власенко І.В. Формування механізму природоохоронної діяльності у сфері аграрного природокористування // Збалансоване природокористування. 2014. № 4. С. 19–24.
10. Водний кодекс України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>

11. Грещук Г.І. Аналіз еколого-економічних характеристик використання земель сільськогосподарського призначення в Україні // Збалансоване природокористування. 2017. № 4. С. 109–117.
12. Державна цільова програма «Ліси України», затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/977-2009-%D0%BF>
13. Добряк Д.С., Будзяк В.М., Будзяк О.С. Ефективність екологобезпечного користування землями України в ринкових умовах // Економіка України. 2013. № 7. С. 83–94.
14. Добряк Д.С., Мартин А.Г., Євсюков Т.О., Кузін Н.В. Економічні проблеми сучасного землеустрою в Україні // Збалансоване природокористування. 2017. № 4. С. 80–85.
15. Дорош Й. М. Удосконалення науково-методичних підходів до класифікації земель сільськогосподарського призначення // Й.М. Дорош, А.В. Барвінський, О.С. Дорош, В.А. Салюта // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2021. – № 1. – с. 52-63.
16. Дорош Й. М., Ібатуллін Ш. І., Барвінський А. В., Тарнопольський А. В., Сакаль О. В. Концепція використання та охорони земель у сучасних умовах суспільного розвитку України. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2021. № 3. С. 4–13.
17. Дорош Й., Ібатуллін Ш., Барвінський А., Тарнопольський А., Сокаль О. Концепція використання та охорони земель у сучасних умовах суспільного розвитку України /*Землеустрій кадастр і моніторинг земель*. № 3, 2021р. ст 4-13.
18. Дорош Й., Ібатуллін Ш., Дорош О., Сакаль О., Дорош А., Тарасенко А. Оцінювання наслідків руйнування дамби Каховської ГЕС на зрошувані землі у зоні впливу Каховського водосховища. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2024. № 1. С. 6–18.
19. Дорош Й.М. Формування обмежень та обтяжень у землекористуванні: [навчальний посібник] / Й.М. Дорош, О.С. Дорош. – Херсон: Грінь Д.С., 2017. – 650 с.
20. Дорош Й.М., Барвінський А.В., Харитоненко Р.А., Братінова М.В. Наукові підходи щодо формування класифікації режимоутворюючих об'єктів та обмежень (на прикладі території водних об'єктів). *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель* №4. 2021. С. 47- 56. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2021.04.05>
21. Дорош Й.М., Дорош О.С., Купріяничук І.П., Харитоненко Р.А. Наукові засади класифікації режимоутворюючих об'єктів (на прикладі водних

- об'єктів). *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2022. № 4. с. 34–44.
22. Дорош О., Дорош А., Деркульський Р., Аврамчук Б. Процедура впровадження стратегічної екологічної оцінки в сфері землеустрою на основі інтеграційних моделей/ *Землеустрій кадастр і моніторинг земель*. № 4, 2021р. ст 8-17.
 23. Дорош О.С. / Фоменко В.А., Купріянич І.П., Свиридова Л.А. Фінансово-економічний механізм як універсальний інструментарій переведення землекористування на модель сталого розвитку // *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. – 2019. № 2. – с. 13
 24. Дорош О.С. Реформування системи управління земельними ресурсами в умовах децентралізації влади / О.С. Дорош, Д.М. Мельник, Л.А. Свиридова // *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2016. № 1-2. С. 16
 25. Дорош О.С., Дорош Й.М., Фоменко В.А. Збереження ґрунтових ресурсів методом землевпорядкування, що зазнали руйнування внаслідок ведення воєнних дій. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2023. № 3. с. 14–22.
 26. Екологічні паспорти регіонів за 2021рік. Веб-сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: <https://menr.gov.ua/news/32629.html>
 27. Екологічні паспорти регіонів за 2023рік. Веб-сайт Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: <https://menr.gov.ua/news/32629.html>
 28. Єдиний реєстр Оцінки впливу на довкілля. Міністерство екології та природних ресурсів України. URL: <http://eia.menr.gov.ua/search>
 29. Жук О.П. Еколого-економічні засади використання і охорони земельних ресурсів у новостворених агроформуваннях ринкового типу / О.П. Жук – К.: ЦП «Компринт», 2015. – 300 с.
 30. Загальнодержавна програма охорони та відтворення довкілля Азовського та Чорного морів, затверджена Законом України від 22.03.2001 р. № 2333-III. Офіційний вісник України. 2001. № 17. Ст. 717.
 31. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель»
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text>

32. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#Text>
33. Закон України «Про Землеустрій» Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>
34. Закон України «Про меліорацію земель». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-14#Text>
35. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-1>
36. Закон України «Про охорону земель». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>
37. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
38. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
39. Земельний кодекс України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
40. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці
Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MU94394>
41. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів. Верховна Рада України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_031#Text
42. Конституція України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
43. Концептуальні засади вирішення проблем землеустрою сільських територій в сучасних умовах / І.П.Ковальчук, Т.О.Євсюков, А.Г.Мартин, Р.В.Тихенко, О.П.Жук, В.А.Богданець, І.А.Опенько / за ред.. І.П.Ковальчука. – К.: Медінформ, 2015. – 158 с.
44. Кочетков Ю.О. Прогнозування та економічне проектування раціонального використання земель сільськогосподарських підприємств // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету: Економічні науки. 2014. № 59. С. 149–154.
45. Купріянич І.П. Науково-методологічні засади формування екологобезпечних аграрних землеволодінь і землекористувань. – К. :

- ФОП Гуляєва В.М., 2021. –380 с.
46. Купріянич І.П. Факторний аналіз загроз та ризиків екологічної безпеки сільськогосподарського землекористування // Економічний дискурс. 2020. Вип. 1. С. 24–29
 47. Купріянич І.П. До питання формування інституціонального середовища екологобезпечного аграрного землекористування. // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель, 2021 - № 3. - С. 70-76
 48. Лісовий кодекс України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> Моніторинг земельних відносин в Україні <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2018/10/monitoring.pdf>
 49. Моделювання стану і перспектив розвитку сільських територій в умовах трансформації земельних відносин в Україні: монографія / І.П.Ковальчук, Т.О.Євсюков, А.Г.Мартин, Р.В.Тихенко, І.П.Дем'янчук, О.П.Жук, В.А.Богданець, І.А.Опенько / за ред. проф. І.П.Ковальчука. – К.: Медінформ, 2015. - 194 с.
 50. Національна програма охорони ґрунтів України/за наук. ред.С. А. Балюка, В. В. Медведєва, М. М. Мірошніченка. Харків : «Смугаста типографія», 2015. 59 с.
 51. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 820-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80>
 52. Новаковський Л.Я. Євсюков Т.О. Новаковська І.О. Управління землекористуванням: проблеми охорони основного національного багатства. Землеустрій кадастр та моніторинг земель. №1 2022, ст 1- 18
 53. Офіційний сайт Міністерства Аграрної політики та продовольства України. Режим доступу: <https://minagro.gov.ua>
 54. Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/>
 55. Офіційний сайт Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника. URL: <https://zapovidnyk.org.ua>
 56. Охорона ґрунтів: навч. посіб. / В. В. Дегтярьов, С. В. Крохін, Ю. В. Дегтярьов, Д. В. Гавва / за ред. д-ра с.-г. н, проф. В. В. Дегтярьова. — Харків, 2023 — 276 с.
 57. Охорона і раціональне використання земельних ресурсів: навчально-методичний посібник / Д. В. Лико, С. М. Лико, В. І. Долженчук, О. І. Портухай. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. – 664с.
 58. Оцінка стану територіального розвитку сільськогосподарського

- землекористування в Україні [Електронний ресурс] / [І. Купріянич, Є. Бутенко, Г. Колісник та ін.] // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Zemleustriy/article/view/13262>.
59. Природоохоронні стандарти ЄС–національні і регіональні реалії. Л. Царик, І Ковальчук, П Царик, І Кузик - Visnyk of Karazin Kharkiv National University. Series, 2023. Режим доступу:<https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Agcd%3A8%3A17704200/detailv2?sid=ebsco%3Aplink%3Ascholar&id=ebsco%3Agcd%3A176109200&crl=c>
 60. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України щодо охорони земель і ґрунтів. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2023 № 665. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2023-%D0%BF>
 61. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель. Закон України від 19.10.2022 № 2698-IX. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20>
 62. Про затвердження «Порядку визначення втрат лісгосподарського виробництва». Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 2023 р. № 588. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2023-п#Text>
 63. Про затвердження «Порядку здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування земель». Постанова Кабінету Міністрів України від 26 травня 2004 р. № 681 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/681-2004-п#Text>
 64. Про затвердження Інструкції з оформлення державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель матеріалів про адміністративні правопорушення. Мінагрополітики України; Наказ, Інструкція, Протокол, Форма типового документа, Повідомлення, Постанова, Рішення, Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-17#Text>

65. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням та охороною земель, і визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру та виконавчими органами сільських, селищних, міських рад. Постанова Кабінету Міністрів України; Критерії, Перелік від 03.10.2018 № 801
66. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 04.04.2022 № 167
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0406-22#Text>
67. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 р. № 963. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-2007-п#Text>
68. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Наказ Міністерство аграрної політики та продовольства України від 18.05.2022 № 295
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0586-22#n14>
69. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Міндовкілля; Наказ, Методика, Форма типового документа від 13.10.2022 № 424
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1416-22#Text>
70. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.10.2022 № 414
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text>
71. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Наказ міністерства захисту довкілля та природних ресурсів від 05.10.2022 № 414.
Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text>

72. Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Наказ міністерства захисту довкілля та природних ресурсів від 05.10.2022 № 414. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-22#Text>
73. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо здійснення стратегічної екологічної оцінки містобудівної документації Міндовкілля; Наказ, Рекомендації, Заходи, Перелік від 18.10.2023 № 705
74. Про затвердження нормативів гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунтах, а також переліку таких речовин. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2021 року № 1325. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp211325?an=1>
75. Про затвердження Плану заходів щодо впровадження Рамсарської конвенції в Україні. Наказ Міністерства екології та ериродних ресурсів України від 17.07.2012 № 352 Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0352737-12>
76. Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 травня 1996 р. № 486. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/486-96-п#n10>
77. Про затвердження Порядку проведення моніторингу земель і ґрунтів Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік від 23.07.2024 № 848. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2024-п#Text>
78. Про затвердження Правил розроблення робочих проектів землеустрою. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2022 р. № 86. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2022-п#Text>
79. Про затвердження уніфікованої форми акта, що складається за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері використання та охорони земель, та інших форм розпорядчих документів. Наказ Мінагрополітики № 1625 від 04.09.2023. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1787-23#Text>
80. Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам. Постанова Кабінету Міністрів

- України від 19 квітня 1993 р. № 284 Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/284-93-п#Text>
81. Про Порядок надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1287. Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1287-2002-п#Text>
 82. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель. Постанова Верховної Ради України від 07.09.2022 № 2587-ІХ
 83. Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року. *Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План* від 29.12.2021 № 1777-р
 84. Про схвалення Стратегії розвитку територій у зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення на 2024-2032 роки
Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 23.01.2024 № 49-р
 85. Прокопенко В.Ю., Столбова М.А. Окремі аспекти управління девелоперськими проектами на ринку нерухомості // *Агросвіт*. – 2015. - № 8. – С. 54 – 57.
 86. Рудько, Г. І., Є. А. Іванов, and І. П. Ковальчук. "Гірничопромислові геосистеми Західного регіону України: монографія." *Київ–Чернівці: Букрек* 1 (2019): 464.
 87. Смирнова С.М., Стерлев Д.В., Ткаченко О.С. Організаційно-економічні аспекти управління землекористуванням // *Агросвіт*. – 2020. - № 24.С. 48 – 55.11
 88. Структура земельного фонду України <https://land.gov.ua/info/struktura-zemelnoho-fondu-ukrainy-ta-dynamika-yoho-zmin/>
 89. Роз'яснення щодо питання встановлення меж водоохоронної та прибережної захисної смуги URL:
https://zaporizka.land.gov.ua/docs/40/Vodoohoronn___zoni___rozyasnenny_a.doc
 90. Третяк А.М. Екологія землекористування: [навчальний посібник] // А.М. Третяк, О.С. Будзьяк, О.С. Дорош, В.М. Будзьяк, Ю.О. Юречко; за заг. ред. А.М. Третяка – К.: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. – 178 с.
 91. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським

- Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони
Режим доступу:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
92. Чи можна вилікувати ґрунт від війни – відповіді на найпоширеніші запитання. Kurkul. 2023. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1423-chi-mojnavilikuvati-grunt-vid-viyni--vidpovidi-na-naypooshirenishi-zapitannya>
 93. Про збереження ґрунтів та охорону їх родючості. Проект Закону України від 20.01.2015 № 1798. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/JH1DY00A?an=457>
 94. 2003/35/EC: Directive of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 providing for public participation in respect of the drawing up of certain plans and programmes relating to the environment and amending with regard to public participation and access to justice Council Directives 85/337/EEC and 96/61/EC, Official Journal of the European Union L 156, 25.6.2003
 95. 2009/335/EC: Commission Decision of 20 April 2009 on technical guidelines for the establishment of the financial guarantee in accordance with Directive 2006/21/EC of the European Parliament and of the Council concerning the management of waste from extractive industries (notified under document number C(2009) 2798), Official Journal of the European Union L 101, 21.4.2009, p. 25–25
 96. Analysis of the water framework directive 2000 [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/environmentallaw/water-framework-directive-analysis.php>
 97. Vavrovskaya, N., Koshel, A., & Tykhenko, O. (2024). Збалансоване використання сільськогосподарських земель, що постраждали внаслідок бойових дій в Україні, як передумова сталого розвитку. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель, 0(1), 49-58. doi:<http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2024.01.04>
 98. C-378/13, European Commission v. Hellenic Republic, ECLI:EU:C:2014:2405 and C-196/13, European Commission v. Italian Republic, ECLI:EU:C:2014:2407.
 99. Commission Regulation (EU) No 756/2010 of 24 August 2010 amending Regulation (EC) No 850/2004 of the European Parliament and of the Council on persistent organic pollutants as regards Annexes IV and V Text with EEA relevance, Official Journal of the European Union L 223, 25.8.2010, p. 20–28
 100. Datsenko, L., Titova, S., Dubnytska, M., Kustovska, O. (2024). The issue of sustainable land use in Ukraine taking into account the consequences of the war. Acta Scientiarum Polonorum. Formatio Circumiectus, 23(2), 25-38. <http://acta.urk.edu.pl/The-issue-of-sustainable-land-use-in-Ukraine-taking-into-account-the-consequences,185974,0,2.html>

101. Directive 2007/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2007 on the assessment and management of flood risks, Official Journal of the European Union L 288, 6.11.2007, p. 27–34
102. Directive 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive) (Text with EEA relevance), Official Journal of the European Union L 164, 25.6.2008, p. 19–40
103. Dorosh O., Butenko Y., Kolisnyk H., Dorosh A., Kupriianchyk I. The use of uavs: development, perspectives and application // *AgroLife Scientific Journal*, Volume 10, Nr. 2 in December 2021 p. 172-182 (WoS) <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000752580700007?SID=F52j9HGoBtRCRE2fMTd>
104. Dorosh O.S., Fomenko V.A., Zastulka I.-O. Ю., Третьяченко Д.М. Економичне стимулювання застосування природоохоронних заходів суб'єктами аграрного землекористування. *Land management, Cadastre and Land Monitoring*. 2021. Vol. 1. 103-113.
105. Dorosh, Y., Barvinskyi, A., & Dorosh, A. (2022). Концептуальні засади формування системи раціонального сільськогосподарського землекористування. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*, 0(1), 45-56.
106. Eurostat. 2021. Area under organic farming (sdg_02_40) ESMS Indicator Profile (ESMS-IP). Available at https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sdg_02_40_esmsip2.htm
107. FAO. 2021a. FAOSTAT: Land use. In: FAO.org [online]. Available at <http://www.fao.org/faostat/en/#data/RL>.
108. FAO. 2021b. FAOSTAT: Land use indicators. In: FAO.org [online]. Available at <http://www.fao.org/faostat/en/#data/EL>.
109. FAO. 2021c. FAOSTAT: Annual population. In: FAO.org [online]. Available at <http://www.fao.org/faostat/en/#data/OA>.
110. Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations. <https://www.fao.org/home/en/>
111. Ivan Openko, Yanina Stepchuk, Ruslan Tykhenko, Oleksandr Shevchenko, Oleg Tsvyakh. Economic analysis of using the forest land to ensure rural development in Ukraine. Proceedings of the 2022 International Conference “Economic science for rural development” No 56 Jelgava, LLU ESAF, 11-13 May 2022, pp. 545-554.

112. Martyn, A., Shevchenko, O., Tykhenko, R., Openko, I., Zhuk, O. and Krasnolutsky, O. (2020) 'Indirect corporate agricultural land use in Ukraine: distribution, causes, consequences', *Int. J. Business and Globalisation*, Vol. 25, No. 3, pp.378–395.
113. Sakal O., Tretiak N., Kovalenko A., Shtohryn H., Skolskyi I. Public and private interests in the process of capitalization of forest resources (on the example of Ukraine). *AgroLife Scientific Journal*. 2021. Vol. 10, No 1. P. 193–203. ISSN 2285-5718. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000664923400022>
114. Shkuratov O., Chudovska V. Methodical approach to assessment of risk of environmental safety in the agricultural economy sector // *AgroLife Scientific Journal*. 2019. Vol. 8. № 1. P. 142–149. <http://agrolifejournal.usamv.ro/index.php/scientific-papers/463-methodical-approach-to-assessment-of-risk-of-environmental-safety-in-the-agricultural-economy-sector-463>
115. Tretiak A., Sakal O., Kovalenko A., Tretiak N., Shtohryn H., Byrkiv H. Use of the drained land potential in Ukraine. *Scientific Papers. Series E. Land Reclamation, Earth Observation & Surveying, Environmental Engineering*. 2020. Vol. IX. P. 169–174. ISSN 2285-6064. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000574608100025>

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Автоматизована інформаційна система моніторингу земель і ґрунтів - інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує автоматизацію моніторингу земель і ґрунтів та доступ користувачів до його результатів.

Агроландшафт - ландшафт, основу якого становлять сільськогосподарські угіддя та лісові насадження, зокрема лісосмуги та інші захисні насадження.

Агрохімічна паспортизація земель сільськогосподарського призначення - обов'язкове агрохімічне обстеження ґрунтів з видачею агрохімічного паспорта поля, земельної ділянки, в якому фіксуються початкові та поточні рівні забезпечення поживними речовинами ґрунтів, рівні їх забруднення токсичними речовинами та радіонуклідами.

Агрохімічне обстеження ґрунтів - обов'язкове суцільне обстеження сільськогосподарських угідь з метою державного контролю за зміною показників родючості і забруднення ґрунтів.

Акваторія морського порту (портова акваторія) - визначена межами частина водного об'єкта (об'єктів), крім суднового ходу, призначена для безпечного підходу, маневрування, стоянки і відходу суден.

Басейн водозбірний - частина земної поверхні і товщі ґрунтів, з яких відбувається стік води у водотік або водойму.

Басейновий принцип управління - комплексне (інтегроване) управління водними ресурсами в межах району річкового басейну.

Бєф - ділянка річки, що розташована вище або нижче водопідпірної споруди (греблі).

Болото - надмірно зволожена земельна ділянка із застоєм водним режимом і специфічним рослинним покривом.

Види робіт із землеустрою - обстежувальні, вишукувальні, топографо-геодезичні, картографічні, проектні та проектно-вишукувальні роботи, що виконуються з метою складання документації із землеустрою.

Використання води - процес вилучення води для використання у виробництві з метою отримання продукції та для господарсько-питних потреб населення, а також без її вилучення для потреб гідроенергетики, рибництва, водного, повітряного транспорту та інших потреб;

Відкриті землі - землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом, що включають незабудовані землі, поверхня яких зовсім або майже

не покрита будь-якою рослинністю (кам'янисті місця, піски, яри, мочарі, солончаки), а також сухі відкриті землі з особливим рослинним покривом.

Внутрішньогосподарська меліоративна система - меліоративна система, що знаходиться в межах земель одного власника (користувача) і забезпечує подачу, розподіл та відведення води на цих землях.

Вода дренажна - вода, яка профільтрувалася з певної території та відводиться за допомогою дренажної системи з метою пониження рівня ґрунтових вод.

Вода зворотна - вода, що повертається за допомогою технічних споруд і засобів з господарської ланки кругообігу води в його природні ланки у вигляді стічної, шахтної, кар'єрної чи дренажної води.

Вода ляльна (підсланева) - вода з домішками (переважно нафтопродуктів), зібрана в колодязях - лялях машинних відділень судна.

Вода стічна - вода, що утворилася в процесі господарсько-побутової і виробничої діяльності (крім шахтної, кар'єрної і дренажної води), а також відведена з забудованої території, на якій вона утворилася внаслідок випадання атмосферних опадів.

Вода супутньо-пластова - вода, що піднімається на поверхню разом з нафтою і газом під час їх видобування.

Води - усі води (поверхневі, підземні, морські), що входять до складу природних ланок кругообігу води.

Води підземні - води, що знаходяться нижче рівня земної поверхні в товщах гірських порід верхньої частини земної кори в усіх фізичних станах.

Води поверхневі - води різних водних об'єктів, що знаходяться на земній поверхні.

Водний об'єкт - природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, лиман, річка, струмок, озеро, водосховище, ставок, канал (крім каналу на зрошувальних і осушувальних системах), а також водоносний горизонт).

Водні ресурси - обсяги поверхневих, підземних і морських вод відповідної території.

Водність - характеристика величини річкового стоку за певний проміжок часу відносно його середньої багаторічної величини.

Водогосподарська ділянка - частина річкового басейну, для якої розробляються водогосподарські баланси, встановлюються ліміти забору води

із водного об'єкта та інші параметри використання водного об'єкта (водокористування).

Водогосподарське районування - розподіл гідрографічних одиниць на водогосподарські ділянки, який здійснюється для розроблення водогосподарських балансів.

Водогосподарський баланс - співвідношення між наявними для використання водними ресурсами на певній території і потребами в них у межах певного регіону за певний проміжок часу.

Водогосподарські системи - комплекс пов'язаних між собою водних об'єктів та гідротехнічних споруд, призначених для управління водними ресурсами.

Водозабір - споруда або пристрій для забору води з водного об'єкта.

Водойма - безстічний або із сповільненим стоком поверхневий водний об'єкт.

Водокористування - використання вод (водних об'єктів) для задоволення потреб населення, промисловості, сільського господарства, транспорту та інших галузей господарства, включаючи право на забір води, скидання стічних вод та інші види використання вод (водних об'єктів).

Водоносний горизонт - однорідна пластова товща гірських порід, де постійно знаходяться води.

Водосховище - штучна водойма місткістю більше 1 млн. кубічних метрів, збудована для створення запасу води та регулювання її стоку.

Водосховище комплексного призначення - водосховище, яке відповідно до паспорта використовується для двох і більше цілей (крім рекреаційних).

Гідрографічне районування - поділ території України на гідрографічні одиниці, який здійснюється для розроблення та впровадження планів управління річковими басейнами.

Гідротехнічні споруди морських портів (гідротехнічні споруди) - інженерно-технічні споруди (портова акваторія, причали, пірси, інші види причальних споруд, моли, дамби, хвилеломи, інші берегозахисні споруди, підводні споруди штучного та природного походження, у тому числі канали, операційні акваторії причалів, якірні стоянки), розташовані в межах території та акваторії морського порту і призначені для забезпечення безпеки мореплавства, маневрування та стоянки суден.

Глибина просочування забруднюючої речовини - товща шару ґрунту, на яку зафіксовано просочування забруднюючої речовини.

Гранично допустима концентрація (ГДК) речовини у воді - встановлений рівень концентрації речовини у воді, вище якого вода вважається непридатною для конкретних цілей водокористування.

Гранично допустима концентрація забруднюючих речовин - максимально допустима кількість забруднюючих речовин у ґрунтах, яка не зумовлює негативних екологічних наслідків для їх родючості, загального стану довкілля, якості сільськогосподарської продукції та здоров'я людини.

Гранично допустимий скид (гдс) речовини - маса речовини у зворотній воді, що є максимально допустимою для відведення за встановленим режимом даного пункту водного об'єкта за одиницю часу.

Ґрунтова маса - знятий родючий шар ґрунту.

Ґрунтове обстеження - визначення генетичної будови та властивостей ґрунтів, структури ґрунтового покриву.

Ґрунтова кома - порушення біоенергетичного режиму ґрунтів та різке зниження урожайності сільськогосподарських культур внаслідок їх беззмінного вирощування або частого повернення на попереднє поле сівозміни, що призводить до погіршення якісного стану ґрунтів, накопичення у ґрунтах специфічних хвороботворних мікроорганізмів та насіння бур'янів.

Гумус - органічна складова частина ґрунту, яка утворюється в процесі біохімічного розкладу рослинних і тваринних решток та формує його родючість.

Ґрунт - природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості - родючості.

Ґрунтові води - води, що утворюють у товщі геологічних порід перший (верхній) водоносний горизонт.

Деградація ґрунтів - погіршення корисних властивостей та родючості ґрунту внаслідок впливу природних чи антропогенних факторів.

Деградація земель - природне або антропогенне спрощення ландшафту, погіршення стану, складу, корисних властивостей і функцій земель та інших органічно пов'язаних із землею природних компонентів.

Діяльність у сфері землеустрою - наукова, технічна, виробнича та управлінська діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб, що здійснюється при землеустрої.

Дозвільна документація - спеціальний дозвіл на користування надрами.

Документація із землеустрою (землевпорядна документація) - затверджені в установленому порядку текстові та графічні матеріали, якими регулюється використання та охорона земель державної, комунальної та приватної власності, а також матеріали обстеження і розвідування земель тощо.

Евтрофікація - збільшення вмісту біогенних речовин у водоймі, що викликає бурхливе розмноження водоростей, зменшення прозорості води і вмісту розчиненого кисню у глибинних шарах внаслідок розкладу органічної речовини мертвих рослин і тварин, а також масову загибель донних організмів.

Екологічна витрата - мінімальна розрахункова витрата води, що скидається з водосховища (ставка) до річки відповідно до встановлених для цих водосховищ (ставків) режимів роботи з урахуванням прогнозу водності та екологічних вимог.

Екологічний стан масиву поверхневих вод - інтегрований показник якості масиву поверхневих вод, що визначається за біологічними, гідроморфологічними, хімічними та фізико-хімічними показниками.

Забір води - вилучення води з водного об'єкта для використання за допомогою технічних пристроїв або без них.

Забруднення вод - надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин.

Забруднення ґрунтів - накопичення в ґрунтах речовин, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості.

Забруднення земель - накопичення в ґрунтах і ґрунтових водах внаслідок антропогенного впливу пестицидів і агрохімікатів, важких металів, радіонуклідів та інших речовин, вміст яких перевищує природний фон, що призводить до їх кількісних або якісних змін.

Забруднююча речовина - речовина, яка привноситься у водний об'єкт в результаті господарської діяльності людини.

Забудовані землі - землі, що зайняті об'єктами промисловості, забудовані житловими будинками, дорогами, шахтами, відкритими розробками та будь-якими іншими спорудами, створеними для здійснення різних видів людської діяльності, включаючи території для їх обслуговування.

Замкнений водний об'єкт - природна або штучно створена водойма, не зв'язана з іншими водними об'єктами (крім водоносних горизонтів).

Заплавні землі - прибережна територія, що може бути затоплена чи підтоплена під час повені (паводка).

Засмічення вод - привнесення у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, що шкідливо впливають на стан вод.

Засмічення земель - наявність на земельній ділянці сторонніх предметів, матеріалів, відходів та/або інших речовин без відповідних дозволів.

Заходи із землеустрою - передбачені документацією із землеустрою роботи щодо раціонального використання та охорони земель, формування та організації території об'єкта землеустрою з урахуванням їх цільового призначення, обмежень у використанні та обмежень (обтяжень) правами інших осіб (земельних сервітутів), збереження і підвищення родючості ґрунтів.

Земельна лісова ділянка - земельна ділянка лісового фонду України з визначеними межами, яка надається або вилучається у землекористувача чи власника земельної ділянки для ведення лісового господарства або інших суспільних потреб відповідно до земельного законодавства.

Земельні ресурси - сукупний природний ресурс поверхні суші як просторового базису розселення і господарської діяльності, основний засіб виробництва в сільському та лісовому господарстві.

Землеустрій - сукупність соціально-економічних та екологічних заходів, спрямованих на регулювання земельних відносин та раціональну організацію території адміністративно-територіальних одиниць, суб'єктів господарювання, що здійснюються під впливом суспільно-виробничих відносин і розвитку продуктивних сил.

Землі природно-заповідного фонду - це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Земля - поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднані та функціонують разом з нею;

Знищення межових знаків - дії громадян, які призвели до втрати в натурі (на місцевості) меж земельної ділянки, внаслідок чого виникає потреба у проведенні додаткових геодезичних робіт з їх відновлення;

Знищення чи пошкодження протиерозійних гідротехнічних споруд, захисних насаджень - дії громадян чи посадових осіб, які призводять до часткового або повного пошкодження протиерозійних гідротехнічних споруд чи захисних насаджень, погіршення їх технічного стану, внаслідок чого виникає потреба у проведенні додаткових робіт, пов'язаних із захистом земель від водної та вітрової ерозій, інших негативних процесів;

Зона аерації - верхня товща земної кори між її поверхнею та дзеркалом ґрунтових вод.

Зона санітарної охорони - територія і акваторія, де запроваджується особливий санітарно-епідеміологічний режим з метою запобігання погіршення якості води джерел централізованого господарсько-питного водопостачання, а також з метою забезпечення охорони водопровідних споруд.

Зрошувальний (осушувальний) масив - масив земель сільськогосподарського призначення, на якому проводиться гідротехнічна меліорація та/або розташовані внутрішньогосподарські меліоративні системи.

Істотно змінений масив поверхневих вод - поверхневий водний об'єкт або його частина, природні характеристики якого зазнали істотних змін у результаті діяльності людини.

Квазіпраліси - умовно пралісові екосистеми, в яких відбувся незначний тимчасовий антропогенний вплив, що не змінив природної структури лісостанів і при припиненні якого натуральний стан екосистем повністю відтворюється протягом короткого періоду.

Кількісний стан масиву підземних вод - показник впливу забору води на масив підземних вод.

Консервація земель - припинення господарського використання на визначений термін та залуження або залісення деградованих і малопродуктивних земель, господарське використання яких є екологічно та економічно неефективним, а також техногенно забруднених земельних ділянок, на яких неможливо одержувати екологічно чисту продукцію, а перебування людей на цих земельних ділянках є небезпечним для їх здоров'я.

Контрольна проба - проба, відібрана за межею зони забруднення на суміжній сформованій (несформованій) земельній ділянці з цільовим призначенням або видом угідь, аналогічними із забрудненою земельною ділянкою. У разі відсутності такої суміжної земельної ділянки проба відбирається на найближче розташованій від зони забруднення сформованій

(несформованій) земельній ділянці з цільовим призначенням або видом угідь, аналогічними із забрудненою земельною ділянкою.

Контрольний вміст речовини у ґрунті - вміст речовини у ґрунті за результатами інструментально-лабораторного контролю у контрольній пробі (визначається у разі розрахунку шкоди за забруднення земель).

Користувач - фізична або юридична особа, яка використовує результати моніторингу земель і ґрунтів.

Лиман - затоплена водами моря пригирлова частина річкової долини або балки;

Ліміт забору води - граничний обсяг забору води з водних об'єктів, який встановлюється в дозволі на спеціальне водокористування.

Ліміт скиду забруднюючих речовин - граничний обсяг скиду забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти, який встановлюється в дозволі на спеціальне водокористування.

Ліс - тип природних комплексів (екосистема), у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище.

Лісова ділянка - ділянка лісового фонду України з визначеними межами, виділена відповідно до цього Кодексу для ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів без вилучення її у землекористувача або власника землі.

Маловоддя - період (фаза) гідрологічного режиму водного об'єкта, при якому спостерігається зменшення його водності, внаслідок чого погіршуються умови забезпечення потреб у водних ресурсах.

Масив земель сільськогосподарського призначення - сукупність земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що складаються з сільськогосподарських та необхідних для їх обслуговування несільськогосподарських угідь (земель під польовими дорогами, меліоративними системами, господарськими шляхами, прогонами, лінійними об'єктами, об'єктами інженерної інфраструктури, а також ярами, заболоченими землями, іншими угіддями, що розташовані всередині земельного масиву), мають спільні межі та обмежені природними та/або штучними елементами рельєфу (автомобільними дорогами загального користування, полезахисними

лісовими смугами та іншими захисними насадженнями, водними об'єктами тощо).

Масив підземних вод - підземний водний об'єкт або його частина.

Масив поверхневих вод - поверхневий водний об'єкт або його частина;

Межа земельної ділянки - умовна замкнена ламана лінія, що розмежовує земельні ділянки.

Межа території територіальної громади - умовна лінія на поверхні землі (у тому числі на водному просторі), що відокремлює територію однієї територіальної громади від інших територій.

Межень (меженний період) - період річного циклу, протягом якого спостерігається низька водність.

Межовий знак - спеціальний знак встановленого зразка, яким закріплюється місцеположення поворотних точок меж земельної ділянки в натурі (на місцевості).

Меліоративна мережа - розміщений на землі та/або під землею цілісний технологічний комплекс об'єктів інженерної інфраструктури, що забезпечує забір або відведення води з точки водовиділу або в точці водовиділу для потреб водокористувачів.

Меліоративна система - технологічно цілісна інженерна інфраструктура, що включає в себе такі окремі об'єкти, як меліоративна мережа каналів, трубопроводів (зрошувальних, осушувальних, осушувально-зволожувальних, колекторно-дренажних) з гідротехнічними спорудами і насосними станціями, захисні дамби, спостережна мережа, дороги і споруди на них, взаємодію яких забезпечує управління водним, тепловим, повітряним і поживним режимом ґрунтів на меліорованих землях.

Меліоративна система загальнодержавного значення - меліоративна система, що знаходиться на території більше ніж однієї області, забезпечує міжобласну подачу, розподіл і відведення води та об'єкти інженерної інфраструктури якої перебувають на балансі підприємств, установ і організацій, що входять до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері гідротехнічної меліорації земель.

Меліоративні заходи - роботи, спрямовані на поліпшення хімічних і фізичних властивостей ґрунтів, обводнення пасовищ, створення захисних лісових насаджень, проведення культуртехнічних робіт, поліпшення земель з несприятливим водним режимом та інженерно-геологічними умовами, проектування, будівництво (реконструкція) і експлуатація меліоративних

систем, включаючи наукове, організаційне та виробничо-технічне забезпечення цих робіт.

Меліорація земель - комплекс гідротехнічних, культуртехнічних, хімічних, агротехнічних, агролісотехнічних, інших меліоративних заходів, що здійснюються з метою регулювання водного, теплового, повітряного і поживного режиму ґрунтів, збереження і підвищення їх родючості та формування екологічно збалансованої раціональної структури угідь.

Меліоровані землі - угіддя, на яких здійснено комплекс меліоративних заходів відповідно до затвердженої в установленому порядку проектної документації.

Міжгосподарська меліоративна система - меліоративна система, що знаходиться в межах Автономної Республіки Крим, однієї області або одного району і забезпечує міжрайонну та міжгосподарську подачу, розподіл та відведення води.

Місця масового відпочинку населення на водних об'єктах - визначені органами місцевого самоврядування у встановленому законом порядку водні об'єкти (їх частини) та прилеглі до них земельні ділянки, острови, пляжні зони, призначені для організованого відпочинку населення.

Моніторинг вод - система спостережень, збирання, обробки, збереження та аналізу інформації про стан водних об'єктів, прогнозування його змін та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття відповідних рішень.

Моніторинг земель і ґрунтів - система спостереження за станом земель і ґрунтів з метою своєчасного виявлення змін, їх оцінки, відвернення та ліквідації наслідків негативних процесів. Моніторинг земель і ґрунтів є складовою частиною державної системи моніторингу довкілля.

Моніторинг зрошуваних та осушуваних земель - комплекс спеціальних робіт, які включають збирання, обробку, зберігання та передачу інформації про стан меліорованих земель і меліоративних систем, їх водний баланс, а також аналіз, оцінку та прогнозування можливого впливу меліоративних заходів на навколишнє природне середовище.

Невжиття заходів щодо боротьби з бур'янами - допущення появи небажаної трав'янистої рослинності, яка негативно впливає на розвиток культурних рослин, призводить до поширення шкідників і хвороб або не дає можливості використовувати землі за призначенням;

Невиконання вимог щодо використання земель за цільовим призначенням - невикористання земельної ділянки, крім реалізації науково обґрунтованих проектних рішень, або фактичне використання земельної ділянки, яке не відповідає її цільовому призначенню, встановленому при передачі земельної ділянки у власність чи наданні в користування, в тому числі в оренду, а також недодержання режиму використання земельної ділянки або її частини в разі встановлення обмежень (обтяжень);

Невиконання умов зняття, збереження і нанесення родючого шару ґрунту - невиконання або неякісне виконання обов'язкових заходів, передбачених затвердженою відповідно до законодавства проектною документацією, щодо знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту, що призвело до його псування чи знищення;

Невикористання земельної ділянки, переданої під забудову, - порушення особою встановлених при передачі у власність або у користування земельної ділянки граничних термінів її забудови;

Нормативна грошова оцінка земельних ділянок - капіталізований рентний дохід із земельної ділянки, визначений за встановленими і затвердженими нормативами.

Озеро - природна западина суші, заповнена прісними або солоними водами.

Охорона ґрунтів - система правових, організаційних, технологічних та інших заходів, спрямованих на збереження і відтворення родючості та цілісності ґрунтів, їх захист від деградації, ведення сільськогосподарського виробництва з дотриманням ґрунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки довкілля.

Охорона земель - система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;

Перерозподіл водних ресурсів - подача (перекачування) води з одного річкового басейну в інший або в межах одного річкового басейну для забезпечення потреб у водних ресурсах водокористувачів маловодних регіонів.

Перехідні води - поверхневі води у межах гирлової ділянки річки, а також лиманів, де відбувається змішування прісних та солоних вод.

Період самовільного користування надрами - час, протягом якого видобування корисних копалин або користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, здійснювалися за відсутності діючої дозвільної документації, в тому числі після закінчення строку дії, після зупинення дії, з наступного дня після анулювання дозвільної документації або з перевищенням встановлених лімітів видобування, а також період користування надрами на тимчасово окупованих територіях, визначених статтею 3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», та період збройної агресії Російської Федерації на інших територіях України, які визначаються відповідно до цієї Методики.

План земельної ділянки - графічне зображення, що відображає місцезнаходження, зовнішні межі земельної ділянки та межі земель, обмежених у використанні і обмежених (обтяжених) правами інших осіб (земельних сервітутів), а також розміщення об'єктів нерухомого майна, природних ресурсів на земельній ділянці.

План управління ризиками затоплення - документ, що містить аналіз попередніх затоплень та комплекс заходів, спрямованих на запобігання, захист, підготовку, прогнозування і систему раннього попередження для окремих територій у межах району річкового басейну.

План управління річковим басейном - документ, що містить аналіз стану та комплекс заходів для досягнення цілей, визначених для кожного району річкового басейну у встановлені строки.

Пляжна зона - прилегла до урізу води частина прибережної захисної смуги уздовж морів, навколо морських заток і лиманів з режимом обмеженої господарської діяльності.

Порушені землі - землі, що втратили свою господарську та екологічну цінність через порушення ґрунтового покриву внаслідок виробничої діяльності людини або дії природних явищ.

Праліси (пралісові екосистеми) - споконвічний, стародавній ліс (природні лісові екосистеми), що сформувався природним шляхом і в ході розвитку не зазнав безпосереднього антропогенного впливу.

Прибережна захисна смуга - частина водоохоронної зони відповідної ширини вздовж річки, моря, навколо водойм, на якій встановлено більш

суворий режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони.

Прибережні води - води між береговою лінією та лінією у територіальному морі на відстані однієї морської милі від вихідної лінії, що використовується для визначення ширини територіального моря;

Природні ліси (природні лісові екосистеми) - ліси (лісові екосистеми), в яких локально і тимчасово проявився антропогенний вплив, але він не змінив ценотичної структури фітоценозів і тому природні лісові екосистеми здатні протягом короткого часу регенеруватися (відновитися) природним шляхом до стану пралісових екосистем.

Природно-сільськогосподарське, еколого-економічне, протиерозійне та інші види районування (зонування) земель - це поділ території з урахуванням природних та агробіологічних вимог щодо вирощування сільськогосподарських культур, а також територій, які мають відповідну схожість за визначеними ознаками.

Проект землеустрою - сукупність економічних, проектних і технічних документів щодо обґрунтування заходів з використання та охорони земель, які передбачається здійснити за таким проектом.

Псування земель - порушення природного стану земель, яке здійснюється без обґрунтованих проектних рішень, погоджених та затверджених в установленому законодавством порядку, забруднення їх хімічними, біологічними та радіоактивними речовинами, в тому числі тими, що викидаються в атмосферне повітря, засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами, неочищеними стічними водами, порушення родючого шару ґрунту, невиконання вимог встановленого режиму використання земель, а також використання земель у спосіб, що погіршує їх природну родючість;

Район річкового басейну - головна одиниця управління у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, що складається з річкового басейну (сусідніх річкових басейнів) та пов'язаних з ними прибережних і підземних вод.

Рибництво - штучне розведення і відтворення риби та інших водних живих ресурсів.

Рибогосподарський водний об'єкт - водний об'єкт (його частина), що використовується для рибогосподарських цілей.

Річковий басейн (водозбір) - частина земної поверхні і товщі ґрунтів, стік води з якої послідовно через пов'язані водойми і водотоки здійснюється в море, лиман або озеро.

Робочий проект землеустрою - сукупність економічних, проектних і технічних документів з використання та охорони земель, що включає розрахунки, опис, креслення технічних рішень, кошторис, реалізацію яких передбачається здійснити протягом строку, встановленого цим проектом.

Родючість ґрунту - здатність ґрунту задовольняти потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі і теплі в достатніх кількостях для їх нормального розвитку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту.

Розміщення, проектування, будівництво, введення в дію об'єктів, що негативно впливають на стан земель, - добування корисних копалин, будівництво очисних споруд, меліоративних систем та інших об'єктів з порушеннями вимог земельного законодавства України, затвердженої документації із землеустрою, що призводять до ерозії, селів, підтоплення, заболочування, вторинного засолення, переосушення, ущільнення, псування і забруднення земель, засмічення відходами та інших негативних процесів на тій чи іншій земельній ділянці, а також на суміжних земельних ділянках, що викликає необхідність встановлення обмежень (обтяжень) використання цих земель.

Самовільне зайняття земельної ділянки - будь-які дії, які свідчать про фактичне використання земельної ділянки за відсутності відповідного рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування про її передачу у власність або надання у користування (оренду) або за відсутності вчиненого правочину щодо такої земельної ділянки, за винятком дій, які відповідно до закону є правомірними.

Самовільне користування надрами - видобування корисних копалин або користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, за відсутності діючої дозвільної документації, або з перевищенням встановлених лімітів видобування. Також самовільним користуванням надрами визнається користування надрами на тимчасово окупованих територіях в період, який визначається відповідно до цієї Методики, та збройна агресія Російської Федерації на інших територіях України.

Самозалісена ділянка - земельна ділянка будь-якої категорії земель (крім земель лісогосподарського призначення, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення) площею понад 0,5 гектара, вкрита частково

чи повністю лісовою рослинністю, залісення якої відбулося природним шляхом.

Складова частина меліоративної мережі - один або декілька технологічно пов'язаних інженерних меліоративних об'єктів (трубопроводи, канали на зрошувальних і осушувальних системах, гідранти тощо), що приєднані, були приєднані або мають бути приєднані до точки водовиділу відповідної меліоративної мережі.

Ставок - штучно створена водойма місткістю не більше 1 млн. кубічних метрів.

стале землекористування - використання земель, що визначається тривалим користуванням земельною ділянкою без зміни її цільового призначення, погіршення її якісних характеристик та забезпечує оптимальні параметри екологічних і соціально-економічних функцій територій.

Степова ділянка - земельна ділянка, вкрита багаторічною трав'яною (злаковою, полиново-злаковою, різнотравно-злаковою, лучно-степовою) рослинністю, що формується в умовах недостатнього зволоження.

Стійкі до кліматичних змін ліси - ліси з неінвазійних видів дерев, структура яких має високу стійкість та здатна адаптуватися до загроз змін клімату, підтримуючи водоохоронні, захисні та інші функції.

Суб'єкти інформаційної взаємодії - центральні органи виконавчої влади, державні підприємства та державні установи, адміністратори інформаційних систем, у яких обробляються дані, що передаються до автоматизованої інформаційної системи моніторингу земель і ґрунтів.

Суб'єкти самовільного користування надрами - підприємства, установи, організації, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи, а також Російська Федерація як держава-агресор, що здійснюють самовільне користування надрами.

Суббасейн - частина річкового басейну, стік води з якої через пов'язані водойми і водотоки здійснюється до головної річки басейну або водогосподарської ділянки нижче за течією.

Територія обслуговування меліоративної мережі - сукупність земельних ділянок (частин земельних ділянок) сільськогосподарського призначення, гідротехнічна меліорація яких може забезпечуватися меліоративною мережею.

Технічна документація із землеустрою - сукупність текстових та графічних матеріалів, що визначають технічний процес проведення заходів з використання та охорони земель без застосування елементів проектування.

Технологічна водойма - штучно створена водойма спеціального технологічного призначення, що визначається технічним проектом та/або паспортом, яка наповнюється штучно за допомогою гідротехнічних споруд і пристроїв.

Точка водовиділу - місце на каналі на зрошувальних і осушувальних системах або іншому джерелі зрошення, з якого здійснюється первинний забір води для зрошення території обслуговування меліоративної мережі або скидання води, відведеної з території обслуговування меліоративної мережі.

Уріз води - межа води на березі водного об'єкта (берегова лінія) .

Хімічний стан масиву підземних вод - показник якості масиву підземних вод, який визначається за окремими групами забруднюючих речовин.

Хімічний стан масиву поверхневих вод - показник якості масиву поверхневих вод, який визначається за окремими групами забруднюючих речовин.

Цільове призначення земельної ділянки - допустимі напрями використання земельної ділянки відповідно до встановлених законом вимог щодо використання земель відповідної категорії та визначеного виду цільового призначення.

Черезсмужжя - розташування між декількома земельними ділянками, що належать на праві власності, користування (оренда, суборенда, емфітевзис) одній особі і розташовані в одному масиві земель сільськогосподарського призначення, земельних ділянок, що належать на праві власності, користування (оренда, суборенда, емфітевзис) іншій особі.

Штучний масив поверхневих вод - поверхневий водний об'єкт або його частина, створені в результаті діяльності людини.

Якість води - характеристика складу і властивостей води, яка визначає її придатність для конкретних цілей використання.

Якість ґрунту - сукупність усіх наявних позитивних та негативних характеристик і властивостей, що визначають його родючість.

ДОДАТКИ

ПОСВІДЧЕННЯ

на проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері використання та охорони земель

Видане на підставі наказу _____
(найменування органу державного нагляду (контролю))
від ____ . _____ 20__ року № _____
(назва наказу)

_____ (перелік посадових осіб, які беруть участь у здійсненні заходу, їх посади,
_____ прізвища, власні імена, по батькові (за наявності))

на проведення _____
(тип і форма заходу державного нагляду (контролю))

_____ (найменування суб'єкта господарювання та/або його відокремленого підрозділу або прізвище, власне ім'я,

_____ по батькові (за наявності) фізичної особи - підприємця, щодо діяльності яких здійснюватиметься захід) розташованого _____
(місцезнаходження суб'єкта господарювання та/або його відокремленого підрозділу

_____ або місце проживання фізичної особи - підприємця, щодо діяльності яких здійснюватиметься захід)
Підстава для здійснення заходу державного нагляду (контролю)

_____ Предмет здійснення заходу державного нагляду (контролю)

_____ Питання, що перевірятимуться _____

_____ Дата початку заходу державного нагляду (контролю) ____ _____ 20__ року.
_____ Дата закінчення заходу державного нагляду (контролю) ____ _____ 20__ року.

_____ Інформація про проведення попереднього заходу державного нагляду (контролю):
_____ (тип заходу, строк його проведення)

Посвідчення чинне лише протягом зазначеного у ньому строку здійснення заходу державного нагляду (контролю).

_____ (посада) _____ (місце підпису, печатки) _____ (власне ім'я та прізвище)

ПОВІДОМЛЕННЯ

(найменування органу державного нагляду (контролю), його місцезнаходження,
номер телефону, адреса електронної пошти)

№ _____

(дата)

(найменування та місцезнаходження суб'єкта

господарювання - юридичної особи та/або його

відокремленого підрозділу або прізвище, власне ім'я,

по батькові (за наявності)

та місце проживання фізичної особи - підприємця)

ПОВІДОМЛЕННЯ

**про проведення планового заходу державного нагляду (контролю)
щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства
у сфері використання та охорони земель**

Згідно з _____ планом здійснення _____

(найменування органу державного нагляду (контролю))

заходів державного нагляду (контролю) на _____ рік, затвердженим наказом

(найменування органу державного нагляду (контролю))

від _____ 20__ року № _____,

(назва наказу)

відповідно до наказу _____

(найменування органу державного нагляду (контролю))

від _____ 20__ року № _____

(назва наказу)

з _____ 20__ року до _____ 20__ року буде здійснено плановий захід
державного нагляду (контролю) у сфері використання та охорони земель

(найменування суб'єкта господарювання,

його місцезнаходження (місце провадження діяльності), номер телефону, адреса електронної пошти)

Відповідно до частини одинадцятої статті 4 Закону України «Про основні засади державного
нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» прошу забезпечити присутність керівника або
уповноваженої особи суб'єкта господарювання - юридичної особи, особисту присутність фізичної
особи - підприємця або уповноваженої ним особи.

(посада)

(підпис)

(власне ім'я та прізвище)

(найменування органу державного нагляду (контролю), його місцезнаходження,
номер телефону, адреса електронної пошти)

ПРИПИС

**про усунення порушень, виявлених під час проведення
планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю)
щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства
у сфері використання та охорони земель**

_____ 20__ року № _____

Видано

(посада, найменування суб'єкта господарювання,

прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) керівника

або уповноваженої особи суб'єкта господарювання або прізвище, власне ім'я, по
батькові (за наявності)

фізичної особи - підприємця, діяльність яких перевірялася)

Мною _____ (нами),

(посади, прізвища, власні імена, по батькові (за наявності)

посадових осіб органу державного нагляду (контролю))
згідно з Актом від _____ 20__ року № _____ під час заходу державного нагляду
(контролю) виявлені _____ порушення

(суть порушення вимог законодавства

у сфері використання та охорони земель)

Відповідно до вимог Земельного кодексу України, Законів України «Про державний

контроль за використанням та охороною земель», «Про охорону земель», «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» вимагаю

(заходи, які потрібно вжити з метою припинення порушення

вимог нормативно-правових актів у сфері використання та охорони земель,

строк виконання кожного із заходів)

Цей припис підлягає обов'язковому виконанню.

Про виконання цього припису надати письмове повідомлення до _____ 20__ року

(найменування органу державного нагляду (контролю),

якому має бути надіслано повідомлення, його місцезнаходження)

Припис

вручив/вручила:

(посада, прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності)

посадової особи, яка здійснювала заходи державного нагляду (контролю))

_____ 20__ року

(підпис посадової особи, яка здійснювала заходи державного нагляду (контролю))

Відмітки про вручення (надсилання) припису

Припис отримав/отримала особисто: _____ 20__ року	Припис надіслано поштою: _____ 20__ року
(власне ім'я та прізвище)	Квитанція № _____ від _____ _____ 20__ року
(підпис)	(посада, особи, яка відправила припис _____ власне ім'я та прізвище) _____ (підпис)

(найменування органу державного нагляду (контролю), його місцезнаходження,
номер телефону, адреса електронної пошти)

АКТ

**про відмову у проведенні планового (позапланового) заходу
державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства
у сфері використання та охорони земель**

_____ 20__ року № _____

Мною (нами), _____
(посади, прізвища, власні імена, по батькові (за наявності)

_____,
посадових осіб органу державного нагляду (контролю))

за участю _____
(посади, прізвища, власні імена, по батькові (за наявності) осіб,

які брали участь у проведенні заходу державного нагляду (контролю))

у присутності _____
(посада, прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) керівника суб'єкта господарювання

чи уповноваженої ним особи або фізичної особи - підприємця чи її представника, що перевіряються)
підтверджується недопущення до проведення (відмова у проведенні) _____

_____,
(тип і форма заходу державного нагляду (контролю))

що здійснюється на підставі наказу _____
(найменування органу державного нагляду (контролю))

від _____ 20__ року № _____
(назва наказу)

та посвідчення на проведення заходу державного нагляду (контролю) від _____ 20__ року № _____
у строк з _____ 20__ року до _____ 20__ року.

Відмова полягає у _____
_____.

(детально зазначається причина відмови у здійсненні заходу державного нагляду (контролю))

Пояснення керівника суб'єкта господарювання чи уповноваженої ним особи або фізичної особи - підприємця чи її представника (у разі відмови надання пояснень - зазначити про це)

(підпис особи, яка давала пояснення)

(власне ім'я та прізвище)

Цей Акт складено на ____ аркушах у ____ примірниках.

Підписи посадових осіб органу державного нагляду (контролю):

(підпис)

(власне ім'я та прізвище)

(підпис)

(власне ім'я та прізвище)

Підписи осіб, які брали участь у здійсненні заходу, свідків:

(підпис)

(власне ім'я та прізвище)

(підпис)

(власне ім'я та прізвище)

Примірник цього Акта отримав/отримала:

(посада, прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності) керівника суб'єкта господарювання

чи уповноваженої ним особи або фізичної особи - підприємця

чи її представника, які отримали або відмовились отримати копію цього Акта)

(дата)

(підпис)

Один примірник цього Акта надіслано поштою*:

(посада, прізвище, власне ім'я, по батькові (за наявності), яка надіслала копію цього акта)

(підпис)

(дата)

* У разі відмови керівника суб'єкта господарювання чи уповноваженої ним особи або фізичної особи - підприємця чи її представника отримати копію Акта.

АКТ,

від _____
 (дата
 складення
 акта)

№

складений за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері використання та охорони земель

_____ (найменування юридичної особи (відокремленого підрозділу) або власне ім'я та прізвище

_____ фізичної особи - підприємця)

код згідно з ЄДРПОУ або реєстраційний номер облікової картки платника податків JJJJJJJJ, або серія (за наявності) та номер паспорта**

_____ (місцезнаходження / місце проживання суб'єкта господарювання, номер телефону,

_____ адреса електронної пошти)

вид суб'єкта господарювання за класифікацією суб'єктів господарювання (суб'єкт мікро-, малого, середнього або великого підприємництва), ступінь ризику:

_____ види об'єктів та/або види господарської діяльності (із зазначенням коду згідно з КВЕД), щодо яких проводиться захід:

* Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру або територіальний орган Держгеокадастру, або виконавчий орган сільської, селищної, міської ради, який набув установлених законом повноважень із здійснення державного контролю за використанням та охороною земель у разі прийняття сільською, селищною, міською радами рішення про здійснення такого контролю.

** Для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, повідомили про це відповідний контролюючий орган та мають відмітку в паспорті.

Загальна інформація про проведення заходу державного нагляду (контролю):

Розпорядчий документ, на виконання якого проводиться захід державного нагляду	Тип заходу державного нагляду	Форма заходу державного нагляду (контролю): J перевірка
---	-------------------------------	--

(контролю), від JJ.JJ.JJJJ № JJJJ Посвідчення (направлення) від JJ.JJ.JJJJ № JJJJ	(контролю): J плановий J позаплановий	J ревізія J обстеження J огляд J інша форма, визначена законом _____ _____ (назва форми заходу)
---	---	--

Строк проведення заходу державного нагляду (контролю):

Початок					Завершення				
JJ	JJ	JJJJ	JJ	JJ	JJ	JJ	JJJJ	JJ	JJ
число	місяць	Рік	години	хвилини	число	місяць	рік	години	хвилини

Дані про останній проведений захід державного нагляду (контролю):

Плановий	Позаплановий
J не було	J не було
J був із JJ.JJ.JJJJ по JJ.JJ.JJJJ; Акт перевірки № JJJJJJJJ Припис щодо усунення порушень: J не видавався; J видавався; його вимоги: J виконано; J не виконано	J був з JJ.JJ.JJJJ по JJ.JJ.JJJJ; Акт перевірки від JJJJJJJJ Припис щодо усунення порушень: J не видавався; J видавався; його вимоги: J виконано; J не виконано

Особи, що беруть участь у проведенні заходу державного нагляду (контролю):

посадові особи органу державного нагляду (контролю):

(найменування посади, власне ім'я та прізвище)

керівник суб'єкта господарювання або уповноважена ним особа:

(найменування посади, власне ім'я та прізвище)

треті

особи:

(найменування посади, власне ім'я та прізвище)

Процес проведення заходу (його окремої дії) фіксувався:

J суб'єктом господарювання	J засобами аудіотехніки
	J засобами відеотехніки
J посадовою особою органу державного нагляду (контролю)	J засобами аудіотехніки
	J засобами відеотехніки

**Перелік
нормативно-правових актів, відповідно до яких складено перелік питань
щодо проведення заходу державного нагляду (контролю)**

Порядковий номер	Нормативно-правовий акт			Дата і номер державної реєстрації нормативно-правового акта в Мін'юсті
	скорочення	найменування	дата і номер	
I. Кодекси України				
1	ЗКУ	Земельний кодекс України	25 жовтня 2001 року № 2768-III	
II. Закони України				
1	ЗУ № 161-XIV	Закон України «Про оренду землі»	06 жовтня 1998 року № 161-XIV	
2	ЗУ № 858-IV	Закон України «Про землеустрій»	22 травня 2003 року № 858-IV	
3	ЗУ № 962-IV	Закон України «Про охорону земель»	19 червня 2003 року № 962-IV	
4	ЗУ № 963-IV	Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель»	19 червня 2003 року № 963-IV	
5	ЗУ № 353-XIV	Закон України «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність»	23 грудня 1998 року № 353-XIV	
6	ЗУ № 877-V	Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»	05 квітня 2007 року № 877-V	
III. Постанови Кабінету Міністрів України				
1	Правила, затверджені ПКМУ № 650	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил утримання та збереження пожегозахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення»	22 липня 2020 року № 650	

**Опис
виявлених порушень вимог законодавства**

За результатами проведення заходу державного нагляду (контролю) встановлено:

┆ відсутність порушень вимог законодавства;

┆ наявність порушень вимог законодавства.

Порядковий номер	Вимоги законодавства, які було порушено, із зазначенням відповідних статей (частин, пунктів, абзаців тощо)	Опис фактичних обставин та відповідних доказів (письмових, речових, електронних або інших), що підтверджують наявність порушення вимог законодавства	Опис негативних наслідків, що настали в результаті порушення вимог законодавства (за наявності)	Ризик настання негативних наслідків від провадження господарської діяльності (зазначається згідно з формою визначення ризиків настання негативних наслідків від провадження господарської діяльності)
------------------	--	--	---	---

**Перелік
питань для суб'єктів господарювання щодо здійснення контролю за діями
(бездіяльністю) посадових осіб органу державного нагляду (контролю)**

Питання щодо здійснення контролю		Відповіді на питання			Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»
		так	ні	дотримання вимог законодавства не є обов'язковим для посадових осіб	
1	Про проведення планового заходу державного нагляду (контролю) суб'єкт господарювання письмово повідомлений не пізніше ніж за 10 днів до дня здійснення такого заходу				Частина четверта статті 5
2	Посвідчення (направлення) на проведення заходу державного нагляду (контролю) та службове посвідчення, що засвідчує посадову особу органу державного нагляду (контролю), пред'явлено				Частина п'ята статті 7, абзац четвертий статті 10
3	Копію посвідчення (направлення) на проведення заходу державного нагляду (контролю) надано				Частина п'ята статті 7, абзаци четвертий та сьомий статті 10
4	Перед початком проведення заходу державного нагляду (контролю) посадовими особами органу державного нагляду (контролю) внесено запис про проведення такого заходу до відповідного журналу суб'єкта господарювання (у разі його наявності)				Частина дванадцята статті 4
5	Під час проведення позапланового заходу державного нагляду (контролю) розглядалися лише ті питання, що стали підставою для його проведення і зазначені у направленні (посвідченні) на проведення такого заходу				Частина перша статті 6

**Пояснення, зауваження або заперечення
щодо проведеного заходу державного нагляду (контролю)
та складеного акта перевірки*****

Порядковий номер	Пояснення, зауваження або заперечення

**Оцінка
суб'єкта господарювання щодо професійного рівня
посадових осіб органу державного нагляду (контролю),
які проводили захід (від 1 до 10, де 10 - найвища схвальна оцінка)*****

Прізвище, ініціали посадової особи органу державного нагляду (контролю)	Професійна компетентність	Доброчесність

*** Заповнюється виключно керівником суб'єкта господарювання або уповноваженою ним особою.

Посадові особи органу державного нагляду (контролю):

_____ (найменування посади) _____ (підпис) _____ (власне ім'я та прізвище)

Керівник суб'єкта господарювання або уповноважена ним особа:

_____ (найменування посади) _____ (підпис) _____ (власне ім'я та прізвище)

Треті особи, які брали участь у проведенні заходу державного нагляду (контролю):

_____ (найменування посади) _____ (підпис) _____ (власне ім'я та прізвище)

_____ (найменування посади) _____ (підпис) _____ (власне ім'я та прізвище)

Примірник цього Акта на JJ сторінках отримано JJ.JJ.JJJJ:

_____ (найменування посади) _____ (підпис) _____ (власне ім'я та прізвище)

Відмітка про відмову від підписання керівником суб'єкта господарювання або уповноваженою ним особою, третіми особами цього Акта _____

**Начальник Відділу
регулювання земельних відносин**

Світлана РУДЕНКО

ПЕРЕЛІК

питань щодо проведення заходу державного нагляду (контролю)
Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру
або територіальним органом Держгеокадастру

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не розглядалося	
1	2	3	4	5	6	7	8
Питання для перевірки дотримання вимог законодавства, що поширюються на всіх суб'єктів господарювання у сфері використання та охорони земель							
1	Державна реєстрація права власності на земельну ділянку, а також права постійного користування та права оренди земельної ділянки наявна	Високий Середній Незначний					Стаття 125 ЗКУ
2	Право власності, користування земельною ділянкою оформлено	Високий Середній Незначний					Стаття 126 ЗКУ
3	Власником землі та/або землекористувачем, у тому числі орендарем, межі земельних ділянок дотримано, межові знаки не знищено	Високий Середній Незначний					Частина шоста статті 106 ЗКУ
4	Закріплення геодезичних пунктів на місцевості здійснено спеціальними інженерними	Високий Середній Незначний					Частина перша статті 22 ЗУ № 353-XIV

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не розглядалося	
1	2	3	4	5	6	7	8
	пристроями і спорудами, знесення або перезакладку геодезичних пунктів здійснено за погодженням зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин, і його підрозділами відповідно до їх компетенції						
5	В охоронних зонах геодезичних пунктів дотримується заборона щодо:						
5.1	виконання різних господарських робіт (складування матеріалів, утримування худоби, розведення багаття та інше)	Високий Середній Незначний					Абзац другий частини четвертої статті 22 ЗУ № 353-XIV
5.2	завдання будь-якої шкоди геодезичним пунктам	Високий Середній Незначний					Абзац другий частини четвертої статті 22 ЗУ № 353-XIV
6	Земельні ділянки використовуються	Високий Середній					Пункт «а»

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не розглядалося	
1	2	3	4	5	6	7	8
	власником та землекористувачем за їх цільовим призначенням	Незначний					частини першої статті 91, пункт «а» частини першої статті 96 ЗКУ
7	Самовільно зайняті земельні ділянки власникам землі або землекористувачам повернуто	Високий Середній Незначний					Частина перша статті 212 ЗКУ
8	Власником землі та/або землекористувачем, у тому числі орендарем, заходи, передбачені затвердженою в установленому порядку документацією із землеустрою, виконано	Високий Середній Незначний					Частина друга статті 20 ЗУ № 858-IV
9	Власником земельної ділянки та/або землекористувачем здійснено зняття та перенесення ґрунтового покриття земельних ділянок виключно на підставі розробленого у встановленому законом порядку робочого проекту	Високий Середній Незначний					Частина друга статті 168 ЗКУ

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не розглядалося	
1	2	3	4	5	6	7	8
	землеустрою						
10	При проведенні гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, пов'язаних з порушенням ґрунтового покриву, відокремлена ґрунтова маса знімається, складається, зберігається та переноситься на порушені або малопродуктивні земельні ділянки відповідно до робочого проекту землеустрою	Високий Середній Незначний					Частина друга статті 52 ЗУ № 962-IV
11	Власником та/або землекористувачем, у тому числі орендарем, земельних ділянок при здійсненні господарської діяльності забезпечено:	X					
11.1	підвищення родючості ґрунтів	Високий Середній Незначний					Абзац четвертий статті 35 ЗУ № 962-IV

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не розглядалося	
1	2	3	4	5	6	7	8
11.2	збереження корисних властивостей землі на основі застосування екологічнобезпечних технологій обробітку і техніки, здійснення інших заходів, що зменшують негативний вплив на ґрунти, запобігають безповоротній втраті гумусу, поживних елементів тощо	Високий Середній Незначний					Абзац четвертий статті 35 ЗУ № 962-IV
11.3	дотримання нормативів при здійсненні протиерозійних, агротехнічних, агрохімічних, меліоративних та інших заходів, пов'язаних з охороною земель, збереженням і підвищенням родючості ґрунтів	Високий Середній Незначний					Абзац п'ятий статті 35 ЗУ № 962-IV
11.4	дотримання встановлених обмежень (обтяжень) на земельну ділянку	Високий Середній Незначний					Абзац десятий статті 35 ЗУ № 962-IV
11.5	захист земель від пожеж, ерозії, виснаження, забруднення, засмічення, засолення, осолонцювання, підкислення,	Високий Середній Незначний					Абзац одинадцятий статті 35 ЗУ № 962-IV

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не розглядалося	
1	2	3	4	5	6	7	8
	перезволоження, підтоплення, заростання бур'янами, чагарниками і дрібноліссям						
11.6	здійснення заходів щодо охорони родючості ґрунтів	Високий Середній Незначний					Частина перша статті 37 ЗУ № 962-IV
11.7	використання земельних ділянок способами, що не призводять до погіршення їх якості	Високий Середній Незначний					Частина друга статті 37 ЗУ № 962-IV
12	В межах земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності, переданих у користування на умовах оренди або емфітевзису, дотримується заборона щодо зміни на інші угіддя:	X					
12.1	сіножатей,	Високий Середній Незначний					Частина третя статті 37 ЗУ № 962-IV
12.2	пасовищ	Високий Середній					Частина третя

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не розглядалося	
1	2	3	4	5	6	7	8
		Незначний					статті 37 ЗУ № 962-IV
12.3	перелогів	Високий Середній Незначний					Частина третя статті 37 ЗУ № 962-IV
13	У разі припинення або розірвання договору оренди землі орендарем повернуто земельну ділянку орендодавцеві на умовах, визначених договором	Високий Середній Незначний					Частина перша статті 34 ЗУ № 161-XIV
14	Відшкодовано втрати лісогосподарського виробництва	Високий Середній Незначний					Частини перша - третя статті 207 ЗКУ
15	Власником, орендарем або користувачем земельних ділянок, на яких розташовано полезахисні лісові смуги, дотримано правила утримання та збереження полезахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення	Високий Середній Незначний					Пункт 1 Правил, затверджених ПКМУ № 650
16	Власником, орендарем або користувачем	Високий Середній					Пункт 1 Правил,

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не розглядалося	
1	2	3	4	5	6	7	8
	земельних ділянок, на яких розташовано полезахисні лісові смуги проведено комплекс заходів з метою забезпечення виконання функцій з агролісотехнічної меліорації	Незначний					затверджених ПКМУ № 650
17	На земельних ділянках під полезахисними лісовими смугами відбувається діяльність, що може негативно впливати на їх стан:	X					
17.1	заскладовано матеріали	Високий Середній Незначний					Пункт 19 Правил, затверджених ПКМУ № 650
17.2	здійснено будівництво будь-яких споруд	Високий Середній Незначний					Пункт 19 Правил, затверджених ПКМУ № 650
17.3	влаштовано звалища сміття, снігу або льоду	Високий Середній Незначний					Пункт 19 Правил, затверджених ПКМУ № 650
17.4	обладнано стоянки транспортних засобів	Високий Середній					Пункт 19 Правил,

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не розглядалося	
1	2	3	4	5	6	7	8
		Незначний					затверджених ПКМУ № 650
17.5	випалено суху рослинність	Високий Середній Незначний					Пункт 19 Правил, затверджених ПКМУ № 650
18	Загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які перебувають у власності юридичної особи (крім банків), перевищує:	X					
18.1	загальну площу земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які перебувають у власності всіх її учасників (членів, акціонерів)	Високий Середній Незначний					Частина друга статті 130 ЗКУ
18.2	десяти тисяч гектарів	Високий Середній Незначний					Частина друга статті 130 ЗКУ
19	Вимоги органу державного нагляду (контролю) щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства у	Високий Середній Незначний					Абзац четвертий частини першої статті 11

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не розглядалося	
1	2	3	4	5	6	7	8
	визначені строки виконано						ЗУ № 877-V

* Заповнюється керівником суб'єкта господарювання або уповноваженою ним особою у добровільному порядку шляхом присвоєння кожному з питань від 1 до 4 балів, де 4 позначає питання щодо вимоги законодавства, дотримання якої має найбільше адміністративне, фінансове або будь-яке інше навантаження на суб'єкта господарювання, а 1 - питання щодо вимоги законодавства, дотримання якої не передбачає такого навантаження на суб'єкта господарювання.

ПЕРЕЛІК

питань щодо проведення заходу державного нагляду (контролю)
виконавчим органом сільської, селищної, міської ради

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не	
1	2	3	4	5	6	7	8
Питання для перевірки дотримання вимог законодавства, що поширюються на всіх суб'єктів господарювання у сфері використання та охорони земель							
1	Державна реєстрація права власності на земельну ділянку, а також права постійного користування та права оренди земельної ділянки наявна	Високий Середній Незначний					Стаття 125 ЗКУ
2	Право власності, користування земельною ділянкою оформлено	Високий Середній Незначний					Стаття 126 ЗКУ
3	Власником землі та/або землекористувачем, у тому числі орендарем, межі земельних ділянок дотримано, межові знаки не знищено	Високий Середній Незначний					Частина шоста статті 106 ЗКУ
4	Земельні ділянки використовуються власником та землекористувачем за їх цільовим призначенням	Високий Середній Незначний					Пункт «а» частини першої статті 91, пункт «а» частини першої статті 96 ЗКУ
5	Власником, орендарем або користувачем земельних ділянок, на яких розташовано пожежозахисні лісові смуги, дотримано	Високий Середній Незначний					Пункт 1 Правил, затверджених ПКМУ № 650

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не	
1	2	3	4	5	6	7	8
	правила утримання та збереження полежахисних лісових смуг, розташованих на землях сільськогосподарського призначення						
6	Власником, орендарем або користувачем земельних ділянок, на яких розташовано полежахисні лісові смуги, проведено комплекс заходів з метою забезпечення виконання функцій з агролісотехнічної меліорації	Високий Середній Незначний					Пункт 1 Правил, затверджених ПКМУ № 650
7	На земельних ділянках під полежахисними лісовими смугами відбувається діяльність, що може негативно впливати на їх стан:	X					
7.1	заскладовано матеріали	Високий Середній Незначний					Пункт 19 Правил, затверджених ПКМУ № 650
7.2	здійснено будівництво будь-яких споруд	Високий Середній Незначний					Пункт 19 Правил, затверджених ПКМУ № 650
7.3	влаштовано звалища сміття, снігу або льоду	Високий Середній Незначний					Пункт 19 Правил, затверджених ПКМУ № 650
7.4	обладнано стоянки транспортних засобів	Високий Середній Незначний					Пункт 19 Правил, затверджених ПКМУ № 650
7.5	випалено суху	Високий					Пункт 19 Правил,

Порядковий номер	Питання щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства	Ступінь ризику суб'єкта господарювання	Позиція суб'єкта господарювання щодо негативного впливу вимоги законодавства (від 1 до 4 балів)*	Відповіді на питання			Нормативне обґрунтування
				так	ні	не	
1	2	3	4	5	6	7	8
	рослинність	Середній Незначний					затверджених ПКМУ № 650
8	Власником та/або землекористувачем, у тому числі орендарем, земельних ділянок при здійсненні господарської діяльності забезпечено:	X					
8.1	дотримання встановлених обмежень (обтяжень) на земельну ділянку	Високий Середній Незначний					Абзац десятий статті 35 ЗУ № 962-IV, пункт «е» частини першої статті 91 та пункт «е» частини першої статті 96 ЗКУ
8.2	захист земель від заростання бур'янами, чагарниками	Високий Середній Незначний					Абзац одинадцятий статті 35 ЗУ № 962-IV, абзац другий частини першої статті 6 ¹ ЗУ № 963-IV
9	Вимоги органу державного нагляду (контролю) щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства у визначені строки виконано	Високий Середній Незначний					Абзац четвертий частини першої статті 11 ЗУ № 877-V

* Заповнюється керівником суб'єкта господарювання або уповноваженою ним особою у добровільному порядку шляхом присвоєння кожному з питань від 1 до 4 балів, де 4 позначає питання щодо вимоги законодавства, дотримання якої має найбільше адміністративне, фінансове або будь-яке інше навантаження на суб'єкта господарювання, а 1 - питання щодо вимоги законодавства, дотримання якої не передбачає такого навантаження на суб'єкта господарювання.

ІНСТРУКЦІЯ

з оформлення державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель матеріалів про адміністративні правопорушення

I. Загальні положення

1. Ця Інструкція визначає порядок оформлення матеріалів у разі виявлення державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель порушень вимог земельного законодавства, їх обліку, розгляду, а також оскарження та контролю за провадженням у справах про адміністративні правопорушення.

2. Вимоги Інструкції є обов'язковими для виконання державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру (далі - Держгеокадастру) та її територіальних органів (далі - державні інспектори), яким відповідно до законодавства України надано право складати протоколи про адміністративні правопорушення, розглядати справи про адміністративні правопорушення та накладати адміністративні стягнення, які діють як державні інспектори сільського господарства відповідно до статті 244 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

II. Оформлення протоколу про адміністративне правопорушення

1. У разі виявлення порушення законодавства у сфері використання та охорони земель, за яке Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) передбачена адміністративна відповідальність, державний інспектор складає протокол про адміністративне правопорушення (далі - протокол) (додаток 1).

2. Протокол складається у двох примірниках, один з яких під розписку вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності.

3. Протокол оформляється державною мовою.

4. Усі реквізити протоколу заповнюються розбірливим почерком. Не допускається заповнення протоколу олівцем. У разі здійснення виправлень

вони засвідчуються підписом державного інспектора, який склав, та особи, на яку складається протокол. Після підписання протоколу особою, щодо якої він складений, не допускаються закреслення чи виправлення відомостей, занесених до протоколу, а також внесення додаткових записів.

5. У протоколі зазначаються:

дата та місце його складання;

посада, прізвище, ім'я та по батькові державного інспектора, який склав протокол (указуються повністю, без скорочень);

відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (прізвище, ім'я та по батькові, день, місяць та рік народження, місце народження, сімейний стан, у тому числі кількість утриманців (у разі наявності інформації), фактичне місце проживання/реєстрації (поштова адреса), посада та місце роботи або навчання (повне найменування юридичної особи та її місцезнаходження); якщо особа не працює, про це робиться відмітка);

місце, час вчинення та суть адміністративного правопорушення. Суть правопорушення описується якомога точніше згідно з вимогами відповідної статті КУпАП, на підставі якої складається протокол;

нормативно-правові акти, вимоги яких порушено та які встановлюють відповідальність за вчинене правопорушення (з обов'язковим зазначенням статей (їх частин), пунктів, абзаців тощо);

прізвища, імена та по батькові, місця проживання/реєстрації свідків та потерпілих (за наявності);

пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (можуть бути викладені в протоколі або на окремому аркуші з відміткою про це в протоколі). Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право надати в протоколі пояснення та зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви своєї відмови від його підписання. У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від надання пояснень у протоколі чи від його підписання, про це обов'язково робиться відповідний запис;

інші відомості, необхідні для вирішення справи (наприклад, відомості про наявність актів обстеження земельної ділянки, відмітки про наявність документів і речей, які підтверджують правопорушення, клопотання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності);

про заподіяну правопорушенням матеріальну шкоду земельним ресурсам, що призвело до втрат сільськогосподарського або лісогосподарського виробництва.

6. У протоколі обов'язково робиться відмітка про роз'яснення особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, її прав і обов'язків, передбачених статтею 268 КУпАП, а також про повідомлення її про час і місце розгляду справи про адміністративне правопорушення. У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу їй обов'язково направляється рекомендованим листом з повідомленням про вручення повідомлення про розгляд справи про адміністративне правопорушення (додаток 2) із зазначенням часу і місця розгляду справи.

7. Якщо державний інспектор під час складення протоколу не може визначити час і місце розгляду справи, особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, рекомендованим листом з повідомленням про вручення направляється повідомлення про розгляд справи про адміністративні правопорушення не пізніше як за п'ять діб до дня розгляду справи.

8. Протокол підписується особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, та державним інспектором, який його склав, а за наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписаний також і цими особами. Відмова особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу та надання пояснень не припиняє провадження у справі про адміністративне правопорушення.

9. При вчиненні однією особою двох або більше адміністративних правопорушень адміністративне стягнення накладається за кожне правопорушення окремо. Якщо особа вчинила кілька адміністративних правопорушень, справи про які одночасно розглядаються одним і тим самим державним інспектором, стягнення накладається в межах санкції, встановленої за більш серйозне правопорушення із числа вчинених. До основного стягнення в такому разі може бути приєднано одне з додаткових стягнень, передбачених статтями про відповідальність за будь-яке із вчинених правопорушень. При цьому викладаються відомості про всі виявлені правопорушення та обов'язково зазначаються посилання на всі законодавчі та нормативно-правові акти, вимоги яких порушено, а також статті КУпАП, які передбачають відповідальність за виявлені порушення.

10. Якщо особу, на яку складається протокол за порушення земельного законодавства, неможливо встановити на місці вчинення правопорушення, державні інспектори можуть доставляти таких осіб до поліції чи до приміщення виконавчого органу сільської, селищної, міської ради для встановлення особи порушника та складання протоколу про адміністративне правопорушення в можливо короткий строк.

11. Протокол також складається у разі вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з порушенням вимог земельного законодавства військовослужбовцями та призваними на збори військовозобов'язаними, а також особами рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ, які несуть відповідальність за дисциплінарними статутами згідно із законодавством.

12. Адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення 16-річного віку.

III. Розгляд справ про адміністративне правопорушення

1. Справа про адміністративне правопорушення розглядається за місцем його вчинення.

2. Справа розглядається у 15-денний строк з дня одержання державним інспектором, правомочним розглядати справу, протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи.

3. Адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні - два місяці з дня його виявлення.

У разі закриття кримінального провадження, але за наявності в діях порушника ознак адміністративного правопорушення адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через місяць з дня прийняття рішення про закриття кримінального провадження.

4. Справа розглядається відкрито, крім випадків, коли це суперечить інтересам охорони державної таємниці.

5. У розгляді справи можуть брати участь потерпілі, законні представники, захисник (адвокат, інший фахівець у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи), свідки, експерт, перекладач.

6. Стягнення за адміністративне правопорушення накладається у межах, установлених КУпАП та іншими законами України. При накладенні стягнення

враховуються характер вчиненого правопорушення, особа правопорушника, ступінь його вини, обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність.

7. Розглянувши справу про адміністративне правопорушення, державний інспектор вносить одну з таких постанов:

про накладення адміністративного стягнення (додаток 3);

про закриття справи (додаток 4).

8. Постанова про закриття справи вноситься на підставі обставин, передбачених статтями 247 і 253 КУпАП.

9. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності. Якщо при розгляді справи державний інспектор дійде висновку щодо наявності у порушенні ознак кримінального правопорушення, він передає матеріали прокурору або органу досудового розслідування (стаття 253 КУпАП). У такому випадку вноситься постанова про закриття справи, яка надсилається до вищезазначених органів разом з матеріалами справи. До органів прокуратури, органів досудового розслідування направляються оригінали документів.

10. Відповідно до вимог статті 283 КУпАП постанова має містити:

назву постанови (відповідно до вимог статті 284 КУпАП);

повну назву посади державного інспектора, який виніс постанову, його прізвище, ім'я та по батькові);

дату розгляду справи та номер постанови;

відомості про особу, щодо якої розглядається справа (прізвище, ім'я та по батькові, дата і місце народження, місце проживання/реєстрації та роботи або навчання, посада (для посадових осіб), ідентифікаційний номер фізичної особи (за наявності));

опис обставин, установлених при розгляді справи;

зазначення нормативно-правового акта, який передбачає відповідальність за це адміністративне правопорушення;

розмір шкоди, що підлягає стягненню, порядок та строк її відшкодування;

рішення по справі;

порядок виконання постанови;

порядок і строк оскарження постанови;
порядок набрання чинності постановою;
строк пред'явлення постанови до виконання.

11. У разі відмови в порушенні кримінальної справи за матеріалами, що передавалися прокурору, органу досудового розслідування та були повернуті для розгляду справи про адміністративне правопорушення за наявності в діях порушника ознак адміністративного правопорушення, винесення постанови про накладення адміністративного стягнення здійснюється з дотриманням вимог пункту 8 статті 247 КУпАП.

12. Постанова по справі про адміністративне правопорушення підписується державним інспектором, який розглянув справу.

13. Постанова оголошується негайно після закінчення розгляду справи.

14. Копія постанови протягом трьох днів вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності (потерпілому - на його прохання), під підпис, а в разі, якщо копія постанови надсилається поштою, про це робиться відповідна відмітка у справі (зазначаються реквізити поштової квитанції про відправлення, прізвище і посада особи, яка її відправила). У разі надсилання копії постанови особі, яка притягається до адміністративної відповідальності (потерпілому - на його прохання), копія постанови завіряється в установленому порядку.

Постанова про накладення штрафу надсилається для примусового виконання до відділу державної виконавчої служби за місцем проживання/реєстрації порушника, за місцем роботи, навчання або за місцезнаходженням його майна у порядку, встановленому законом (стаття 308КУпАП).

15. Надання копії постанови іншій особі, у тому числі за дорученням (довіреністю) особи, стосовно якої розглядалася справа, не звільняє від обов'язків виконання вимог частини першої статті 285 КУпАП щодо вручення чи надсилання копії постанови особі, щодо якої її винесено.

IV. Оскарження постанови по справі про адміністративне правопорушення

1. Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено прокурором у випадках, передбачених частиною п'ятою статті 7 КУпАП, особою, щодо якої її винесено, а також потерпілим.

2. Скарга на постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути подана протягом десяти днів з дня винесення постанови. У разі пропуску зазначеного строку з поважних причин цей строк за заявою особи, щодо якої винесено постанову, може бути поновлено державним інспектором, правомочним розглядати скаргу.

3. Постанову про накладення адміністративного стягнення може бути оскаржено державному інспектору вищого рівня або в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд у порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України, з особливостями, встановленими КУпАП.

4. Постанова у справі про адміністративне правопорушення набирає законної сили після закінчення строку оскарження цієї постанови.

5. Скарга на постанову по справі про адміністративне правопорушення розглядається правомочними державними інспекторами в 10-денний строк з дня її надходження, якщо інше не встановлено законами України.

6. Державний інспектор при розгляді скарги на постанову по справі про адміністративне правопорушення перевіряє законність і обґрунтованість винесеної постанови і приймає одне з таких рішень:

залишає постанову без зміни, а скаргу без задоволення;

скасовує постанову і надсилає справу на новий розгляд;

скасовує постанову і закриває справу;

змінює захід стягнення в межах, передбачених нормативно-правовим актом про відповідальність за адміністративне правопорушення, однак без посилення стягнення.

7. У разі винесення постанови державним інспектором, неправомочним розглядати цю справу, така постанова скасовується і справа надсилається на розгляд державному інспектору, який правомочний розглядати справу.

8. Копія рішення щодо розгляду скарги на постанову по справі про адміністративне правопорушення (додаток 5) протягом трьох днів надсилається особі, щодо якої її винесено. У той самий строк копія постанови надсилається потерпілому (на його прохання).

9. За результатами розгляду скарги постанову про накладення адміністративного стягнення може бути скасовано або змінено Головним державним інспектором України з контролю за використанням і охороною земель чи його першим заступником (особами, що їх заміщують), головними

державними інспекторами у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель в Автономній Республіці Крим, області, містах Києві та Севастополі, районі чи їх першими заступниками (особами, що їх заміщують). У такому разі виноситься рішення щодо скасування чи зміни постанови по справі про адміністративне правопорушення (додаток 6).

10. Скасування постанови із закриттям провадження у справі тягне за собою повернення стягнених грошових сум, а також скасування інших обмежень, пов'язаних із цією постановою.

V. Контроль за виконанням постанови про накладення адміністративного стягнення

1. Постанова про накладення адміністративного стягнення є обов'язковою для виконання державними і громадськими органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами і громадянами.

2. Постанова про накладення адміністративного стягнення підлягає виконанню з моменту її винесення, якщо інше не встановлено КУпАП та іншими законами України. При оскарженні постанови про накладення адміністративного стягнення постанова підлягає виконанню після залишення скарги без задоволення.

3. Постанова про накладення адміністративного стягнення звертається до виконання державним інспектором, який виніс постанову.

4. Постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу підлягає примусовому виконанню не раніш як через п'ятнадцять днів з дня вручення особі, щодо якої винесено постанову про накладення штрафу, а у разі оскарження такої постанови - не раніш як через п'ятнадцять днів з дня повідомлення про залишення скарги без задоволення.

5. За наявності обставин, зазначених у пунктах 5, 6 і 9 статті 247 КУпАП, державний інспектор, який виніс постанову про накладення адміністративного стягнення, припиняє її виконання, про що робиться відповідна відмітка у справі про адміністративне правопорушення та журналі реєстрації винесених постанов по справах про адміністративні правопорушення (далі - Журнал реєстрації) (додаток 7).

6. Не підлягає виконанню постанова про накладення адміністративного стягнення, якщо її не було звернуто до виконання протягом трьох місяців з дня винесення. У разі оскарження постанови перебіг строку давності зупиняється до розгляду скарги. У разі відстрочки виконання постанови відповідно до статті

301 КУпАП перебіг строку давності зупиняється до закінчення строку відстрочки.

7. Питання, пов'язані з виконанням постанови про накладення адміністративного стягнення, вирішуються державним інспектором, який виніс постанову.

8. Контроль за правильним і своєчасним виконанням постанови про накладення адміністративного стягнення здійснюється державним інспектором, який виніс постанову, та іншими органами державної влади в порядку, встановленому законом.

9. Штраф має бути сплачений порушником не пізніш як через п'ятнадцять днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, а в разі оскарження такої постанови - не пізніш як через п'ятнадцять днів з дня повідомлення про залишення скарги без задоволення. Штраф, накладений за вчинення адміністративного правопорушення, вноситься порушником в установу банку України.

10. У разі несплати правопорушником штрафу у 15-денний строк з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, а у разі оскарження такої постанови - у 15-денний строк з дня повідомлення про залишення скарги без задоволення постанова про накладення штрафу надсилається для примусового виконання до відділу державної виконавчої служби за місцем проживання порушника, роботи або за місцезнаходженням його майна в порядку, встановленому законом. Постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення разом із супровідним листом (додаток 8). У разі потреби одночасно можуть бути надіслані інші необхідні матеріали.

VI. Діловодство у справах про адміністративні правопорушення

1. Бланк протоколу виготовляється за допомогою комп'ютерної техніки та друкується чорно-білим з шаблону, внесеного до системи електронного документообігу Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру.

2. Винесені постанови реєструються у системі електронного документообігу Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру особою, яка відповідає за облік адміністративних справ в Держгеокадастрі чи його територіальному органі.

3. Усі матеріали щодо кожного із правопорушень формуються в окрему справу про адміністративне правопорушення. У випадках,

передбачених пунктом 9 розділу II цієї Інструкції, всі матеріали про виявлені правопорушення формуються в одну справу.

У справі накопичують матеріали стосовно правопорушення, у тому числі: протокол про адміністративне правопорушення, акти перевірок, приписи, повідомлення про попередження особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, про час та місце розгляду справи (у разі відсутності відповідної відмітки в протоколі про адміністративне правопорушення), письмові пояснення, копії постанови про накладення адміністративного стягнення, листування з порушником, з органами державної виконавчої служби, внутрішніх справ, документи, які підтверджують сплату штрафу порушником, а також інші документи та матеріали з цієї справи.

У справі оформляється титульний аркуш, на зворотному боці якого міститься опис документів у справі (додаток 9).

4. Нумерація винесених постанов по справах про адміністративні правопорушення складається з такого: індекс структурного підрозділу, індекс журналу реєстрації постанов згідно із затвердженою номенклатурою справ Держгеокадастру чи його територіального органу та наскрізний (у порядку зростання) номер винесеної постанови по справі про адміністративне правопорушення.

5. Справа про адміністративне правопорушення зберігається в органі (його підрозділі), посадова особа якого винесла постанову по справі про адміністративне правопорушення.

6. Термін зберігання матеріалів про адміністративні правопорушення визначається відповідно до Переліку типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 12 квітня 2012 року № 578/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 17 квітня 2012 року за № 571/20884

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ГЕОДЕЗІЇ,
КАРТОГРАФІЇ ТА КАДАСТРУ

_____ (найменування, місцезнаходження, номер телефону

_____ територіального органу Держгеокадастру)

№ _____

ПРОТОКОЛ
про адміністративне правопорушення

“ _____ ” _____ 20 _____ року № _____

Місце складання протоколу _____

Мною, _____
(повна (без скорочень) назва посади,

_____ прізвище, ім'я та по батькові державного інспектора, який склав протокол)

_____ ,
при перевірці _____
(питання для проведення перевірки)

встановлено, що “ _____ ” _____ 20 _____ року

_____ (суть адміністративного правопорушення,

_____ місцезнаходження земельної ділянки, наявність документів, які посвідчують право

_____ власності чи право користування земельною ділянкою,

площа земельної ділянки (га), на якій вчинено порушення земельного законодавства,
давність користування земельною ділянкою,

_____ ,
категорія земель, шкода (у разі її наявності),

_____ ,
яка заподіяна земельним ресурсам, стан виконання попередніх приписів)

що є порушенням статті (статтей) _____ Земельного кодексу України та статей

_____ (назви законів, інших нормативно-правових актів

_____ та їх структурні одиниці, вимоги яких порушені)

Правопорушенням заподіяно матеріальну шкоду (збитки), що підтверджується

_____ (назва та реквізити підтвердного документа)

Відповідальність за вчинене правопорушення передбачена частиною _____ статті _____ Кодексу України про адміністративні правопорушення та пунктом _____ частини першої статті 211 Земельного кодексу України.

Зворотний бік протоколу

Відомості про особу, яка вчинила адміністративне правопорушення

1. Прізвище _____

2. Ім'я _____

3. По батькові _____

4. Дата народження ____ . ____ . ____

5. Місце народження _____

6. Сімейний стан _____

7. Кількість утриманців _____

8. Місце проживання/реєстрації _____

(адреса, поштовий індекс,

_____ ,
контактний телефон)

9. Місце роботи (навчання) _____

(повне найменування юридичної особи,

_____ ,
місцезнаходження)

10. Посада _____

11. Документ, що посвідчує особу, _____ серія ____ № _____ ,

(назва документа)

виданий _____

(найменування органу, який видав документ, дата його видачі)

Особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснено, що згідно зі статтею 268 КУпАП особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження; оскаржити постанову по

справі. Справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. За відсутності цієї особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані про своєчасне її сповіщення щодо місця і часу розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи.

Особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, повідомлено, що розгляд справи про адміністративне правопорушення відбудеться о _____ год. _____ хв. "_____" _____ 20____ року у _____ приміщенні

_____ (найменування органу, у якому буде розглядатися справа)
за адресою:

_____ (поштова адреса місця, де буде розглядатися справа)

Відповідно до вимог статті 63 Конституції України особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів своєї сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності:

Підпис особи, яка вчинила адміністративне правопорушення:

_____ (_____) (у разі відмови особи від підписання протоколу про це робиться запис)

Підпис державного інспектора, який склав протокол:

_____ (_____)

Свідками правопорушення є:

1. _____,

що проживає за адресою: _____ підпис _____

2. _____,

що проживає за адресою: _____ підпис _____

Другий примірник протоколу отримав:

_____ (підпис, прізвище та ініціали особи, яка притягається до адміністративної відповідальності)

Я, _____, на розгляді справи (прізвище, ініціали особи, на яку складено протокол)

про адміністративне правопорушення був присутній особисто

"_____" _____ 20____ року _____

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ГЕОДЕЗІЇ,
КАРТОГРАФІЇ ТА КАДАСТРУ**

вул. Народного Ополчення, 3, м. Київ, 03680

(найменування, місцезнаходження, телефон, факс, електронна пошта

територіального органу Держгеокадастру)

**ПОСТАНОВА
про закриття справи**

“ ___ ” _____ 20 ___ року № _____

Я, _____,
(посада, прізвище, ім'я та по батькові державного інспектора, який склав протокол)

розглянувши протокол від “ ___ ” _____ 20 ___ року № _____, який склав

(посада, прізвище, ім'я та по батькові державного інспектора, який склав протокол)

ВСТАНОВИВ:

Громадянин(ка)

(прізвище, ім'я та по батькові особи, яка притягається до відповідальності)

реєстраційний номер облікової картки платника податків* _____,
який (яка) народився(лась) “ ___ ” _____ року

(місце народження)

проживає за адресою: _____

(поштова адреса, поштовий індекс)

працює _____

(посада, місце роботи, місцезнаходження)

порушив(ла) вимоги _____

(законодавчі та нормативно-правові акти, вимоги яких порушені,

статті, пункти)

а саме: _____
(викладається суть правопорушення відповідно до протоколу про

адміністративне правопорушення,

а також обставини, встановлені при розгляді справи, ознаки злочину у разі їх наявності

та стаття Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність,

заходи адміністративного впливу, ужиті до правопорушника)

Зворотний бік постанови

За зазначене порушення передбачена відповідальність згідно з частиною _____ статті _____ Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Під час розгляду справи були встановлені обставини, що підпадають під дію пункту _____ статті 247 Кодексу України про адміністративні правопорушення:

При розгляді справи зроблено висновок, що в порушенні є ознаки злочину, відповідальність за який передбачено статтею _____ Кримінального кодексу України.

Керуючись статтями _____ Земельного кодексу України, а також

(статті (пункти) інших законодавчих та нормативно-правових актів, якими керується державний інспектор)

статтями 21, 24, 33, пунктом _____ статті 247, статтями 253, 276 – 278, 283, пунктом 3 частини першої та частиною другою статті 284 Кодексу України про адміністративні правопорушення,

ПОСТАНОВИВ:

1. Справу про адміністративне правопорушення, яке вчинив(ла) громадянин (громадянка) _____, ЗАКРИТИ.

2. Матеріали справи залишити на зберіганні в органі, який виніс постанову, чи передати до _____ (указати рішення, прийняте щодо матеріалів справи,

найменування органу прокуратури, органу досудового слідства чи дізнання, громадської

організації чи трудового колективу, куди передаються матеріали справи)

(посада державного інспектора, який виніс постанову)

(підпис, ініціали та прізвище державного інспектора, який виніс постанову)

ВСТАНОВИВ:

(результати розгляду скарги чи протесту)

Зворотний бік рішення

Керуючись статтями 244, 287-293, 295 Кодексу України про адміністративні правопорушення,

ВИРІШИВ:

1. _____

(рішення відповідно до статті 293 КУпАП)

2. Надіслати копію рішення у триденний строк:

2.1. _____

(прізвище, ім'я та по батькові особи, яка подала скаргу,

чи посада, прізвище, ім'я та по батькові прокурора, який подав скаргу)

2.2. _____

(посада, прізвище, ім'я

та по батькові державного інспектора, який виніс рішення)

Відмітка про вручення (надіслання) рішення особі, щодо якої його винесено (прокурору, який опротестував постанову), по справі про адміністративне правопорушення:

(посада державного інспектора, який виніс рішення)

Копію рішення отримав(ла) особисто:

“ ___ ” _____ 20__ року

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, ініціали та прізвище державного інспектора, який виніс рішення)

Копія рішення надіслана поштою:

“ ___ ” _____ 20__ року

Квитанція № _____ від _____

(посада, прізвище та ініціали державного інспектора, який відправив постанову)

(підпис)

(підпис)

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ГЕОДЕЗІЇ, КАРТОГРАФІЇ ТА
КАДАСТРУ

вул. Народного Ополчення, 3, м. Київ, 03680

_____ (найменування, місцезнаходження, телефон, факс, електронна пошта

_____ територіального органу Держгеокадастру)

“ ____ ” _____ 20 ____ року № _____

**Начальнику управління (відділу)
державної виконавчої служби**

_____ (найменування територіального органу,
місцезнаходження)

Щодо примусового виконання постанови в частині стягнення штрафу

Керуючись статтею 19 Конституції України, статтями 298, 299, 308 і 310 Кодексу України про адміністративні правопорушення, пунктом 6 частини першої статті 3, статтями 12, 18, 24, 26 Закону України “Про виконавче провадження”, у зв'язку з несплатою штрафу в строк, установлений статтею 307 КУпАП, надсилаємо для примусового виконання в частині стягнення штрафу постанову про накладення адміністративного стягнення від “ ____ ” _____ 20 ____ року № _____, яку було винесено щодо гр. _____,

який (яка) проживає/зарєстрований(а): _____

Копію постанови про відкриття виконавчого провадження просимо направити на нашу адресу.

Додаток: постанова від “ ____ ” _____ 20 ____ року № _____

_____ (посада, прізвище, ім'я та по батькові

_____ державного інспектора, який направляє постанову на примусове виконання)

_____ (підпис, ініціали та прізвище державного інспектора, який направляє постанову на примусове виконання)

КРИТЕРІЇ,

за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням та охороною земель, і визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з питань геодезії, картографії та кадастру та виконавчими органами сільських, селищних, міських рад

1. Критеріями, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням та охороною земель, є:

категорія землі за її основним цільовим призначенням;

дотримання вимог законодавства під час використання та охорони земель;

площа землі, на якій провадиться господарська діяльність;

місце розташування земельної ділянки.

2. Ризики настання негативних наслідків від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням та охороною земель, визначено у таблиці 1

3. Вичерпний перелік критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням та охороною земель, їх показники та кількість балів за кожним показником визначено у додатку 2.

4. Віднесення суб'єкта господарювання до високого, середнього або незначного ступеня ризику здійснюється з урахуванням суми балів, нарахованих за всіма критеріями, визначеними у додатку 2, за такою шкалою:

від 41 до 100 балів - до високого ступеня ризику;

від 21 до 40 балів - до середнього ступеня ризику;

від 0 до 20 балів - до незначного ступеня ризику.

5. Планові заходи державного нагляду (контролю) за проведенням суб'єктами господарювання господарської діяльності, пов'язаної з використанням та охороною земель, здійснюються з такою періодичністю:

з високим ступенем ризику - не частіше одного разу на два роки;

із середнім ступенем ризику - не частіше одного разу на три роки;

з незначним ступенем ризику - не частіше одного разу на п'ять років.

6. У разі коли за результатами планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) (за наявності) протягом останніх шести років для суб'єктів господарювання, які віднесені до середнього ступеня ризику, та протягом останніх десяти років для суб'єктів господарювання, які віднесені до незначного ступеня ризику, у суб'єкта господарювання не виявлено суттєвих порушень вимог законодавства у сфері господарської діяльності, пов'язаної з використанням та охороною земель, наступний плановий захід щодо такого суб'єкта господарювання здійснюється не раніше ніж через період часу, встановлений для відповідного ступеня ризику, збільшений в 1,5 раза.

РИЗИКИ
настання негативних наслідків від провадження господарської діяльності,
пов'язаної з використанням та охороною земель

Цілі державного нагляду (контролю) (код)	Ризик настання негативних наслідків від провадження господарської діяльності		Критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю)
	подія, що містить ризик настання негативних наслідків	негативний наслідок	
Життя та здоров'я людини (O1)	власником землі та землекористувачем, у тому числі орендарем, не здійснюються заходи з використання та охорони земель, передбачені затвердженою в установленому порядку документацією із землеустрою	погіршується якісний стан земель	площа землі, на якій провадиться господарська діяльність
	відбувається ерозія, виснаження, засолення, осолонцювання, підкислення, перезволоження, підтоплення та зниження родючості ґрунтів, заростання земельних ділянок бур'янами, чагарниками і дрібноліссям	погіршується якісний стан земель	--

Навколишнє природне середовище (О4)	земельні ділянки використовуються власником та землекористувачем не за їх цільовим призначенням	погіршується (знищується) якісний стан земель, відбувається негативний екологічний вплив на навколишнє природне середовище знищуються об'єкти природно-заповідного фонду	категорія землі за її основним цільовим призначенням
	не здійснено зняття, складування, зберігання поверхневого шару ґрунту та нанесення його на ділянку, з якої він був знятий (рекультивация), або на іншу земельну ділянку для підвищення її продуктивності та інших якостей	відбувається знищення родючого шару ґрунту	площа землі, на якій провадиться господарська діяльність
Інші суспільні інтереси (О6)	відсутня державна реєстрація прав на земельну ділянку	наносяться збитки державі від несправляння плати за землю	площа землі, на якій провадиться господарська діяльність
	власником і землекористувачем, в тому числі орендарем, межі земельних ділянок не дотримуються	зменшуються можливості щодо вирішення земельних спорів та захисту прав на землю інших суб'єктів	місце розташування земельної ділянки
		порушуються права власників та користувачів суміжних земельних ділянок	площа землі, на якій провадиться господарська діяльність місце розташування земельної ділянки

	земельні ділянки самовільно зайняті	<p>наносяться збитки державі від несправляння плати за землю</p> <p>завдається шкода фізичним та юридичним особам у вигляді перешкод у користуванні земельними ділянками та недоотриманої вигоди</p> <p>знищуються об'єкти культурної спадщини</p>	<p>площа землі, на якій провадиться господарська діяльність</p> <p>дотримання вимог законодавства під час використання та охорони земель</p> <p>місце розташування земельної ділянки</p> <p>категорія землі за її основним цільовим призначенням</p>
	у разі припинення або розірвання договору оренди землі земельну ділянку на умовах, визначених договором, орендарем не повернуто орендодавцеві	<p>наносяться збитки власникам земель всіх форм власності (державної, комунальної та приватної) у вигляді недоотриманого доходу</p>	<p>площа землі, на якій провадиться господарська діяльність</p> <p>дотримання вимог законодавства під час використання та охорони земель</p> <p>місце розташування земельної ділянки</p>
	втрати лісогосподарського виробництва, спричинені вилученням лісових земель і чагарників для цілей, не пов'язаних із веденням лісового господарства, не відшкодовано	<p>недоотримання бюджетних коштів, які використовуються на освоєння земель для лісогосподарських потреб, поліпшення відповідних угідь, охорону земель відповідно до розроблених програм та проектів землеустрою, а також на проведення інвентаризації земель, проведення нормативної грошової оцінки землі</p>	<p>площа землі, на якій провадиться господарська діяльність</p>

ПЕРЕЛІК

критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, пов'язаної з використанням та охороною земель

Критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю)	Показники критеріїв	Кількість балів
1. Площа землі, на якій провадиться господарська діяльність	0 гектарів	0
	до 100 гектарів	6
	від 100 до 500 гектарів	10
	від 500 до 1000 гектарів	20
	від 1000 до 5000 гектарів	30
	від 5000 гектарів	41
2. Категорія землі за її основним цільовим призначенням	землі сільськогосподарського призначення	1
	землі сільськогосподарського призначення (особливо цінні)	11
	землі житлової та громадської забудови	10
	землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення	20
	землі оздоровчого призначення	15
	землі рекреаційного призначення	15

	землі історико-культурного призначення	20
	землі лісогосподарського призначення	15
	землі водного фонду	15
	землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	15
3. Дотримання вимог законодавства під час використання та охорони земель	виявлення протягом останніх трьох років порушення земельного законодавства, яке усунуто в добровільному порядку	6
	притягнення протягом останніх трьох років посадової особи суб'єкта господарювання до адміністративної відповідальності за порушення земельного законодавства	11
	притягнення протягом останніх трьох років посадової особи суб'єкта господарювання до кримінальної відповідальності за порушення земельного законодавства	20
4. Місце розташування земельної ділянки	за межами населених пунктів	1
	в межах сіл	3
	в межах селищ міського типу	6
	в межах міст з чисельністю населення до 200 тис. жителів	9
	в межах міст з чисельністю населення понад 200 тис. жителів	12

МЕТОДИКА

визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації

1. Ця Методика визначає процедуру визначення шкоди та збитків, завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, що включає втрати земельного фонду, а також пов'язану з ними упущену вигоду.

2. Відповідальними за визначення шкоди та збитків за наведеним напрямом є обласні, Київська міська державні адміністрації (на період воєнного стану - військові адміністрації).

3. Інформаційною базою для визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації є акти обстеження земельних ділянок, акти комісій із визначення збитків власників землі та землекористувачів, звіти про експертну грошову оцінку земельних ділянок, первинні документи, облікові реєстри, бухгалтерська та інша звітність, що ґрунтується на даних бухгалтерського обліку підприємств, установ та організацій, проектно-кошторисна документація, відомості Державного земельного кадастру, документація із землеустрою, дані дистанційного зондування Землі та інші документально підтверджені відомості.

4. Шкода та збитки, що завдані земельному фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, включає абзаци третій - п'ятий підпункту 6 пункту 2 Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326.

5. Витрати власників землі та землекористувачів на рекультивацію земель, які були порушені внаслідок бойових дій, будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій для облаштування державного кордону, визначаються на підставі кошторисної вартості запроектованих робіт відповідних реалізованих робочих проектів землеустрою щодо рекультивації порушених земель, які розроблені у відповідності до Правил розроблення робочих проектів землеустрою, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 02 лютого 2022 р. № 86.

6. Розмір завданих збитків власникам (землекористувачам) земельних ділянок сільськогосподарського призначення, в тому числі із урахуванням

фактично понесених витрат на приведення земельних ділянок у придатний для використання стан, визначається відповідно до Порядку визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1993 р. № 284.

7. Витрати на відновлення меліоративних площ включають втрати на відновлення меліорованих земель, водогосподарсько-меліоративних систем, об'єктів інженерної інфраструктури зрошувальних і осушувальних систем, дренажної інфраструктури, об'єктів сільськогосподарського водопостачання та водовідведення, які були порушені та зруйновані внаслідок бойових дій, та визначаються на підставі кошторисної вартості робіт у відповідних проектах реконструкції та капітального ремонту меліоративних систем та/або окремих об'єктів інженерної інфраструктури, що розроблені у відповідності до ДБН В.2.4-1-99 «Меліоративні системи та споруди», що затверджений наказом Держбуду України від 25 червня 1999 р. № 153.

8. Власники землі та землекористувачі, підприємства, установи та організації, земельним ділянкам яких були завдані шкода та збитки внаслідок збройної агресії Російської Федерації, інформують обласні, Київську міську державні адміністрації (на період воєнного стану - військові адміністрації) про розмір завданої шкоди та збитків після їх визначення згідно пунктів 5-7 цієї Методики.

МЕТОДИКА**визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання**

1. Ця Методика спрямована на визначення розміру шкоди, заподіяної державі, територіальним громадам, юридичним особам та громадянам, на всіх категоріях земель внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання (далі - розмір шкоди).

2. Розмір шкоди визначається окремо по кожному із зазначених правопорушень.

3. Розмір шкоди не включає витрати на:

знесення будинків, будівель і споруд, які самочинно збудовані чи будуються на самовільно зайнятих земельних ділянках чи на земельних ділянках, не відведених в установленому порядку на цю мету;

приведення земельних ділянок у стан, придатний для їх подальшого використання за цільовим призначенням;

проведення рекультивації порушених земель.

4. Розмір шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельної ділянки, визначається:

для всіх категорій земель (крім земель житлової та громадської забудови) за такою формулою:

$$\text{Шс} = \text{Пс} \times \text{Нп} \times \text{Кф} \times \text{Кі} \text{ (1)},$$

де Шс - розмір шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельної ділянки, гривень;

Пс - площа самовільно зайнятої земельної ділянки, гектарів;

Нп - середньорічний дохід, який можна отримати від використання земель за цільовим призначенням, визначений у додатку 1, з урахуванням переліків, наведених у додатках 2 і 3;

Кф - коефіцієнт виду використання земель, визначений у додатку 4;

Кі - коефіцієнт індексації нормативної грошової оцінки земель, який дорівнює добутку коефіцієнтів індексації нормативної грошової оцінки земель за 2020 та наступні роки, що розраховуються Держгеокадастром відповідно до статті 289 Податкового кодексу України;

для земель житлової та громадської забудови за такою формулою:

$$\mathbf{Шс = Пс \times (Нпз \times Кн \times Кк) \times Кф \times Кі \text{ (2)},}$$

де Шс, Пс, Кф і Кі - мають таке саме значення, як у формулі 1;

Нпз - середньорічний дохід, який можна отримати від використання земель житлової та громадської забудови за цільовим призначенням відповідно до групи населених пунктів за чисельністю населення, визначений у додатку 5;

Кн - коефіцієнт, що застосовується до населених пунктів обласного значення, м. Києва та Севастополя, визначений у додатку 6;

Кк - коефіцієнт, що застосовується до населених пунктів, віднесених до курортних, визначений у додатку 7.

5. Розмір шкоди, заподіяної внаслідок використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, порушення режиму, нормативів і правил використання земель, визначається:

для всіх категорій земель (крім земель житлової та громадської забудови) за такою формулою:

$$\mathbf{Шц = Пн \times 0,33 \times (Нп + Нф \times Кр) \times Ко \times Кі \text{ (3)},}$$

де Шц - розмір шкоди, заподіяної внаслідок використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, порушення режиму, нормативів і правил використання земель, гривень;

Пн - площа земельної ділянки, яка використовується не за цільовим призначенням, або земельної ділянки чи земель, що використовуються з порушенням режиму, нормативів і правил використання земель, гектарів;

0,33 - коефіцієнт для врахування частки середньорічного доходу, що перерозподіляється через державний та місцеві бюджети;

Нп та Кі - мають таке саме значення, як у формулі 1;

Нф - середньорічний додатковий дохід, отриманий внаслідок фактичного використання земельної ділянки не за цільовим призначенням або

використання земельної ділянки чи земель з порушенням режиму, нормативів і правил використання земель, визначений у додатку 8;

Кр - коефіцієнт, що застосовується для врахування регіональної відмінності формування середньорічного доходу, отриманого від фактичного використання земельної ділянки не за цільовим призначенням або використання земельної ділянки чи земель з порушенням режиму, нормативів і правил використання земель, визначений у додатку 9;

Ко - коефіцієнт, що застосовується для врахування природоохоронної цінності, наявності обмежень (обтяжень), які зумовлюють особливий режим використання земельної ділянки, визначений у додатку 10;

для земель житлової та громадської забудови за такою формулою:

$$\text{Шц} = \text{Пн} \times 0,33 \times (\text{Нпз} \times \text{Кн} \times \text{Кк} + \text{Нф} \times \text{Кр}) \times \text{Ко} \times \text{Кі} \quad (4),$$

де Шц, Пн, Нф, Кр, Ко та коефіцієнт 0,33 - мають таке саме значення, як у формулі 3, Кі - як у формулі 1, Нпз, Кн, Кк - як у формулі 2.

6. Розмір шкоди, заподіяної внаслідок псування земель, що відбулося під час провадження діяльності, пов'язаної з порушенням родючого шару ґрунту, яку здійснено з порушенням умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту, визначених у документації із землеустрою або за відсутності такої документації (крім випадків, якщо відповідно до закону розроблення документації із землеустрою не вимагається), визначається за такою формулою:

$$\text{Шг} = \text{Пг} \times \text{Нг} \times \text{Кі} \quad (5),$$

де Шг - розмір шкоди, заподіяної внаслідок псування земель, що відбулося під час провадження діяльності, пов'язаної з порушенням родючого шару ґрунту, яку здійснено з порушенням умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту, визначених у документації із землеустрою або за відсутності такої документації (крім випадків, якщо відповідно до закону розроблення документації із землеустрою не вимагається), гривень;

Пг - площа, на якій виявлено псування земель, що відбулося під час провадження діяльності, пов'язаної з порушенням родючого шару ґрунту, яку здійснено з порушенням умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту, визначених у документації із землеустрою або за відсутності такої документації (крім випадків, якщо відповідно до закону розроблення документації із землеустрою не вимагається), гектарів;

Нг - нормативні втрати від знищення ґрунтового покриву земельних ділянок (родючого шару ґрунту), визначені у додатку 11;

Ки - має таке саме значення, як у формулі 1.

7. Розмір шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання, визначається Держекоінспекцією та її територіальними органами, Держгеокадастром та його територіальними органами або виконавчими органами сільських, селищних, міських рад у межах повноважень, визначених законом.

7¹. Підставою для здійснення розрахунку розміру шкоди є матеріали справи про адміністративне правопорушення, які підтверджують факт вчинення правопорушення, а саме:

акт перевірки або акт, складений за результатами здійснення планового або позапланового заходу державного нагляду (контролю);

протокол про адміністративне правопорушення.

СЕРЕДНЬОРІЧНИЙ ДОХІД від використання земель за цільовим призначенням

Адміністративно-територіальна одиниця та окрема територія	Середньорічний дохід від використання земель за цільовим призначенням, гривень з гектара							
	землі сільськогосподарського призначення	землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення	землі оздоровчого призначення	землі рекреаційного призначення	землі історико-культурного призначення	землі лісогосподарського призначення	землі водного фонду	землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення
Автономна Республіка Крим (крім Південного, Південно-Східного та	4921	24702	28382	23654	28713	32351	5731	63073

Західного узбережжя)								
Південне узбережжя Автономної Республіки Крим	9419	37056	59923	49934	28713	64706	11457	63073
Південно-Східне узбережжя Автономної Республіки Крим	5864	37056	35478	29568	29959	38822	8591	63073
Західне узбережжя Автономної Республіки Крим	4130	24702	42575	35478	28713	48526	8591	63073
Вінницька область	4204	2470	6306	5257	14980	18907	3463	55190
Волинська область	3288	19763	7097	5915	16231	13811	4673	67015
Дніпропетровська область	3569	3707	4733	3942	8738	38109	2051	77529
Донецька область (крім Азовського узбережжя)	3909	3707	5519	4599	6241	42865	1656	85412
Азовське узбережжя Донецької області	4535	4940	9461	7883	6241	51437	2479	85412
Житомирська область	2576	14823	7883	6572	8738	13650	2125	82786
Закарпатська область	2884	41995	236551	19712	17477	5878	4673	61763
Запорізька область (крім Азовського узбережжя)	3762	2470	5519	4599	9985	65939	4162	76213

Азовське узбережжя Запорізької області	3794	1237	9461	7883	6241	72534	6241	76213
Івано-Франківська область (крім гірської та передгірної частини)	3169	34586	11038	9198	18723	6434	3385	61763
Гірська та передгірна частина Івано-Франківської області	2336	61763	19712	16424	18723	16083	4061	61763
Київська область	3822	6177	7883	6572	9985	16690	3472	74903
Кіровоградська область	3574	2470	4733	3942	6241	41811	3325	48618
Луганська область	2792	2470	4733	3942	4995	31169	1656	68330
Львівська область (крім гірської та передгірної частини)	2829	7409	11038	9198	38698	13793	3058	76213
Гірська та передгірна частина Львівської області	1803	61763	19712	16424	38698	34485	3670	76213
Миколаївська область (крім Чорноморського узбережжя)	3026	2470	8674	7225	4995	63497	4162	61763
Чорноморське узбережжя Миколаївської області	4011	2470	11825	9856	4995	69843	6241	61763

Одеська область (крім Чорноморського узбережжя)	3348	7409	9461	7883	4995	37267	5349	116953
Чорноморське узбережжя Одеської області	4282	8646	11825	9856	4995	55899	8026	116953
Полтавська область	3923	3707	7097	5915	7492	34296	3472	60447
Рівненська область	3431	4940	7883	6572	9985	12951	2553	64389
Сумська область	3173	2470	7097	5915	9985	18457	3123	56506
Тернопільська область	3601	8646	8674	7225	16231	21754	3463	53875
Харківська область	3528	3707	6306	5257	8738	24150	2585	82786
Херсонська область (крім Чорноморського і Азовського узбережжя)	4056	9884	9461	7883	7492	43968	4162	65704
Чорноморське та Азовське узбережжя Херсонської області	4268	24702	11825	9856	8738	52762	6241	65704
Хмельницька область	4043	2470	6306	5257	14980	18309	3463	56506
Черкаська область	4654	2470	8674	7225	11236	19763	4530	57817
Чернівецька область (крім гірської та передгірної частини)	4075	9884	10252	8541	14980	6071	3385	80159
Гірська та	2815	24702	19712	16424	14980	15182	4061	80159

передгірна частина Чернівецької області								
Чернігівська область	2709	14823	11038	9198	14980	14713	2833	61763
м. Київ	5294	44870	41296	34416	43421	98855	12979	212557
м. Севастополь та адміністративно-територіальні одиниці, які входять до його складу	13609	24702	28382	23654	28713	42313	3909	90669

ПЕРЕЛІК
територій, що належать до морського узбережжя

Адміністративно-територіальна одиниця	Території сільських рад та населених пунктів, що належать до морського узбережжя
Чорноморське узбережжя Одеської області	
Кілійський район	Десантненська, Приморська, м. Вилкове
Татарбунарський район	Базар'янська, Баштанська, Вишнівська, Глибоцька, Дмитрівська, Жовтоярська, Лиманська, Нерушайська, Приморська, Трапівська, Тузлівська, м. Татарбунари
Білгород-Дністровський район	Бритівська, Випасненська, Козацька, Краснокосянська, Миколаївська, Мологівська, Шабівська, Широківська
Овідіопольський район	Дальницька, Калаглійська, Кароліно-Бугазька, Миколаївська, Новоградківська, смт Великодолинське, Овідіополь, Таїрове
Комінтернівський район	Сичавська, смт Чорноморське
м. Іллічівськ	м. Іллічівськ
м. Одеса	м. Одеса
м. Южне	м. Южне

Чорноморське узбережжя Миколаївської області	
Березанський район	Коблівська, Лиманівська, Рибаківська, Тузлівська
Жовтневий район	Галицинівська, Лиманівська, Українська
Очаківський район	Дмитрівська, Іванівська, Козирська, Куцурубська, Парутинська, Покровська, Чорноморська
м. Очаків	м. Очаків
Чорноморське та Азовське узбережжя Херсонської області	
Білозерський район	Дніпровська, Олександрівська, Станіславська, Широкобалківська
Генічеський район	Новодмитрівська, Стрілківська, Фрунзенська, Чонгарська, Щасливцівська, м. Генічеськ
Голопристанський район	Геройська, Збур'ївська, Краснознам'янська, Круглоозерська, Новософіївська, Новофедорівська, Рибальченська, Старозбур'ївська, Чорноморська, м. Гола Пристань
Каланчацький район	Олександрівська, Олексіївська, Роздольненська, Хорлівська
Новотроїцький район	Воскресенська, Громівська, Новомиколаївська, Новомихайлівська, Новопокровська, Сергіївська
Скадовський район	Красненська, Приморська, Радгоспненська, Тарасівська, смт Лазурне, м. Скадовськ
Чаплинський район	Іванівська, Строганівська
м. Херсон	м. Херсон
Азовське узбережжя Запорізької області	
Бердянський район	Луначарська, Новопетрівська
Приазовський район	Ботіївська, Гірсівська, Дівнинська, Дунаївська, Надеждинська, Новокостянтинівська, Олександрівська, Приморсько-Посадська, Степанівська Перша
Приморський район	Борисівська, Новоолексіївська, Орлівська, Преславська, м. Приморськ

Якимівський район	Атманайська, Давидівська, Охрімівська, смт Кирилівка
м. Бердянськ	м. Бердянськ
м. Мелітополь	м. Мелітополь
Азовське узбережжя Донецької області	
Новоазовський район	Безіменська, Виноградненська, Широкинська, смт Сідове, м. Новоазовськ
Першотравневий район	Іллічівська, Урзуфська, смт Ялта
м. Маріуполь	м. Маріуполь
Південне узбережжя Автономної Республіки Крим	
м. Алушта та адміністративно-територіальні одиниці, які входять до його складу	Лучистівська, Маломаяцька, смт Партеніт, м. Алушта
м. Ялта та адміністративно-територіальні одиниці, які входять до його складу	смт Берегове, Виноградне, Відрадне, Восход, Гаспра, Голуба Затока, Гурзуф, Кацівелі, Корейз, Краснокам'янка, Курпати, Лівадія, Масандра, Нікіта, Ореанда, Паркове, Понизівка, Санаторне, Симеїз, Советське, Форос, мм. Ялта, Алушка
Південно-Східне узбережжя Автономної Республіки Крим	
Джанкойський район	Зарічненська, Медведівська, Чайкинська, Яснополянська
Кіровський район	Владиславівська, Ярकोполенська, смт Кіровське
Ленінський район	Войковська, Глазівська, Завітненська, Калинівська, Мар'ївська, Мисівська, Семисотська, м. Щолкіне
Нижньогірський район	Ізобільненська, Пшеничненська
Советський район	Дмитрівська, Некрасовська, Урожайнівська, Чорноземненська, смт Советський
м. Алушта та адміністративно-територіальні одиниці, які входять до його складу	Малоріченська, Привітненська, м. Алушта
м. Судак та адміністративно-територіальні одиниці, які	Морська, Сонячнодолинська, смт Новий Світ, м. Судак

входять до його складу	
м. Феодосія та адміністративно-територіальні одиниці, які входять до його складу	Берегівська, смт Коктебель, Курортне, Орджонікідзе, Приморське, Щебетовка, м. Феодосія
м. Армянськ	м. Армянськ
м. Саки	м. Саки
Західне узбережжя Автономної Республіки Крим	
Бахчисарайський район	Піщанівська, Табачненська, Углівська
Красноперекопський район	Новопавлівська, Філатівська
Роздольненський район	Славнівська, Слов'янська, Чернишівська
Сакський район	Охотниківська, Суворовська, Фрунзенська, Штормівська, смт Новофедорівка
Сімферопольський район	Кольчугінська, смт Миколаївка
Чорноморський район	Далеківська, Медведівська, Міжводненська, Новосільська, Окунівська, Оленівська, смт Чорноморське
м. Євпаторія	м. Євпаторія
м. Севастополь та адміністративно-територіальні одиниці, які входять до його складу	Орлінівська, Тернівська, Андріївська, Верхньосадівська, смт Кача, мм. Севастополь, Балаклава, Інкерман

Додаток 3
до Методики

ПЕРЕЛІК
районів та міст обласного значення, що належать до гірських та передгірних

Найменування області	Райони та міста обласного значення, що належать до гірських та передгірних
Закарпатська	Великобerezнянський, Воловецький, Іршавський, Міжгірський, Мукачевський, Перечинський, Рахівський, Свалявський, Тячівський, Хустський

Івано-Франківська	Богородчанський, Верховинський, Долинський, Калуський, Косівський, Надвірнянський, Рожнятівський, Тисменицький райони, мм. Болехів, Калуш, Коломия, Яремче
Львівська	Дрогобицький, Самбірський, Сколівський, Старосамбірський, Стрийський, Турківський райони, мм. Борислав, Дрогобич, Самбір, Стрий, Трускавець
Чернівецька	Вижницький, Герцаївський, Глибоцький, Путильський, Сторожинецький

КОЕФІЦІЄНТИ
виду використання земель

Вид використання земель	Значення коефіцієнта
Природні території та об'єкти природно-заповідного фонду (природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища)	10
Штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва)	5
Землі промисловості (харчової, тютюнової, текстильної промисловості, виробництва готового одягу та хутра, шкіри та шкіряного взуття, обробки деревини та виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та картону, видавничої справи, поліграфічної промисловості, відтворення друкованих матеріалів, виробництва коксу, продуктів нафтопереробки та ядерного палива, хімічного виробництва, гумової та пластмасової промисловості, виготовлення інших неметалевих мінеральних виробів, металургії, обробки металу, виробництва машин та устаткування, канцелярських та електронно-обчислювальних машин, електричних машин і апаратури, устаткування для радіо, телебачення та зв'язку, медичних приладів та інструментів, точних вимірювальних пристроїв, оптичних пристроїв і годинників, автомобілів, іншого транспортного устаткування, меблів та інших видів виробництва, переробки відходів, будівництва)	1,2
Землі комерційного використання (торгівлі транспортними засобами та їх ремонту, оптової торгівлі та посередництва у торгівлі, роздрібною торгівлі побутовими товарами та їх ремонту, готелів, фінансового посередництва, допоміжної діяльності у сфері фінансів та страхування, операцій з нерухомістю, здавання під найм без обслуговуючого персоналу, діяльності у сфері інформатизації, досліджень та розробок, послуг, які надаються переважно юридичним особам, діяльності у сфері відпочинку і розваг, культури та спорту, індивідуальних послуг), землі сільськогосподарського	2,5

призначення (виробництво, переробка та реалізація товарної сільськогосподарської продукції)	
Інші землі комерційного використання	2
Інші землі	1

**СЕРЕДНЬОРІЧНИЙ ДОХІД
від використання земель житлової та громадської забудови за цільовим
призначенням відповідно до групи населених пунктів за чисельністю
населення**

Групи населених пунктів за чисельністю населення, тис. чоловік	Середньорічний дохід від цільового використання земель житлової та громадської забудови, гривень з гектара
до 0,2	18516
від 0,2 до 1	25921
від 1 до 3	33330
від 3 до 10	37033
від 10 до 20	59251
від 20 до 50	92582
від 50 до 100	111098
від 100 до 250	129615
від 250 до 500	148131
від 500 до 1000	185164
від 1000 і більше	259229

**КОЕФІЦІЄНТИ,
що застосовуються до населених пунктів обласного значення, мм. Києва та
Севастополя**

Групи населених пунктів за чисельністю населення, тис. чоловік	Значення коефіцієнта
від 20 до 50	1,2
від 50 до 100	1,4
від 100 до 250	1,6
від 250 до 500	2
від 500 до 1000	2,5
від 1000 і більше	3

**КОЕФІЦІЄНТИ,
що застосовуються до населених пунктів, віднесених до курортних**

Окремі території, на яких розташовані населені пункти, віднесені до курортних	Значення коефіцієнта
Південне узбережжя Автономної Республіки Крим	3
Південно-Східне узбережжя Автономної Республіки Крим	2,5
Західне узбережжя Автономної Республіки Крим	2,2
Чорноморське узбережжя Миколаївської, Одеської та Херсонської областей	2
Гірські та передгірні райони Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей	2,3
Узбережжя Азовського моря, а також інші курортні місцевості	1,5

**СЕРЕДНЬОРІЧНИЙ ДОДАТКОВИЙ ДОХІД,
отриманий внаслідок фактичного використання земельної ділянки не за
цільовим призначенням або використання земельної ділянки чи земель з
порушенням режиму, нормативів і правил використання земель**

гривень з гектара

Цільове призначення земельної ділянки	Фактичне використання земельних ділянок				
	Виробництво сільськогосподарської продукції	Поточне будівництво, проведення геологорозвідувальних, пошукових та інших робіт	Забудова об'єктами промисловості, дорогами	Забудова житловими будинками, гуртожитками, комерційними та торговельними об'єктами, спортивними спорудами, кемпінгами, турбазами, пансіонатами, будинками для відпочинку, садовими та дачними будинками з господарськими будівлями і дворами	Відкриті розробки, кар'єри, шахти та відповідні споруди
Землі сільськогосподарського призначення		34540	69080	172700	82896
Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення	3583	30005	60015	150031	72014
Землі оздоровчого призначення	3583	31114	62223	155563	74668
Землі рекреаційного призначення	3583	29246	58488	146222	70188
Землі історико-культурного призначення	3583	28602	57200	143008	68643

Землі лісогосподарського призначення	3583	26537	53075	132687	63690
Землі водного фонду	3583	34374	68749	171872	82500
Землі житлової та громадської забудови, промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	3583	18167	36334	108996	14533

КОЕФІЦІЄНТИ,

що застосовуються для врахування регіональної відмінності формування середньорічного доходу, отриманого від фактичного використання земельних ділянок не за цільовим призначенням або використання земельної ділянки чи земель з порушенням режиму, нормативів і правил використання земель

Адміністративно-територіальна одиниця	Значення коефіцієнта
Автономна Республіка Крим	1,26
Області:	
Вінницька	0,9
Волинська	1,14
Дніпропетровська	1,03
Донецька	1,27
Житомирська	1,01
Закарпатська	1,14
Запорізька	0,93
Івано-Франківська	1,28
Київська	1,01

Кіровоградська	0,9
Луганська	1,02
Львівська	1,02
Миколаївська	0,85
Одеська	0,91
Полтавська	0,97
Рівненська	1,01
Сумська	0,84
Тернопільська	0,92
Харківська	0,95
Херсонська	0,89
Хмельницька	0,8
Черкаська	1
Чернівецька	0,76
Чернігівська	0,87
м. Київ	7,99
м. Севастополь та адміністративно-територіальні одиниці, які входять до його складу	4,01

**КОЕФІЦІЄНТИ,
що застосовуються для врахування природоохоронної цінності, наявності
обмежень (обтяжень), які зумовлюють особливий режим використання
земельних ділянок***

Територія з особливим режимом використання земель	Значення коефіцієнта
---	-------------------------

Природні території та об'єкти природно-заповідного фонду	10
Штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду	5
Охоронні зони навколо цінних природних об'єктів	3,5
Охоронні зони навколо об'єктів культурної спадщини	4
Охоронні зони навколо гідрометеорологічних станцій	2
Особливо цінні землі сільськогосподарського призначення	2,5
Округ санітарної (гірничо-санітарної) охорони у лікувально-оздоровчих місцевостях і на території курортів	4
Прибережні захисні смуги уздовж річок, навколо водойм та на островах, заплави малих річок	6
Прибережні захисні смуги уздовж морів, морських заток і лиманів та на островах,	5
Пляжні зони уздовж морів, морських заток і лиманів	6
Водоохоронні зони уздовж річок, морів, навколо озер, водосховищ та інших водойм	4
Охоронні зони наземних, надземних і підземних трубопроводів	2,5
Охоронні зони уздовж повітряних і підземних кабельних ліній зв'язку, а також навколо випромінювальних споруд телерадіостанцій та радіорелейних ліній	1,5
Охоронні зони уздовж повітряних і підземних кабельних ліній електропередачі	1,5
Захисні, охоронні та інші зони з особливими умовами користування навколо військових та інших оборонних об'єктів	1,5
Зони відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи	2
Зона санітарної охорони навколо об'єктів, у яких є підземні та відкриті джерела водопостачання, водозабірні та водоочисні споруди, водоводи, об'єкти оздоровчого призначення	6
Санітарно-захисні зони навколо об'єктів, які є джерелом виділення шкідливих речовин, запахів, підвищеного рівня шуму, вібрації,	1,5

ультразвукових і електромагнітних хвиль, електронних полів, іонізуючих випромінювань	
Прикордонна смуга уздовж державного кордону України	3
Сільськогосподарські угіддя, включені в установленому порядку до складу екомережі	3
Землі, зарезервовані для заповідання	4
Інші території з особливим режимом використання земель	4

* За наявності кількох обмежень (обтяжень), які зумовлюють особливий режим використання земельної ділянки, застосовується найвище значення коефіцієнта.

НОРМАТИВНІ ВТРАТИ
від знищення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту)

Адміністративно-територіальна одиниця	Нормативні втрати від знищення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту), гривень з гектара
Автономна Республіка Крим	74585
Області:	
Вінницька	63018
Волинська	55480
Дніпропетровська	64830
Донецька	66854
Житомирська	42717
Закарпатська	40740
Запорізька	76797
Івано-Франківська	41549
Київська	58005
Кіровоградська	52279

Луганська	55756
Львівська	56267
Миколаївська	64591
Одеська	58732
Полтавська	74010
Рівненська	72865
Сумська	66914
Тернопільська	67838
Харківська	60553
Херсонська	64605
Хмельницька	86603
Черкаська	98207
Чернівецька	70138
Чернігівська	45458
м. Київ	118825
м. Севастополь та адміністративно-територіальні одиниці, які входять до його складу	240639

МЕТОДИКА

визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану

I. Загальні положення

1. Ця Методика визначає порядок розрахунку розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам державами, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та фізичними особами через забруднення ґрунтів, засмічення земель, допущених унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану внаслідок їх дій або бездіяльності на усіх землях України незалежно від їх категорій та форм власності.

2. Ця Методика застосовується для визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану.

3. У цій Методиці терміни вживаються у такому значенні:

забруднення ґрунтів - накопичення в ґрунтах речовин, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості;

засмічення земель - наявність на земельній ділянці сторонніх предметів, матеріалів, відходів та/або інших речовин без відповідних дозволів.

II. Порядок визначення шкоди, завданої забрудненням ґрунтів та засміченням земель унаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану

1. Ґрунти вважаються забрудненими, за умови якщо в їх складі виявлені негативні якісні зміни. При цьому зміни можуть бути зумовлені не тільки появою в зоні аерації нових забруднюючих речовин, яких раніше не було, а і вмістом небезпечних речовин, що перевищує їх гранично допустиму концентрацію.

2. Землі вважаються засміченими, якщо на земельній ділянці наявні сторонні предмети, матеріали, відходи та/або інші речовини без відповідних дозволів, які з'явилися на цій земельній ділянці внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій.

3. Факти забруднення ґрунтів та/або засмічення земель, а також їх масштаби можуть встановлюються уповноваженими особами, які здійснюють у межах повноважень, передбачених законом, державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, зокрема, але не виключно, шляхом огляду земельних ділянок, даних дистанційного зондування землі, досліджень отриманих зразків проб ґрунтів, опрацювань висновків будь-яких експертиз, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих, зокрема, з будь-яких джерел, оперативних повідомлень фізичних та юридичних осіб тощо.

4. Визначення обсягу забруднення ґрунтів у кожному випадку є самостійним завданням через різноманітність геоморфологічних, геологічних та гідрологічних умов. За наявності інформації про кількість (об'єм, маса) забруднюючої речовини, яка проникла у певний шар ґрунту, визначаються площа, глибина просочування.

5. У випадках коли обсяг забруднення не може бути визначено відповідно до пункту 4 цього розділу, визначення обсягу забруднення ґрунтів здійснюється із застосуванням інструментально-лабораторного контролю, а у разі необхідності із залученням спеціалізованих організацій та на основі інших наявних матеріалів, включаючи дані дистанційного зондування землі.

III. Визначення розміру шкоди внаслідок забруднення ґрунтів

1. Розмір шкоди обчислюється уповноваженими особами, що здійснюють державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, на основі, зокрема, але не виключно, матеріалів, що підтверджують факт забруднення ґрунтів, визначеного відповідно до пункту 3 розділу II цієї Методики.

2. Основою розрахунків розміру шкоди від забруднення ґрунтів є нормативна грошова оцінка земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення.

3. Розмірною одиницею для розрахунку величини шкоди приймається об'єм ґрунтової маси 2000 куб.м на один гектар земельної ділянки.

4. Витрати для здійснення заходів щодо зниження чи ліквідації забруднення ґрунтів збільшуються залежно від глибини просочування забруднюючої речовини у співвідношенні як 10:3 (тобто при збільшенні глибини в 10 разів відносно глибини ґрунтового шару 0,2 м витрати для ліквідації забруднення збільшуються в 3 рази).

5. Забруднюючі речовини, що спричинили забруднення земельної ділянки, поділені на 4 групи небезпечності, основою для визначення яких є величини гранично допустимих концентрацій (ГДК) та орієнтовно допустимих концентрацій (ОДК) хімічних речовин в ґрунті (додаток 1 до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства, затвердженої наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 27 жовтня 1997 року № 171, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 05 травня 1998 року за № 285/2725 (у редакції наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 04 квітня 2007 року № 149) (далі - Методики 171), а також постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2021 року № 1325 «Про затвердження нормативів гранично допустимих концентрацій небезпечних речовин у ґрунтах, а також переліку таких речовин»).

6. Розмір шкоди від забруднення ґрунтів визначається за формулою (1):

$$РШ = А \times ГОЗ \times ПД \times КН \times К_о + В_р, \quad (1)$$

де РШ - розмір шкоди від забруднення ґрунтів, грн;

А - питомі витрати на ліквідацію наслідків забруднення ґрунтів відповідної земельної ділянки, значення якого дорівнює 1,5;

ГОЗ - нормативна грошова оцінка земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення, грн/кв. м;

ПД - площа земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення, кв. м;

КН - коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини, значення якого визначається за додатком 1 до Методики 171;

К_о - коефіцієнт, що застосовується для врахування природоохоронної цінності земельної ділянки, визначений у додатку 10 до Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням,

псування земель, порушення режиму, нормативів і правил їх використання, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2007 року № 963;

Вр - вартість рекультивації земель, забруднених внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану, що розраховується за наступною формулою:

$$Вр = К(с) \times К(к) \times К(з)$$

Вр - вартість рекультивації;

П1 - базова вартість;

П2 - вартість за площею;

К(с) - коефіцієнт складності;

К(к) - коефіцієнт кількості забруднених/засмічених ділянок в одній територіальній громаді;

S - площа земельних ділянок, ґрунти яких забруднені;

К(з) - коефіцієнт робіт із землювання;

К(з) - коефіцієнт робіт із землювання, який дорівнює $(П1 + П2) \times S$.

№ з\п	S - Площа, га	П1 - базова вартість, грн	П2 - вартість за площею, грн/га
1	до 5	25000	4000
2	Від 5 до 10	30000	4000

3	Від 10 до 20	35000	4000
4	Від 20 до 50	40000	4000
5	Від 50 до 100	45000	4000
6	Понад 100	50000	4000

Коефіцієнт складності К(с): при рівній місцевості застосовується коефіцієнт - 1, в інших випадках - 1,2.

При розробці рекультивації, що охоплює декілька забруднених/засмічених земельних ділянок, застосовуються коефіцієнт К(к):

Кількість ділянок	Коефіцієнт кількості ділянок К(к)
1	1
2	1,1
3	1,2
4 і більше	1,9

7. Дані нормативної грошової оцінки земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення, беруться з будь-яких джерел.

Щодо земельних ділянок, грошова оцінка яких не проведена, або у випадку неможливості отримання даних з нормативної грошової оцінки земельної ділянки, ґрунти якої зазнали забруднення, ГОЗ розраховується як середня нормативна грошова оцінка площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області (для міста Києва використовується середня нормативна грошова оцінка площі ріллі по Київській області), помноженої на коефіцієнт, що зумовив негативні екологічні наслідки для родючості ґрунтів, який дорівнює 300.

8. Загальний розмір відшкодування при одночасному забрудненні земельної ділянки декількома забруднюючими речовинами визначається за формулою (2):

$$R_{ш.заг.} = R_{ш.макс} + 0,5 \times (R_{ш1} + R_{ш2} + \dots R_{шn}) \quad (2)$$

де $R_{ш.заг.}$ - загальний розмір шкоди від забруднення земельної

ділянки декількома забруднюючими речовинами, грн;

Рш.макс - максимальний з усіх розрахованих окремо для кожної забруднюючої речовини розмір шкоди від забруднення земельної ділянки, грн;

Рш1 + Рш2 + ... Ршn - розрахований розмір шкоди від забруднення земельної ділянки іншими забруднюючими речовинами, грн

IV. Визначення розміру шкоди внаслідок засмічення земель

1. Розмір шкоди обчислюється уповноваженими особами, що здійснюють державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, на основі, зокрема, але не виключно, матеріалів, що підтверджують факт засмічення земель, визначеного відповідно до пункту 3 розділу II цієї Методики.

2. Віднесення відходів, що спричинили засмічення земельної ділянки, до категорії небезпечних (токсичних) відходів здійснюється у відповідності до чинних нормативних документів у сфері поводження з відходами, затверджених у встановленому порядку, переліків небезпечних (токсичних) відходів тощо.

3. Розмір шкоди внаслідок засмічення земель визначається за формулою:

$$Ршз = А \times Б \times Гоз \times Пдз \times Кзз \times Кег,$$

де Ршз - розмір шкоди від засмічення земель, грн;

А - питомі витрати на ліквідацію наслідків засмічення земельної ділянки, в тому числі прибирання, значення якого дорівнює 1;

Б - коефіцієнт перерахунку, що при засміченні земельної ділянки сторонніми предметами, матеріалами, відходами та/або іншими речовинами без відповідних дозволів дорівнює 15, а небезпечними відходами та/або іншими небезпечними речовинами - 300.

Гоз - нормативна грошова оцінка земельної ділянки, що зазнала

засмічення, грн/кв. м;

Пдз - площа засміченої земельної ділянки кв. м;

Кзз - коефіцієнт засмічення земельної ділянки, що характеризує ступінь засмічення її відходами, який визначається за додатком 5 до Методики 171;

Кег - коефіцієнт еколого-господарського значення земель визначається за додатком 2 до Методики 171.

4. Дані нормативної грошової оцінки засміченої земельної ділянки беруться з будь-яких джерел, при цьому:

1) щодо земельних ділянок, грошова оцінка яких не проведена, або у випадку неможливості отримання даних з нормативної грошової оцінки засміченої земельної ділянки, Гоз розраховується як середня нормативна грошова оцінка площі ріллі по Автономній Республіці Крим або по області (для міста Києва використовується середня нормативна грошова оцінка площі ріллі по Київській області), помноженої на коефіцієнт, що зумовив негативні екологічні наслідки для родючості ґрунтів, який дорівнює 300;

2) розрахована за підпунктом 1 цього пункту грошова оцінка використовується в формулі даного розділу замість нормативної грошової оцінки земельної ділянки (Гоз).

5. Значення коефіцієнта засмічення земельної ділянки (Кзз) приймається за ступенем її засмічення, визначеного в залежності від об'єму відходів, згідно з додатком 5 до Методики 171.

Для земель, що засмічені багатотонажними (> 10000 т) відходами гірничодобувної промисловості, коефіцієнт засмічення земельної ділянки (Кзз) приймається рівним 1,0.

6. Значення коефіцієнта еколого-господарського значення земель (Кег) приймається відповідно до категорії земель, що зазнали засмічення, або їх статусу як таких, що підлягають особливій охороні, згідно з додатком 2 до Методики 171.

Якщо за шкалою еколого-господарського значення земель (додаток 2 до Методики 171) земельна ділянка, що зазнала засмічення, може бути класифікована за декількома категоріями земель чи особливостями охорони,

для розрахунків обирається коефіцієнт еколого-господарського значення земель (Кег) з максимальним значенням серед відповідних коефіцієнтів.

7. Форма розрахунку наведена в додатку 7 до Методики 171.

V. Використання розрахунків розміру шкоди, заподіяної внаслідок забруднення ґрунтів та засмічення земель

1. Всі матеріали, які використовувалися для проведення розрахунку, формуються в окрему справу, яка зберігається в уповноваженому органі, що здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

2. Уповноважений орган, що здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, має право надавати копії розрахунків разом зі справою органам державної влади, місцевого самоврядування та правоохоронним органам.

Додаток 1
до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства

КОЕФІЦІЄНТИ небезпечності забруднюючих речовин (Кн)

Група небезпечності	Ступінь небезпеки	Перелік забруднюючих речовин (показників вимірювань), що відповідають групі небезпечності*		Кн
I	Надзвичайно небезпечні (ГДК/ОДК < 0,2 мг/кг)	Бенз-а-пірен Кадмій** Миш'як Нафта Нафтопродукти*** Ртуть	Селен Свинець Стирол Фенол Фтор Цинк	4,0
II	Дуже небезпечні (ГДК/ОДК 0,2-0,5 мг/кг)	Бензол Бор Кобальт Ксилоли Мідь Молибден	Нікель Сірководень Сурма Толуол Хром	3,0

III	Помірно небезпечні (ГДК/ОДК > 0,5 мг/кг)	Аніонні поверхневоактивні речовини (АПАР) Ацетальдегід Барій Ванадій Вольфрам Марганець Нітрати	Стронцій Сульфати Формальдегід	2,5
IV	Інші (рівні ГДК/ОДК не встановлені)	Амоній Хлориди		1,5

Додаток 2
до Методики визначення розмірів
шкоди, зумовленої забрудненням
і засміченням земельних ресурсів
через порушення природоохоронного
законодавства

ШКАЛА
еколого-господарського значення земель

Категорії земель та землі, що підлягають особливій охороні	Кег
Зона санітарної охорони навколо об'єктів, де є підземні та відкриті джерела водопостачання, водозабірні та водоочисні споруди, водоводи, прибережні захисні смуги вздовж морів, річок та навколо водойм	5,5
Землі оздоровчого призначення	5,0
Землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення*	4,5
Охоронна зона навколо особливо цінних природних об'єктів, об'єктів культурної спадщини, гідрометеорологічних станцій тощо	4,0
Землі рекреаційного призначення	4,0
Землі історико-культурного призначення	4,0
Особливо цінні землі**	3,5
Землі сільськогосподарського призначення	1,0
Землі житлової та громадської забудови	1,0

Землі лісового фонду	1,0
Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	1,0

Додаток 3
до Методики визначення розмірів
шкоди, зумовленої забрудненням
і засміченням земельних ресурсів
через порушення природоохоронного
законодавства

ІНДЕКС
поправки на глибину просочування забруднюючої речовини (Іп)

Глибина просочування, м	Іп
0-0,2	0,100
0-0,4	0,082
0-0,6	0,070
0-0,8	0,060
0-1,0	0,054
0-1,2	0,049
0-1,4	0,044
0-1,6	0,040
0-1,8	0,037
0-2,0	0,033

Додаток 4
до Методики визначення розмірів
шкоди, зумовленої забрудненням
і засміченням земельних ресурсів
через порушення природоохоронного
законодавства

ВІДНОСНА ГУСТИНА
деяких забруднюючих речовин при температурі + 20 град С (Щзр)

Речовина*	Густина, т/куб.м	Речовина*	Густина, т/куб.м
Адипінова кислота	1,36	м-Ксиленол	1,022
Азелаїнова кислота	1,03	м-Ксилол	0,864
Азид свинцю	4,71	Молібден	10,20
Азобензол	1,20	Мурашина кислота	1,22
Акрилова кислота	1,06	Нафта	0,73-1,04
Акрилонітрил	0,81	Нафта парафінована	0,75-0,80
Аліловий спирт	0,85	Нікель	8,90
Алюміній	2,70	Ніобій	8,60
Анілін	1,02	Нітрат алюмінію	3,5-3,9
Анісовий спирт	1,11	Нітрат заліза	1,684
Арсенід міді	8,00	Нітрат міді	2,04
Ацетон	0,79	Нітрид заліза	6,57
Барій	3,50	Оксид алюмінію	3,01
Бензальдіацетат	1,11	Оксид ртуті	11,14
Бензамід	1,341	о-Ксилол	0,881
Бензидин	1,25	Олово	7,30
Бензил	1,23	Оцтова кислота	1,05
Бензил хлористий	1,103	Паладій	11,9
Бензил ціанистий	1,015	Паливо дизельне	0,83
Бензиламін	0,982	п-Ксилол	0,861

Бензилацетон	0,989	Платина	21,45
Бензиловий спирт	1,045	Пропилова кислота	0,99
Бензин	0,73	Пропиловий спирт	0,80
Бензоїн	1,31	Ртуть	14,193
Бензол	0,88	Рубідій	1,53
Бензол хлористий	1,219	Рутеній	12,22
Берилій	1,85	Саліцилова кислота	1,44
Бор	2,30	Свинець	11,30
Борид міді	8,116	Селен	4,80
Бром	3,10	Сечовина (карбамід)	1,33
Бутиловий спирт	0,81	Сірка аморфна	1,92
Валеріанова кислота	0,94	Сірка моноклінічна	1,96
Ванадій	5,96	Сірка ромбічна	2,07
Ванілін	1,06	Скандій	2,50
Вісмут	9,80	Срібло	10,5
Вольфрам	19,3	Стирол	0,906
Вуглець	2,30	Стронцій	2,60
Гафній	13,3	Сурма	6,60
Гептан	0,68	Талій	11,85
Германій	5,35	Тантал	16,6
Гліцерин	1,26	Телур	6,24
Етиловий спирт	0,79	Титан	4,50
Залізо	7,90	Толуол	0,87

Ізобутил: йодистий	1,60	Уран	18,7
бромистий	1,27	Фенол	1,07
хлористий	0,88	Фенолфталеїн	1,30
Йод (тв.)	4,93	Формальдегід	0,815
Йодид миш'яку	4,39	Формаїд	1,139
Кадмій	8,65	Фосген	1,392
Керосин	0,77-0,85	Фосфор (білий)	1,85
Кобальт	8,70	Фторид миш'яку	2,66
котельне	0,90-0,93	Фторид урану	8,95
Кремній	2,40	Фторид хлору	3,89
Магній	1,70	Хлорид миш'яку	2,163
Малеїнова кислота	1,59	Хром	7,19
Марганець	7,40	Цезій	1,90
Масла	0,86-0,89	Цинк	7,10
Метаборат міді	3,859	Цирконій	6,40
Миш'як	5,727	Щавлева кислота	1,90
Мідь	8,90		

	Додаток 5 до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства
--	--

**КОЕФІЦІЄНТИ
засмічення земельної ділянки (Кзз)**

Ступінь засмічення	Об'єм відходів (Ов), куб.м	Кзз
1	0-5	1,25
2	5-10	1,50
3	10-20	2,00
4	20-50	2,50
5	50-100	3,00
6	понад 100	4,00

Додаток 6
до Методики визначення розмірів
шкоди, зумовленої забрудненням
і засміченням земельних ресурсів
через порушення природоохоронного
законодавства

**ФОРМА
розрахунку розміру шкоди від забруднення земель**

№ з/п	Показники	Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
1	2	3	4	5
1	Площа забрудненої ділянки, кв. м	Пд	За актом про забруднення земель та за матеріалами спеціальних вишукувань	
2	Глибина просочування забруднюючої речовини, м	Гп		
3	Забруднююча речовина	-		
4	Маса забруднюючої речовини, т	Взр		

5	в тому числі	залишилось на поверхні	-		
6		проникло в землю	-		
7	Відносна густина забруднюючої речовини, г/куб. м		Щзр	<u>Додаток 4</u>	
8	Об'єм забруднюючої речовини, куб. м		Озр	За актом про забруднення земель або формула (3)	
9	в тому числі	залишилось на поверхні	-		
10		проникло в землю	-		
11	Вміст (масова частка) забруднюючої речовини за результатами інструментально-лабораторного контролю, мг/кг		Сзр	За протоколом вимірювань	
12	Гранично допустима (орієнтовно допустима) концентрація речовини, мг/кг		Сгдж(одк)		
13	Контрольний вміст речовини, мг/кг		Ск	За протоколом вимірювань або даними моніторингу або даними агрохімічної паспортизації земель	
14	Коефіцієнт рівня забруднення		Кр	<u>Додаток 11</u>	
15	Поправний коефіцієнт на глибину просочування забруднюючої речовини		Кгп	<u>Додаток 12</u>	
16	Розмірна одиниця для розрахунку коефіцієнта забрудненості землі, м		Тзш	Постійна величина	0,2
17	Індекс поправки до витрат		Іп	<u>Додаток 3</u>	

18	Питомі витрати на ліквідацію наслідків забруднення	А	Постійна величина	0,5
19	Нормативна грошова оцінка земельної ділянки (проіндексована), грн/кв. м	Гоз	За витягом з технічної документації з нормативної грошової оцінки земельної ділянки	
20	Коефіцієнт забруднення земельної ділянки	Кз	Формула (2) або формула (4)	
21	Коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини	Кн	<u>Додаток 1</u>	
22	Коефіцієнт еколого-господарського значення земель	Кег	<u>Додаток 2</u>	
23	Розмір шкоди, грн	Рш	Формула (1)	

Додаток 7
до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства

ПРИКЛАД
розрахунку розміру шкоди від забруднення мазутом земель транспорту

№ з/п	Показники	Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
1	2	3	4	5
1	Площа забрудненої ділянки, кв. м	Пд	За актом про забруднення земель та за матеріалами спеціальних вишукувань	1000
2	Глибина просочування забруднюючої речовини, м	Гп		-

3	Забруднююча речовина		-		Мазут
4	Маса забруднюючої речовини, т		Взр		-
5	в тому числі	залишилось на поверхні	-		-
6		проникло в землю	-		-
7	Відносна густина забруднюючої речовини, т/куб. м		Щзр	<u>Додаток 4</u>	-
8	Об'єм забруднюючої речовини, куб. м		Озр	За актом про забруднення земель або формула (3)	50
9	в тому числі	залишилось на поверхні	-		50
10		проникло в землю	-		-
11	Вміст (масова частка) забруднюючої речовини за результатами інструментально-лабораторного контролю, мг/кг		Сзр	За протоколом вимірювань	-
12	Гранично допустима (орієнтовно допустима) концентрація речовини, мг/кг		Сгдк(одк)		-
13	Контрольний вміст речовини, мг/кг		Ск	За протоколом вимірювань або даними моніторингу або даними агрохімічної паспортизації земель	-
14	Коефіцієнт рівня забруднення		Кр	<u>Додаток 11</u>	-
15	Поправний коефіцієнт на глибину просочування забруднюючої речовини		Кгп	<u>Додаток 12</u>	-
16	Розмірна одиниця для розрахунку коефіцієнта		Тзш	Постійна величина	0,2

	забрудненості землі, м			
17	Індекс поправки до витрат	Іп	<u>Додаток 3</u>	0,1
18	Питомі витрати на ліквідацію наслідків забруднення	А	Постійна величина	0,5
19	Нормативна грошова оцінка земельної ділянки (проіндексована), грн/кв. м	Гоз	За витягом з технічної документації з нормативної грошової оцінки земельної ділянки	1,83
20	Коефіцієнт забруднення земельної ділянки	Кз	Формула (2)	2,5
21	Коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини	Кн	<u>Додаток 1</u>	4
22	Коефіцієнт еколого-господарського значення земель	Кег	<u>Додаток 2</u>	1
23	Розмір шкоди, грн	Рш	Формула (1)	9150

Додаток 8
до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства

**ПРИКЛАД РОЗРАХУНКУ
розміру шкоди від забруднення земель хлоридами (ділянка особливо цінних земель)**

№ з/п	Показники	Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
1	2	3	4	5
1	Площа забрудненої ділянки, кв. м	Пд	За актом про забруднення земель та за матеріалами спеціальних вишукувань	200
2	Глибина просочування забруднюючої речовини,	Гп		0,2

	м			
3	Забруднююча речовина	-		Хлориди
4	Маса забруднюючої речовини, т	Взр		-
5	в тому числі залишилось на поверхні	-		-
6	проникло в землю	-		-
7	Відносна густина забруднюючої речовини, т/куб. м	Щзр	<u>Додаток 4</u>	-
8	Об'єм забруднюючої речовини, куб. м	Озр	За актом про забруднення земель або формула (3)	-
9	в тому числі залишилось на поверхні	-		-
10	проникло в землю	-		-
11	Вміст (масова частка) забруднюючої речовини за результатами інструментально-лабораторного контролю, мг/кг	Сзр	За протоколом вимірювань	890
12	Гранично допустима (орієнтовно допустима) концентрація речовини, мг/кг	Сгдк(одк)		-
13	Контрольний вміст речовини, мг/кг	Ск	За протоколом вимірювань або даними моніторингу або даними агрохімічної паспортизації земель	37
14	Коефіцієнт рівня забруднення	Кр	<u>Додаток 11</u>	3
15	Поправний коефіцієнт на глибину просочування забруднюючої речовини	Кгп	<u>Додаток 12</u>	1

16	Розмірна одиниця для розрахунку коефіцієнта забрудненості землі, м	Тзш	Постійна величина	0,2
17	Індекс поправки до витрат	Іп	<u>Додаток 3</u>	-
18	Питомі витрати на ліквідацію наслідків забруднення	А	Постійна величина	0,5
19	Нормативна грошова оцінка земельної ділянки (проіндексована), грн/кв. м	Гоз	За витягом з технічної документації з нормативної грошової оцінки земельної ділянки	1,23
20	Коефіцієнт забруднення земельної ділянки	Кз	Формула (4)	3
21	Коефіцієнт небезпечності забруднюючої речовини	Кн	<u>Додаток 1</u>	1,5
22	Коефіцієнт еколого-господарського значення земель	Кег	<u>Додаток 2</u>	3,5
23	Розмір шкоди, грн	Рш	Формула (1)	1938

Додаток 9
до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства

**ФОРМА РОЗРАХУНКУ
розміру шкоди від засмічення земель**

№ з/п	Показники	Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
1	2	3	4	5
1	Площа засміченої ділянки, кв.м	П _{дз}	За актом про засмічення земель та за матеріалами спеціальних	

			вишукувань	
2	Об'єм відходів, куб.м	О _в		
3	Питомі витрати на ліквідацію наслідків засмічення	А	Постійна величина	0,5
4	Коефіцієнт перерахунку, що при засміченні земельної ділянки побутовими, промисловими та іншими відходами дорівнює 10, а небезпечними (токсичними) відходами - 300	Б	Перемінна величина	
5	Нормативна грошова оцінка земельної ділянки (проіндексована), грн/кв.м	Г _{оз}	За витягом з технічної документації з нормативної грошової оцінки земельної ділянки	
6	Коефіцієнт засмічення земельної ділянки	К _{зз}	<u>Додаток 5</u>	
7	Коефіцієнт еколого-господарського значення земель	К _{ег}	<u>Додаток 2</u>	
8	Розмір шкоди, грн	Р _{шз}	Формула (6)	

Додаток 10
до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства

**ПРИКЛАД РОЗРАХУНКУ
розміру шкоди від засмічення земель**

№ з/п	Показники	Позначення показника	Джерела одержання або розрахунок показника	Значення показника (коефіцієнта)
1	2	3	4	5
1	Площа засміченої ділянки, кв.м	П _{дз}	За актом про засмічення земель та за матеріалами спеціальних	450

			вишукувань	
2	Об'єм відходів, куб.м	О _в		340
3	Питомі витрати на ліквідацію наслідків засмічення	А	Постійна величина	0,5
4	Коефіцієнт перерахунку, що при засміченні земельної ділянки побутовими, промисловими та іншими відходами дорівнює 15, а небезпечними (токсичними) відходами - 300	Б	Перемінна величина	15
5	Нормативна грошова оцінка земельної ділянки (проіндексована), грн/кв.м	Г _{оз}	За витягом з технічної документації з нормативної грошової оцінки земельної ділянки	0,145
6	Коефіцієнт засмічення земельної ділянки	К _{зз}	<u>Додаток 5</u>	4
7	Коефіцієнт еколого-господарського значення земель	К _{ег}	<u>Додаток 2</u>	1
8	Розмір шкоди, грн	Р _{шз}	Формула (6)	1957,50

Додаток 11
до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства
(підпункт 4.8.2 пункту 4.8 глави 4)

**КОЕФІЦІЄНТИ
рівня забруднення Кр**

Рівень забруднення ґрунту	Сзр/Ск*	Сзр/Сгдж(одк)**	Кр
слабкий	від 1 до 10,0 вкл.	від 1 до 3,0 вкл.	1,0
середній	понад 10,0 до 15,0 вкл.	понад 3,0-5,0 вкл.	2,0

сильний	понад 15,0 до 30,0 вкл.	понад 5,0-10,0 вкл.	3,0
особливо сильний	понад 30,0	понад 10,0	4,0

* Якщо контрольний вміст речовини у ґрунті Ск виражений не числовим значенням («відсутність», «сліди» та таке інше) або складає «0», Кр приймається рівнем 1,0

** Якщо гранично допустима (орієнтовно допустима) концентрація речовини у ґрунті Сгдк(одк) виражена не числовим значенням («відсутність» і таке інше) або складає «0», Кр приймається рівнем 1,0

Додаток 12
до Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства
(підпункт 4.8.2 пункту 4.8 глави 4)

**ПОПРАВНІ КОЕФІЦІЄНТИ
на глибину просочування забруднюючої речовини Кгп**

За відбирання об'єднаної проби на всю глибину просочування		За пошарового відбирання проб	
Шар ґрунту, см	Поправний коефіцієнт на глибину просочування, Кгп	Шар ґрунту, см	Поправний коефіцієнт на глибину просочування, Кгп
0-20	1,0	0-20	1,0
0-40	1,7	21-40	0,7
0-60	2,2	41-60	0,5
0-80	2,5	61-80	0,3
>81	2,7	>81	0,2

МЕТОДИКА
визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок
збройної агресії Російської Федерації

I. Загальні положення

1. Ця Методика визначає порядок розрахунку обсягу шкоди та збитків, завданих лісовому фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

2. Втрати лісового фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації включають шкоду, заподіяну державі, та збитки, заподіяні постійним лісокористувачам та власникам лісів на земельних ділянках лісогосподарського призначення, захисних насаджень лінійного типу, лісовим розсадникам, лісовим культурам та користувачам мисливських угідь.

3. Методика застосовується для визначення шкоди та збитків, заподіяних земельним ділянкам лісогосподарського призначення, захисним насадженням лінійного типу, лісовим розсадникам, лісовим культурам та мисливським угіддям внаслідок збройної агресії Російської Федерації, що включає втрати лісових насаджень та пов'язані із ними:

втрати лісогосподарського виробництва, спричинені обмеженням прав землекористувачів;

втрати пошкодженої, втраченої заготовленої лісопродукції;

неотримані доходи лісокористувачів, заподіяні тимчасовим зайняттям земельних ділянок, встановленням обмежень щодо їх використання, від:

непроведення рубок (вартість лісопродукції, рентна плата);

неможливості здійснювати побічне користування (зокрема заготівлю березового соку, ягід, грибів);

витрати на підготовку ґрунту під створення лісових культур;

витрати на вирощування садивного матеріалу у лісових розсадниках, створення та догляд за лісовими культурами;

втрати мисливського господарства, внаслідок знищення або пошкодження вольєрів, інших біотехнічних споруд, мисливських тварин.

II. Терміни

У цій Методиці терміни вживаються у такому значенні:

бухгалтерська та інша звітність (первинні документи) - це документи, створені у письмовій або електронній формі, які містять відомості про господарські операції, включаючи розпорядження та дозволи адміністрації

(власника) на їх проведення. Підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи;

біотехнічні споруди - штучно створені споруди для поліпшення умов існування, відтворення, збільшення чисельності та охорони мисливських тварин;

втрати земельних ділянок лісогосподарського призначення, захисних насаджень лінійного типу, лісових розсадників, лісових культур та мисливських угідь - напрям, що включає їх втрати та пов'язані із ними витрати або використання в цілях не пов'язаних з веденням лісового господарства, за відсутності діючої дозвільної документації або з перевищенням встановлених лімітів (обсягів) використання. Також втратами лісового фонду визнаються його використання на тимчасово окупованих територіях в період, який визначається відповідно до цієї Методики, та на інших територіях України, що зазнали впливу збройної агресії Російської Федерації;

лісове насадження - сукупність дерев, у яких виявляється не тільки взаємний вплив одне на одного, але і на займаний ґрунт та атмосферу;

лісові культури - насадження, що створюються шляхом садіння сіянців, саджанців, дичок, живців або висівання насіння деревних порід і чагарників;

лісовий розсадник - земельна лісова ділянка, призначена для ведення спеціалізованого господарства з метою вирощування садивного матеріалу для лісового господарства;

лісовий саджанець - лісовий садивний матеріал, вирощений із пересадженого сіянця чи укоріненням частин деревної рослини;

лісовий сіянець - молода деревина чи чагарникова рослина, вирощена із насіння у відкритому чи закритому ґрунті посівного відділення лісового розсадника без пересаджування, яка використовується як садивний матеріал;

період втрат - час, протягом якого відбулися втрати земельних ділянок лісогосподарського призначення, захисних насаджень лінійного типу, лісових розсадників, лісових культур та мисливських угідь та пов'язані із ними витрати, які здійснювалися за відсутності документів дозвільного характеру, в тому числі після закінчення строку дії, після зупинення дії, з наступного дня після анулювання дозвільної документації або з перевищенням встановлених лімітів (обсягів) використання, а також період їх використання на тимчасово окупованій території, визначених статтею 3 Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України", та період збройної агресії Російської Федерації на інших територіях України, які визначаються відповідно до цієї Методики.

Інші терміни вживаються у значенні, поданому у Земельному кодексу України, Лісовому кодексі України, Податковому кодексі України, Законі України "Про мисливське господарство та полювання".

III. Порядок визначення шкоди та збитків, заподіяних земельним ділянкам лісогосподарського призначення, захисним насадженням лінійного типу та мисливським угіддям внаслідок збройної агресії Російської Федерації

1. Безпосередніми об'єктами обрахування розміру збитків, що підлягають відшкодуванню, є земельні ділянки лісогосподарського призначення, захисні насадження лінійного типу, лісові розсадники лісові культури та мисливські угіддя, які характеризуються локальними особливостями місця розташування та використовуються за цільовим функціональним призначенням.

2. Інформаційною основою для розрахунку розміру заподіяних збитків є: відомості Державного лісового кадастру;

матеріали лісовпорядкування, даних дистанційного зондування землі, а також спеціальних обстежень земель лісового фонду;

опрацювань висновків експертиз, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих, зокрема, з офіційних джерел інформації, оперативних повідомлень фізичних та юридичних осіб;

звітні документи виробничої та фінансової діяльності підприємств лісового господарства;

відомості щодо сортиментної структури насаджень;

реалізаційні (ринкові) ціни на деревину лісових порід;

дані отримані від користувачів мисливських угідь, досліджень отриманих зразків решток тварин.

3. Визначення розміру нанесеної шкоди у кожному випадку є самостійним завданням через різноманітність видів тварин та умов їх мешкання, також може здійснюватися із застосуванням інструментально-лабораторного контролю, а у разі необхідності із залученням спеціалізованих організацій та на основі інших наявних матеріалів.

4. Факт та період втрати земельних ділянок лісогосподарського призначення, захисних насаджень лінійного типу, лісових розсадниках, лісових культур та мисливських угідь встановлюється посадовими особами органів державної влади у ході проведення заходів.

Факт самовільного користування на тимчасово окупованих територіях встановлюється постійними лісокористувачами та власниками лісів, користувачами мисливських угідь з урахуванням положень Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" та цієї Методики.

5. Факти заподіяння шкоди та збитків, заподіяних на землях лісогосподарського призначення, захисним насадженням лінійного типу, лісовим розсадникам, лісовим культурам та мисливським угіддям, а також їх масштаби встановлюються комісіями, створеними місцевими державними адміністраціями, на період воєнного стану - військові адміністрації, (далі - Комісія), шляхом огляду по видільних земельних ділянок, даних дистанційного зондування землі, опрацювань висновків експертиз, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих, зокрема, з офіційних джерел інформації, оперативних повідомлень фізичних та юридичних осіб тощо.

До складу Комісій включаються представники місцевих державних адміністрацій (голови Комісій), виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, постійні лісокористувачі та власники лісів, яким заподіяні збитки, користувачі мисливських угідь або органи, які здійснюють їх охорону, яким заподіяні збитки, органів Держгеокадастру, Держекоінспекції, ДСНС, правоохоронних органів, архітектури та містобудування, які визначені місцевими державними адміністраціями, на період воєнного стану - військові адміністрації.

Результати роботи Комісій оформляються відповідними актами, що затверджуються органами, які створили ці Комісії.

Затвержені відповідні акти Комісії надаються до територіального органу Держлісагентства.

IV. Визначення розміру шкоди та збитків заподіяних земельним ділянкам лісогосподарського призначення, захисним насадженням лінійного типу, лісовим розсадникам, лісовим культурам та мисливським угіддям спричинені обмеженням прав землекористувачів на тимчасово окупованих територіях та на іншій території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації

1. Розрахунок розміру шкоди та збитків, заподіяних земельним ділянкам лісогосподарського призначення, захисним насадженням лінійного типу, лісовим розсадникам, лісовим культурам спричинені обмеження прав постійних лісокористувачів та власників лісів, для використання їх у цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства, внаслідок збройної агресії Російської Федерації, здійснюється державною лісовою охороною за поданням матеріалів від постійних лісокористувачів та власників лісів, у власності та користуванні яких перебувають земельні ділянки лісового фонду.

2. Визначення розміру втрат лісогосподарського виробництва, спричинені обмеженням прав постійних лісокористувачів та власників лісів або погіршенням якості земель, визначається за формулою:

$$P_v = (1-K) \times H_v \times P_d, \quad (1)$$

P_v - розмір втрат лісогосподарського виробництва, грн;

K - коефіцієнт зниження продуктивності угідь;

H_v - середній розмір втрат з розрахунку на 1 гектар визначається відповідно до Нормативів втрат лісогосподарського виробництва, визначених у додатку 1 до Порядку визначення втрат лісогосподарського виробництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 09 червня 2023 року N 588.

До першої групи лісів віднесено ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення.

До другої групи лісів віднесено інші категорії лісів, крім лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення;

P_d - площа пошкодженої або замінованої ділянки, гектарів.

3. Визначення розміру збитків, заподіяних унаслідок втрат пошкодженої, або втраченої заготовленої лісопродукції.

Основою розрахунків розміру збитків є середня реалізаційна вартість 1 щільного куб. метра деревини лісових порід у розрізі сортиментів, заготовлених лісокористувачем.

Розмірною одиницею для розрахунку розміру збитків приймається 1 щільний куб. метр.

Розміри збитків визначаються за формулами:
від пошкодженої заготовленої лісопродукції;

$$P_{zл} = (Цд - Цдп) \times Мд, \quad (2)$$

де,

P_{zл} - розмір втрат від пошкодженої заготовленої лісопродукції, гривень;

Цд - вартість деревини згідно з бухгалтерським обліком, гривень;

Цдп - ціна переоціненої вартості деревини, гривень;

Мд - маса деревини, куб. метрів.

Вартість переоціненої деревини встановлюється комісією постійного лісокористувача або власниками лісів за результатами проведеної інвентаризації лісопродукції;

від втраченої заготовленої лісопродукції;

$$P_{zвл} = Цд \times Мд, \quad (3)$$

де,

P_{zвл} - розмір втрат втраченої заготовленої лісопродукції, гривень;

Цд - вартість деревини згідно з бухгалтерським обліком, гривень;

Мд - маса деревини, куб. метрів.

Вартість втраченої заготовленої деревини встановлюється комісією постійного лісокористувача за результатами проведеної інвентаризації лісопродукції.

4. Розрахунок неотриманих доходів лісокористувачів, заподіяні тимчасовим зайняттям земельних ділянок, встановленням обмежень щодо не проведення рубок (вартість лісопродукції, рентна плата):

передбачає неотриманий дохід від не проведення рубок лісу, недоотриманої деревини (компенсація упущеної вигоди) у віці стиглості або рубки відповідно до категорії лісів за їхнім функціональним призначенням та визначається за ринковою вартістю наявного на час оцінювання та недоотриманого запасу деревостану у віці стиглості та визначається за формулою:

$$\text{Ндрл} = \text{Цп} \times (\text{Зпв} + \text{Прп} \times (\text{Всп} - \text{в})) \times \text{Пл} + \text{Рп}, \quad (4)$$

де,

Ндрл - недоотриманий дохід від не проведення рубок лісу;

Цп - фактична середня зважена ринкова ціна деревної породи за попередній період (рік), грн/куб. метрів;

Зпв - запас деревостану деревної породи у віці **в** (за матеріалами лісовпорядкування), куб. метрів/га;

Прп - щорічна зміна запасу деревостану деревної породи за матеріалами лісовпорядкування за період (**Всп** - **в**), куб. метрів/га;

Всп - вік стиглості деревостану для деревної породи відповідно до категорії лісів за їхнім функціональним призначенням (експлуатаційні, захисні, рекреаційно-оздоровчі, природоохоронні ліси), років;

в - фактичний вік деревостану на лісовій ділянці, років;

Пл - площа лісової ділянки, на якій заплановано проведення заготівля деревини гектари;

Рп - рентна плата, гривень (у деревостанах віком понад 40 років).

Підтверджуючими документами є перелік ділянок на яких заплановано проведення заготівля деревини в порядку головного користування та перелік ділянок інших рубок пов'язаних та не пов'язаних із веденням лісового господарства.

5. Визначення витрат у зв'язку із неможливістю проведення заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічного користування та недотримання сплати рентної плати в місцевий бюджет:

основою розрахунків розміру шкоди є установлені ліміти використання лісових ресурсів при заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійсненні побічних лісових користувань та на підставі виданого спеціального дозволу - лісового квитка;

розмірною одиницею для розрахунку розміру шкоди приймається 1 тонна (для новорічних ялинок - тис. штук).

Розмір шкоди визначається за формулою:

$$\mathbf{РШДП = Л \times ЦЛ + Рп,} \quad \mathbf{(5)}$$

де,

Ршдп - розмір шкоди від невикористання лісових ресурсів при заготівлі другорядних лісових матеріалів та здійсненні побічних лісових користувань, гривень;

Л - встановлений ліміт на вид лісових ресурсів, тонна або штук;

ЦЛ - вартість лісових ресурсів згідно з бухгалтерським обліком, гривень;

Рп - ставка рентної плати встановлена обласними радами, гривень.

6. Визначення витрат у зв'язку із неможливістю використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт на умовах тимчасового користування лісами (довгострокове та короткострокове) та недоотримання сплати рентної плати в місцевий бюджет:

основою розрахунків розміру зазначеної шкоди є рентна плата, на підставі виданого спеціального дозволу - лісового квитка (на умовах короткострокового тимчасового користування лісами до 1 року) та укладеному договорі між постійним та тимчасовим лісокористувачем (на умовах довгострокового тимчасового користування лісами більше 1 року).

Розмір шкоди визначається за формулою:

$$\mathbf{РШТКЛ = Т \times НГОЛД \times Пл \times РпТКЛ,} \quad \mathbf{(6)}$$

де,

РшТКЛ - розмір шкоди із неможливістю використання корисних властивостей лісів;

Т - термін неможливого користування лісовими ділянками (в місяцях для короткострокового користування лісами, в роках для довгострокового користування лісами);

НГОЛД - нормативна грошова оцінка земельної лісової ділянки, гривень;

Пл - площа лісової ділянки, яка виділена у тимчасове користування гектари;

РпТКЛ - ставка рентної плати на умовах тимчасового користування лісами, (відсотки від нормативно-грошової оцінки лісової ділянки, які встановлюються рішенням обласних рад).

Підтверджуючими документами використання лісів на умовах тимчасового користування є:

для короткострокового тимчасового користування - витяг з технічної документації про нормативну грошову оцінку земельної лісової ділянки на

період дії лісового квитка, розрахунок сплати рентної плати та виданого спеціального дозволу - лісового квитка;

для довгострокового тимчасового користування витяг з технічної документації про нормативну грошову оцінку земельної лісової ділянки на час укладання договору, договір довгострокового тимчасового користування лісами та розрахунок сплати рентної плати за використання лісової ділянки.

7. Визначення витрат на підготовку ґрунту під створення лісових культур, визначається за формулою:

$$\mathbf{Впг = Рпг + Вза \times Пл,} \quad (7)$$

де,

Впг - витрати всього на підготовку ґрунту під створення лісових культур гривень/гектари;

Рпг - витрати на підготовку ґрунту механізованим способом і вручну відповідно до бухгалтерської документації за виконану роботу;

Вза - загальновиробничі та адміністративні витрати за звітною документацією грн/га (визначаються як питома вага у загальних обсягах витрат з лісового та мисливського господарства за відповідною звітною документацією постійного лісокористувача та власника лісів, які не зазначені в наряді-акті);

Пл - площа на якій проведена підготовка ґрунту під лісові культури, гектари.

Підтверджуючими документами є: наряд-акт виконання робіт, акт приймання виконаних робіт (роботи виконанні суб'єктами підприємницької діяльності).

8. Визначення шкоди та збитків, завданих лісовим розсадникам та лісовим культурам шляхом пошкодження або знищення.

Під час здійснення розрахунку необхідно враховувати витрати на вирощування садивного матеріалу та догляду за лісовими культурами, а також затрати на створення та відновлення лісових розсадників та лісових культур.

У разі неможливості здійснення реального обліку забрудненого ґрунту, засмічених або порушених земельних ділянок, пошкодженого або знищеного садивного матеріалу, лісових культур, будівель, споруд, обладнання, які забезпечують вирощування садивного матеріалу на лісових розсадниках, для розрахунку завданої шкоди та збитків необхідно використовувати космічні знімки та дані підприємств щодо вирощування садивного матеріалу, створення лісових культур за останні 3 роки, наявних будівель, споруд, обладнання.

Визначення шкоди та збитків, завданих лісовим розсадникам та лісовим культурам шляхом пошкодження або знищення здійснюється за формулою:

$$P_k = H_k + P_v + Z_k, \quad (8)$$

де,

P_k - розмір шкоди та збитків, завданих шляхом знищення або пошкодження лісових розсадників та лісових культур, тис. грн;

H_k - розмір втрат на організацію і створення лісових розсадників та лісових культур, затрати на вирощування садивного матеріалу та догляду за лісовими культурами, відповідно до бухгалтерської документації за виконану роботу тис. грн;

Z_k - розмір шкоди, завданої лісу знищенням або пошкодженням сіянців, саджанців у лісових розсадниках та знищенням лісових культур (згідно з додатком 3 та додатком 4 до постанови Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 року N 665 "Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу", тис. гривень).

Підтверджуючими документами є: наряд-акт виконання робіт, акт приймання виконаних робіт (роботи виконанні суб'єктами підприємницької діяльності).

$$P_v = (1-K) \times H_v \times P_d, \quad (9)$$

де,

P_v - розмір втрат лісогосподарського виробництва, грн;

K - коефіцієнт зниження продуктивності угідь;

H_v - середній розмір втрат з розрахунку на 1 гектар визначається відповідно до Нормативів втрат лісогосподарського виробництва, визначених у додатку 1 до Порядку визначення втрат лісогосподарського виробництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 09 червня 2023 року N 588.

До першої групи лісів віднесено ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення.

До другої групи лісів віднесено інші категорії лісів, крім лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення;

P_d - площа пошкодженої або замінованої ділянки, гектарів.

9. Визначення розміру шкоди завданої мисливському господарству за знищення чи пошкодження солонців, годівниць, посівів кормових культур рослин, мисливських вишок, вольєрів, вказівних знаків, інших біотехнічних споруд - за фактичною вартістю, збільшеною в п'ять разів за формулою:

$$P_{ШБ} = ФВБ(iв) \times 5 \times K-тьБ(iв) \quad (10)$$

де,

РШБ(ів) - розмір шкоди завданої знищенням чи пошкодженням солонців, годівниць, посівів кормових культур рослин, мисливських вишок, вольєрів, вказівних знаків, інших біотехнічних споруд певного (і-того виду), грн;

ФВБ(ів) - фактична вартість згідно бухгалтерського обліку солонців, годівниць, посівів кормових культур рослин, мисливських вишок, вольєрів, вказівних знаків, інших біотехнічних споруд;

К-тьБ(ів) - кількість знищених чи пошкоджених біотехспоруд і-того виду.

V. Розрахунок розміру збитків, заподіяних державі в результаті самовільного користування землями лісогосподарського призначення, захисними насадженнями лінійного типу та мисливськими угіддями на тимчасово окупованих територіях внаслідок збройної агресії Російської Федерації

1. Визначення обсягу самовільного, в тому числі незаконного, користування землями лісогосподарського призначення, захисними насадженнями лінійного типу на тимчасово окупованих територіях, внаслідок збройної агресії Російської Федерації визначається шляхом встановлення обсягу (кількості) самовільного їх використання або розміру площі користування в цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства та неотриманням доходів і визначається за формулою:

$$\mathbf{Нд = Пл \times Пр \times Т \times Цп,} \quad (11)$$

де,

Нд - неотриманий дохід від використання лісових ділянок вкритих лісовою рослинністю;

Пл - площа лісових ділянок вкритих лісовою рослинністю (окуповані території), в гектарах;

Пр - приріст річний (щорічна зміна запасу) куб. метрів/гектари;

Т - термін самовільного користування лісовими ділянками вкритими лісовою рослинністю (окупація) (в роках);

Цп - фактична середня зважена ринкова ціна деревної породи гривень/куб. метрів.

2. Визначення розміру недоотриманого доходу (вигоди) мисливського господарства під час дії обмежень на тимчасово окупованих територіях, внаслідок збройної агресії Російської Федерації розраховується за формулою:

$$\mathbf{РНД = (РДЗв - РФД) \times Т \times \text{ІндІнф},} \quad (12)$$

де,

РНД - розмір недоотриманого доходу, гривень;

РДЗв - розмір доходу згідно бухгалтерського обліку в звичайних умовах (за попередній рік), гривень;

РФД - розмір фактичного доходу згідно бухгалтерського обліку отриманий за розрахунковий період, гривень;

Т - термін дії обмежень які впливають на неможливість отримання доходу (вигоди) мисливського господарства через окупацію (в роках);

ІндІнф - індекс інфляції.

VI. Визначення розміру іншої шкоди та збитків на землях лісогосподарського призначення, захисних насаджень лінійного типу та мисливських угідь, внаслідок збройної агресії Російської Федерації

1. Визначення розміру шкоди та збитків завданих водно-болотним угіддям розташованим на землях лісогосподарського призначення, у захисних насадженнях лінійного типу та мисливських угіддях здійснюється відповідно до методики, зазначеної у підпункті 11 пункту 2 Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року N 326 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2022 року N 951).

2. Визначення розміру шкоди та збитків завданих будівлям, спорудам, об'єктам незавершеного будівництва, здійснюється відповідно до Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 року N 473.

МЕТОДИКА
визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам
природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської
Федерації

I. Загальні положення

1. Ця Методика визначає порядок розрахунку розміру шкоди та збитків, завданих природно-заповідному фонду України (далі - ПЗФ) внаслідок збройної агресії Російської Федерації.

2. У цій Методиці терміни вживаються у такому значенні:

1) вихідні дані - документація на територію або об'єкт ПЗФ, в тому числі документи, в яких міститься інформація про вихідний стан, документи, складені під час виявлення та фіксації шкоди та збитків, акт виявлення та фіксації шкоди, завданої територіям та об'єктам ПЗФ України, складений відповідно до цієї Методики, а також дані дистанційного зондування Землі (космічні знімки, аерофотознімки) та їх похідні продукти до цього акта, інші документи, які містять характеристики об'єктів оцінки;

2) експертне дослідження (експертне оцінювання) - дослідження (оцінювання), яке проводиться експертом на основі спеціальних знань об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини події, за зверненням юридичних або фізичних осіб.

Інші терміни, що використовуються у цій Методиці, вживаються у значеннях, наведених у Законах України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про національну інфраструктуру геопросторових даних», «Про природно-заповідний фонд України», «Про Червону книгу України», «Про охорону навколишнього природного середовища».

3. Визначення розмірів та обсягів шкоди та збитків, завданих ПЗФ збройною агресією Російської Федерації, здійснюється з метою:

прогнозування загальнодержавних та секторальних витрат на відновлення;

визначення обсягів компенсації державі за шкоду, заподіяну довкіллю, а також національному надбанню держави, до якого належить ПЗФ;

подання на цих підставах відповідних позовів на компенсацію до судових інстанцій, у тому числі - міжнародних.

Основним показником, який оцінюється, є збитки, завдані природним територіям та об'єктам внаслідок їх пошкодження чи знищення.

4. Факти заподіяння шкоди та збитків ПЗФ, а також їх масштаби встановлюються комісіями, створеними місцевими державними адміністраціями (на період воєнного стану - військовими адміністраціями) (далі - комісія), шляхом огляду територій ПЗФ, даних дистанційного зондування Землі, опрацювань висновків експертиз, експертів, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих, з офіційних джерел інформації, повідомлень фізичних та юридичних осіб.

До складу комісій включаються представники місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських рад, адміністрації територій та об'єктів ПЗФ, яким заподіяні збитки, представники територіальних органів Держгеокадастру, представники Держекоінспекції та її територіальних органів, місцевих фінансових органів, органів з питань містобудування та архітектури, правоохоронних органів.

Головою комісії визначається представник військової адміністрації.

Результати роботи комісії оформлюються актом та підписуються всіма членами комісії. До акта комісійного обстеження обов'язково додаються результати фотофіксації об'єкта, що свідчать про характер та обсяг руйнувань.

5. Ця Методика застосовується для визначення збитків, завданих територіям та об'єктам ПЗФ внаслідок пошкодження чи знищення природних комплексів та об'єктів у їх межах.

II. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації

1. Відшкодуванню підлягають:

понесені або необхідні витрати на відновлення природних комплексів та об'єктів в межах територій та об'єктів ПЗФ в обсязі, еквівалентному втраченим (пошкодженим) природним ресурсам, які надавалися цими природними комплексами та об'єктами;

виражені у грошовій формі відновлювані втрати ПЗФ за період від дати втрати (пошкодження) до відновлення до вихідного стану;

виражені у грошовій формі безповоротні (невідновлювані) втрати ПЗФ;

збитки, завдані в результаті забруднення атмосферного повітря, земель, вод, що визначаються за окремо встановленими методиками з урахуванням

коефіцієнта 10, яким визначається особлива природоохоронна цінність територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

витрати на проведення оцінки завданої шкоди та збитків (на експертизу, експертне дослідження (експертне оцінювання), збирання та оброблення даних дистанційного зондування Землі).

2. Об'єктами оцінки є об'єкти визначення шкоди та збитків згідно з цією Методикою, а саме:

природні комплекси, до яких відносяться: ландшафти, екосистеми, природні середовища існування, такі як місця токування, линяння, гніздових колоній птахів, постійних чи тимчасових скупчень тварин, нерестовищ, території, що є шляхами міграції тварин, інші території, що є середовищем існування рослин і тварин, а також частини зазначених природних комплексів в межах територій та об'єктів ПЗФ;

природні об'єкти, а саме: об'єкти рослинного і тваринного світу, а також нори, хатки, лігва, мурашники, боброві загати та інше житло і споруди тварин, унікальні природні утворення, в тому числі такі, що оголошені пам'ятками природи;

штучно створені об'єкти ПЗФ.

III. Розрахунок визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації

1. Втрати ПЗФ від наслідків збройної агресії Російської Федерації поділяються на невідновлювані та відновлювані.

2. До невідновлюваних втрат ПЗФ належать знищені ендемічні та/або зникаючі види тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, або унікальні та неповторні природні ландшафти. Невідновлюваними також є втрати окремих видів тваринного та рослинного світу, пам'ятки природи, що не мають аналогів у світі і у разі знищення не можуть бути відтворені.

3. До відновлюваних втрат ПЗФ належать такі втрати, що можуть бути відтворені, а первісний стан заповідних територій чи об'єктів може бути відновлений.

4. Розрахунок збитків, завданих територіям та об'єктам ПЗФ внаслідок збройної агресії Російської Федерації, провадиться на основі визначення обсягу відшкодувань на відновлення первинного стану екосистем заповідної території чи об'єкта з використанням для розрахунків окремих методик або такс,

розроблених та затверджених у відповідності до законодавства. Наслідки збройної агресії Російської Федерації, що призводять до невідновних втрат, опосередковано оцінюються експертним шляхом через систему економічних та соціальних збитків.

Визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам ПЗФ внаслідок збройної агресії Російської Федерації, здійснюється Держекоінспекцією шляхом розрахунку відповідно до форми розрахунку збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, наведеної у додатку до цієї Методики.

5. Втрати, завдані територіям та об'єктам ПЗФ внаслідок збройної агресії Російської Федерації, визначаються шляхом виділення типових біогеоценозів, подібних за типом рослинних угруповань, умовами місцезростання, віком та походженням. Підраховується кількість знищених та пошкоджених рослин і тварин за видовим складом. Визначається кількість знищених рослин і тварин та окремих популяцій інших видів організмів, занесених до Червоної книги України. Визначається відповідність стану типу біогеоценозу після збройної агресії Російської Федерації його нормальному незмінному стану.

6. Втрати від недоотримання прибутків від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристично-екскурсійної та іншої діяльності на територіях та об'єктах ПЗФ визначаються шляхом порівняння надходжень від цієї діяльності за попередні роки. Методом експертного оцінювання визначаються економічні та соціальні втрати від наслідків збройної агресії Російської Федерації, що призводять до зникнення природних комплексів чи їх окремих компонентів, унікальних природних утворень, рідкісних, екзотичних і типових видів флори та фауни, унікальних видів рослинного і тваринного світу, занесених до Червоної книги України, пам'яток природи та унікальних ландшафтів.

Вихідні дані про типові біогеоценози визначаються у проєкті організації території ПЗФ та літопису природи, який ведеться щодо окремих категорій територій ПЗФ. Дані про економічний ефект від рекреаційної діяльності та кількість відвідувачів визначаються на підставі даних фінансових документів

установи ПЗФ. Загальні економічні втрати об'єкта ПЗФ від наслідків збройної агресії Російської Федерації ($R_{пзф}$) визначаються як сума витрат на відновлення природного стану та сума збитків від недоотриманих надходжень від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристично-екскурсійної та іншої діяльності установи і розраховуються за такою формулою:

$$R_{пзф} = П_з + P_з,$$

де $R_{пзф}$ - загальні економічні втрати об'єкта ПЗФ від наслідків збройної агресії Російської Федерації;

$П_з$ - сума витрат на відновлення природного стану об'єкта ПЗФ;

$P_з$ - недоотримані надходження від рекреаційної, наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної та іншої діяльності установи ПЗФ.

Витрати на відновлення природного стану об'єкта ПЗФ ($П_з$) розраховуються за такою формулою:

$$П_з = A_{п} + A_{нс} + \sum_{i=1}^k I_i,$$

де $A_{п}$ - витрати на експертизу екологічної та ландшафтної структури об'єкта ПЗФ;

$A_{нс}$ - витрати на експертизу змін стану біогеоценозів об'єкта ПЗФ, що постраждав внаслідок збройної агресії Російської Федерації;

I - розмір збитків, заподіяних біогеоценозу внаслідок збройної агресії Російської Федерації, за окремими складовими розраховується за окремими методиками або таксами, розробленими та затвердженими у відповідності до законодавства;

k - кількість типів біогеоценозів.

Втрати ПЗФ від недоотримання надходжень внаслідок збройної агресії Російської Федерації, від рекреаційної, наукової, природоохоронної,

туристично-екскурсійної та іншої діяльності (P_3) розраховуються щодо кожної установи за сумою різниці економічного ефекту до і після збройної агресії Російської Федерації:

$$P_3 = Q - q$$

- де Q - дохід установи ПЗФ від наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної, рекламно-видавничої та іншої діяльності до збройної агресії Російської Федерації;
- q - дохід установи ПЗФ від наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної, рекламно-видавничої та іншої діяльності після збройної агресії Російської Федерації.

МЕТОДИКА

визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами

I. Загальні положення

1. Ця Методика визначає порядок розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами.

2. У цій Методиці терміни вживаються у такому значенні:

байпас - обвід ділянки трубопроводу із засобами вимірювальної техніки, паралельний ділянці трубопроводу, який може містити в своїй будові запірну або регулюючу трубопровідну арматуру чи прилади;

дозвільна документація - спеціальний дозвіл на користування надрами;

період самовільного користування надрами - час, протягом якого видобування корисних копалин або користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, здійснювалися за відсутності діючої дозвільної документації, в тому числі після закінчення строку дії, після зупинення дії, з наступного дня після анулювання дозвільної документації або з перевищенням встановлених лімітів видобування, а також період користування надрами на тимчасово окупованих територіях, визначених статтею 3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», та період збройної агресії Російської Федерації на інших територіях України, які визначаються відповідно до цієї Методики;

самовільне користування надрами - видобування корисних копалин або користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, за відсутності діючої дозвільної документації, або з перевищенням встановлених лімітів видобування. Також самовільним користуванням надрами визнається користування надрами на тимчасово окупованих територіях в період, який визначається відповідно до цієї Методики, та збройна агресія Російської Федерації на інших територіях України.

суб'єкти самовільного користування надрами - підприємства, установи, організації, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, іноземні юридичні особи, а також Російська Федерація як держава-агресор, що здійснюють самовільне користування надрами.

3. Ця Методика поширюється на посадових осіб, уповноважених здійснювати заходи державного нагляду (контролю) за геологічним вивченням, використанням та охороною надр, розрахунок збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами (далі - заходи), та правоохоронні органи під час проведення слідчих дій (далі - посадові особи органів влади), а також на суб'єктів самовільного користування надрами.

4. Факт та період самовільного користування надрами встановлюються посадовими особами органів влади у ході проведення заходів.

Факт самовільного користування надрами на тимчасово окупованих територіях встановлюється посадовими особами органів державного нагляду (контролю) та правоохоронних органів з урахуванням положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та цієї Методики.

Порядок визначення періоду самовільного користування надрами внаслідок тимчасової окупації окремих територій України та внаслідок збройної агресії Російської Федерації встановлено пунктом 1 розділу V цієї Методики.

5. Розрахунок розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, здійснюється за формою, наведеною у додатку 1 до цієї Методики.

6. Збитки, заподіяні державі внаслідок самовільного користування надрами, підлягають відшкодуванню державі суб'єктами самовільного користування надрами.

II. Порядок встановлення об'єму самовільно видобутих корисних копалин

1. Об'єм видобутих корисних копалин під час самовільного користування надрами визначається в т; м³; кг, г, карат, зокрема, за допомогою таких документів, методів і даних, використаних і досліджених в ході проведення органами державного нагляду (контролю) заходів державного нагляду (контролю) або отриманих у ході слідчих дій правоохоронними органами:

первинної документації (дані журналів обліку видобутих надр, маркшейдерської документації тощо), матеріалів геологорозвідувальних робіт (геологічні, гідрогеологічні карти родовищ тощо);

статистичної звітності (звіти встановленої форми щодо обліку запасів корисних копалин);

замірів безпосередньо на місці видобування (складування) корисних копалин з використанням прямого вимірювання (за допомогою відповідного геодезичного засобу вимірювальної техніки, що має метрологічне підтвердження; даних аерофото- або космічної зйомки, квадрокоптерів, які мають функцію відеофіксації на зондування лазерним променем для створення 3D моделі) лінійних розмірів: довжини, ширини та висоти (глибини) для розрахунку об'єму самовільно видобутих надр через добуток лінійних розмірів (для твердих корисних копалин);

показників контрольно-вимірювальних приладів, які пройшли в установленому законодавством порядку державну метрологічну атестацію або повірку;

паспортних даних механізмів (засобів) для видобутку рідких корисних копалин - застосовується у випадку відсутності контрольно-вимірювальних приладів, їх несправності або у випадку виявлення байпасу поза контрольно-вимірювальними приладами. В таких випадках об'єм корисних копалин, видобутих за весь встановлений період самовільного користування надрами, розраховується, виходячи з максимально можливого об'єму видобутих рідких корисних копалин при максимальній потужності безперервної роботи механізмів (засобів) для видобутку таких корисних копалин за цей період;

встановленого ліміту видобутку корисної копалини - застосовується у випадку неможливості встановлення іншими методами об'єму видобутих корисних копалин. В такому випадку об'єм видобутої корисної копалини розраховується на рівні повного використання встановленого ліміту видобутку корисної копалини;

довідки фізичної особи - підприємця або юридичної особи за підписом керівника або уповноваженої ним особи про об'єм корисних копалин, видобутих у період самовільного користування надрами;

інших відомостей, у тому числі отриманих правоохоронними органами в ході проведення слідчих дій в якості доказу вчинення кримінального правопорушення, а також в рамках проведення розслідувань правоохоронними органами в зв'язку з тимчасовою окупацією території України та/або збройною агресією Російської Федерації.

У разі, якщо самовільне користування надрами проводиться за допомогою байпасу в обхід засобів вимірювання, то об'єм самовільно видобутих корисних копалин розраховується як різниця між загальним об'ємом видобутих корисних копалин, встановленим за паспортними даними (або іншим обчислювальним

методом), та показником лічильника за період самовільного користування надрами.

Об'єм видобутих корисних копалин під час самовільного користування надрами з перевищенням встановлених лімітів на користування надрами визначається як різниця між об'ємом встановленого ліміту видобування та об'ємом фактичного видобутку.

Під час виявлення факту самовільного користування надрами посадова особа органу влади зазначає всі використані методи та документи, які містять дані про об'єм видобутих корисних копалин під час самовільного користування надрами із зазначенням показників об'єму.

У разі відмінностей в об'ємах корисних копалин, видобутих під час самовільного користування надрами, встановлених за допомогою різних документів, методів і даних, для розрахунку розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, застосовується більша з отриманих величин.

2. Розмір площі користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, обчислюється в тис. куб. метрів активного об'єму, куб. м, кв. м ділянки надр виходячи з даних спеціального дозволу на користування надрами або шляхом замірів безпосередньо на місці.

3. Об'єм корисних копалин, видобутих під час самовільного користування надрами на тимчасово окупованих територіях та на іншій території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації визначається відповідно до розділу V цієї Методики.

III. Порядок встановлення виду корисної копалини

1. Вид корисної копалини визначається на підставі даних, наведених у дозвільній документації або в інших документах, отриманих посадовими особами органів державного нагляду (контролю) під час проведення заходів.

2. У разі відсутності документів, в яких містяться відомості про вид корисної копалини, вид корисної копалини встановлюється шляхом проведення лабораторних досліджень відібраних в установленому порядку зразків сировини (порід та/або корисних копалин), напівфабрикатів, продукції (далі - зразок).

3. Зразки відбираються посадовими особами органів державного нагляду (контролю) та правоохоронних органів, які виявили факт самовільного користування надрами, або залученими ними спеціалістами в кількості не менш

як два екземпляри, один (контрольний) з яких залишається у суб'єкта самовільного користування надрами (у разі його наявності).

4. Відбір зразків здійснюється безпосередньо на місці проведення самовільного користування надрами відповідно до Порядку відбору зразків продукції для визначення її якісних показників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2007 року № 1280, про що складається акт відбору зразків за формою, затвердженою зазначеною у цьому пункті постановою.

5. Відбір зразків проводиться в присутності уповноваженого представника суб'єкта самовільного користування надрами (у разі його наявності), який своїм підписом в акті відбору зразків засвідчує достовірність відбору зразків.

Особливості забору зразків сировини (порід та/або корисних копалин), напівфабрикатів, продукції з метою визначення виду корисної копалини, а саме схему відбирання проб, кількість проб, з яких складається зразок, маса або об'єм забору зразка, вимоги до контейнерів (тари) для відбору проб наведено у додатку 2 до цієї Методики.

Кількість (об'єм, маса) одного зразка, який відбирається, повинна забезпечувати достовірність результатів досліджень та відповідати вимогам, встановленим в додатку 2 до цієї Методики.

6. Відібрані зразки повинні бути укомплектовані, упаковані та опломбовані (опечатані) посадовою особою органу державного нагляду (контролю) і зберігатися та транспортуватися в умовах, що забезпечують незмінність параметрів, за якими буде проводитися експертиза (випробування) таких зразків.

Зразок упаковується у контейнери для зразків (пластмасові коробки з підігнаними кришками, щільні поліетиленові або паперові пакети, бавовняні мішки тощо), які зв'язуються мотузкою, ниткою тощо. Елементи зв'язування фіксуються на кінцях пломбами-наліпками (індикаторними стікерами), на які наноситься підпис особи, яка здійснила опломбування.

На контейнер для проб наноситься маркування шляхом прив'язання ярлика, наліплювання клейкого ярлика (якщо ярлик добре прилипає за місцевих умов), нанесення напису безпосередньо на контейнері для проб або поміщення ярлика усередину контейнера, якщо він належним чином захищений від вмісту. На ярлик наноситься власне ім'я та прізвище посадової особи, яка здійснила відбір зразків, її підпис, індивідуальний номер зразка, що складається з дати відбирання проби, тризначного номеру зразка, відомостей про дату акта відбору

та/або про номер і дату вмотивованого рішення керівника органу державного нагляду (контролю) або його заступника.

Один примірник акта відбору зразків додається до опломбованих (опечатаних) зразків та передається разом із зразками до уповноваженої та/або акредитованої організації (лабораторії), що призначена для проведення експертизи (випробування) та зазначена у вмотивованому рішенні керівника органу державного нагляду (контролю) або його заступника, другий - залишається у суб'єкта самовільного користування надрами, третій - у посадової особи, яка здійснила відбір зразків продукції.

7. З метою проведення експертизи (випробування) зразків органи державного нагляду (контролю) можуть за результатами проведених публічних закупівель укласти договори про закупівлю лабораторних досліджень за державні кошти на відповідний рік з суб'єктами господарювання, які мають відповідні устаткування, персонал, засоби для проведення досліджень та відповідну акредитацію.

У разі наявності власних структурних підрозділів, які мають відповідні устаткування, персонал, засоби для проведення досліджень та відповідну акредитацію, органи влади проводять відповідні експертизи (випробування) зразків самостійно.

8. Відібрані зразки передаються до уповноваженої та/або акредитованої організації (лабораторії) (відповідних власних структурних підрозділів органів влади).

Посадова особа, яка відбирає зразки для експертизи (випробування), забезпечує їх збереження і своєчасність доставки до місця здійснення експертизи (випробування).

9. Уповноважена та/або акредитована організація (лабораторія) (відповідний власний структурний підрозділ органу влади) за результатами визначення речовинного складу, кількості, якості і технологічних властивостей корисних копалин шляхом проведення вимірювань хімічного складу, фізико-хімічних, фізико-механічних та інших властивостей і показників за конкретними групами (видами) об'єктів (речовин) відповідно до інструкцій ДКЗ України із застосуванням Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 05 травня 1997 року № 432, складає висновок про вид корисної копалини.

10. У висновку про вид корисної копалини зазначаються:

перелік проведених лабораторних досліджень;

вид корисної копалини відповідно до переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 року № 827;

напрямок використання корисної копалини;

кількісний та відсотковий вміст корисної копалини у загальному об'ємі відібраного зразка;

вартість висновку про вид корисної копалини.

Висновок про вид корисної копалини надається в трьох примірниках. Один примірник висновку додається до розрахунку розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, другий - залишається у посадової особи, яка здійснила розрахунок, третій - долучається до документів для здійснення оплати вартості висновку, до якого додаються рахунок на оплату та акт виконаних робіт, підписаний уповноваженою особою уповноваженої та/або акредитованої організації (лабораторії) (відповідного власного структурного підрозділу органу влади).

IV. Розрахунок розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, крім самовільного користування надрами на тимчасово окупованих територіях та на іншій території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації

1. Розмір збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, розраховується посадовою особою органу влади протягом десяти робочих днів після отримання всіх матеріалів, які містять документальне підтвердження відомостей щодо виду корисної копалини (у разі необхідності), обсягу та ціни корисної копалини, необхідних для здійснення розрахунку.

У разі, коли в ході проведення комплексних заходів державного нагляду (контролю) за участю посадових осіб Держгеонадр та Держекоінспекції, виявлено самовільного користування надрами розрахунок розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, здійснюється посадовими особами Держгеонадр.

2. Розмір збитків (З), заподіяних державі внаслідок самовільного видобування корисних копалин, крім самовільного видобування корисних копалин на тимчасово окупованих територіях та на іншій території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, визначається за формулою:

$$З = В + \sum_{i=1}^n 5 \times O_i \times Ц_i,$$

де: **n** - кількість корисних копалин;

i - номер корисної копалини;

O_i - об'єм (кількість) самовільно видобутих корисних копалин (т; м³; кг, г, карат);

Ц_i - вартість об'єму (кількості) корисних копалин (мінеральної сировини), видобутих у відповідних податкових періодах, що обчислюється та надається за відповідним запитом органу влади, який здійснює розрахунок розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, для кожного виду корисної копалини (мінеральної сировини) для кожної ділянки надр на базових умовах поставки (склад готової продукції гірничого підприємства) відповідно до пункту 252.6 статті 252 Податкового кодексу України (грн за одиницю маси або об'єму) як середня величина задекларованої у таких податкових періодах надрокористувачами України бази оподаткування (вартості видобутих корисних копалин (мінеральної сировини)). У разі неможливості встановлення напряму використання сировини для розрахунку застосовується найбільший показник;

В - вартість проведення лабораторних досліджень зразків, сплачена за висновок про вид корисної копалини (у разі наявності), (грн). У разі відсутності висновку про вид корисної копалини В у формулі дорівнює показнику 0.

3. У разі, якщо згідно з отриманим висновком про вид корисної копалини у відібраних зразках буде встановлено наявність декількох корисних копалин, розрахунок розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного видобування корисних копалин, здійснюється з врахуванням кількісного та відсоткового вмісту кожної корисної копалини, зазначеної у висновку.

У разі, якщо згідно з отриманим висновком вміст корисної копалини становить лише частину від загального об'єму відібраного зразка, розрахунок розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного видобування

корисних копалин, здійснюється з урахуванням відсоткового вмісту корисної копалини, зазначеного у висновку.

4. Розмір збитків (Z_1), заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, крім самовільного користування надрами в таких цілях на тимчасово окупованих територіях та на іншій території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, визначається за формулою:

$$Z_1 = 5 \times \Pi \times C,$$

де: Π - розмір об'єму (площі) користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин (тис. куб. м активного об'єму ділянки надр, куб. м, кв. м);

C - ставка рентної плати за користування надрами, встановлена пунктом 253.5 статті 253 Податкового кодексу України на дату здійснення розрахунку (%).

5. Органи державної влади, уповноважені здійснювати розрахунок розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, вносять до інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) в частині застосованих до суб'єкта господарювання адміністративно-господарських санкцій за результатами здійсненого заходу державного нагляду (контролю) відомості про здійснення ними розрахунку розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, із зазначенням періоду та об'єму самовільного користування надрами.

V. Розрахунок розміру збитків, заподіяних державі в результаті самовільного користування надрами на тимчасово окупованих територіях та на іншій території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації

1. Період самовільного користування надрами вперше визначається у календарних днях по дату проведення розрахунку включно, починаючи з:

на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя:

19 лютого 2014 року (у разі відсутності спеціального дозволу на користування надрами);

дати, наступної за днем закінчення строку дії (зупинення дії, анулювання) спеціального дозволу на користування надрами (у разі його наявності);

на тимчасово окупованих територіях, що входять до складу Донецької та Луганської областей:

07 квітня 2014 року (у разі відсутності спеціального дозволу на користування надрами) (якщо межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях з цієї дати, визначено Президентом України за поданням Міністерства оборони України, підготовленим на основі пропозицій Генерального штабу Збройних Сил України);

дати, наступної за днем закінчення строку дії (зупинення дії, анулювання) спеціального дозволу на користування надрами (у разі його наявності);

на тимчасово окупованих територіях, передбачених пунктом 3 частини першої статті 3 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»:

дати початку тимчасової окупації, визначеної відповідним рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію указом Президента України (у разі відсутності спеціального дозволу на користування надрами);

дати, наступної за днем закінчення строку дії (зупинення дії, анулювання) спеціального дозволу на користування надрами (у разі його наявності);

на іншій території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації:

дати втрати контролю над територією за даними Міністерства оборони України (Генерального штабу Збройних Сил України) або 24 лютого 2022 року (у разі відсутності інформації від Міністерства оборони України (Генерального штабу Збройних Сил України)).

Кожен наступний розрахунок періоду самовільного користування надрами здійснюється починаючи з дати, наступної за проведенням попереднього розрахунку, по дату проведення цього розрахунку.

Обсяг самовільного, в тому числі незаконного, користування надрами на тимчасово окупованих територіях та на іншій території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації визначається шляхом встановлення об'єму (кількості) самовільно видобутих запасів (ресурсів) корисних копалин або розміру площі користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин.

2. Об'єм (кількість) самовільно видобутих запасів корисних копалин родовищ (ділянок надр) на тимчасово окупованих територіях та на іншій

території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації (О) визначається за формулою:

$$O = \frac{Pr}{365(366)} \times T,$$

де: **Pr** - річна продуктивність по видобутку корисної копалини (т; м³; кг, г, карат), визначена протоколом ДКЗ України (ДКЗ СРСР, УТКЗ), з урахуванням кількості затверджених та апробованих запасів корисної копалини, що були взяті на облік Державним балансом запасів корисних копалин станом на:
01 січня 2014 року - на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя,
01 січня року початку тимчасової окупації інших територій України - на відповідних територіях,
на 01 січня 2022 року - на іншій території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації;

T - період самовільного користування надрами (календарні дні).

3. Об'єм (кількість) ресурсів корисних копалин (О) визначається як відсоток об'єму, що передбачається до вилучення, для кожного виду мінеральної сировини, встановлений пунктом 2.3 Положення про порядок організації та виконання дослідно-промислової розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення, затвердженого наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 03 березня 2003 року № 34/м, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 20 травня 2003 року за № 377/7698, від оцінених ресурсів корисних копалин за формулою:

$$O = \frac{Op \times H \times T}{5 \times 365(366)},$$

де: **Op** - обсяг попередньо оцінених ресурсів відповідно до відомостей, які містять відповідні протоколи ДКЗ України (ДКЗ СРСР, УТКЗ) про геолого-економічне вивчення корисних копалин відповідної ділянки надр (т; м³; кг, г, карат);

H - п'ять (для вуглеводнів - десять) відсотків запасів, що вилучаються, від попередньо оцінених Державним балансом запасів корисних копалин, для родовищ підземних вод з відновлюваними джерелами формування об'єм добового видобутку у відсотках, встановлений

проектом дослідно-промислової розробки родовища або покладу;

T - період самовільного користування надрами (календарні дні).

4. Об'єм підземних вод обчислюється за величиною щоденного дебіту водного об'єкта (свердловини, джерела тощо), що затверджений ДКЗ України (ДКЗ СРСР, УТКЗ).

5. Розмір збитків (Z_2), заподіяних державі внаслідок самовільного видобування корисних копалин на тимчасово окупованих територіях та на іншій території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, визначається за формулою:

$$Z_2 = 5 \times O \times Ц \times K,$$

де: **O** - об'єм (кількість) самовільно видобутих корисних копалин (т; м⁻³; кг, г, карат);

Ц - вартість об'єму (кількості) корисних копалин (мінеральної сировини), видобутих у відповідних податкових періодах під час тимчасової окупації території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя та деяких інших територій, що обчислюється та надається за відповідним запитом органу влади, який здійснює розрахунок розміру розмір збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, для кожного виду корисної копалини (мінеральної сировини) для кожної ділянки надр на базових умовах поставки (склад готової продукції гірничого підприємства) відповідно до пункту 252.6 статті 252 Податкового кодексу України (грн за маси або об'єму) як середня величина задекларованої у таких податкових періодах надрокористувачами України бази оподаткування (вартості видобутих корисних копалин (мінеральної сировини));

K - коригуючий коефіцієнт, який відповідає категорії ступеню геолого-економічної вивченості корисних копалин на відповідній ділянці надр.

6. Для цілей цієї Методики для обчислення об'єму (кількості) корисних копалин в залежності від ступеню геолого-економічної вивченості запасів та ресурсів застосовується зазначений у Таблиці відповідний коригуючий коефіцієнт K:

№ з/п	Категорія запасів та ресурсів	Коригуючий коефіцієнт (К)
1.	A	1
2.	B	0,9
3.	C1	0,8
4.	C2	0,7
5.	Прогнозні ресурси	0,2

7. У разі виявлення посадовими особами правоохоронних органів в рамках проведення розслідувань факту самовільного користування надрами, виду корисної копалини, періоду та фактичного об'єму самовільного користування надрами за відсутності виданого в установленому порядку спеціального дозволу на користування надрами, а також апробованих та/або затверджених запасів корисної копалини, що були взяті на облік Державним балансом запасів корисних копалин, розмір збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного видобування корисних копалин на тимчасово окупованих територіях, розраховується із застосуванням формули, встановленої пунктом 2 розділу IV цієї Методики.

8. Розрахунок розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, на тимчасово окупованих територіях та на іншій території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації, здійснюється із застосуванням формули, встановленої пунктом 4 розділу IV цієї Методики.

VI. Направлення розрахунку розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, для їх стягнення

1. Орган державної влади, посадова особа якого здійснила розрахунок розміру збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, направляє такий розрахунок до суб'єкта господарювання разом з претензією з метою безпосереднього врегулювання спору та добровільної сплати збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами, а у разі несплати збитків протягом 90 календарних днів з дати отримання суб'єктом документів до:

суду разом з позовною заявою, якщо таке діяння не містить ознак кримінального правопорушення;

правоохоронних органів та/або прокуратури для долучення до матеріалів кримінального провадження, якщо таке діяння містить ознаки кримінального правопорушення.

2. Розрахунок розміру збитків, заподіяних державі в результаті самовільного користування надрами на тимчасово окупованих територіях та на іншій території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації направляється до органів прокуратури.

КОНЦЕПЦІЯ **Загальнодержавної цільової програми використання та** **охорони земель**

Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямовується **Програма**

Земельний фонд України становить 60,4 млн. гектарів і характеризується надзвичайно високим рівнем освоєння. Близько 70 відсотків земельного фонду України становлять сільськогосподарські землі, близько 4 відсотків - забудовані землі.

Високий рівень господарського освоєння території України визначає інтенсивний вплив антропо- та техногенезу на навколишнє природне середовище, в тому числі на земельні ресурси, склад і характер процесів, які відбуваються у сфері використання земель.

Найбільшу питому вагу мають сільськогосподарські землі (близько 70 відсотків). Рівень розорювання земель в державі досягає в середньому 54 відсотки, а у деяких областях - 70 відсотків і більше.

Надмірне розширення площі ріллі за рахунок схилених земель призвело до порушення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь: ріллі, природних кормових угідь, лісів та водойм, що негативно позначилося на стійкості агроландшафтів і спричинило значну техногенну ураженість екосфери. Внаслідок цього земельні ресурси прискореними темпами деградують, забруднюються та виснажуються, і при цьому не виробляється достатня кількість продовольства навіть для нинішнього покоління, ставляться під загрозу потреби майбутніх поколінь. Особливо загрозливою є прогресуюча деградація та спад родючості ґрунтів-основи біосфери і сільськогосподарського виробництва. Щорічні збитки від основних видів ґрунтової деградації становлять близько 40-50 млрд. гривень, у тому числі за рахунок незбалансованих втрат гумусу і поживних речовин - 23-28 млрд. гривень; від недобору продукції та втрат ґрунту через ерозію - 17-22 млрд. гривень. За рівнем кислотності, засоленості, солонцюватості, переущільнення, забруднення частина земельних ресурсів перебуває у передкризовому, а подекуди у кризовому стані з тенденцією до погіршення.

Ключовим прогностичним показником розв'язання зазначеної проблеми є зниження рівня розораності території країни до 44 відсотків шляхом вилучення

орнонепридатних (деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених) земель, площа яких, за експертними оцінками, перевищує 6,5 млн. гектарів, з інтенсивного обробітку. Для порівняння - у Франції розорано 36 відсотків угідь, Англії - 18,5, у США - 20 відсотків.

Проте, за даними Держстату, площа орних земель з 2015 по 2020 рік зросла на 216 тис. і на даний час становить 32,8 млн. гектарів. Водночас розрахунки науковців свідчать, що в Україні для забезпечення науково обґрунтованих норм споживання продуктів необхідно мати в обробітку 17,7 млн. гектарів, а з урахуванням експортних пропозицій у продовольстві - 22,6 млн. гектарів.

Трансформація деградованих земель шляхом залуження, заліснення або ренатуралізації дасть змогу:

збільшити площі земель під об'єктами природно-заповідного фонду, які, за даними Держстату, з 2015 по 2020 рік зросли лише на 0,17 відсотка і на даний час становлять 6,77 відсотка площі території країни;

розширити площі лісовкритих територій, які, за даними Держстату, з 2015 по 2020 рік зросли лише на 0,09 відсотка і на даний час становлять 17,71 відсотка площі території країни.

Для порівняння - у Фінляндії лісистість території становить 68,4 відсотка, Франції - 32, Польщі - 29,8 відсотка.

Кризова ситуація у використанні земельних ресурсів спостерігається і в неаграрних сферах землекористування. У більшості галузей економіки через недосконалість нормативів, зокрема низький рівень підготовки проектно-технічної документації, землі використовуються нерационально.

Землеємність основних галузей національної економіки в 2,5-2,7 раза вища, ніж у країнах з високим рівнем соціально-економічного розвитку. Надвисока землеємність склалася в гірничодобувній промисловості. Широке застосування відкритого способу добування корисних копалин призводить до знищення ґрунтового покриву на значних площах. У той же час зменшуються обсяги рекультивациі порушених земель.

Показники забруднення ґрунтів різними токсичними сполуками свідчать, що найбільшою небезпекою для навколишнього природного середовища і здоров'я населення є забруднення ґрунтів радіонуклідами, важкими металами, пестицидами, збудниками інфекційних хвороб.

Негативні геологічні процеси і явища поширені більш як на 50 відсотків території України. Особливо небезпечні в цьому відношенні гірські території Криму і Карпат, Придністров'я, Середнє Придніпров'я та інші регіони.

Останніми роками у зв'язку із глобальними кліматичними змінами наслідки кризових явищ у стані земель та ґрунтів стали ще більш відчутними та загрозливими, а завершення земельної реформи та введення ринку земель вимагає їх невідкладного подолання.

Отже, сучасний стан земельних ресурсів переважної частини України можна охарактеризувати як напружений, а подекуди кризовий, з тенденцією до погіршення, що суттєво ускладнює соціально-економічний розвиток України та її регіонів і негативно впливає на ландшафтне та біологічне різноманіття, здоров'я і умови проживання населення.

Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом

Основна причина такого становища полягає в нераціональному використанні земельно-ресурсного потенціалу держави, погіршенні якісного стану та зниженні продуктивності земель, неврегульованості зміни характеру функціонування землі як засобу виробництва в умовах ринку, відсутності єдиної державної системи охорони земель.

Відсутність належної державної політики щодо використання та охорони земель призвело до непрогнозованого зменшення площ продуктивних земель, особливо сільськогосподарських угідь. У більшості сільськогосподарських підприємств відсутні науково обґрунтовані сівозміни, ґрунтозахисні технології вирощування сільськогосподарських культур, порушено науково обґрунтоване співвідношення між внесенням органічних і мінеральних добрив, що призводить до виснаження земель, зниження родючості ґрунтів, деградації земель.

У процесі здійснення земельної реформи відбувся перерозподіл власності на землю. Зросла кількість власників землі, що відбулося внаслідок паювання земель сільськогосподарського призначення та передачі їх у приватну власність. При цьому набула значного поширення оренда земель. Формування земельних відносин, зміна форм власності та господарювання на землі на даний час не забезпечили поліпшення використання земель та їх охорони.

Однією з основних причин виникнення проблеми нераціонального використання земель та їх неналежної охорони є відсутність досконалої системи нормативно-правових актів, які б реально регламентували науково

обґрунтоване екологічно та економічно припустиме використання земель в умовах наявності значної кількості дрібних землеволодінь і землекористувань. Тому виникла нагальна потреба у розробленні відповідних проектів законів України, постанов Кабінету Міністрів України та інших нормативно-правових актів, нормативних документів державного планування у сфері регулювання використання та охорони земель.

Недостатньо розроблені нормативно-технічні документи щодо використання земель, зокрема норми і правила у сфері землеустрою. Нормативи в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів не розроблено.

Зміни земельних відносин в Україні, розвиток та широке впровадження інформаційних технологій, а також необхідність забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах глобальних змін клімату та нових економічних викликів вимагають удосконалення системи інформаційного забезпечення здійснення контролю за станом земельних ресурсів. Незважаючи на великий обсяг накопиченої інформації, її розпорошеність між різними джерелами даних перешкоджає об'єктивній оцінці стану земель і ґрунтів, плануванню та заходів з їх охорони.

Охорона та раціональне використання земель є одним із найголовніших завдань суспільства, оскільки продукти харчування, одержані за рахунок використання землі, становлять 98 відсотків.

Зазначене завдання не може бути вирішеним в рамках раніше прийнятих програм, оскільки потребує розроблення оновлених науково-методичних підходів до використання та охорони земель, здійснення моніторингу земель, удосконалення нормативно-правової бази з урахуванням сучасної динаміки соціально-економічних та екологічних умов на території країни, зокрема трансформації земельних відносин в аграрному секторі економіки (в тому числі формування ринкового обігу земельних ділянок сільськогосподарського призначення), прискореного розвитку цифрових технологій (в контексті діджиталізації країни), засобів дистанційного зондування Землі, глобальних змін клімату.

Оскільки охорона земель відповідно до земельного законодавства України є системою правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, тому їх обґрунтування (розроблення) та реалізація потребують комплексного підходу, який поєднує належне нормативно-правове, наукове, організаційне, інформаційне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення.

Мета Програми

Загальнодержавна цільова програма використання та охорони земель (далі - Програма) розробляється з метою реалізації державної політики України щодо забезпечення сталого розвитку землекористування, створення екологічно безпечних умов проживання населення і провадження господарської діяльності, захисту земель від виснаження, деградації та забруднення, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, збереження функцій ґрунтового покриву, збереження ландшафтного і біологічного різноманіття в умовах ринкового середовища та з урахуванням глобальної зміни клімату.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

Можливі три варіанти розв'язання проблеми.

Перший - розроблення схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, територій територіальних громад, що буде недостатнім і не дасть змоги підвищити ефективність системи управління земельними ресурсами.

Другий - розроблення схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, територій територіальних громад, запровадження моніторингу виконання заходів Програми, моніторингу земель, що не забезпечить здійснення повною мірою ефективного державного контролю за збереженням та підвищенням родючості ґрунтів, необхідного для: створення умов розвитку екологічного та інвестиційно привабливого землекористування, впровадження передових технологій, а також системного підходу до способів і механізму досягнення програмних цілей, еколого-економічного обґрунтування та механізму реалізації, узгодження обсягів наявних земельних ресурсів з їх потребою для розвитку економіки.

Третій - розроблення і затвердження Програми, якою передбачається розроблення схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, територій територіальних громад, запровадження моніторингу виконання заходів Програми, моніторингу земель із створенням геоінформаційної платформи, що дасть змогу забезпечити раціональне використання земель, захист земель від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, додержання особливого режиму використання земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного

та історико-культурного призначення, запобігти необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб.

Розроблення і подання на розгляд Верховної Ради України проекту Закону України про затвердження Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель передбачено Законом України “Про охорону земель”.

Шляхи і способи розв’язання проблеми, строки виконання Програми

З метою розроблення Програми передбачається:

провести аналіз структури земельного фонду, його динаміки у межах України в цілому та у регіонах;

вивчити стан використання земельних ресурсів у розрізі категорій земель, землекористувань, провести аналіз його стану;

провести аналіз зарубіжного досвіду в галузі використання та охорони земель;

навести характеристику деградаційних процесів та їх вплив на стан земельних ресурсів;

визначити перелік розроблених та затверджених прогнозних і програмних документів щодо планування використання та охорони земель окремих галузей для узгодження дій і заходів.

Ураховуючи загальнодержавні інтереси, необхідно розробити:

прогноз і пріоритети використання земельних ресурсів;

основні напрями використання земель залежно від їх категорій;

напрями сталого землекористування;

пропозиції щодо раціонального - економічно ефективного та екологічно безпечного використання земель;

головні напрями охорони земельних ресурсів;

заходи щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням, досягнення нейтрального рівня деградації земель;

шляхи охорони і відновлення родючості ґрунтів земель сільськогосподарського призначення;

заходи з адаптації до зміни клімату;

узгоджені заходи охорони земель лісового та водного фондів;

напрями охорони земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, земель оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Передбачені заходи Програми повинні здійснюватися шляхом розроблення необхідної землепорядної документації, освоєння проектів з визначенням обсягів та джерел фінансування, проведенням моніторингу за здійсненням зазначених заходів.

Програма виконується шляхом розроблення, прийняття і впровадження нормативно-правових актів, зокрема законів України, постанов Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів та нормативно-технічних документів центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері земельних відносин, норм і правил у сфері землеустрою, в тому числі шляхом впровадження економічних важелів.

На здійснення заходів Програми розробляються регіональні програми використання та охорони земель з урахуванням стану земельних ресурсів і місцевих особливостей, можливостей матеріального та ресурсного забезпечення виконання запланованих заходів шляхом розроблення і впровадження:

схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, територій територіальних громад;

комплексного плану просторового розвитку території територіальної громади;

цифрових процесів під час здійснення землеустрою та моніторингу земель;

автоматизованих інформаційно-аналітичних систем та дистанційного зондування Землі;

критеріїв і технологій для здійснення моніторингу земель та земельних відносин, у тому числі на основі алгоритмів штучного інтелекту;

комплексної обробки даних про землю і земельні ділянки з різних джерел офіційних реєстрів країни;

автоматизованої платформи для моніторингу земель і якості ґрунтів на всіх рівнях управління на основі сучасних цифрових процесів і технологій;

інформаційної взаємодії між державними реєстрами за унікальними ідентифікаторами об'єктів інформаційної системи для обміну інформацією за ними.

Програмою необхідно передбачити строк її виконання 10 років.

Виконання заходів Програми слід розділити на два етапи відповідно до гостроти потреби в них, наявності матеріально-технічних, фінансових і трудових ресурсів, рівня нормативно-правового і нормативно-технічного забезпечення.

На першому етапі (до 2028 року) передбачається вдосконалення законодавчого, наукового, інформаційного, організаційного забезпечення раціонального використання земельних ресурсів та їх охорони на загальнодержавному рівні, створення нормативно-правової та нормативно-технічної бази, включаючи норми і правила у сфері землеустрою, для виконання Програми в цілому, а також розроблення схем землеустрою і техніко-економічних обґрунтувань використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, територій територіальних громад; комплексних планів просторового розвитку території територіальних громад; розроблення критеріїв для здійснення моніторингу; засад моніторингу на основі автоматизованих інформаційно-аналітичних систем та дистанційного зондування Землі.

Також слід передбачити здійснення невідкладних та ефективних заходів щодо використання та охорони земель, які забезпечуватимуть досягнення позитивного економічного, соціального і екологічного ефекту, припинення деградації ґрунтів.

На другому етапі (2028-2032 роки) планується впровадження заходів, передбачених схемами землеустрою і техніко-економічними обґрунтуваннями використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць, територій територіальних громад; комплексними планами просторового розвитку території територіальних громад; розроблення і впровадження алгоритмів і технологій автоматизованого збору, обробки, постачання та оприлюднення земельно-просторової інформації в рамках геоінформаційної автоматизованої платформи національного рівня.

У зазначеній автоматизованій системі доцільно проводити моніторинг здійснення заходів, передбачених Програмою.

Пріоритетним завданням Програми є здійснення заходів щодо екологічної освіти, інформування та залучення громадськості до співпраці з державними

органами на засадах партнерських відносин у процесі планування і виконання відповідного плану дій.

Для отримання коректної інформації про стан земельних ресурсів і здійснення контролю за їх використанням та охороною передбачається розроблення автоматизованої системи моніторингу земель на основі використання даних дистанційного зондування Землі.

Здійснення заходів Програми базується на оперативному впровадженні результатів фундаментальних і прикладних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

Для наукового забезпечення Програми необхідно передбачити комплекс фундаментальних і прикладних досліджень за такими напрямками:

розроблення концептуальних підходів до використання та охорони земель;

розроблення наукових основ та методів землевпорядкування, охорони земель у разі зміни форми власності на землю та цільового призначення;

удосконалення методології оптимізації землекористування та обліку земельних ресурсів в сучасних умовах;

удосконалення методики ґрунтових обстежень та агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення;

планування, прогнозування і організація раціонального використання та охорони земель;

розроблення нормативів використання та охорони земель;

розроблення методики та еталону паспортизації об'єктів землеустрою регіонального та місцевого рівня: територій адміністративно-територіальних одиниць, територіальних громад, земельних масивів, земельних ділянок;

розроблення науково-методичних засад здійснення моніторингу земель на основі дистанційного зондування Землі, геоінформаційних технологій.

Програмою необхідно передбачити створення в системі центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері земельних відносин, наукового центру із нормування щодо використання та охорони земель.

Очікувані результати виконання Програми, визначення її ефективності

Виконання передбачених Програмою заходів дасть змогу:

оптимізувати структуру земельних угідь;

зменшити сільськогосподарську освоєність (на 5 відсотків) та розораність території (на 10 відсотків);

оптимізувати структуру агроландшафту;

підвищити продуктивність сільськогосподарських угідь (на 40-50 відсотків) шляхом раціонального застосування органічних, органо-мінеральних та мінеральних добрив і хімічних меліорантів на кислих та солонцевих ґрунтах; збільшити площі земель із природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження ландшафтного і біологічного різноманіття (до 10,5 відсотка загальної площі території країни);

створити єдину та завершену систему лісомеліоративних заходів;

здійснити консервацію деградованих, малопродуктивних і техногенно забруднених земель;

зберегти захисні лісові насадження, вжити заходів до їх відновлення;

зберегти природні водно-болотні угіддя;

здійснити екологічну та соціально-економічну реабілітацію забруднених радіонуклідами земель;

зменшити загрозу земельним ресурсам від деградаційних процесів та сприяти досягненню нейтрального рівня деградації земель;

створити та упорядкувати водоохоронні зони і прибережні захисні смуги водних об'єктів, запровадити особливий режим використання земель на ділянках витоку річок;

допомогтися збереження природних ландшафтів на землях промисловості, транспорту, зв'язку, оборони тощо;

розробити еколого-економічне, ґрунтово-ерозійне та інші види районування земель України, які узагальнюють уявлення про земельний фонд країни і є основою інформаційної бази та обґрунтування системи природоохоронних заходів;

удосконалити природно-сільськогосподарське районування земель України з урахуванням глобальних змін клімату;

запровадити цілісну систему нормативно-правових актів і нормативно-технічних документів у галузі використання, обліку та охорони земель;

обґрунтувати напрями фундаментальних і прикладних наукових досліджень у галузі використання та охорони земель;

запровадити режим використання земель у захисних і охоронних зонах;

запровадити періодичне ґрунтове обстеження; удосконалити моніторинг ґрунтів на землях усіх категорій та форм власності;

посилити державний характер землеустрою і вдосконалити управління у галузі використання та охорони земель;

розробити моделі сталого землекористування для природно-сільськогосподарських регіонів України і забезпечити сталий розвиток землекористування в цілому;

розробити науково-методичні засади здійснення моніторингу земель на основі дистанційного зондування Землі, геоінформаційних технологій;

забезпечити обмін інформацією за унікальними ідентифікаторами об'єктів інформаційних систем;

установити обмеження щодо використання земель.

Поетапне виконання Програми шляхом здійснення комплексу організаційних, правових, еколого-економічних та інших заходів дасть змогу зменшити рівень розораності території країни на 10 відсотків, зупинити процеси деградації ґрунтового покриву, мінімізувати передусім ерозійні процеси, створити стійку систему нарощування біоресурсного потенціалу земель і підвищити економічну ефективність їх використання.

Основним результатом виконання Програми є збереження і відтворення продуктивного потенціалу земель як основного засобу виробництва в сільському та лісовому господарстві в умовах глобальних змін клімату, земельного ринку і децентралізації влади.

Передбачається забезпечити у сфері:

економічній - підвищення ефективності суспільного виробництва шляхом раціонального використання природно-ресурсного потенціалу земель, зокрема підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в умовах реформування земельних відносин;

екологічній - раціональне використання та охорону земель, збереження природних ландшафтів, техногенно-екологічну безпеку життєдіяльності людини шляхом дотримання екологічно допустимих рівнів та режимів використання земель;

соціальної - створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, усунення регіональних відмінностей в умовах життєдіяльності, поліпшення умов праці і життя населення.

**Оцінка фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів,
необхідних для виконання Програми**

Фінансування заходів, передбачених Програмою, здійснюватиметься за рахунок коштів державного бюджету, виходячи з його реальних можливостей, та залучення інших джерел, не заборонених законодавством.

За експертними оцінками, загальний обсяг фінансування Програми - 22,8 млрд. гривень (середньорічний - 2,28 млрд. гривень, у тому числі за рахунок коштів):

державного бюджету - 3,12 млрд. гривень (середньорічний - 0,31 млрд. гривень);

землевласників і землекористувачів (за їх згодою) - 19,68 млрд. гривень (середньорічний - 1,97 млрд. гривень).

Виконання заходів, передбачених Програмою, буде здійснюватися з використанням наявних матеріально-технічних і трудових ресурсів учасників Програми.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ **щодо розроблення проектів створення природних територій та** **об'єктів природно-заповідного фонду України**

I. Загальні положення

1.1. Ці Методичні рекомендації розроблені з метою забезпечення уніфікованого підходу до розроблення та затвердження проектів створення природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду України - природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ.

1.2. Ці Методичні рекомендації не є нормативно-правовим актом, не встановлюють нових правових норм та відтворюють позицію Мінприроди як уповноваженого органу державного управління в галузі організації, охорони та використання природно-заповідного фонду.

1.3. У цих Методичних рекомендаціях узагальнено та використано практику Мінприроди, а також напрацювання органів місцевої влади та наукових установ. Використовуючи зазначені матеріали, на основі законодавства України запропоновано базові положення для розроблення проектів створення природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

II. Визначення термінів

У цих Методичних рекомендаціях терміни вживаються в таких значеннях:

проект створення природних територій та об'єктів природно-заповідного фонду (далі - Проект створення) - документ, на підставі якого готуються рішення про створення чи оголошення території або об'єкта природно-заповідного фонду (далі - ПЗФ), визначаються його межі, розробляється Положення про цю територію або об'єкт та Проект організації його території (якщо його розроблення передбачено Законом України "Про природно-заповідний фонд України" (далі - Закон);

спеціалізовані проектні та наукові установи - установи, підприємства та організації, до видів діяльності яких згідно з установчими документами належать наукові дослідження та/або розробки.

Інші терміни вживаються у цих Методичних рекомендаціях у значеннях, визначених законодавством України.

III. Загальні вимоги до Проекту створення

3.1. Відповідно до статті 52 Закону центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, забезпечує розробку спеціалізованими проектними та науковими установами Проектів створення природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, заказників, пам'яток природи загальнодержавного значення.

Розроблення проектів створення регіональних ландшафтних парків, заповідних урочищ, заказників та пам'яток природи місцевого значення забезпечується структурними підрозділами відповідних обласних, Київської чи Севастопольської міських державних адміністрацій, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері охорони навколишнього природного середовища (далі - уповноважені органи).

3.2. У ході розроблення Проекту створення рекомендується проводити консультації із заінтересованими сторонами шляхом проведення нарад, круглих столів, особистих зустрічей тощо.

3.3. У випадку, коли розроблення Проекту створення здійснюється окремо за розділами, Мінприроди або уповноважені органи упорядковують всі розділи Проекту створення в цілісний документ.

3.4. Оформлення титульної сторінки Проекту створення передбачає зазначення назви документу "Проект створення", найменування категорії та власної назви території або об'єкта ПЗФ, найменування установи та посади особи, яка розробляє (упорядковує) Проект створення (включаючи особистий підпис, ініціали, прізвище та дату упорядкування). Після титульної сторінки слідує зміст Проекту створення, що включає перелік його розділів та додатків.

3.5. Проект створення (або його розділи) рекомендується подавати Мінприроди або уповноваженому органу в електронному вигляді та у трьох паперових примірниках, завірених розробником.

IV. Склад Проекту створення

4.1. Основні розділи Проекту створення:

клопотання про створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ; наукове обґрунтування необхідності створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ; матеріали погодження створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ власниками та первинними користувачами природних ресурсів у

межах територій, рекомендованих для заповідання, іншими організаціями, визначеними законодавством; картографічні матеріали.

Крім основних розділів у Проект створення доцільно включати зміст, вступ та висновки. У вступі викладається мета, обґрунтування необхідності та підстави створення території або об'єкта ПЗФ, інформація про межі і площу, позицію заінтересованих сторін, опис процесу підготовки Проекту створення тощо. У висновку вказується прогноз впливу та результатів створення території або об'єкта ПЗФ.

V. Клопотання про створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ

5.1. Клопотання про створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ (далі - клопотання) складається із:

обґрунтування необхідності створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ певної категорії;

характеристики природоохоронної, наукової, естетичної та іншої цінності природних комплексів та об'єктів, що пропонуються для заповідання;

відомості про місцезнаходження, розміри, характер використання, власників та користувачів природних ресурсів;

відповідний картографічний матеріал.

VI. Наукове обґрунтування необхідності створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ

6.1. Орієнтовний зміст наукового обґрунтування необхідності створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ наведено в додатку 1 до цих Методичних рекомендацій.

6.2. У розділі "Назва та категорія" обґрунтовується вибір назви та категорії території або об'єкта ПЗФ, що пропонується створити або оголосити.

6.3. Розділ "Характеристика території".

6.3.1. У пункті "Адміністративні відомості" зазначаються відомості про місцезнаходження території або об'єкта ПЗФ із зазначенням орієнтирів, його адміністративне розташування, топоніміку, орієнтовну площу, характер використання території і природних ресурсів на момент розроблення Проекту створення.

Для території або об'єкта ПЗФ, управління яким відповідно до Закону, буде здійснюватися спеціальною адміністрацією, додатково подаються відомості про

ділянки, що надаються йому в постійне користування, або входять до його складу без вилучення у землекористувачів/землевласників.

Відомості про місцезнаходження та опис меж території або об'єкта ПЗФ надаються відносно орієнтирів, які можливо чітко визначити на місцевості та на картографічних матеріалах з урахуванням меж водних об'єктів, особливостей ландшафту, природних угідь, об'єктів інфраструктури, доріг, просік, меж населених пунктів, меж землекористувань тощо.

При описі адміністративно-територіального розташування зазначаються область, район, об'єднана територіальна громада, а в межах населеного пункту його назва, адреса тощо. У разі розміщення проекрованої території або об'єкта ПЗФ на землях лісового фонду - зазначається назва лісокористувача, лісництва, номери кварталів і виділів.

Щодо топоніміки: у разі наявності інформації про власні назви урочищ, місцевостей, народних найменувань території та її частин, що використовується місцевим населенням або використовувалася раніше - рекомендується вказувати їх. Доцільно також використовувати власні назви географічних об'єктів при визначенні назв проектованих територій або об'єктів ПЗФ.

6.3.2. У пункті "Загальні відомості про територію" зазначаються відомості про геологію/літологію, геоморфологію/орографію, гідрологію, клімат, ґрунти/субстрати; біогеографічний контекст.

6.3.3. У пункті "Інформація про користувачів та власників земельних ділянок, запропонованих для заповідання" зазначається повна назва користувачів та власників земельних ділянок, площа та форма власності на кожну земельну ділянку, категорія земель. У разі включення земельних ділянок, які перебувають у запасі, вказується категорія земель та найменування органу влади, якому надано право ними розпоряджатися. У разі включення земельних ділянок, які перебувають у складі лісового фонду вказується інформація про лісництва, квартали та виділи, які заповідаються.

6.3.4. У пункті "Обґрунтування природної цінності" зазначається інформація про:

флору та рослинність - видове та ценотичне різноманіття рослинного світу та стан його збереження, рідкісні та зникаючі види рослин (занесені до Червоної книги України, регіональних охоронних списків та переліків міжнародного рівня (Червоний список МСОП, додатки до конвенцій тощо); типові та рідкісні рослинні угруповання Зеленої книги України. Таксономічні назви даються українською мовою або українською та латиною;

фауну - видове різноманіття тваринного світу та стан його збереження, рідкісні та зникаючі види тварин (занесені до Червоної книги України, регіональних охоронних списків та переліків міжнародного рівня (Червоний список МСОП, додатки до конвенцій тощо). Таксономічні назви даються українською мовою або українською та латиною;

різноманіття природних оселищ - у тому числі рідкісні типи природних оселищ згідно з Резолюцією № 4 (1996) Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (далі - Бернська конвенція).

6.3.5. У пункті "Соціально-економічна характеристика та культурна цінність території" зазначаються відомості про історію та археологію; етнографічні особливості території; організацію та використання території в минулому, місцеві громади та населення, традиційне землекористування; промисловість, видатні та мальовничі об'єкти; архітектурні об'єкти культурної спадщини, релігійні особливості території.

6.3.6. У пункті "Існуючі території або об'єкти ПЗФ та природоохоронні території міжнародного значення в межах території, запропонованої для заповідання" зазначаються назви, площі, місцезрештування та надаються копії рішень, якими створені існуючі території та об'єкти природно-заповідного фонду. Тут також зазначаються водно-болотні угіддя міжнародного значення, об'єкти Смарагдової мережі (Бернська конвенція), до складу яких входить територія, запропонована для заповідання.

6.3.7. Пункт "Визначення та оцінка проблем, що вимагають втручання, у тому числі викликаних діяльністю людини на прилеглих територіях, їх ранжування" містить відомості про житлове та промислове будівництво, сільське господарство та аквакультуру, енергетику та видобувну промисловість, транспорт, використання природних ресурсів (заготівля деревини, полювання, збір ягід, грибів, лікарських трав, випасання тощо), рекреацію та туризм, вплив діяльності людини, інвазійні та інші проблемні види, забруднення (викиди, скиди, відходи), геологічні процеси (зсуви, землетруси тощо), зміну клімату і погодні умови, меліоративні системи та гідротехнічні споруди, транскордонні впливи, інші загрози та їх ранжування за ступенем впливу.

6.3.8. У пункті "Перелік видів діяльності, що пропонується заборонити або обмежити" за результатами визначення та оцінки проблем формується перелік видів діяльності, які пропонується повністю заборонити або обмежити у межах проектованої території або об'єкта ПЗФ із зазначенням відповідну обмежень.

Запропоновані заборони та обмеження можуть бути диференційовані у часі та територіально.

6.3.9. У пункті "Перелік дозволених видів діяльності" формується перелік видів діяльності, які можуть здійснюватися у межах проектованої території або об'єкта ПЗФ із зазначенням (за необхідності) відповідних обмежень. Здійснення цих видів діяльності може бути обмежене у часі та територіально.

6.4. У пункті "Пропозиції стосовно заходів щодо провадження відповідно до законодавства та вимог міжнародних договорів природоохоронної, науково-дослідної, рекреаційної, господарської діяльності, охорони, відтворення та використання природних комплексів та об'єктів, які передбачається здійснити протягом п'яти років після створення, а також стратегії розвитку території/об'єкта ПЗФ на 10 років (включається до обґрунтування лише для територій або об'єктів ПЗФ, управліннями якими буде здійснюватися спеціальними адміністраціями)" надаються пропозиції щодо основних стратегічних завдань, на виконання яких буде спрямована діяльність території/об'єкта ПЗФ впродовж 10 років, та найважливіші заходи, які пропонується здійснити впродовж п'яти років. Зазначаються заходи, які матимуть безпосередній вплив на розвиток місцевих громад.

6.5. Розділ "Соціально-економічне обґрунтування (включається тільки до обґрунтування створення територій або об'єктів ПЗФ, управліннями якими буде здійснюватися спеціальними адміністраціями)".

6.5.1. У пункті "Обґрунтування та схема попереднього функціонального зонування території, запропонованої для заповідання, пропозиції щодо земельних ділянок для передачі у постійне користування об'єкта, що матиме спеціальну адміністрацію (тільки для біосферних заповідників, національних природних та регіональних ландшафтних парків)" з огляду на природні та інші цінності території установи ПЗФ, розташування населених пунктів, можливі негативні впливи тощо, обґрунтовується її попереднє зонування та розробляється відповідна схема, а також пропозиції щодо земельних ділянок, які надаються установі ПЗФ у постійне користування.

6.5.2. У пункті "Пропозиції щодо створення охоронних зон, їх меж та режиму" надається обґрунтування необхідності створення охоронних зон навколо території або об'єкта ПЗФ чи окремих його ділянок та їх запропонований режим.

6.5.3. У пункті "Соціально-економічні та екологічні наслідки створення території або об'єкта ПЗФ" зазначається інформація про наслідки та вплив від створення території або об'єкта ПЗФ на навколишнє природне середовище та

соціально-економічний розвиток, зокрема у сфері рекреаційної діяльності, будівництва, зайнятості населення, сільського та лісового господарства, у галузі освіти та культури тощо.

6.5.4. У пункті "Розроблення економічних показників розвитку території або об'єкта ПЗФ" зазначається розрахунок чисельності штатних працівників та коштів на її утримання, оцінка існуючої та підготовка пропозицій щодо розвитку матеріально-технічної бази установи ПЗФ. При розробленні економічних показників рекомендується врахувати наказ Мінфіну від 21.03.2008 № 428 "Про затвердження Методики проведення фінансово-економічних розрахунків при підготовці проекту акта Кабінету Міністрів України та законопроекту, що вноситься у порядку законодавчої ініціативи Кабінетом Міністрів України на розгляд Верховної Ради України".

VII. Матеріали погодження власників та первинних користувачів природних ресурсів у межах територій, рекомендованих для заповідання, інших організацій, визначених законодавством

7.1. Під матеріалами погодження створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ розуміється:

лист Мінприроди або відповідного уповноваженого органу про схвалення клопотання про створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ;

листи-погодження всіх власників та первинних користувачів природних ресурсів у межах територій, рекомендованих для заповідання, з зазначенням площ відповідних земельних ділянок. Листи-погодження лісокористувачів рекомендується надавати із інформацією про лісництва, квартали та виділи, які заповідуються;

довідка територіального органу або підрозділу Держгеокадастру, яка дає інформацію про правовий статус земельних ділянок, запроектованих для заповідання, власників і користувачів цих ділянок;

лист-погодження уповноваженого органу у разі створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ загальнодержавного значення, який зазначає перелік користувачів та власників, земельні ділянки яких пропонується заповідати, їх повні найменування і підпорядкованість землекористувачів та найменувань власників, площ та форм власності на кожен земельну ділянку, категорія земель та найменування органу влади, якому надано право розпоряджатися земельними ділянками, які перебувають у запасі;

інші листи-погодження, у разі наявності.

7.2. У разі створення об'єкта, управління яким відповідно до Закону, буде здійснюватися спеціальною адміністрацією, в матеріалах погодження рекомендується окремо зазначати земельні ділянки, які вилучаються з користування та надаються у постійне користування установі ПЗФ, та ті, що включаються до її складу без вилучення з користування, а за необхідності - на яких умовах надано погодження.

VIII. Картографічні матеріали до створення об'єкта або території ПЗФ

8.1. Картографічні та планово-картографічні матеріали рекомендується оформлювати у векторному та паперовому форматі з використанням геоінформаційних систем та нанесенням на топографічну основу або ортофотоплан, публічну кадастрову карту чи на матеріали космічної зйомки.

8.2. У картографічні матеріали доцільно включати:

- картосхему із відображенням меж території або об'єкта ПЗФ; окремих користувачів та власників земельних ділянок; земельних ділянок, що мають вилучатися та надаватися території або об'єкта ПЗФ у постійне користування або входять до його складу без вилучення із зазначенням в експлікаціях площ ділянок;

- картосхеми або оглядової карти розташування проектованої території або об'єкта ПЗФ відносно прилеглих меж адміністративно-територіального устрою, населених пунктів та транспортного сполучення формату А4 - А3 у масштабі 1:50000 - 1:200000 (в залежності від розміру об'єкта ПЗФ). Для малих за площею об'єктів (орієнтовно до 1-5 га, особливо розміщених у населених пунктах або серед інших забудованих територій), робиться більш великомасштабна ситуаційна схема (1:5000 - 1:10000), яка показує розміщення відносно вулиць, кварталів чи прилеглих будівель (наприклад: вікові дерева, джерела тощо);

- картосхеми попереднього функціонального зонування території для території або об'єкта ПЗФ тих категорій, для яких відповідно до Закону провадиться функціональне зонування.

8.3. Картографічні матеріали, зазначені в пункті 8.1.1. цих Методичних рекомендацій, рекомендується подавати завіреними їх розробником, землевласниками/землекористувачами чи органом, якому надано право розпоряджатися земельною ділянкою, уповноваженим органом та територіальними органами Держгеокадастру. Інші картографічні матеріали завіряються розробником.

8.4. За наявності доцільно додавати й інші карти і схеми, які інформують про склад земель включених у межі ПЗФ (викопіювання з планшетів лісовпорядкування чи планів лісонасаджень, з графічних матеріалів землевпорядної та містобудівної документації тощо); рослинний і тваринний світ, ландшафти, оселища, історико-культурні, рекреаційні об'єкти тощо.

ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ

наукового обґрунтування необхідності створення чи оголошення території або об'єкта ПЗФ

1. Назва та категорія.

2. Характеристика території.

2.1. Адміністративні відомості.

2.2. Загальні відомості про територію.

2.3. Інформація про користувачів та власників земельних ділянок, запропонованих для заповідання.

2.4. Обґрунтування природної цінності.

2.5. Соціально-економічна характеристика та культурна цінність території.

2.6. Існуючі території або об'єкти ПЗФ та природоохоронні території міжнародного значення в межах території, запропонованої для заповідання.

2.7. Визначення та оцінка проблем, що вимагають втручання, у тому числі, викликаних діяльністю людини на прилеглих територіях, їх ранжування.

2.8. Перелік видів діяльності, що пропонується заборонити або обмежити.

2.9. Перелік дозволених видів діяльності.

3. Пропозиції стосовно заходів щодо провадження відповідно до законодавства та вимог міжнародних договорів природоохоронної, науково-дослідної, рекреаційної, господарської діяльності, охорони, відтворення та використання природних комплексів та об'єктів, які передбачається здійснити протягом п'яти років після створення, а також стратегії розвитку території/об'єкта ПЗФ на 10 років (включається до обґрунтування лише для територій або об'єктів ПЗФ, управліннями якими буде здійснюватися спеціальними адміністраціями).

4. Соціально-економічне обґрунтування (включається до обґрунтування лише для територій або об'єктів ПЗФ, управліннями якими буде здійснюватися спеціальними адміністраціями).

4.1. Обґрунтування та схема попереднього функціонального зонування території, запропонованої для заповідання, пропозиції щодо земельних ділянок для передачі у постійне користування об'єкта, що матиме спеціальну адміністрацію (тільки для біосферних заповідників, національних природних та регіональних ландшафтних парків).

4.2. Пропозиції щодо створення охоронних зон, їх меж та режиму.

4.3. Соціально-економічні та екологічні наслідки створення території або об'єкту ПЗФ.

4.4. Розроблення економічних показників розвитку території або об'єкта ПЗФ.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ **щодо змісту розроблення регіональних програм з охорони** **довкілля**

I. Вступ

1. Методичні рекомендації щодо змісту розроблення регіональних програм з охорони довкілля (далі - Методичні рекомендації) розроблені з метою забезпечення уніфікованого підходу до розроблення регіональних програм з охорони довкілля.

2. Методичні рекомендації призначені для використання в роботі структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів при розробленні регіональної програми з охорони довкілля (далі - Програма).

3. Під час розроблення місцевих екологічних програм виконавчі органи сільських, селищних, міських рад та громадські організації у галузі охорони навколишнього природного середовища можуть використовувати Методичні рекомендації.

4. Методичні рекомендації не встановлюють норм права та не тлумачать їх, і носять рекомендаційний характер.

5. У випадках здійснення стратегічної екологічної оцінки для регіональних програм з охорони довкілля, можуть використовуватися методичні рекомендації, затверджені наказом Міністерства екології та природних ресурсів України" від 10.08.2018 № 296 "Про затвердження Методичних рекомендацій із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування".

II. Рекомендації до структури Програми

1. Відповідно до Порядку розроблення та виконання державних цільових програм, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2007 № 106, Програма містить такі розділи:

- 1) паспорт Програми;
- 2) мета Програми;

3) визначення проблем, на розв'язання яких спрямована Програма, шляхи і способи їх вирішення;

4) завдання і заходи;

5) очікувані результати, ефективність Програми;

6) обсяги та джерела фінансування;

7) координація та контроль за ходом виконання Програми.

2. Структура та зміст регіональних програм з охорони довкілля може змінюватись, враховуючи затверджені порядки розроблення обласних (бюджетних) цільових програм, моніторингу та звітності щодо їх виконання, якими визначено структуру та зміст програм, встановлено форму паспорта програми, форму переліку завдань і заходів.

3. Назва Програми, відомості про державного замовника, керівника та виконавців програми, строк та етапи виконання, прогнольні обсяги та джерела фінансування зазначаються у паспорті Програми відповідно до форми, наведеної у додатку 1 до цих Методичних рекомендацій.

III. Визначення мети Програми

1. Загальною метою Програми є здійснення природоохоронних заходів (заходів у галузі охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів), в тому числі в рамках повоєнного відновлення, запобігання негативним наслідкам для довкілля та ліквідація таких наслідків.

2. Мету Програми рекомендується деталізувати (конкретизувати), шляхом визначення узагальнених стратегічних цілей за напрямками реалізації Програми. До рекомендованих основних напрямів виконання Програми відносяться:

1) кліматична політика: пом'якшення та адаптація до зміни клімату;

2) запобігання промисловому забрудненню та охорона атмосферного повітря;

3) ефективне управління відходами;

4) збалансоване використання природних ресурсів у регіонах;

5) збереження і відновлення біорізноманіття та природних екосистем, розвиток природоохоронних територій та об'єктів;

6) ефективне державне управління у сфері охорони довкілля та природокористування.

3. Зазначають середньо- і довгострокові цілі здійснення дій та заходів, що пропонуються у програмі для розв'язання проблеми (проблем), за кожним напрямом виконання Програми окремо.

4. Рекомендується інтегрувати до Програми середньо- та довгострокові цілі з Національного плану відновлення України від наслідків російської збройної агресії, а також з пріоритетних напрямків державної екологічної політики, визначених у законодавстві та програмі діяльності Кабінету Міністрів України.

5. Зазначені цілі можуть доповнюватися цілями, спрямованими на розв'язання специфічних регіональних екологічних проблем, в тому числі що виникли внаслідок російської збройної агресії, або визначеними у програмних документах з відновлення та відбудови регіону після війни.

6. Цілі мають бути такими, щоб:

їх можна було досягнути за період (строк) виконання Програми;

за кожною з цілей можна було визначити (обґрунтувати) вимірювані показники для оцінювання прогресу у досягненні цілі, а також для контролю за станом виконання Програми (для моніторингу реалізації Програми).

7. Приклади стратегічних цілей:

інтеграція кліматичних цілей в інші сектори (галузі) економіки та у регіональний розвиток, інтеграція екологічної та кліматичної складової до процесу повоєнного відновлення у регіонах;

посилення спроможності місцевих органів виконавчої влади до розроблення та здійснення заходів із пом'якшення та адаптації до зміни клімату;

ефективне управління побутовими відходами, небезпечними відходами;

розвиток інфраструктури управління відходами;

зменшення (подолання) ризиків для екологічної безпеки, спричинених російською збройною агресією;

вивчення впливу бойових дій на стан екосистем, в тому числі лісових, стан популяції тварин, вплив мінного забруднення на екосистему;

зниження та запобігання забрудненню довкілля;

охорона та збалансоване використання земель (земельних ресурсів) та ґрунтів, забезпечення їх належної якості;

охорона та збалансоване використання водних об'єктів та забезпечення належної якості водних ресурсів;

збереження, відтворення та невиснажливе використання біологічного та ландшафтного різноманіття, відновлення антропогенно змінених природних ландшафтів та їх збалансування, створення і відновлення сіножатей та пасовищ, збільшення площ природних екосистем;

відновлення та розвиток природно-заповідного фонду, інших природоохоронних територій та об'єктів;

відновлення екосистем, пошкоджених (знищених) внаслідок російської збройної агресії;

відтворення та збалансоване використання лісів, створення нових та реконструкція існуючих полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень;

розбудова системи моніторингу довкілля на регіональному рівні (за виключенням державного моніторингу вод та у сфері охорони атмосферного повітря, для здійснення яких затверджується окрема програма);

посилення інституційної спроможності державного управління у галузі охорони довкілля та сталого природокористування на регіональному рівні, шляхом цифровізації;

досягнення європейських стандартів державного управління у галузі охорони довкілля;

оцінка шкоди та збитків довкіллю, завданих внаслідок російської збройної агресії, та потреб на відновлення довкілля та інженерних об'єктів у галузі охорони довкілля, що постраждали внаслідок бойових дій;

формування/відновлення безпечного для людини і довкілля середовища в умовах розвитку інвестиційної привабливості регіонів та населених пунктів;

забезпечення прав громадян на доступ до екологічної інформації.

IV. Обґрунтування шляхів і способів розв'язання проблеми (проблем)

1. У розділі інформацію викладають за кожним напрямом окремо.
2. У розділі рекомендується:

за кожним напрямом навести стисло діагностику ключових проблем та визначити проблему (проблеми), на розв'язання якої (яких) спрямовано Програму, з акцентом на проблематику, що виникла або загострилася в регіоні внаслідок збройної агресії російської федерації;

стисло визначити кореневі причини виникнення та загострення проблеми (проблем), у тому числі оцінити вплив війни;

визначити шляхи і способи розв'язання проблеми (в тому числі такі, що вже передбачені чинною державною політикою, стратегічними документами державного планування на момент проведення аналізу) та оптимальний варіант розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів з урахуванням економічного розвитку відповідних галузей промисловості;

охарактеризувати кроссекторальні зв'язки діагностованої проблеми з іншими галузями господарської діяльності, напрямами повоєнного відновлення або соціально-економічного розвитку держави. Наприклад, розв'язання екологічних проблем може бути тісно пов'язано з вирішенням проблем в енергетиці, у сфері управління у галузі промисловості, житлово-комунального господарства, містобудування, земельних відносин.

3. Шляхи та способи розв'язання проблеми визначають на підставі аналізу її кореневих причин, аналізу та порівняння можливих варіантів розв'язання проблеми або сценаріїв досягнення цілі (цілей) за даним напрямом програми та підсумкового обґрунтування оптимального варіанту (сценарію). Враховують наявний позитивний досвід у регіоні та державі, міжнародний досвід та підходи країн - членів ЄС та ін., наявні науково-технічні розробки, попередні техніко-економічні обґрунтування та інженерні вишукування.

Наприклад, розв'язання проблем, а також досягнення цілей у сфері кліматичної політики може здійснюватися шляхом:

інтеграції кліматичних рішень у відновлення та розвиток окремих галузей (енергетика, ЖКГ, промисловість та ін.), інфраструктури, населених пунктів і інших територій, та у відповідні стратегії, програми і плани;

переходу до низьковуглецевого розвитку, скорочення залежності від викопного палива, збільшення частки відновлюваних джерел енергії, а також збільшення поглинання парникових газів;

підвищення енергоефективності, зниження енергоємності економіки регіонів;

імплементатії національно визначеного внеску України на регіональному рівні;

зміцнення кліматичної адаптації та стійкості (опірності) до пов'язаних з кліматом ризиків і стихійних лих, на підставі проведеного прогнозування та оцінки ризиків і вразливості;

транскордонного співробітництва із сусідніми країнами-партнерами;

залучення інвестицій, розробки та впровадження технологій або нових методів, організації досліджень та збирання даних та інформації.

4. Характеризуючи проблему та її причини, рекомендується використовувати державні статистичні дані, дані державного обліку у відповідній сфері, державного моніторингу і контролю за станом довкілля та його забрудненням.

5. Рекомендується уникати формулювання проблем без визначених цілей, завдань та заходів, запропонованих на їх розв'язання.

IV. Визначення завдань і заходів Програми

1. У розділі "Завдання і заходи" визначається перелік завдань і заходів, що пропонується реалізувати в ході виконання Програми і спрямувати на розв'язання проблем та досягнення стратегічних цілей Програми.

2. Завдання та заходи рекомендується пов'язати з відповідними проблемами, стратегічними цілями, що були визначені у Програмі, та згрупувати за напрямками виконання Програми (напрямами реалізації її завдань та заходів).

3. До напрямку "Кліматична політика: пом'якшення та адаптація до зміни клімату" рекомендується включати завдання та заходи, спрямовані на забезпечення на регіональному рівні та рівні територіальних громад:

пом'якшення зміни клімату шляхом скорочення антропогенних викидів, збільшення абсорбції парникових газів та поступового переходу до низьковуглецевого розвитку (наприклад, шляхом збільшення лісових та інших деревних насаджень на довготривалій - від 10 років - період, відновлення водно-болотних угідь, переведення ріллі з деградованими ґрунтами у пасовища або ліси (особливо за рахунок збереження самосійних лісів), ощадливий (нульовий або безплужний) обробіток ґрунту, управління лісами, їхньою віковою або породною структурою з метою більш ефективної абсорбції вуглекислого газу);

адаптації до зміни клімату, підвищення опірності та зниження ризиків і вразливості, пов'язаних зі зміною клімату, впровадження природоорієнтованих рішень в управлінні землями (територіями), поверхневими водними об'єктами, зеленими і захисними насадженнями тощо.

11.12.2019 Єврокомісія опублікувала Європейський зелений курс (далі - ЄЗК), чим задекларувала намір зробити Європу першим кліматично нейтральним континентом, визначивши зобов'язання ЄС досягти кліматичної нейтральності до 2050 року. З метою реалізації положень ЄЗК, 9.07.2021 Регламентом Європейського парламенту та Ради 2021/1119 від 30.06.2021 що встановлює основу для досягнення кліматичної нейтральності та вносить зміни до Регламентів (ЄС) № 401/2009 та (ЄС) 2018/1999 ("Європейське законодавство про клімат"), був ухвалений Європейський кліматичний закон, який законодавчо закріплює мету Європейського союзу стати кліматично нейтральним до 2050 року та проміжну ціль щодо скорочення чистих викидів парникових газів на щонайменше 55% у порівнянні з рівнем 1990 року до 2030 року.

Україна підписала і ратифікувала Рамкову конвенцію ООН зі зміни клімату, яка є міжнародним екологічним договором, мета якого полягає в стабілізації концентрації парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускає би небезпечного антропогенного впливу на клімат Землі.

Крім того, включені заходи в напрямок "Кліматична політика: пом'якшення та адаптація до зміни клімату" в ЄС також регулюються Регламентом Європейського Парламенту та Ради 2021/783 від 29.04.2021 про заснування Програми дій із навколишнього середовища та зміни клімату (LIFE) та скасування Регламенту (ЄС) № 1293/2013.

4. В рамках напряму "Запобігання промислому забрудненню та охорона атмосферного повітря" рекомендується включати завдання та заходи, спрямовані на запобігання, зменшення та контроль забруднення, що виникає в результаті промислової діяльності. Крім того, рекомендується включити перелік заходів щодо скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря з метою досягнення найбільшими підприємствами-забруднювачами атмосферного повітря регіону нормативів гранично допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел, затверджених у дозволах на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами. Також, у даному розділі рекомендується включати завдання та заходи, спрямовані на ліквідацію завданих пошкоджень промисловості

внаслідок повномасштабної російської збройної агресії. Відбудову промисловості України, а саме післявоєнне відновлення об'єктів, які були знищені або зазнали значних руйнувань під час воєнної агресії росії проти України, передбачено здійснювати з урахуванням найкращих доступних технологій та методів управління (далі - НДТМ).

Разом з тим, інформуємо, що в рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони Україна імплементує Директиву Європейського Парламенту та Ради 2010/75/ЄС від 24.11.2010 про промислові викиди (інтегроване запобігання та контроль забруднення) (далі - Директива 2010/75/ЄС), з метою створення правових та інституційних передумов для ефективного запобігання, зменшення і контролю промислового забруднення в Україні (стаття 1 Директиви 2010/75/ЄС).

У рамках імплементації положень Директиви 2010/75/ЄС, обов'язковим є застосування суб'єктами господарювання НДТМ і досягнення встановлених відповідно до них гранично допустимих обсягів забруднення (стаття 14 Директиви 2010/75/ЄС).

Крім того, заходи з даного напрямку також визначені Директивою Європейського Парламенту та Ради 2008/50/ЄС від 21.05.2008 про якість атмосферного повітря та чистіше повітря в Європі.

5. В рамках напрямку "Ефективне управління відходами" рекомендується включати завдання і заходи, пов'язані із розробленням та виконанням регіональних і місцевих планів управління відходами, досягненням норм екологічної безпеки при здійсненні операцій з небезпечними відходами, модернізації та розширенні інфраструктури управління побутовими відходами та ін. Також передбачається включення завдань та заходів спрямованих на забезпечення хімічної безпеки.

Директиви ЄС в галузі управління відходами спрямовані на збільшення переробки відходів та щоб якомога менше цих відходів потрапило на полігони чи на видалення. Також кожна з Директив спрямована зробити поводження з відходами більш безпечним для довкілля та людини.

Директива Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19.11.2008 про відходи та скасування певних Директив встановлює перелік відходів, класифікацію операцій поводження з відходами, вимоги до поводження з небезпечними відходами, заборону змішування небезпечних відходів,

маркування небезпечних відходів, наявність необхідних документів при перевезенні небезпечних відходів через територію країн ЄС.

Крім того, включені заходи в напрямок "Ефективне управління відходами" в ЄС також регулюються:

Директивою Європейського Парламенту та Ради 2018/851/ЄС від 30.05.2018 про внесення змін до Директиви 2008/98/ЄС про відходи;

Директивою Ради 1999/31/ЄС від 26.04.99 про захоронення відходів;

Директивою Європейського Парламенту та Ради 2006/21/ЄС від 15.03.2006 про управління відходами видобувної промисловості та внесення змін до Директиви 2004/35/ЄС;

Регламентом Європейського Парламенту та Ради № 1013/2006 від 14.06.2006 про перевезення відходів;

Регламентом Комісії (ЄС) № 1357/2014 від 18.12.2014, що замінює Додаток III до Директиви Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС про відходи та скасування окремих директив;

Повідомленням Комісії C/2018/1447 про технічні рекомендації щодо класифікації відходів;

Регламентом Європейського Парламенту та Ради № 1907/2006 від 18.12.2006 щодо реєстрації, оцінки, авторизації та обмеження хімічних речовин (REACH);

Рішення Комісії 2014/955/ЄС від 18.12.2014 про внесення змін до рішення 2000/532/ЄС про перелік відходів відповідно до Директиви 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради.

6. В рамках напряму "Збалансоване використання природних ресурсів у регіонах" рекомендується включати завдання та заходи з охорони і раціонального використання водних ресурсів (водних об'єктів), лісового фонду, а також земель та ґрунтів.

Включені заходи в напрямок "Збалансоване використання природних ресурсів у регіонах" в ЄС також регулюються:

Директивою Європейського Парламенту та Ради 2000/60/ЄС від 23.10.2000 про встановлення рамок заходів Співтовариства в галузі водної політики;

Директивою Європейського Парламенту та Ради 2008/56/ЄС від 17.06.2008 про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища (Рамкова Директива морської стратегії);

Директивою Ради 91/271/ЄС від 21.05.91 про очищення міських стічних вод;

Директивою Ради 98/83/ЄС від 03.11.98 про якість води, призначеної для споживання людиною;

Директивою 91/676 ЄС від 12.12.91 про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел;

Директивою 2007/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23.10.2007 про оцінку та управління ризиками повеней;

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.12.2022 № 1134-р "Про схвалення Водної стратегії України на період до 2050 року";

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11.10.2021 № 1240-р "Про схвалення Морської природоохоронної стратегії України" Україна є стороною Конвенції ООН про боротьбу з опустелюванням, яка набрала чинності 06.12.96.

Рішенням Координаційної ради з питань боротьби з деградацією земель та опустелюванням, створеної згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.2017 № 20, схвалено представлені Національною аграрною академією наук добровільне національне завдання щодо досягнення нейтрального рівня деградації земель (далі - НРДЗ) за напрямом "Підтримання вмісту органічної речовини (гумусу) у ґрунтах", а також допоміжні заходи щодо досягнення НРДЗ за напрямками "Відновлення зрошення і поліпшення екологомеліоративного стану зрошуваних земель" та "Відновлення та стале використання торфовищ".

7. В рамках напрямку "Збереження і відновлення біорізноманіття та природних екосистем, розвиток природоохоронних територій та об'єктів" рекомендується включати заходи, спрямовані на підвищення ефективності природоохоронної, науково-дослідної, рекреаційної та культурно-освітньої діяльності в межах природно-заповідного фонду та інших природоохоронних територій та об'єктів, реалізацію природоорієнтованих рішень у господарській діяльності на цих територіях, розширення практичного досвіду з відновлення природних комплексів, екосистем та їхніх корисних функцій (екосистемних послуг), що вони виконують для економіки та суспільства, заходів з реабілітації деградованих та знищених природних комплексів, реабілітації і повернення у

природу диких тварин, реінтродукції рослин тощо, здійснення землеустрою земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, в тому числі встановлення в натурі (на місцевості) його територій та об'єктів.

Існують міжнародні природоохоронні конвенції й угоди, прийняті в Європі, і в яких Україна є Стороною (Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин, Конвенція про охорону біологічного різноманіття, Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі, Угода про збереження популяцій європейських кажанів; Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів, Угода про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану). У зв'язку з набуттям Україною статусу країни - кандидата до вступу до ЄС доцільно також враховувати природоохоронні акти права ЄС (Директива ЄС від 02.04.79 № 74/409/ЄЕС про збереження диких птахів і Директива ЄС від 21.05.92 № 92/43/ЄЕС про збереження природних середовищ існування і дикої фауни і флори).

В Структурі Європейського Зеленого курсу прийнято спеціальну Стратегію збереження біорізноманіття. При розробці регіональних програм охорони довкілля ознайомитись з запропонованим планом відновлення біорізноманіття (додаток 8).

8. В рамках напряму "Ефективне державне управління у сфері охорони довкілля та природокористування" рекомендується включати завдання та заходи, пов'язані з удосконаленням реалізації державного управління на регіональному рівні, цифровізації природоохоронної галузі та її електронних послуг (сервісів) у сфері захисту навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, підвищення ефективності державної системи моніторингу довкілля на регіональному рівні (за виключенням державного моніторингу у сфері охорони атмосферного повітря, для здійснення якого затверджується окрема програма), організації регіональних центрів моніторингу довкілля, запровадження та ведення баз даних, відкритих даних у межах компетенції місцевих органів виконавчої влади у природоохоронній галузі, розвитку наукових (науково-технічних) і програмних засобів для прийняття ефективних управлінських рішень у процесі здійснення оцінки впливу на довкілля, стратегічної екологічної оцінки (наприклад, засобів для інтеграції геоінформаційних систем, технологій дистанційного зондування Землі, математичного моделювання впливу та наслідків, оцінки екологічних ризиків та розвитку відповідних наукових досліджень / інженерних розробок,

спрямованих на виконання цього завдання на регіональному рівні), обґрунтування гранично допустимих викидів, моделювання і прогнозування стану і забруднення довкілля, екологічних ризиків. Також, у цьому напрямі можуть передбачатися заходи з екологічної освіти та навчання, підвищення кваліфікації у галузі, розвитку екологічної науки для задоволення інформаційних потреб державного природоохоронного управління, забезпечення відкритого доступу громадськості до екологічної інформації.

Крім того, пропонується включати заходи щодо вивчення впливу бойових дій на стан екосистем, в тому числі лісових, стан популяції тварин, вплив мінного забруднення на екосистему.

Включені заходи в напрямок "Ефективне державне управління у сфері охорони довкілля та природокористування" в країнах ЄС також регулюються:

Конвенцією про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція);

Директивою Європейського Парламенту та Ради 2003/35/ЄС від 26.05.2003, що передбачає участь громадськості у розробці певних планів і програм, що стосуються довкілля, і вносить зміни щодо участі громадськості та доступу до правосуддя в Директивах Ради 85/337/ЄС та 96/61/ЄС - Заява Комісії;

Директивою Європейського Парламенту та Ради 2001/42/ЄС від 27.06.2001 про оцінку впливу певних планів і програм на навколишнє середовище.

9. Приклади завдань та заходів, які може бути інтегровано до регіональних програм з охорони довкілля, наведені у додатку 2 до цих Методичних рекомендацій.

10. Завдання та заходи мають бути нерозривно пов'язані з відповідальними виконавцями, строками виконання (за етапами та роками), обсягами та джерелами фінансування (в цілому, у розрізі етапів Програми та по роках).

11. Завдання повинні:

визначатися на досягнення стратегічної цілі (цілей), а також на розв'язання проблем(и) за Напрямом;

деталізувати шлях досягнення цілі (цілей) або розв'язання проблеми, відповідно до оптимального варіанту (сценарію), визначеного у попередньому розділі;

викладатися у логічній послідовності, групуватися за етапами виконання Програми (якщо передбачено етапи);

не суперечити одне одному в межах Напрямку та між різними Напрямами в рамках Програми;

включати, з-поміж інших, такі, реалізація яких є необхідною для відповідного Напрямку у воєнний і післявоєнний періоди, для відновлення і відбудови регіону у воєнний і післявоєнний періоди;

враховувати необхідні зміни для подальшої інтеграції України до Європейського Союзу.

12. Рекомендується визначити інші, крім охорони довкілля, сектори (галузі) діяльності та сфери управління, з якими взаємопов'язані завдання за Напрямом, з метою визначення шляхів інтеграції екологічних і кліматичних завдань та цілей у відповідні галузі (сфери) при прийнятті управлінських рішень з регіонального та галузевого розвитку.

13. Далі кожне завдання деталізується через заходи.

Заходи - це організаційні (адміністративні), технічні, господарські та інші дії та види діяльності, які повинні виконати органи влади, підприємства, установи, організації та/або інші суб'єкти з метою здійснення вкладу у досягнення стратегічної цілі (цілей) Програми та її конкретного завдання.

14. Формування заходів Програми рекомендується здійснювати за кожним Напрямом окремо.

15. Заходи:

мають бути пов'язані з визначеними у Програмі Напрямами, цілями, завданнями;

розподіляються за етапами та/або роками;

можуть бути сформульовані у формі проєктів (проєктних пропозицій для залучення зовнішнього фінансування);

визначені на виконання одного завдання, мають бути між собою пов'язані.

16. Загальні вимоги до завдань та заходів:

узгодженість із загальною рамкою Напрямку;

конкретність та змістовність;

реалістичність;

перехресна узгодженість із іншими секторальними напрямками, планами і програмами щодо відновлення та відбудови регіону після війни, на сферу відповідальності яких такі завдання та заходи мають вплив;

повинні включати зміни до чинних стратегій та програмних документів регіонального розвитку або у разі необхідності - прийняття нових;

слід уникати формулювання завдань та заходів, що не пов'язані із проблемою та стратегічною ціллю, визначеними у Напрямі, або за якими не можливо визначити результати, яких необхідно досягти, і строки їх досягнення.

17. Деякі екологічні проблеми та проблеми кліматичної політики можуть існувати в різних аспектах і бути пов'язаними з кількома Напрямами. У таких випадках, проблему може бути вирішено шляхом визначення та реалізації різних за Напрямами, але узгоджених між собою завдань, в межах специфіки кожного Напряму. Наприклад, проблему вразливості окремих регіонів до наслідків зміни клімату може бути розв'язано шляхом реалізації відповідних завдань та заходів в рамках напряму "Кліматична політика", "Збалансоване використання природних ресурсів у регіонах" (реалізація політики щодо водних і земельних ресурсів), а також "Збереження і відновлення біорізноманіття та природних екосистем, розвиток природоохоронних територій та об'єктів".

18. При складанні переліку необхідних завдань та заходів рекомендується:

інтегрувати до Програми завдання та заходи (проекти) з Національного плану відновлення України від наслідків російської збройної агресії, програми діяльності Кабінету Міністрів України, стратегічних документів державного планування у сфері державної екологічної політики, планів управління річковими басейнами, з урахуванням специфіки регіону та повноважень місцевих органів виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища;

врахувати Цілі Сталого Розвитку від 25.09.2015 № 70/1 та Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 "Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року";

враховувати постанову Кабінету Міністрів України від 17.09.96 № 1147 "Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів".

Оскільки питання пом'якшення та адаптації до зміни клімату мають мультидисциплінарний та кроссекторальний характер і, відповідно, завдання та заходи з реалізації кліматичної політики є досить масштабними як за

складністю, так і за обсягами фінансування, то вони потребують залучення джерел фінансування поза рамками регіональних екологічних програм. Важливо розглянути варіанти співфінансування з різних джерел, у тому числі фінансовий інструмент Європейського Союзу, спрямований на захист довкілля та кліматичні заходи, - програму ЄС LIFE - Програму дій з довкілля та клімату¹ у відповідності до Закону України"Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у Програмі ЄС LIFE - Програмі дій з довкілля та клімату" (коротка довідка про програму наведена у додатку 7 до цих Методичних рекомендацій).

¹ Мета програми LIFE ЄС - сприяти переходу до сталої, циркулярної, енергоефективної, заснованої на відновлюваних джерелах енергії, кліматично нейтральної та стійкої економіки з метою захисту, відновлення та покращення стану довкілля, включаючи покращення якості повітря, води та ґрунту, а також відновлення біорізноманіття та подолання деградації природних екосистем.

19. Завдання і заходи з виконання Програми рекомендується складати за формою згідно з додатком 4 до цих Методичних рекомендацій.

V. Визначення очікуваних результатів та показників ефективності Програми

1. У розділі "Очікувані результати, ефективність Програми" наводяться кількісні та якісні цільові показники (екологічні, соціально-економічні, техніко-економічні, наукові чи ін.), що свідчать про досягнення стратегічних цілей за напрямками Програми, а також показники, за якими оцінюватиметься екологічна та фінансово-економічна ефективність виконання Програми (стан виконання завдань та ефективність використання коштів).

2. Очікувані результати рекомендується визначити за кожним з Напрямів окремо (по відношенню до кожної із стратегічних цілей), а цільові показники (показники виконання) - за кожним із визначених у Програмі завдань.

3. Цільові показники (показники виконання) повинні бути: вимірюваними, пов'язаними із певним завданням(ми), досяжними за період (строк) виконання Програми, придатними для організації контролю їх виконання (моніторингу реалізації) у процесі державного управління.

4. До цільових показників (показників виконання) слід включати такі, за якими можна отримати достовірні дані про вихідний (базовий) стан до початку виконання Програми: зведені державні статистичні дані, дані державного

обліку, паспортизації, моніторингу та контролю у природоохоронній галузі, податкової та іншої фінансової звітності тощо за найближчий звітний період (періоди), а також кількісні показники, отримані за підсумками еколого-економічного, технічного, фінансового аналізу, аналізу ризиків тощо, проведених до початку виконання Програми.

5. Приклади цільових показників (показників виконання) наведені у додатку 3 до цих Методичних рекомендацій.

6. Очікувані результати і показники, яких передбачається досягти, подаються за формою згідно з додатком 5 до цих Методичних рекомендацій;

7. Під час визначення очікуваних результатів та показників ефективності Програми рекомендується врахувати індикатори, у розрізі яких здійснюється збір даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку, затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 686-р "Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку".

VI. Розрахунок обсягів та визначення джерел фінансування Програми

1. У розділі "Обсяги та джерела фінансування" надаються розрахунки необхідних прогнозних обсягів фінансування заходів Програми з різних джерел, з розподілом за роками.

2. До джерел фінансування заходів Програми (далі - джерела фінансування) відносяться бюджетні кошти, в тому числі кошти, що надійшли у порядку відшкодування втрат лісогосподарського виробництва, позикові (облігаційні позики, банківські кредити), залучені (одержані від інвесторів, донорського фінансування у формі грантів, міжнародної технічної допомоги або ін.), кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища, кошти місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, кошти підприємств, установ, організацій та кошти з інших джерел, не заборонених законодавством.

3. За кожним з Напрямів Програми або за кожною з проблем, що потребують вирішення, рекомендується зазначити та обґрунтувати необхідність (або відсутність необхідності) фінансування за рахунок коштів Державного бюджету України.

4. Обґрунтовуються реальні обсяги фінансування Програми за рахунок коштів державного бюджету, на підставі прогнозованих показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків та фінансування на

наступні роки, та місцевих бюджетів. Окремо характеризуються прогнозовані обсяги фінансування за рахунок інших джерел (гранти, залучені кредити тощо).

5. Джерела та обсяги фінансування розробляються з урахуванням прогнозів відновлення економічного і соціального розвитку України.

6. Іншими об'єктивними підставами для визначення обсягів необхідного фінансування є:

заплановані витрати на природоохоронні заходи (заходи у галузі охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів);

доцільність та прогнозована ефективність реалізації відповідних заходів, а також результати (підсумки) аналізу їх впливу на відновлення стану довкілля;

оцінка (розрахунок) шкоди, заподіяної довкіллю на регіональному рівні, виконана відповідно до методик, визначених у Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326;

оцінка та аудит збитків, завданих природоохоронній галузі у регіоні, технічного стану її основних фондів, що зазнали пошкоджень/руйнувань, внаслідок російської збройної агресії.

7. Форму, за якою подається інформація щодо обсягів та джерел фінансування заходів Програми, наведено у додатку 6 до цих Методичних рекомендацій.

VII. Координація та контроль за ходом виконання Програми

1. У розділі рекомендується визначити порядок і строки звітування про стан виконання заходів, визначених згідно з Програмою.

2. Після заслуховування звіту (щорічного, проміжного, заключного) про виконання регіональної програми з охорони довкілля відповідною радою, рекомендується, щоб структурний підрозділ місцевої державної адміністрації поінформував Міндовкілля та громадськість будь-яким із доступних способів про опублікування звіту або інші шляхи доступу до звіту (інформації у звіті).

ПАСПОРТ
програми охорони довкілля _____ області

1.	Ініціатор розроблення програми	Департамент (управління) до повноважень, яких відноситься питання екології облдержадміністрації
2.	Дата, номер і назва розпорядчого документа органу виконавчої влади / органу місцевого самоврядування про ініціювання розроблення програми	
3.	Дата, номер і назва розпорядчого документа про схвалення проекту програми / змін до програми	
4.	Розробник програми	
5.	Співрозробники програми	Районні державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад
6.	Головний розпорядник коштів	
6.1.	Відповідальний виконавець програми	
7.	Учасники програми (співвиконавець)	Департамент (управління) до повноважень, яких відноситься питання екології облдержадміністрації, районні державні адміністрації, сільські, селищні, міські територіальні громади або органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, громадські організації та ін.

8.	Термін реалізації програми	
9.	Перелік бюджетів, які беруть участь у виконанні програми (для комплексних програм)	Бюджетні кошти, в тому числі кошти, що надійшли у порядку відшкодування втрат лісогосподарського виробництва, позикові (облігаційні позики, банківські кредити), залучені (одержані від інвесторів, донорського фінансування у формі грантів, міжнародної технічної допомоги або ін.), кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища та бюджету розвитку, кошти місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, кошти підприємств, установ, організацій та інші кошти, що не заборонені законодавством.
10.	Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації програми, всього,	
	у тому числі:	
10.1.	коштів державного бюджету	
	коштів обласного бюджету	
	коштів інших місцевих бюджетів	
	коштів інших джерел	

**ПРИКЛАДИ ЗАВДАНЬ ТА ЗАХОДІВ,
що можуть бути інтегровані до регіональних програм з охорони
довкілля**

(перелік не є вичерпним)

Приклади завдань	Приклади заходів
Напрямок 1: Кліматична політика: пом'якшення та адаптація до зміни клімату	
<p>Здійснення оцінки ризиків та вразливості соціально-економічних секторів та компонентів природного середовища до зміни клімату, на підставі методичних рекомендацій, розроблених Міндовкілля;</p> <p>здійснення оцінки ризиків та вразливості населених пунктів до зміни клімату;</p> <p>прийняття місцевих планів з адаптації до зміни клімату на рівні регіонів, а також міст, селищ і сіл, на підставі проведеної оцінки ризиків та вразливості до зміни клімату;</p> <p>впровадження заходів та проектів у відповідності до прийнятого Оновленого національно визначеного внеску України;</p> <p>прийняття регіональних та місцевих стратегій адаптації до зміни клімату, включення питань адаптації до зміни клімату до інших регіональних та місцевих стратегій (стратегії регіонального розвитку, стратегії розвитку територіальних громад) та планів заходів з їх реалізації, а також до програм економічного і соціального розвитку областей, районів, міст;</p>	<p>Розробка та реалізація регіональних та місцевих програм забезпечення енергоефективності відповідно до цілей Національного плану дій з енергоефективності;</p> <p>Проекти у рамках програми LIFE², а саме:</p> <p>стандартні проекти (Standard Action Projects, SAPs), спрямовані на пом'якшення та адаптацію до зміни клімату;</p> <p>гранти (LIFE Action Grants), спрямовані на перехід на чисту енергію.</p> <p>В рамках проектів можуть реалізовуватися:</p> <p>заходи зі скорочення викидів парникових газів у секторах, які не охоплені Системою торгівлі викидами ЄС, включаючи скорочення використання озоноруйнівних речовин і фторованих парникових газів;</p> <p>збільшення виробництва та використання відновлюваної енергії та підвищення енергоефективності;</p> <p>збільшення частки громадського електричного транспорту;</p> <p>впровадження сучасних інструментів та рішень для кліматичної та енергетичної</p>

прийняття плану дій сталого енергетичного розвитку та клімату, у відповідності до Закону України "Про енергетичну ефективність"; прийняття місцевих енергетичних планів; прийняття програм комплексного відновлення області, територіальної громади (її частини) та внесення змін до них, з урахуванням цілей та завдань кліматичної політики.

адаптації³, у тому числі енергоефективні рішення для будівель; природоорієнтовані рішення в управлінні землями, лісами, морським узбережжям і морськими районами. До прикладів заходів, що спрямовані на пом'якшення зміни клімату, належать: будівництво енергоефективних будівель з нульовим енергоспоживанням; використання у будівництві використання перероблених будівельних матеріалів; планування (зонування) населених пунктів за принципами сталої мобільності (скорочення відстаней для щоденних подорожей на автотранспорті); організація у населених пунктах зон із низьким рівнем викидів; заохочення до користування електромобілями/ електричного громадського транспорту, розвиток відновлюваних джерел енергії, виробництво енергії з відходів та інших локальних джерел; збільшення площі зелених насаджень у населених пунктах, а також іншої зеленої інфраструктури за межами населених пунктів. До прикладів заходів з адаптації до зміни клімату належать: планування (зонування) територій з урахуванням високих ризиків затоплення/підтоплення, а в прибережних зонах - штормів. Приклади заходів з адаптації, пов'язаних зі збереженням, відновленням і раціональним використанням вод, земель, родючого шару ґрунту, наведені у напрямі

	"Збалансоване використання природних ресурсів у регіонах".
Напрямок 2: Запобігання промислового забруднення та охорона атмосферного повітря	
<p>Зменшення забруднення атмосферного повітря населених пунктів; зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від промисловості; впровадження сучасних технологій очищення промислових викидів; впровадження НДТМ за галузями промисловості; організація інвентаризації джерел викидів у регіоні; організація інвентаризації джерел забруднення довкілля, що виникли внаслідок російської збройної агресії; організація заходів з ліквідації екологічних наслідків промислових аварій, викликаних російською збройною агресією, у регіоні; прийняття планів поліпшення якості атмосферного повітря, короткострокових планів дій для зон та агломерацій, де концентрації забруднюючих речовин перевищують граничні рівні / цільові показники, та реалізація заходів, передбачених планами; створення каталогу та переліку пріорітизації підприємств, що залишилися без власника або перебувають у власності держави, для організації процесу їх закриття/ліквідації та подальшої рекультиваци забрудненої території їхніх проммайданчиків;</p>	<p>Установлення (будівництво, реконструкція) газоочисних установок для очищення організованих промислових викидів від діоксиду сірки, оксидів азоту, речовин у вигляді суспендованих твердих частинок та інших забруднюючих речовин: установок для сухого очищення від пилу (пилоосаджуючі камери; пиловловлювачі (інерційні, вихрові, димососи-пиловловлювачі або ін.); циклони; фільтри (волокнисті, тканинні, зернисті, керамічні), повітряні фільтри, фільтри тонкого очищення); установок мокрогочищення газів (мокрі золовловлювачі, скрубери Вентурі); впровадження інших технологій зменшення промислових викидів від стаціонарних джерел, наприклад: удосконалення технологічних процесів, розробка технологічних регламентів, спрямованих на зниження викидів забруднюючих речовин за рахунок модифікації технологічного процесу; встановлення спеціальних резервуарів, що зменшують викиди при зберіганні, укриттів/щитів та вентиляційних систем над конвеєрами, бункерами та іншими неорганізованими джерелами викидів; механічні, хімічні та біохімічні способи зменшення викидів від ставків-відстійників тощо;</p>

<p>підготовка пропозицій щодо необхідного поетапного зниження обсягів викидів забруднюючих речовин суб'єктами господарювання, а також тривалості кожного етапу, з метою досягнення нормативів якості атмосферного повітря населених пунктів;</p> <p>збільшення частки пасажироперевезень та вантажоперевезень залізницею, що зменшить навантаження на автотранспорт;</p> <p>модернізувати громадський транспорт і переводити його на електричний (трамваї, тролейбуси, тролейбуси з автономним ходом).</p>	<p>впровадження систем автоматизованого та безперервного виробничого контролю (моніторингу) промислових викидів на підприємствах;</p> <p>заходи із забезпечення екомодернізації великих опалювальних установок у регіоні, у тому числі впровадження НДТМ;</p> <p>будівництво (реконструкція) необхідних споруд для очищення стічних вод, що утворюються в промисловості, і повторного використання води на промислових підприємствах, а також інші заходи відповідно до <u>Переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів</u>, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.96 № 1147;</p> <p>ліквідація хвостосховищ, ставків-накопичувачів фільтрату полігонів та інших довгострокових джерел забруднення поверхневих і ґрунтових вод;</p> <p>заходи з охорони, запобігання розорюваності, незаконній забудові, забрудненню і засміченню охоронних зон та заплав водних об'єктів, що мають подвійне значення - дотримання доброго екологічного стану вод та зниження ризиків і вразливості, пов'язаних зі зміною клімату.</p>
<p>Напрямок 3: Ефективне управління відходами</p>	

<p>Розроблення і прийняття регіонального плану управління відходами, а також забезпечення оцінки ефективності його впровадження;</p> <p>організація збирання відходів, утворених внаслідок бойових дій, які зберігаються в не пристосованих для цього місцях, та стимулювання переробки та утилізації відходів, що утворилися внаслідок бойових дій;</p> <p>розбудова інфраструктури управління твердими побутовими відходами відповідно до нового законодавства та регіонального плану управління відходами;</p> <p>відновлення пошкоджених та розбудова нових об'єктів інфраструктури управління відходами, з метою збільшення рівня переробки та утилізації відходів, забезпечення їх екологічно безпечного захоронення, досягнення цільових показників з управління побутовими відходами;</p> <p>досягнення екологічної безпеки на об'єктах поводження з непридатними для використання пестицидами;</p> <p>забезпечення екологічної безпеки на об'єктах управління іншими небезпечними відходами;</p> <p>забезпечення планування і створення (будівництва) об'єктів оброблення відходів у рамках співробітництва територіальних громад;</p> <p>забезпечення обліку та ліквідації несанкціонованих сміттєзвалищ, сміттєзвалищ, що не відповідають вимогам законодавства, та відходів, власник яких не встановлений;</p>	<p>Упровадження новітніх технологій з утилізації та видалення твердих побутових відходів, зі зменшення обсягів їх захоронення на полігонах;</p> <p>заходи з екологічної модернізації при відновленні пошкоджених (зруйнованих) об'єктів управління відходами;</p> <p>заходи зі створення об'єктів збирання, заготівлі, переробки та утилізації відходів як вторинної сировини;</p> <p>заходи з планування, будівництва, реконструкції (модернізації) об'єктів управління відходами з метою збільшення обсягів перероблення, утилізації побутових та інших відходів, екологічно безпечного захоронення побутових відходів;</p> <p>заходи з планування, будівництва, реконструкції об'єктів управління небезпечними відходами з метою підвищення рівня екологічної та хімічної безпеки;</p> <p>проекування та будівництво у регіоні підприємств з перероблення специфічних в відходів (пневматичні шини, інше);</p> <p>заходи з визначення, оцінки та обліку безхазяйних відходів (відходів, власник яких не встановлений, виявлених за межами населених пунктів), несанкціонованих сміттєзвалищ, сміттєзвалищ, що не відповідають вимогам законодавства, їх ліквідації (збирання, перевезення, оброблення, утилізації).</p> <p>Заходи з підвищення хімічної безпеки: розроблення та впровадження</p>
--	---

<p>запровадження у населених пунктах роздільного збирання відходів, що придатні до повторного використання та перероблення;</p> <p>забезпечення дотримання вимог екологічної безпеки та зниження рівня соціальної напруги під час експлуатації об'єктів поводження з відходами;</p> <p>залучення інвестицій у сферу поводження з відходами (управління відходами) з метою створення сучасної інфраструктури поводження з відходами;</p> <p>запровадження найкращих практик з оброблення відходів;</p> <p>збільшення обсягів збирання (заготівлі), відновлення, рециклінгу та утилізації відходів як вторинної сировини;</p> <p>зменшення обсягів захоронення відходів на полігонах;</p> <p>прийняття регіональних планів забезпечення хімічної безпеки;</p> <p>забезпечення дотримання законодавства у сфері забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією шляхом забезпечення реалізації заходів визначених планом заходів з реалізації <u>Концепції підвищення рівня хімічної безпеки до 2026 р.</u>, а також виконання інших заходів щодо запобігання та зменшення небезпечного впливу хімічних речовин на довкілля;</p> <p>забезпечення проведення професійних навчань з підвищення кваліфікації фахівців у сфері забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною</p>	<p>безпечних технологій виготовлення нових хімічних речовин, знешкодження небезпечних відходів;</p> <p>удосконалення державної системи моніторингу забруднення довкілля хімічними речовинами, створення системи постійного спостереження за підприємствами хімічної промисловості як екологічно небезпечними об'єктами;</p> <p>науково-технічне забезпечення з питань забезпечення хімічної безпеки:</p> <p>підтримка робіт з розробки і впровадження нових технологій, методів (наприклад, з оцінки ризиків, моделювання та прогнозування аварійних ситуацій); оснащення контрольних-аналітичних лабораторій; інше;</p> <p>екологічне відновлення території промислового об'єкта(ів), що становить підвищену екологічну небезпеку;</p> <p>проведення навчання працівників органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, які відповідають за провадження діяльності у сфері поводження з хімічними речовинами, за спеціальними короткостроковими програмами підвищення кваліфікації;</p> <p>організація конференцій та засідань за круглим столом, присвячених тематиці управління хімічною безпекою та хімічними речовинами.</p>
--	--

<p>продукцією; підвищення поінформованості населення щодо вимог хімічної безпеки та управління хімічною продукцією; мінімізація екологічних ризиків шляхом забезпечення належного рівня екологічної безпеки та умов життєдіяльності населення, а також прогнозування масштабів можливого хімічного забруднення в разі виникнення хімічних інцидентів на об'єктах хімічної промисловості, розташованих на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці; забезпечення управління хімічними речовинами з урахуванням передових міжнародних практик.</p>	
<p>Напрямок 4: Збалансоване використання природних ресурсів у регіонах</p>	
<p>Організація інвентаризації деградованих, малопродуктивних, техногенно забруднених, порушених земель, в т. ч. пошкоджених внаслідок російської збройної агресії; забезпечення охорони та захисту земель від ерозії, селів, підтоплення, заболочування; вторинного засолення, переосушення, ущільнення, забруднення відходами виробництва, хімічними та радіоактивними речовинами та від інших несприятливих природних і техногенних процесів; забезпечення здійснення консервації, рекультивації, відновлення земель (у тому числі тих, що постраждали внаслідок російської збройної агресії) з</p>	<p>Заходи з консервації, відновлення та рекультивації земель, в тому числі таких, що постраждали внаслідок російської збройної агресії, горіння нафтопродуктів, пожеж та інших природних і техногенних впливів; будівництво та реконструкція протиерозійних, протизсувних гідротехнічних споруд з метою захисту земель від деградації, а також захисту від шкідливої дії вод; заходи з відродження (ревіталізації) малих річок; заходи зі збереження та відновлення водно-болотних угідь, в тому числі на підставі позитивного світового наукового і практичного досвіду; заходи з облаштування маршрутів та</p>

<p>метою захисту земель та ґрунтів від деградації, відновлення стану довкілля та збалансування ландшафтів у регіоні;</p> <p>забезпечення проведення землеустрою для рекультивації і консервації порушених/деградованих земель (у т. ч. земель, що постраждали внаслідок російської збройної агресії);</p> <p>забезпечення еколого-економічного аналізу доцільності здійснення осушувальних меліоративних заходів у регіоні, з урахуванням зміни клімату та адаптації до цих змін;</p> <p>реалізація заходів з відновлення малих річок і водно-болотних угідь, а також заходів з водозбереження;</p> <p>забезпечення відновлення степових, лучних, водно-болотних та інших антропогенно змінених природних ландшафтів, створення і відновлення сіножатей та пасовищ;</p> <p>забезпечення відтворення лісів, створення нових та реконструкції існуючих полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень на деградованих, малопродуктивних та ерозійнонебезпечних землях і вздовж поверхневих водних об'єктів;</p> <p>забезпечення заходів щодо досягнення нейтрального рівня деградації земель за напрямками: підтримання вмісту органічної речовини (гумусу) у ґрунтах, відновлення і сталого використання торфовищ, а також відновлення зрошення і поліпшення еколого-меліоративного стану зрошуваних земель;</p> <p>визначення безпечних умов скидання</p>	<p>інфраструктури для екологічно дружнього туризму та рекреації на природі;</p> <p>заходи з інвентаризації замінованих територій і забруднених земель, розмінування та очищення територій та земель;</p> <p>інвентаризація джерел забруднення земель, що виникли внаслідок російської збройної агресії;</p> <p>заходи зі збереження та відновлення здатності ґрунтів поглинати та утримувати вуглець (захист родючого шару ґрунтів, зменшення використання агрохімікатів, зменшення частки орних площ та механічної оранки ґрунту, консервація земель тощо);</p> <p>реконструкція або ліквідація фільтруючих накопичувачів стічних вод з метою відвернення чи припинення забруднення підземних і поверхневих вод.</p> <p>заходи, що мають багатоцільове призначення - збереження та раціональне використання земель та вод, а також адаптацію до зміни клімату:</p> <p>природоорієнтовані рішення в управлінні землями, лісами, морським узбережжям і морськими районами;</p> <p>будівництво ефективних дренажних систем (систем зовнішньої каналізації) для відведення поверхневих стічних вод, що утворюються під час екстремальних злив;</p> <p>будівництво споруд (каналізаційних систем, ін.) для ефективного та економічного збирання, очищення та використання вод поверхневого стоку</p>
--	--

<p>шахтних, кар'єрних і рудникових вод, дренажних вод у водні об'єкти, повернення супутньо-пластових вод нафтогазових родовищ до підземних горизонтів, для підприємств, які відкачують шахтні, кар'єрні та рудникові води під час видобування корисних копалин, експлуатують дренажні системи або добувають нафту і газ;</p> <p>розвиток екологічно дружнього і зеленого туризму та рекреації у регіоні (без шкоди для довкілля).</p>	<p>(дощових та ін.) у системах водопостачання.</p>
<p>Напрямок 5: Збереження і відновлення біорізноманіття та природних екосистем, розвиток природоохоронних територій та об'єктів</p>	
<p>Підвищення ефективності системи управління у регіоні природно-заповідним фондом місцевого значення, а також загальнодержавного значення без спеціальних адміністрацій;</p> <p>забезпечення інвентаризації шкоди і втрат природно-заповідного фонду та інших природоохоронних територій в межах регіону внаслідок російської збройної агресії;</p> <p>реалізація пілотних проєктів для відновлення в межах природно-заповідного фонду екосистем, порушених внаслідок російської збройної агресії;</p> <p>сприяння створенню у регіоні територій природно-заповідного фонду, які відповідають кращим європейським практикам;</p> <p>розширення площі природно-заповідного фонду шляхом включення</p>	<p>Заходи з ренатуралізації природних територій, пошкоджених (зруйнованих) внаслідок російської збройної агресії, та відновлення дикої природи регіону;</p> <p>роботи зі створення та розширення туристичної, рекреаційної, інформаційної та іншої інфраструктури природоохоронних територій у регіоні;</p> <p>заходи зі створення регіональних центрів реабілітації та порятунку диких тварин;</p> <p>заходи із планування та створення екодуків (біопереходів);</p> <p>заходи з розроблення регіональних ландшафтних програм, з метою впровадження ландшафтного планування у планування і розвиток територій та збалансування ландшафтів (структури земель) у регіоні;</p> <p>заходи, спрямовані на охорону, збереження, невиснажливе використання та відтворення об'єктів</p>

<p>консервованих земель; забезпечення здійснення на регіональному рівні моніторингу природоохоронного статусу видів флори і фауни та типів природних оселищ, що охороняються на європейському рівні; реалізація пілотних проектів з ландшафтного планування на територіях, які зазнали руйнувань внаслідок російської збройної агресії, на підставі затверджених Міндовкілля методичних рекомендацій; забезпечення інтеграції відомостей про природно-заповідний фонд, схеми екологічної мережі, інші природоохоронні території до Державного земельного кадастру, а також усіх видів проектної документації при здійсненні землеустрою на регіональному рівні (відповідно до ЗУ <u>Про екологічну мережу України, "Про ПЗФ"</u>); розроблення та виконання регіональних схем та програм розвитку екомережі, з дотриманням принципів проектування екомережі відповідно до законодавства, а також проведення необхідних для цього наукових досліджень; сприяння і забезпечення землеустрою земель природно-заповідного фонду; запобігання негативному впливу господарської діяльності на рослинний і тваринний світ; забезпечення державного обліку, ведення кадастру та моніторингу рослинного і тваринного світу.</p>	<p>рослинного світу, зокрема: охорону та відтворення видів рослин та грибів, занесених до Червоної книги України, а також тих, що підпадають під дію міжнародних договорів; охорону природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, інших об'єктів рослинного світу, що підлягають особливій охороні на території Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя; збереження умов місцезростання дикорослих рослин і природних рослинних угруповань; науково обґрунтоване невиснажливе використання природних рослинних ресурсів; заходи, спрямовані на охорону, збереження, невиснажливе використання та відтворення об'єктів тваринного світу, у т. ч. охорону та відтворення видів тварин, занесених до Червоної книги України, та тих, що підпадають під дію міжнародних договорів; затвердження переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні на території регіону; заходи із поводження з інвазійними чужорідними видами тваринного і рослинного світу, запобігання їх проникненню в природне середовище України та недопущення негативних наслідків у разі їх випадкового проникнення; заходи із поводження з генетично модифікованими організмами; роботи з формування та розбудови</p>
--	--

екологічної мережі, у т. ч. розроблення і затвердження регіональних та місцевих схем формування екомережі, включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екомережі;

заходи із розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

заходи із землеустрою територій та об'єктів природно-заповідного фонду та встановлення в натурі (на місцевості) їхніх меж;

заходи із охорони, збереження та відновлення водно-болотних угідь міжнародного значення;

заходи з формування та управління Смарагдовою мережею;

заходи з охорони та захисту об'єктів рослинного світу від пожеж;

заходи з регулювання поширення та чисельності дикорослих рослин і використання їх запасів з урахуванням інтересів охорони здоров'я населення.

Напрямок 6: Ефективне державне управління у сфері охорони довкілля та природокористування

<p>Інтеграція екологічної складової до планованої діяльності, а також документів державного планування, в тому числі пов'язаних з повоєнним відновленням та відбудовою регіону, шляхом проведення стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля (забезпечення ефективності процедур стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля); розрахунок потреб на ліквідацію забруднення та іншого порушення довкілля, спричиненого у регіоні внаслідок російської збройної агресії; забезпечення (сприяння) проведення аудиту збитків, завданих інфраструктурі державного моніторингу довкілля внаслідок російської збройної агресії, визначення потреб відновлення; відновлення інфраструктури державної системи моніторингу довкілля, що постраждала внаслідок російської збройної агресії, та реалізація пілотних проектів; забезпечення цифровізації природоохоронної галузі на регіональному рівні; модернізація та розбудова мереж спостережень, лабораторій державної системи моніторингу довкілля; оцінка викликів і загроз сталому розвитку регіону, зумовлених російською збройною агресією; впровадження освіти в інтересах збалансованого (сталого) розвитку, екологічної освіти та виховання, просвітницької діяльності з метою</p>	<p>Заходи з організації та проведення інвентаризації та оцінки шкоди та збитків, заподіяних довкіллю та природоохоронній галузі внаслідок російської збройної агресії, а також потреб на відновлення довкілля; заходи із забезпечення ефективності процедур стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля, в тому числі щодо повоєнного відновлення та відбудови регіону (окрім виключень, визначених законом); заходи з екологічної просвіти та інформування суспільства у регіоні, з метою забезпечення сталого розвитку; заходи з організації і проведення аудиту та відновлення інфраструктури державної системи моніторингу довкілля, що постраждала внаслідок російської збройної агресії, її модернізації, розбудови та цифровізації; цифровізація електронних послуг (сервісів) у сфері захисту навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів; заходи із забезпечення ефективного інформування громадськості щодо видачі промисловим та іншим підприємствам документів дозвільного характеру у сфері охорони довкілля та використання природних ресурсів та доступу громадськості до екологічної інформації про вплив на довкілля, спричинений промисловими та іншими установками, заходи з виконання інших</p>
--	---

<p>формування в суспільстві екологічних цінностей і підвищення його екологічної свідомості; вивчення впливу бойових дій на стан екосистем, в тому числі лісових, стан популяції тварин, вплив мінного забруднення на екосистему.</p>	<p>вимог Орхуської конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля; проведення навчання працівників органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в інтересах державної екологічної політики і збалансованого (сталого) розвитку, охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів; організація конференцій та засідань за круглим столом, присвячених галузевій тематиці.</p>
--	--

⁻² з базою даних проєктів, співфінансування котрих здійснюється в рамках програми ЄС LIFE, можна ознайомитися за посиланням: <https://webgate.ec.europa.eu/life/publicWebsite/index.cfm>.

⁻³ Більше інформації див. на вебпорталі Європейського екологічного агентства Climate-ADAPT, Інструмент з підтримки адаптації (Adaptation Support Tool).

**ПРИКЛАДИ ОЧІКУВАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ
та цільових показників виконання регіональної програми з охорони
довкілля**

Категорії стратегічних цілей	Приклади очікуваних результатів (за цілями)	Приклади показників виконання
1	2	3
У сфері кліматичної політики	інтегровано кліматичні цілі та відповідні заходи у галузі господарської та іншої діяльності, секторальні політики; у повоєнне відновлення інтегровано цілі, дії та заходи Європейської зеленої угоди;	Розроблено регіональний (місцевий) план з кліматичної адаптації (місцеві енергетичні плани, інші документи державного планування у сфері кліматичної політики на регіональному рівні); розроблено та реалізовано проекти у сфері пом'якшення зміни клімату (у відповідності до національно визначеного внеску України); реалізовано проекти із адаптації до зміни клімату у регіоні, населених пунктах або за галузями господарської діяльності (сільське господарство, водне господарство тощо); включено питання кліматичної політики до регіональних стратегій (інших програмних документів на регіональному рівні); розроблено та реалізовано комплексні програми / проекти відновлення на регіональному рівні з урахуванням оцінки ризиків та вразливості до зміни клімату; реалізовано заходи з кліматичної адаптації, підвищення кліматичної стійкості населених пунктів і територій, у кількостях (обсягах

		<p>виконаних робіт, площі охоплені заходами територій або чисельності населення) порівняно з базовим періодом (до початку виконання Програми);</p> <p>обсяги викидів парникових газів у відсотках від рівня 1990 року, обсяги скорочення викидів або збільшення поглинання парникових газів у порівнянні з іншим базовим періодом (до початку виконання Програми), тони CO₂-екв.</p>
<p>У сфері запобігання промислового забрудненню та охорони атмосферного повітря</p>	<p>Промислове забруднення атмосферного повітря, вод, земель скорочено до рівнів, визначених у Програмі; досягнуто нормативної якості атмосферного повітря у населених пунктах; промислові об'єкти, що характеризуються високими та середніми ризиками настання негативних наслідків для довкілля (високим і середнім ступенями</p>	<p>Обсяги очікуваного скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, у розрізі окремих промислових об'єктів, а також в цілому від усіх джерел викидів на відповідній території (у порівнянні з базовим періодом до початку виконання Програми), т/рік;</p> <p>кількість виконаних природоохоронних заходів відповідно до дозвільних/ програмних документів, у регіоні (у порівнянні із загальною кількістю заходів, визначених у документах дозвільного характеру, або із базовим періодом до початку виконання Програми);</p> <p>кількість новостворених об'єктів (установок), на яких впроваджено НДТМ або інші технології зменшення промислового забруднення (газоочисні установки, установки з очищення стічних вод тощо), у розрізі галузей, у порівнянні з базовим періодом;</p> <p>кількість об'єктів (установок), на яких впроваджено автоматизований та безперервний виробничий контроль</p>

	<p>екологічного ризику), приведено в екологічно безпечний стан;</p>	<p>(моніторинг) промислових викидів; затверджено плани поліпшення якості атмосферного повітря; підготовлено звіти про інвентаризацію джерел викидів на відповідній території; визначено перелік (створено каталог) промислових об'єктів, що потребують приведення в екологічно безпечний стан (закриття/ліквідації з подальшою рекультивацією техногенно забрудненої території або інше); кількість діючих індустріальних парків, у яких реалізовано перехід (впроваджено підходи) до екоіндустріальних парків.</p>
<p>У сфері управління побутовими та небезпечними відходами</p>	<p>Запроваджено сучасну інфраструктуру управління відходами; створено (модернізовано) об'єкти інфраструктури управління відходами;</p>	<p>Прийнято регіональний план управління відходами; кількість об'єктів інфраструктури управління відходами, що збудовано або реконструйовано, з них: заводів з оброблення побутових відходів, оброблення небезпечних відходів, станцій компостування біовідходів, сучасних полігонів ТПВ, сміттесортувальних ліній; частка перероблення та утилізації побутових відходів (від загального обсягу утворення відходів), у порівнянні з базовим періодом; обсяги роздільного збирання, сортування, перероблення, утилізації небезпечних відходів, у тонах в рік, а також у відсотках у порівнянні з базовим періодом (до початку виконання Програми); скорочення обсягів захоронення побутових відходів на полігонах, у</p>

		тонах в рік та у відсотках, у порівнянні з базовим періодом;
	У сфері хімічної безпеки: упроваджено сталу систему управління небезпечними хімічними речовинами (на рівні окремих промислових об'єктів або на регіональному рівні)	площа несанкціонованих звалищ відходів, звалищ, що не відповідають вимогам законодавства або завершили свій період експлуатації, щодо яких проведено екологічно безпечну рекультивацію (або що були ліквідовані); кількість проведених заходів з обліку безхазяйних відходів та несанкціонованих сміттєзвалищ; обсяги безхазяйних відходів, що були ліквідовані. У сфері хімічної безпеки: кількість реалізованих відповідно до повноважень місцевих органів виконавчої влади заходів, визначених <u>Концепцією підвищення рівня хімічної безпеки</u> , схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.12.2008 № 1571-р, та Планом заходів з реалізації Концепції, у порівнянні з базовим періодом (до початку виконання Програми); кількість об'єктів у регіоні, щодо яких реалізовано заходи з підвищення хімічної безпеки.
У сфері раціонального використання та охорони природних ресурсів	Покращено екологічний стан масивів поверхневих вод, визначених у Програмі; досягнуто нульового рівня деградації земель	Реалізовано проекти з метою охорони, раціонального використання та відновлення земель, покращення їх якісного стану та екологічної стійкості, відновлення від наслідків війни, кількість проектів та їхні техніко-економічні кількісні показники (обсяги реалізації); реалізовано проекти з метою охорони,

	<p>та ґрунтів, порушені і техногенно деградовані землі приведено в екологічно безпечний стан (на територіях, визначених у Програмі); ліквідовано техногенне забруднення земель і ґрунтів (водних об'єктів), що виникло внаслідок російської збройної агресії та викликаних нею небезпечних подій у регіоні.</p>	<p>раціонального використання та відновлення екологічного стану водних об'єктів (масивів поверхневих і підземних вод);</p> <p>реалізовано заходи (проекти), спрямовані на: ревіталізацію (оздоровлення) річок, водойм та водно-болотних угідь; будівництво, відновлення та модернізацію гідротехнічних, протиерозійних, інших споруд з метою захисту довкілля, охорони вод та земель, запобігання шкідливій дії вод, деградації земель, кількість реалізованих заходів (проектів) та їхні техніко-економічні кількісні показники (обсяги реалізації);</p> <p>реалізовано проекти (заходи), спрямовані на стале управління землями та водами з метою адаптації до зміни клімату;</p> <p>інтегровано до документів державного планування заходи, спрямовані на охорону, відновлення і збалансоване використання природних ресурсів (земель, водних об'єктів), а також на адаптацію землекористування до зміни клімату та на ліквідацію наслідків російської збройної агресії для земель та водних об'єктів у регіоні;</p> <p>частка орних земель (ріллі) у структурі земельних угідь на регіональному рівні;</p> <p>частка техногенно деградованих земель у структурі земельних угідь на регіональному рівні (у порівнянні з базовим періодом до початку виконання Програми);</p> <p>площа земель, екологічний стан яких покращено, та їх частка від загальної</p>
--	---	--

		<p>площі техногенно деградованих земель у регіоні;</p> <p>площа водних об'єктів (включаючи підземні), екологічний стан яких покращено, та їх частка від загальної площі водних об'єктів у поганому (дуже поганому) стані у регіоні;</p>
<p>У сфері збереження біорізноманіття та управління природоохоронними територіями</p>	<p>Створено рекреаційно-туристичні об'єкти з урахуванням потенціалу природно-заповідного фонду та інших природоохоронних територій; побудовано об'єкти, спрямовані на забезпечення охорони тваринного світу (екодуки, регіональні центри реабілітації тварин тощо); приведено у відповідність до кращих європейських практик природоохоронні території; збільшено площу природно-заповідного фонду та інших</p>	<p>Реалізовано проекти (з відновлення екосистем природно-заповідного фонду, зі збереження та відновлення об'єктів рослинного або тваринного світу, з ландшафтного планування), кількість проектів та їхні техніко-економічні обсяги;</p> <p>площі та частка, на які збільшено площу природно-заповідного фонду; збільшено ступінь зв'язності між територіями природно-заповідного фонду та іншими ключовими територіями за рахунок розширення екомережі;</p> <p>кількість реалізованих заходів (прийнятих і реалізованих планів дій), спрямованих на збереження видів, занесених до Червоної книги України, або включених до переліків видів, що підлягають особливій охороні відповідно до міжнародних договорів України, а також на території регіону; кількісні показники щодо збільшення площі та цілісності природно-заповідного фонду, екологічної мережі, інших природоохоронних територій на суходолі та в акваторії Чорного та Азовського морів: відсоток площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду від загальної площі регіону (області, району); відсоток</p>

	<p>природоохоронних територій до цільових показників, підвищено цілісність (зв'язність) цих територій; інтегровано до Державного земельного кадастру відомості про природно-заповідний фонд у повній мірі, з метою забезпечення правового статусу його земель.</p>	<p>площі території екомережі від загальної площі регіону (області, району); кількість територій та об'єктів, включених до переліків територій та об'єктів екологічної мережі; інше; кількість та найменування виконаних заходів, спрямованих на ефективне управління та наближення до світових стандартів природно-заповідного фонду та інших природоохоронних територій; кількість та найменування територій та об'єктів природно-заповідного фонду, щодо яких планується винесення меж в натуру (внесення до Державного земельного кадастру).</p>
--	--	---

<p>У сфері державного управління природоохоронною галуззю</p>	<p>Запроваджено електронні послуги; підвищено якість і прозорість надання адміністративних послуг; отримано фізичними та юридичними особами високоякісних та доступних адміністративних послуг за зручними та зрозумілими процедурами; перехід до професійної, добросесної, політично нейтральної державної служби</p>	<p>Забезпечено функціонування відповідних інформаційних систем; створено (розміщено в Інтернеті) бази даних; галузеві, регіональні, місцеві документи державного планування (у тому числі спрямовані на повоєнне відновлення та відбудову, окрім виключень, визначених законом), до яких інтегровано цілі, завдання та заходи державної екологічної (кліматичної) політики (з використанням інструменту стратегічної екологічної оцінки); кількість проектів повоєнного відновлення та відбудови (окрім виключень, визначених законом), до яких інтегровано заходи з охорони довкілля (з використанням інструменту оцінки впливу на довкілля); кількість реалізованих заходів (проектів) з відновлення та розширення системи моніторингу довкілля; кількість спрощених процедур надання адміністративних послуг, одиниць; запроваджено систему моніторингу та оцінки якості надання адміністративних послуг; частка державних службовців, які пройшли навчання щодо нових засад здійснення адміністративної процедури, відсотків загальної кількості державних службовців, які потребують такого навчання; частка державних службовців, які підвищили кваліфікацію, відсотків загальної кількості державних службовців;</p>
---	--	---

		<p>кількісні показники щодо заходів з цифровізації даних, інформації та послуг у галузі;</p> <p>кількісні показники щодо заходів з екологічного інформування населення, екологічної освіти та підвищення кваліфікації.</p>
--	--	--

ЗАВДАННЯ І ЗАХОДИ

з виконання _____

(найменування Програми)

Найменування завдання	Найменування показника	Значення показника				Найменування (перелік) заходів	Головний розпорядник бюджетних коштів	Джерела фінансування	Прогнозний обсяг фінансових ресурсів для виконання, млн. грн.	У тому числі за роками		
		усього	За роками							20	20	20
			20	20	20							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

виконання _____

(найменування Програми)

№ з/п	Найменування завдання	Найменування показників виконання завдання	Одиниця виміру	Вихідні дані до початку виконання Програми	Значення показників, які необхідно досягнути					
					усього	У тому числі за роками				
						20_	20_	20_	20_	20_
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ про програму ЄС LIFE - Програма дій з довкілля та клімату

Програма ЄС LIFE (Програма дій з довкілля та клімату) - це фінансовий інструмент ЄС спрямований на захист довкілля та кліматичні заходи.

Мета програми - сприяти переходу до сталої, циркулярної, енергоефективної, заснованої на відновлюваних джерелах енергії, кліматично нейтральної та стійкої економіки з метою захисту, відновлення та покращення якості довкілля, включаючи покращення якості повітря, води та ґрунту, а також відновлення біорізноманіття та подолання деградації природних екосистем.

Програма ЄС LIFE включає у себе чотири підпрограми:

- охорона природи та біорізноманіття, що спрямована на реалізацію положень директив ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, про захист диких птахів, а також на підтримку мережі природоохоронних територій;

- циркулярна економіка та якість життя, у тому числі реалізація заходів, спрямованих на покращення якості повітря, ефективне управління відходами та водними ресурсами; зменшення використання небезпечних речовин, зниження шуму;

- пом'якшення адаптації до зміни клімату;

- перехід до чистої енергії, в тому числі заходи з енергоефективності та виробництво енергії з відновлюваних джерел.

В рамках програми періодично оголошується подача заявок (проектних пропозицій). Проектні пропозиції можуть подаватися органами влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності.

Кошти на реалізацію проектів надаються на умовах співфінансування (від 60 до 95% усіх фінансових потреб на реалізацію проекту, залежно від типу проекту) та на конкурсній основі. Заявки оцінюються незалежними експертами на основі ключових показників ефективності, які планується досягти в рамках реалізації запропонованих проектів.

Додаткову інформацію можна знайти у посібниках до кожного типу проектів.

Тривалість реалізації проектів коливається звичайно в межах 3-5 років, але може сягати і 10 років.

ДОВІДКОВА ІНФОРМАЦІЯ **щодо Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року**

У травні 2020 року Європейська Комісія презентувала, природоохоронний документ "Стратегію біорізноманіття ЄС до 2030 року: Повернення природи у наше життя" (далі - Стратегія). З ним вона звернулася до Європарламенту та низки ключових міждержавних інституцій Європейського Союзу.

Стратегія містить конкретні зобов'язання та дії, які мають бути виконані на території ЄС до 2030 року. Документ покликаний досягнути глобальних цілей, поставлених Європейською Зеленою Угодою та Рамковою конвенцією ООН з охорони біорізноманіття, а в деяких питаннях - і перевершити їх. Країни ЄС прагнуть не лише зберегти на існуючому рівні біорізноманіття та сукупність екосистемних послуг, що надаються природними комплексами, а й стати протягом найближчого десятиліття світовим лідером зі збереження та відновлення природи, подаючи приклад іншим країнам.

План відновлення природи ЄС - це низка конкретних зобов'язань та дій щодо відновлення деградованих екосистем у ЄС до 2030 року та їх стійкого управління, а саме:

захистити щонайменше 30% сухопутної території ЄС та 30% морської акваторії ЄС та інтегрувати екологічні коридори, як частину справжньої Трансєвропейської екомережі;

суворо охороняти щонайменше третину природоохоронних територій ЄС, включати всі первинні ліси та праліси, що залишились в ЄС;

здійснювати ефективний менеджмент всіма територіями, що знаходяться під охороною, визначаючи чіткі цілі та заходи щодо збереження, а також відслідковувати їх належним чином;

юридичні обов'язкові цілі ЄС з відновлення природи, які мають бути запропоновані у 2021 році, підлягають проведенню оцінки впливу. До 2030 року будуть відновлені значні території деградованих екосистем та екосистем які депонують вуглець: природні оселища та види не демонструватимуть погіршення тенденції та статусу збереження: і принаймні 30 % видів матимуть сприятливий статус збереження або, принаймні будуть демонструвати позитивну тенденцію;

зниження чисельності природних запилювачів припиниться;

використання хімічних пестицидів та ризики від них знизяться на 50%, а використання більш небезпечних пестицидів - на 50%, щонайменше 10% сільськогосподарських територій вкриті ландшафтами з високим біорізноманіттям;

щонайменше 25% сільськогосподарських угідь використовуються для органічного землеробства і застосування агроекологічних практик значно збільшилось;

в ЄС висаджено три мільярда нових дерев у повній відповідності до екологічних принципів;

значний прогрес досягнуто у відновленні територій із забрудненими ґрунтами;

відновлено щонайменше 25000 км вільноплинних річок;

на 50% зменшиться кількість охоронюваних видів, які потерпають від інвазійних чужорідних видів;

втрати поживних речовин з добрив зменшиться на 50% що призводить до скорочення використання добрив щонайменше на 20%;

міста з населенням не менше 20000 жителів мають амбітні Плани міського озеленення;

жодні хімічні пестициди не використовуються у чутливих районах, таких як міські зелені зони ЄС;

негативний вплив на чужорідні види та природні оселища, в тому числі на глибоководному морському дні, через риболовлю та видобувні діяльність суттєво зменшений для досягнення належного екологічного стану;

обічний прилов видів ліквідується або зменшується до рівня, який дозволяє відновлення і збереження популяцій.

Інформація про членство в міжнародних організаціях

№ п/п	Назва міжнародної організації	Періодичність і місце проведення засідань керівного органу міжнародної організації	Адреса штаб-квартири міжнародної організації та її представництва в Україні	Дата набуття членства в міжнародній організації	Підстава для набуття членства в міжнародній організації	Статус членства в міжнародній організації	Характер фінансових зобов'язань перед міжнародною організацією	Джерело здійснення видатків, пов'язаних з виконанням фінансових зобов'язань перед міжнародною організацією	
								пропонувався при набутті членства в міжнародній організації	Використовується на час подання інформації
1.	Конвенція про трансграничне забруднення атмосферного повітря на великі відстані Convention on Long-range Transboundary Air Pollution	Раз на рік у рамках Конвенції проводяться засідання: спільне засідання Керівного органу Спільної програми спостереження та оцінки розповсюдження забруднювачів повітря на великі відстані в Європі (ЕМЕП) Конвенції та Робочої групи по ефектах; сесія Робочої групи по стратегіях і оглядах Конвенції; сесія Виконавчого Органу Конвенції.	Palais des Nations, 8-14, avenue de la Paix CH-1211 Geneva 10, Switzerland Представництва в Україні немає	16.03.1983 р.	Конвенція підписана від імені УРСР 14.11.1979; дати підписання Україною: 13.11.1979; дати ратифікації Україною: ратифіковано Президією Верховної Ради УРСР 13 травня 1980; дати набрання чинності договором: для України набула чинності 16.03.1983, ратифікаційну грамоту УРСР здано на зберігання Генеральному секретареві ООН	Повноправний член	Сплата щорічного членського внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270

		Місце проведення: Женева			05.06.1980				
2.	Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань охорони довкілля (Орхуська конвенція) Aarhus Convention	Засідання проводяться раз на три роки		30.10.2001 р	Закон України від 06.07.1999 № 832-XIV «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля»	Сторона Конвенції	Сплата щорічного членського внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
3.	Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті (Espoo) Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Espoo, 1991) - the 'Espoo (EIA) Convention'	Засідання Секретаріату проводяться раз на три роки	Palais des Nations, CH - 1211 Geneva 10, Switzerland Представництва в Україні немає	1997 р.	Закон України від 19.03.99 № 534	Сторона Конвенції	Сплата членського внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
4.	Конвенція про захист Чорного моря від забруднення (Бухарестська Конвенція) Commission of the Convention on the Protection of the Black Sea Against Pollution	Комісія проводить засідання один раз на рік (позачергово – у разі потреби)	Maslak Mahallesi, Büyükdere Caddesi, No 265, Sarıyer – Istanbul, 34398, TURKEY Представництва в Україні немає	04.04.1994 р.	Постанова Верховної Ради України від 04.02.1994 № 3939-XII "Про ратифікацію Конвенції про захист Чорного моря від забруднення"	Повноправний член	Сплата щорічного членського внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
5.	Конвенція про водно-болотні угіддя, що	Конференції Сторін	Rue Mauverney 28	01.12.1	Закон України від 29.10.1996	Повноправний	Сплата членського	Державний бюджет	Загальний фонд

	мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів» (Рамсарська конвенція) Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat	відбуваються раз на 3 роки у різних місцях	CH-1196 Gland, Switzerland Представництва в Україні немає	991	№ 437/96 «Про участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів»	член	внеску	України	Державного бюджету, КПКВ 2401270
6.	Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів і їх видаленням Basel Convention	Засідання Секретаріату проводяться раз на два роки	11-13, Chemin des Anemones – 1219 Chatelaine, Switzerland Представництва в Україні немає	08.10.1999 р.	Закон України від 01.07.1999 № 803-XIV	Сторона Конвенції	Сплата щорічного членського внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
7.	Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity	Нарада Конференції Сторін проводиться кожні два роки, місце проведення визначається під час КС	штаб-квартира: м. Монреаль, Канада Представництва в Україні немає	11.09.2003 р.	Закон України від 12.09.2002 № 152-IV	Сторона Конвенції	Сплата щорічного внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
8.	Конвенція ООН про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці United Nations Convention To Combat	Засідання Секретаріату проводяться раз у два роки	Platz der Vereinten Nationen 1 D-53113 Bonn, Germany Представництва в Україні немає	27.08.2002 р.	Закон України від 04.07.2002 № 61-IV	Повноправний член	Сплата членського внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270

	Desertification In Those Countries Experiencing Serious Drought And/Or Desertification, Particularly In Africa								
9.	Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (CMS)	Нарада Конференції Сторін конвенції проводиться раз на три роки, місце проведення визначається на попередній нараді	UNEP / CMS Secretariat United Nations Premises Hermann-Ehlers-Str. 10 53113 Bonn, Germany Представництва в Україні немає	01.11.1999 р.	Закон України від 19.03.1999 № 535-XIV "Про приєднання України до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин"	Сторона Конвенції	Сплата щорічного внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
10.	Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES)	Нарада Конференції Сторін конвенції проводиться раз на два роки, місце проведення визначається на попередній нараді	Secretariat 15, chemin des Anemones CH-1219 Chatelaine-Geneve Switzerland, Представництва в Україні немає	29.03.2000 р.	Закон України від 14.05.1999 р. № 662-XIV "Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення"	Сторона Конвенції	Сплата щорічного внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
11.	Конвенція про біологічне різноманіття Convention on Biological Diversity (CBD)	Нарада Конференції Сторін конвенції проводяться кожні два роки, місце проведення визначається під час КС	штаб-квартира ООН, м. Нью-Йорк, США Представництва в Україні немає	05.08.1995 р.	Закон України від 29.11.1994 № 257/94-ВР	Сторона Конвенції	Сплата щорічного внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
12.	Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату	Щорічна Конференція	UNFCCC secretariat	11.09.1996 р.	Закон України від 29.10.1996	Повноправний	Сплата щорічного внеску	Державний бюджет	Загальний фонд

	(ПКЗК ООН) United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)	Сторін ПКЗК ООН проводиться кожний рік у різних країнах	Platz der Vereinten Nationen 1 53113 Bonn Germany Представництва в Україні немає	997 р.	№435/96-ВР «Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату»	член	членського внеску	України	Державного бюджету, КПКВ 2401270
13.	Київський протокол до Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change (КР UNFCCC)	Щорічна Конференція Сторін, яка є нарадою Сторін Київського протоколу проводиться кожний рік у різних країнах	UNFCCC secretariat Platz der Vereinten Nationen 1 53113 Bonn Germany Представництва в Україні немає	16.02.2 005 р.	Закон України від 04.02.2004 №1430- IV «Про ратифікацію Київського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату»	Повноправний член	Сплата щорічного членського внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
14.	Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians (Carpathian Convention)	Нарада Конференції Сторін проводиться раз на три роки, місце проведення визначається на попередній нараді	Vienna Programme Office -Secretariat of the Carpathian Convention, UN Environment Vienna International Centre, PO Box 500, A 1400 Austria, Представництва в Україні немає	04.01.2 006 р.	Закон України від 07.04.2004 № 1672- IV «Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпа»	Сторона Конвенції	Сплата щорічного внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
15.	Роттердамська конвенція про процедуру попередньої обґрунтованої згоди відносно окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі Rotterdam Convention	Засідання Секретаріату проводяться раз на два роки	Viale delle Terme di Caracalla, 00153 Rome, Italy Представництва в Україні немає	06.12.2 002 р.	Закон України від 26.09.2002 № 169 - IV	Сторона Конвенції	Сплата членського внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270

16.	Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі Stockholm Convention	Засідання Секретаріату проводяться раз на два роки	Clearing 13, Chemin des Anemones – 1219 Chatelaine Switzerland Представництва в Україні немає	25.09.2007 р.	Закон України від 18.04.2007 № 949-V	Сторона Конвенції	Сплата членського внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
17.	Міжнародна комісія по захисту ріки Дунай Конвенції щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай International Commission for the Protection of the Danube River for the Convention on Cooperation for the Protection and Sustainable Use of the Danube River	Засідання проводяться щорічно (позачергово – у разі потреби)	Vienna International Center D04 12, P.O.Box 500, 1400 Vienna, Austria Представництва в Україні немає	13.03.2003 р.	Закон України від 17.01.2002 №2997-III „Про ратифікацію Конвенції щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай”	Член Комісії	Сплата щорічного членського внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
18.	Конвенція про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер The Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes	Нарада Сторін Конвенції проводяться раз у три роки або частіше	Palais des Nations 8-14 avenue de la Paix 1211 Geneva 10, Switzerland Представництва в Україні немає	08.10.1999 р.	Закон України від 01.06.1999 №801-XIV	Повноправний член	Фінансові зобов'язання відсутні	-	-
19.	Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів Agreement on the Conservation of African-	Сесія Наради Сторін проводиться раз на три роки, місце проведення визначається на	UNEP/AEWA Secretariat, United Nations Premises in Bonn Hermann-Ehlers-Str. 10, 53113	01.01.2003 р.	Закон України від 04.07.2002 № 62-IV "Про ратифікацію Угоди про збереження афро-євразійських	Сторона Угоди	Сплата щорічного внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270

	Eurasian Migratory Waterbirds (AEWA)	попередній сесії	Bonn, Germany Представництва в Україні немає		мігруючих водно-болотних птахів"				
20.	Угода про збереження популяцій європейських кажанів Agreement on the Conservation of Populations of European Bats (EUROBATS)	Сесія Народи Сторін проводиться раз на три роки, місце проведення визначається на попередній сесії	UNEP/EUROBATS Secretariat, United Nations Premises in Bonn Hermann-Ehlers-Str. 10, 53113 Bonn, Germany, Представництва в Україні немає	29.10.2000 р.	Закон України від 14.05.1999 № 663-XIV "Про приєднання України до Угоди про збереження кажанів в Європі"	Сторона Угоди	Сплата щорічного внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
21.	Угода про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану Agreement on the Conservation of Cetaceans of the Black Sea, Mediterranean and Contiguous Atlantic Area (ACCOBAMS)	Сесія Народи Сторін проводиться раз на три роки, місце проведення визначається на попередній сесії	ACCOBAMS Secretariat, Jardin de l'UNESCO, Les Terrasses de Fontvieille MC-98000 Monaco, Представництва в Україні немає	01.01.2004 р.	Закон України від 09.07.2003 № 1067-IV "Про приєднання до Угоди про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану"	Сторона Угоди	Сплата щорічного внеску	Державний бюджет України	Загальний фонд Державного бюджету, КПКВ 2401270
22.	Конвенція про збереження дикої фауни і флори та природних середовищ існування в Європі (Бернська Конвенція) Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats	Засідання Постійного Комітету, що відбуваються раз на рік у м. Стразбург	Council of Europe, Avenue de l'Europe F-67075 Strasbourg Cedex, France Представництва в Україні немає	15.11.1997	Закон України від 29.10.1996 N 436/96 «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі»	Повноправний член	Фінансові зобов'язання відсутні	-	-

23.	Паризька угода The Paris Agreement	Щорічна Конференція Сторін, яка є нарадою Сторін Паризької угоди проводиться кожний рік у різних країнах	UNFCCC secretariat Platz der Vereinten Nationen 1 53113 Bonn Germany Представництва в Україні немає	04.11.2016 р.	Закон України від 14.07.2016 №1469-19 «Про ратифікацію Паризької угоди»	Повноправний член	Фінансові зобов'язання відсутні	-	-
24.	Європейська ландшафтна конвенція European Landscape Convention	Засідання Комісії проводяться раз у два роки	Council of Europe, Avenue de l'Europe F-67075 Strasbourg Cedex, France Представництва в Україні немає	01.07.2006 р.	Закон України від 07.09.2005 № 2831-IV	Повноправний член	Фінансові зобов'язання відсутні	-	-

